

Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkondade analüüs (2021. aasta tulemusaruannete lisa)

Tartu 2022

Sisukord

Haridus ja elukestev õpe.....	8
Alus- ja üldharidus.....	8
Alusharidus.....	8
Üldharidus: õpilaste arv ja koolivõrk	12
Üldhariduse tulemuslikkus.....	15
Kaasav haridus üldhariduskoolides.....	18
Üldhariduskoolide õpilaste heaolu	21
COVID-19 pandeemia mõjud üldhariduses	23
Kutseharidus.....	26
Noorte edasiõppimisvalikud	26
Õppijad ja lõpetajad.....	28
Katkestamine ja väljalangemine	32
Lõpetanute hõive ja sissetulek	34
Töökohapõhine õpe ja praktika.....	37
COVIDi mõju õpilaste rahuloluküsitluse andmetel	40
Kõrgharidus	44
Muutused kõrghariduse ja üliõpilaste hulgas	44
Õpingute katkestamine	50
LTT erialade ja haridusvaldkonna lõpetajad.....	52
Rahvusvahelistumine	55
Haridustöötajad	58
Koolieelsete lasteasutuste, üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste õpetajaskonna lühiseloostus.....	59
Õpetajaameti staatus ja maine ning õpetajate järelkasv	63
Koolijuhtide ja tugispetsialistide lühiseloostus	71
Digipöõre hariduses.....	83
Digiseadmete kättesaadavus haridusasutustes (üldharidus)	83
Õpilaste digioskused.....	84
Õpetajate digioskused	88
IKT oskused ja tööturg	89
Haridus ja tööturg, täiskasvanuõpe.....	93
Lõpetanute hõive ja sissetulek	93
Osalus elukestvas õppes	100
Eri- ja kutsealase haridusega täiskasvanud	104
Täienduskoolitus	106
Noortevaldkond	110
Noore võimalused oma loome- ja arengupotentsiaali avada	110
Noore aktiivne osalus kogukonnas ja otsuste tegemises	115
Noorte eneseteostust takistavad ja tõrjutusriski suurendavad tegurid	116
Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö ning huvihariduse arengu tagamine.....	121
Noorte rahulolu noorsootöö ja huviharidusega	123
COVID-19 pandeemia mõjud noortele ja noortevaldkonnale.....	124
Teadus- ja arendustegevus	126
TA rahastamine ja kogukulud	126
Sektorite vahelised siirded.....	127
TA riiklik rahastamine.....	128
Muutused teadlaskonna hulgas.....	129
Üldised trendid ja teadlaste sooline ning vanuseline jaotus	129
Doktorikraadiga TA töötajate dünaamika	131
Teadlaste sissetulekud	132
Teadlaste järelkasv	132
Eesti osalemine rahvusvahelises teaduskoostöös	134

Eesti teaduse mõjus.....	135
Publitseerimine	135
Teaduse mõjukus ühiskonnale ja sektorite vaheline koostöö	137
TA nähtavus ja positsioon ühiskonnas	138
Eesti keel ja keelteoskus.....	139
Eesti elanikkonna etnolingvistiline koosseis ja eesti keele oskus	139
Eesti keel emakeelena	141
Eesti keel teise keelena.....	142
Eesti keele õpe välismaal	144
Võõrkeelte õpe ning oskus	146
Valitsemisala rahastamine ning valitsussektori kulud haridusele ja teadusele	149
Valitsussektori kulud haridusele ning teadus- ja arendustegevusele	150

Jooniste loend

<i>Joonis 1. Lasteasutuste ja rühmade arv 2012/13-2021/22.</i>	<i>9</i>
<i>Joonis 2. Laste arv alushariduses maakonniti 2021/22 ja muutus võrreldes 2012/13 õppeaastaga.....</i>	<i>9</i>
<i>Joonis 3. Koolieelsetes lasteasutustes õppivate laste jagunemine haridusliku erivajaduse olemasolu järgi 2017-2021.</i>	<i>11</i>
<i>Joonis 4. Koolieelsetes lasteasutustes õppivate laste jagunemine rühma liigi järgi 2021/22.</i>	<i>11</i>
<i>Joonis 5. Õpilaste arv üldhariduse statsionaarses õppes maakonniti 2021/22 ja muutus võrreldes 2012/13 õppeaastaga.</i>	<i>12</i>
<i>Joonis 6. Üldhariduskoolide ja õpilaste jagunemine kooli suuruse järgi 2021/22.</i>	<i>13</i>
<i>Joonis 7. Üldhariduse statsionaarse õppe õpilaste jagunemine koolide omandivormi järgi.</i>	<i>14</i>
<i>Joonis 8. Koduõppel olevate õpilaste arv 2013/14-2021/22.</i>	<i>15</i>
<i>Joonis 9. Põhikooli lõpueksamite tulemused 2016-2021 (tulemused teisendatud %-ks).</i>	<i>16</i>
<i>Joonis 10. Riigieksamite keskmised tulemused 2017-2021.</i>	<i>17</i>
<i>Joonis 11. Gümnaasiumist väljalangenutest 2019/20 õppeaasta lõpuks keskhariduse omandanud.</i>	<i>17</i>
<i>Joonis 12. Gümnaasiumist väljalangevus 1. õppeaastal, gümnaasiumiastme lõpetamine ja keskhariduseni jõudmine 2017-2021.</i>	<i>18</i>
<i>Joonis 13. Üldhariduse õpilaste jagunemine toevajaduse järgi 2019-2021.</i>	<i>19</i>
<i>Joonis 14. Üldhariduse õpilaste jagunemine toevajaduse järgi maakonniti 2021/22.</i>	<i>19</i>
<i>Joonis 15. Põhikooli lihtsustatud õppes, toimetulekuõppes ja hooldusõppes osalevate õpilaste jagunemine 2010/11 - 2021/22.</i>	<i>20</i>
<i>Joonis 16. Hariduslike erivajadustega õpilaste kaasatus ja tugiteenuste rakendamine üldhariduses 2019-2021.</i>	<i>20</i>
<i>Joonis 17. Üldhariduskoolide õpetajate hinnangud oma ettevalmistusele ja koostööle hariduslike erivajadustega õpilastega töötamisel.</i>	<i>21</i>
<i>Joonis 18. 4., 8. ja 11. klassi õpilaste 2021. a keskmised hinnangud rahulolufaktoritele.</i>	<i>22</i>
<i>Joonis 19. 4., 8. ja 11. klassi õpilaste 2021. a hinnangud distantsoõppele.</i>	<i>24</i>
<i>Joonis 20. Põhikoolilõpetajate (statsionaarne õpe, riiklik õppekava) haridusvalikud (%) lõpetamise aastal (2021. a).</i>	<i>26</i>
<i>Joonis 21. 2019/20. õppeaastal põhikooli lõpetanute edasiõppimisvalikud maakonniti (statsionaarne õpe, riiklik õppekava, %).</i>	<i>26</i>
<i>Joonis 23. Põhikoolist kutsekooli suundunute valdkonnaalalikud (2021).</i>	<i>27</i>
<i>Joonis 24. Gümnaasiumilõpetajate (statsionaarne õpe, riiklik õppekava) haridusvalikud (%).</i>	<i>27</i>
<i>Joonis 25. Gümnaasiumist kutsekooli suundunute valdkonnaalalikud (2021). Allikas: EHIS</i>	<i>27</i>
<i>Joonis 26. Kutseõppeasutuste geograafiline paiknemine (2021)</i>	<i>28</i>
<i>Joonis 27. Kutseõppe õpilaste arv 2021/22 õa maakonniti ja 2021/22 õa ning 2020/21 õa arvude vahe maakonniti. Allikas: EHIS.</i>	<i>29</i>
<i>Joonis 28. Kutseõppes õppijad vanuserühmade kaupa.</i>	<i>29</i>
<i>Joonis 29. Kutseõppe õpilaste arv valdkonniti.</i>	<i>30</i>
<i>Joonis 30. Õpilaste arvu muutus 2021/22 õppeaastal võrreldes 2020/21 õppeaastaga, valdkonniti.</i>	<i>30</i>

Joonis 31. Õpilaste arvu ja osakaalu muutus kutsehariduse tehnikaaladel ja IKTs (2016/17–2021/22 õa) Allikas: EHIS	31
Joonis 32. HEV õpilaste arv ja osakaal kutsehariduses (2016/17–2021/22) ja HEV õpilaste arv kutsehariduses maakonniti Allikas: EHIS.....	31
Joonis 33. 2021/22 õppeaastal kutsevaliku õppekavadel õppijad maakonniti. Allikas: EHIS	32
Joonis 34. Katkestajate ja väljalangejate osakaal kutsehariduses valdkonniti, 2021/22 õa.	33
Joonis 35. Kutsehariduses katkestanute katkestamise põhjuste jaotus (2017–2020).	34
Joonis 36. Kutsekeskhariduse esimesel aastal katkestanute katkestamise põhjuste jaotus (2017–2020). Allikas: EHIS	34
Joonis 37. Kutsehariduse lõpetanute hõivemäär aasta pärast lõpetamist (2018. ja 2019. a lõpetajad) õppesuunati. Allikas: uuring „Edukus tööturul“ (2021).....	35
Joonis 38. Kutsehariduse lõpetanute hõivemäär aasta pärast lõpetamist (2018. ja 2019. a lõpetajad) kutseõppeliigi järgi.	35
Joonis 39. Kutsehariduse lõpetajate lõpetamisjärgse (aasta pärast lõpetamist) palga kasvu määr 2016.–2020. a. Allikas: uuring „Edukus tööturul“ (2021).....	36
Joonis 40. Kõrg- ja kutsehariduse lõpetajate lõpetamisjärgne (aasta pärast lõpetamist) palk, 2015.–2019. a lõpetajad, eurot.....	37
Joonis 41. Töökohapõhises õppes õppijad 2016/17–2021/22 vanuse järgi ja töökohapõhises õppes õppijate osakaal maakonniti (osakaal kõigest maakonna kutseõppe õpilastest).....	38
Joonis 42. Kutseõppe õpilaste rahulolu koondhinnang 2019. ja 2021. aastal õppevormi järgi ja rahulolu 2021. aastal vanusegrupi järgi. Allikas: EHIS	38
Joonis 43. Kutsehariduse õpilaste hinnang praktika mahule rahuloluküsitluse põhjal. Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlused 2019. a ja 2021. a.....	39
Joonis 44. Kutsehariduse õpilaste hinnang kooli ja tööandja koostööle praktika korraldamisel rahuloluküsitluse põhjal. Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlused 2019. a ja 2021. a.....	39
Joonis 45. Kutsehariduse õpilaste koondhinnang praktikakorraldusele rahuloluküsitluse põhjal. Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlused 2019. a ja 2021. a	39
Joonis 46. 2020/21 õppeaastal distantsoõppel oldud aeg kutsehariduse tasemeti. Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus (2021).....	41
Joonis 47. 2020/21 õppeaastal distantsoõppel oldud aeg maakonniti. Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus (2021).....	41
Joonis 48. 2021/21 õppeaastal kutsehariduse õpilastel interneti vahendusel tundides osalemisele kulunud aeg päevas õppetasemeti. Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus (2021).....	42
Joonis 49. 2021/21 õppeaastal kutsehariduse õpilastel iseseisvaks tööks kulunud aeg päevas õppetasemeti. Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus (2021).....	42
Joonis 50. Kutsehariduse õpilaste hinnang sellele, kui tihti nad on viimasel ajal tundnud, et kõigest on kõrini, soo ja vanuse järgi. Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus (2021).....	43
Joonis 51. Kutsehariduse õpilaste hinnang sellele, kui tihti nad on viimasel ajal tundnud, et kõigest on kõrini, soo ja vanuse järgi. Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus (2021).....	43
Joonis 52. Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal vanuserühmas (%), 2011–2021.	45
Joonis 53. Üliõpilaste vanuseline jaotus 2016/17 ning 2021/22. õppeaastal.	46
Joonis 54. Samal aastal ja aasta hiljem kõrghariduses jätkajate gümnaasiumilõpetajate osakaal (2011/12-2021/22. õppeaastal).....	47
Joonis 55. Üliõpilaste ning katkestanute, vastuvõetute ja lõpetanute arvud õppeaastatel 2010/11–2021/22. ..	48
Joonis 56. Vastuvõetute arvud kõrghariduses õppeastmete kaupa 2011/12. õa. – 2021/22. õa.....	49
Joonis 57. Lõpetanute arv kõrgharidusastmete kaupa ning katkestamiste osakaal lõpetajate koguarvust 2010/11.–2020/21. õa.	49
Joonis 58. Lõpetajate jaotus valdkondade lõikes õppeaastatel 2014/15 ning 2020/21 kõrghariduse I astmel (vasakul) ja II astmel (paremal).....	50
Joonis 59. Kõrghariduse katkestamine kokku ja kõrgharidusõppest väljalangejate määr (kõrghariduse 1. astme õpingute esimesel aastal) (%), 2010/11–2020/21.	51
Joonis 60. Õppetöö katkestajate osakaal (%) kõrghariduses hariduse ja LTT valdkondades aastatel 2015/16 – 2020/21.	51

Joonis 61. LTT valdkonna lõpetanute arvud ja osakaal (%) kõigist lõpetanutest kõrghariduses 2010/11. õa. – 2020/21. õa.	52
Joonis 62. Lõpetajate osakaal (%) kõigist kõrghariduse lõpetanutest (LTT valdkonnad ja haridus) aastatel 2011/12 – 2020/21.	53
Joonis 63. Üliõpilaste, lõpetajate ja vastuvõetute arv ja välisüliõpilaste osakaal (sekundaarteljel) IKT valdkonnas 2014/15. õa. – 2020/21. õa.	53
Joonis 64. 1-3 aastat tagasi kolmandal haridustasemel õpingud lõpetanud 20-34-aastaste tööhõive määr (%). Allikas: Statistikaamet (TT0100: Hariduse põhinäitajad).....	54
Joonis 65. Välisüliõpilaste jaotumine valdkonniti ja nende osakaal valdkonna üliõpilaste koguarvust 2019/20 ning 2021/22 õa. ning välistudengite osakaal 2021/22. õa.....	56
Joonis 66. Välisüliõpilaste õppimise järgne (2005-2019 a lõpetajad) töötamine 2020. aastal.	57
Joonis 67. Koolieelsete lasteasutuste, üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste õpetajate arv ja ametikohtade arv 2012/13-2021/22. õa.	60
Joonis 68. Koolieelsete lasteasutuste õpetajate vanuseline koosseis 2012/2013-2021/2022. õa-l.	61
Joonis 69. Üldhariduskoolide õpetajate vanuseline koosseis õppeaastatel 2012/2013–2021/2022.	62
Joonis 70. Kutseõppeasutuste õpetajate vanuseline koosseis 2012/2013-2021/2022. õa	63
Joonis 71. Õpetajakoolituse lõpetanute arvud õppekavade rühmade lõikes viimasel kümnel õppeaastal	65
Joonis 72. Eesti keskmine ja üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk 2012–2021, eurodes.	69
Joonis 73. Koolieelsete lasteasutuste laste-õpetajate ametikohtade suhtarvud ning üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste õpilaste-õpetajate ametikohtade suhtarvud viimasel kümnel õppeaastal (2012/2013-2021/2022. õa).....	71
Joonis 74. Direktorite ja õppealajuhatajate arvu muutus perioodil 2012/2013-2020/2021. õa.....	72
Joonis 75. Direktorite ja õppealajuhatajate vanuseline jaotus 2021/2022. õa-l.....	74
Joonis 76. Tugispetsialistide vanuseline koosseis koolieelsetes lasteasutustes (KELA), üldhariduskoolides (ÜHK) ja kutseõppeasutustes (KÕA) 2021/2022. õa-l.....	77
Joonis 77. Tugispetsialistide koolituse lõpetanute arv perioodil 2011/2012-2020/2021. õa.....	79
Joonis 78. Keskmine õpilaste arv õpilaste kasutuses olevate arvutite ja nutiseadmete kohta üldhariduskoolides.	83
Joonis 79. Õpetajate hinnangud digivahendite kasutamise võimalustele ja interneti kiirusele koolis.	84
Joonis 80. Õpilaste ja lapsevanemate hinnangud digioskuste õpetamisele.	85
Joonis 81. Igapäevane ajakulu videotundides osalemisele distantsõppe ajal õpilaste hinnangul (kõigi küsitletud vanusegruppide üleselt, osakaalud vastanud õpilastest).	86
Joonis 82. Õpilaste hinnangud õppetöös arvuti kasutamise meeldivusele 2021.	87
Joonis 83. 16-24-aastaste ja 16-74-aastaste arvuti kasutusoskused.	88
Joonis 84. Õpetajate osakaal, kes märkisid vastavad tegevused vastusena küsimusele: „Milliseid digilahenduste kasutamise võimalusi olete kasutanud enda aines selle poolaasta jooksul?“.	89
Joonis 85. IKT valdkonna ettevõtete ja töötajate aastakeskmine arv (2016 – 2020).....	90
Joonis 86. Kutseharidusse ja kõrghariduse esimesele astmele IKT valdkonda vastuvõetute arv ja osakaal kõigist vastuvõetutest (16/17–21/22).	90
Joonis 87. IKT-spetsialistide jaotus haridustaseme järgi (2020). Allikas: Maksu- ja Tolliameti töötamise register (põhitöökoht), OSKA (2021) kaudu.....	91
Joonis 88. IKT õppekavadel katkestanute osakaal (2016/17 – 2020/21 õa). Allikas: EHIS	91
Joonis 89. 1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste inimeste tööhõive määr.....	93
Joonis 90. Hõivatute osakaal 20-34.a eri- või kutsealase haridusega inimeste seas 1 ja 5 aastat peale lõpetamist.	94
Joonis 91. Muutused hõivatute osakaaludes aasta peale lõpetamist aastatel 2011–2020.....	95
Joonis 92. Kutse- ja kõrghariduse lõpetanute sissetulekud 2020. aastal.	96
Joonis 93. Kutseharidusõppe eri õppesuundade lõpetanute keskmine sissetulek 2019. ja 2020. aastal.	97
Joonis 94. Kõrgharidusõppe eri õppesuundade lõpetanute keskmine sissetulek 2019. ja 2020. aastal.	98
Joonis 95. Kutseharidusõppe 2019. a lõpetanute sissetulekud ja hõivatute jagunemine tegevusalade lõikes 2020. aastal.....	99
Joonis 96. Kõrgharidusõppe 2019. a lõpetanute sissetulekud ja hõivatute jagunemine tegevusalade lõikes 2020. aastal.....	99

Joonis 97. 2019. a kõrg- või kutseharidusõppe lõpetanud meeste ja naiste sissetulekud ning palgalõhe 2020. a.	100
Joonis 98. 25–64aastaste elukestvas õppes osalemise määr ja arv (Tööjõu-uuring, viimase nelja nädala jooksul, 2016–2021).	101
Joonis 99. Joonis X. 25 – 64aastaste elukestvas õppes osalemise määr soo, rahvuse, vanuserühma, haridustaseme ja piirkonna järgi (Tööjõu-uuring, viimase nelja nädala jooksul, 2016–2021). Allikas: Statistikaamet	101
Joonis 100. Täiskasvanute õppimine tasemehariduses aastatel 2016/17–2021/22.	102
Joonis 101. Joonis X. Täiskasvanute gümnaasiumides või kutseõppeasutustes üldhariduses õppijate arv (2016/17 – 2021/22 õa) ja õpilaste jagunemine 2021/22 õa maakonniti. Allikas: EHIS	103
Joonis 102. Õpilaste arvu muutus gümnaasiumiastme mittestatsionaarses õppes täiskasvanute gümnaasiumite kutsekoolidega liitmise tulemusel.	103
Joonis 103. Gümnaasiumiastme mittestatsionaarses õppes õppijad vanusegruppide kaupa aastatel 2016/17–2021/22.	104
Joonis 104. 25–64aastaste erialase haridusega inimeste osakaal ja arv (2018–2021).	104
Joonis 105. 25–64aastaste tööturuseisund omandatud kõrgeima haridustaseme järgi.	105
Joonis 106. Erialase haridusega 25–64aastaste arv ja osakaal vanusegruppide ning soo järgi (2021. a). Allikas: Eesti Tööjõu Uuring	105
Joonis 107. Katkestajate osakaal kutseõppes (kõik õppevormid) 25+ vanusegrupis valdkonniti ja 25aastaste ja vanemate kutseõppe õpilaste jaotus valdkonniti 2020/21 õppeaastal.	106
Joonis 108. Täienduskoolitustel osalenute, väljastatud tunnistuste ja pakutud kursuste arv (2016–2020). Allikas: EHIS	107
Joonis 109. Täienduskoolitusi pakkuvate õppeasutuste arv (2016–2020).	107
Joonis 110. Õpilaste ja õppeasutuste osakaal maakonniti (2020). Allikas: EHIS	107
Joonis 111. RKT koolitustel osalemise arv (2016 – 2021), seireandmed	108
Joonis 112. RKT koolitustel osalemised maakondade järgi (2021. a), seireandmed	108
Joonis 113. RKT koolituste arv (2016–2021), seireandmed	108
Joonis 114. Joonis X. RKT koolituste arv IT ja eakate ja täiskasvanute hoolduse valdkondades (2016–2021), seireandmed	109
Joonis 115. 7–26-aastaste noorte arv Eestis, osakaal kogu elanikkonnast ning prognoos	110
Joonis 116. Huvikoolid (arv; joondiaagramm) ja huvikoolide jagunemine alamtüübiti (arv; tulpdiaagramm).	111
Joonis 117. Huvikoolis õppivate isikute vanuseline jaotus (tulpdiaagramm) ning kõik huvikoolis õppivad isikud vs 7-26-aastased õppijad	112
Joonis 118. Huvikoolis õppivate 7-26-aastaste õppurite õpisündmused huvialade jaotuses ja kõik õpisündmused (parem telg).	112
Joonis 119. Avatud noortekeskused (tegevuskohad) ja 7-26-aastaste noorte arv ühe noortekeskuse kohta	113
Joonis 120. Riiklikult toetatud noorsootöövõimalustest osasaanud noored (osaluskordade arv).	114
Joonis 121. Üldhariduskoolide huvialaringide 2021. aasta osalejate (osaluskorrad) jaotus huvialavaldkonda järgi	115
Joonis 122. Mitteõppivad põhi- või madalama haridusega 18-26-aastaste osatähtsus vanuserühmast.	117
Joonis 123. 15-24-aastaste noorte tööjõus osalemise, tööhõive ja töötuse määrad aastatel 2008-2021 (%).	119
Joonis 124. 15-26-aastaste NEET-staatuses noorte osatähtsus sama vanuserühma noortest (%)	120
Joonis 125. 15-29-aastaste NEET-staatuses noorte osatähtsus sama vanuserühma noortest (%)	121
Joonis 126. Teadus- ja arendustegevuse investeeringute maht %-na SKP-st Eestis ja Euroopa Liidus aastatel 2010-2020.	127
Joonis 127. Baasfinantseerimise toetuse kasutamine 2005-2013 ning 2014-2019.	128
Joonis 128. Teadlaste arv 1000 töötaja kohta valitud OECD riikides (2019. a andmed).	129
Joonis 129. Teadlaste ja inseneride täistöökohti (2010, 2015, 2020).	130
Joonis 130. Teadlaste (teadlased ja insenerid) vanuseline struktuur 2020. aastal.	131
Joonis 131. Teadusarendustegevusega hõivatud töötajate arv avalikus ja erasektoris ning doktorikraadiga teadlaste osatähtsus (2010 – 2020).	131
Joonis 132. Vastuvõtt doktoriõppesse (välisüliõpilaste ja Eesti taustaga vastuvõetute arv), lõpetanud ja õpingud katkestanud doktorantide arvud õppeaastatel 2015/16–2021/22	133

<i>Joonis 133. Doktoritõppes õppivate üliõpilaste arv kokku (2021/22 õa.) ja lõpetajate arv (2020/21 õa.), valdkondlik jaotus.</i>	<i>134</i>
<i>Joonis 134. Baasfinantseerimise toetuse kasutamine 2005-2013 ning 2014-2019.</i>	<i>136</i>
<i>Joonis 135. 15-74a mitte-eestlaste osakaal, kes mittekoduse keelena eesti keelt räägivad. Keeleoskuse tase on mõõdetud skaalal 1-3: 1 – oskab rääkida ja kirjutada; 2 – oskab igapäevase suhtlemise piires rääkida; 3 – saab igapäevase suhtlemise piires aru.</i>	<i>140</i>
<i>Joonis 136. 15-74.a mitte-eestlaste eesti keele oskus 2012-2021. a.....</i>	<i>140</i>
<i>Joonis 137. 15-74.a immigrantrahvastiku eesti keele oskus 2012-2021. a kodakondsuse lõikes.</i>	<i>141</i>
<i>Joonis 138. Eesti keel emakeelena põhikooli lõpueksamite ja riigieksamite keskmised tulemused 2017.-2021.a</i>	<i>142</i>
<i>Joonis 139. Eesti keel teise keelena põhikooli lõpueksami ning riigieksami keskmine tulemus.</i>	<i>143</i>
<i>Joonis 140. Eesti keele tasemeeksami sooritanute osatähtsus kõigist eksamil käinutest.</i>	<i>144</i>
<i>Joonis 141. Esimest võõrkeelt õppivate õpilaste osakaal kõigist sama klassi õpilastest.</i>	<i>146</i>
<i>Joonis 142. 15–74-aastaste Eesti alaliste elanike kodukeele ja teiste keelte oskuse jaotus (%) tööjõu-uuringu (ETU) andmetel.</i>	<i>148</i>
<i>Joonis 143. Ülevaade valitsemisala eelarvelistest kuludest ja investeeringutest perioodil 2017–2021.....</i>	<i>149</i>
<i>Joonis 144. Valitsussektori kulud haridusele aastatel 2017–2021 (mln eurot).</i>	<i>150</i>
<i>Joonis 145. Valitsussektori hariduskulude osatähtsus SKPst Euroopa Liidus 2020. a (esialgsed tulemused)</i>	<i>151</i>
<i>Joonis 146. Valitsussektori kulutud teadus- ja arendustegevusele 2017–2021 (mln eurot)</i>	<i>151</i>

Haridus ja elukestev õpe

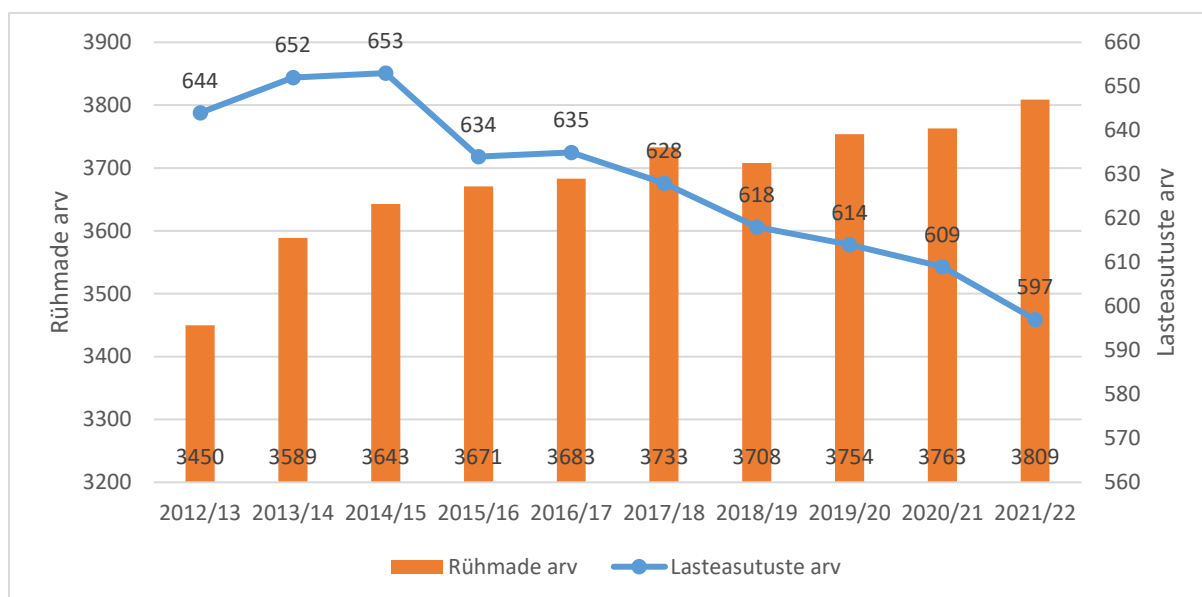
Järgnevad alapeatükid annavad ülevaate Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 ning Haridus- ja noorteprogrammi 2022-2025 prioriteetsete teemade lõikes ja analüüsivad haridusvaldkonna erinevaid tahke lähtudes ennekõike arengukava strateegiliste eesmärkide vaatest. Lisaks haridustasemetel lõikes olukorra analüüsile on eraldi osad pühendatud haridustöötajatele, digipöördele ning hariduse ja tööturu seostele, sh elukestvale õppele. Analüüsis esitatakse valdkonniti statistiline ülevaade, trendide analüüs ning viimaste uuringute olulisemad järeldused.

Alus- ja üldharidus

- Alushariduses osalevate laste osakaal on püsinud viimastel aastatel sarnasel tasemel, laste ja rühmade arv on kasvanud ning lasteasutusi jäänud vähemaks. Lapsevanemad on lasteaiaga rahul, ent leitakse, et tugiteenused pole piisavalt kättesaadavad.
- Üldhariduses õppivate õpilaste arv püsib kasvutrendis, kuid kasv on koondunud valdavalt Harju- ja Tartumaale ning enamikes ülejäänud maakondades õpilaste arv kahaneb. Võrreldes eelmise aastaga vähenes üldhariduskoolide arv peamiselt mitmel pool toimunud koolide liitmise tõttu, samal ajal alustasid tegevust üks uus munitsipaalkool, kolm erakooli ja kaks riigigümnaasiumi. Kasvanud on erakoolides õppijate ja vanema taotlusel koduõppel olevate õpilaste arv ja osakaal.
- Nii põhikooli tasemetööde kui ka lõpueksamite ja gümnaasiumi riigieksamite tulemused näitavad pärast kaht kriisiaastat mõningast langust õpilaste teadmistes ja oskustes. Haridusest väljalangemisele ja edasiõppimisele tekkinud õpilüngad seni siiski olulist mõju avaldanud ei ole.
- Tuge vajavate laste arv ja osakaal on kasvutrendis nii alus- kui üldhariduses. Samas on kasvanud omavalitsuste võimekus kaasata neid õpilasi kodulähedasse kooli ja lasteaeda ning üha enam lapsi ja noori saavad haridusasutustes neile vajalikke tugiteenuseid.
- Õpilaste ja lapsevanemate rahulolu kooli ja haridusega on üldiselt kõrge. Teisalt on vähemalt iga viies õpilane kogenud põhikooli ajal kiusamist ning pandeemia tõttu on kannatada saanud laste ja noorte vaimne tervis.

Alusharidus

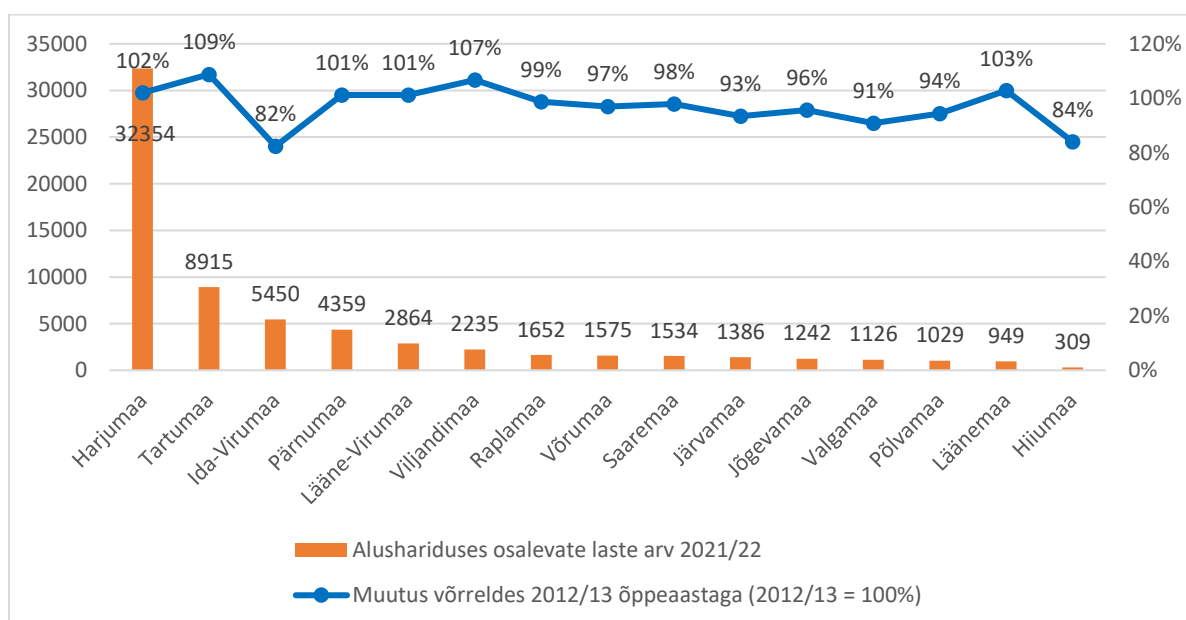
2021/22 õppeaastal osaleb alushariduses ligi 67 000 last, lasteasutusi on 597 ja rühmi 3809. Valdav enamus (90%) lasteaedadest on munitsipaalomandis ja 10% on eralasteaiad. Võrreldes eelmise aastaga on laste ja rühmade arv kasvanud, kuid lasteasutusi jäänud vähemaks. Täpsemalt saab lasteasutuste ja rühmade arvu viimasel 10 õppeaastal vaadata jooniselt 1.

Joonis 1. Lasteasutuste ja rühmade arv 2012/13-2021/22.

Allikas: EHIS

Alushariduses osalevate laste arv pole viimasel kümnel õppeaastal oluliselt muutunud, kõikides vahemikus 66 tuhat kuni 69 tuhat last. Neist ligikaudu 23% on kuni 2-aastased, 60% 3-5-aastased ja ülejäänud 6-7-aastased. Olulised muutused on aga toimunud piirkondlikus vaates: võrreldes 2012/13 õppeaastaga on alushariduses osalevate laste arv kasvanud Tartu-, Viljandi-, Lääne-, Harju-, Pärnu- ja Lääne-Virumaal ning ülejäänud maakondades kahanenud. Ida-Virumaal on alushariduses praegu 18% vähem lapsi kui 10 aastat tagasi, Hiiumaal 16% ja Valgamaal 9% vähem. Ligikaudu iga teine laps käib lasteaias Harjumaal ja iga kaheksas Tartumaal. Täpsema ülevaate lasteaiaste arvust maakonniti saab jooniselt 2.

Joonis 2. Laste arv alushariduses maakonniti 2021/22 ja muutus võrreldes 2012/13 õppeaastaga.

Allikas: EHIS

Kiire langus lasteaiaste arvus on aga tulemas alates 2023. aastast ja selle põhjuseks on eelkõige prognoositav väike sündimus. Kui 1. jaanuaril 2021 oli 0-7-aastaseid lapsi 112 765, siis viimase Statistikaameti rahvastikuproгноosi põhistsenaariumi järgi langeb 0-7-aastaste laste arv 2030. aastaks

100 900-ni ehk ligi 11%. Langust on oodata kõikides maakondades peale Harjumaa ja kõige enam (35%) langeb laste arv Ida-Virumaal.¹

Sotsiaalministeeriumi tellitud alushariduse ja lapsehoiu uuring kinnitas, et Eestis on lasteaia kasutamine ja vanemate toetus sellele laialdane: 86% peab lapsele kasulikuks minna lasteaeda või lapsehoidu alates 3. eluaastast ja 89% peab vajalikuks alushariduse omandamist lasteaias või eelkoolis vähemalt aasta enne kooli. Lasteaia kohustuslikuks muutmist aga ei poolda enamik lapsevanemaid.² EHISe andmetel osaleb alushariduses 91,2% 3-aastastest kuni kooliealistest lastest, mida on aga pisut vähem kui eelmisel õppeaastal ning mis jääb alla 2021. a sihiks seatud 92%-le. Alushariduses osalemisele võis mingil määral mõju avaldada kestev pandeemia, mille tõttu osad lapsevanemad eelistasid hoida lapsi kodus. Samas on keskhariduse või madalama haridustasemega vanemate laste hulgas mõnevõrra enam alusharidusest kõrvale jäänuid võrreldes kõrgharidusega vanemate lastega. Seega tuleks tähelepanu pöörata sellele, kas kõik madalama haridustasemega lapsevanemad on teinud otsuse kaalutletult ja suudavad ise oma lapsele piisava alushariduse tagada.³

Lasteaedade rahuloluküsitlustes hindasid lapsevanemad, et nende lapsed on lasteaiaga rahul. Kõige kõrgemalt hinnati lapse suhet õpetajatega, rahulolu õppevahenditega, lasteaia mainet, lapse seotust rühmakaaslastega ja lapse enesetõhususe vajaduse rahuldatust. Kõige madalamalt hinnati rahulolu alusharidusega ja koostööd lasteaiaga. Kõikide nimetatud aspektidega ollakse aga pigem rahul.⁴ Vanemate kõrget rahulolu alusharidusega näitas ka alushariduse ja lapsehoiu uuring, kus kõigile lasteaedu iseloomustavatele teguritele oli lapsevanemate hulgas keskmine hinnang 5-palliskaalal 4 punkti või enam. Ligikaudu pooled lapsevanemaist ei osanud hinnata, kas lastele peaks lasteasutustes õpetatama midagi, mida praegu ei õpetata, ning kolmandik arvas, et ei ole vaja midagi rohkem õpetada. Ligikaudu iga kümnes (ca 12%) lapsevanem leidis aga, et lastele peaks õpetatama mõnda teemat või valdkonda, mida praegu ei õpetata või kui õpetatakse, siis tuleks õpetada praegusest rohkem. Näiteks ootavad vanemad, et õpetataks rohkem sotsiaalseid oskusi, võõrkeeli ja digioskusi, kuid toodi välja ka seksuaalkasvatuse ja kiusuennetuse olulisust.⁵

Rahuloluküsitlustest ilmnes, et lapsevanemad, kelle laps polnud kahe nädala jooksul lasteaias füüsilist vägivalda kogenud, hindasid oluliselt kõrgemalt erinevaid lasteaiakeskkonna ja rahulolu aspekte kui need lapsevanemad, kelle laps oli kahe nädala jooksul füüsilist vägivalda kogenud. Seega on laste heaolu ning seeläbi lapsevanemate rahulolu tagamiseks jätkuvalt oluline panustada kiusu- ja vägivallaennetuses lasteaedades.⁶

Hariduslike erivajadustega lasteaiaste arv ja osakaal on kasvutrendis. Kui 5 aastat tagasi oli haridusliku erivajadusega viiendik alushariduses osalejatest, siis 2021. aastal juba enam kui neljandik. Oluline on aga arvestada, et haridusliku erivajadustega laste hulka loetakse ka eesti keelest erineva emakeelega täiendavat keeleõppe tuge vajavad lapsed ning suur osa kasvust on toimunud just nende arvelt – kui 2017. aastal oli 2000 täiendavat keeleõppe tuge vajavat last, siis 2021. aastal 4377 ehk enam kui kaks korda rohkem. Riigikontrolli hariduse tugiteenuste kättesaadavuse audit näitas, et toevajaduse märkimine EHISesse on paljude haridusasutuste puhul seotud sellega, milliseid tugiteenuseid tegelikkuses pakkuda suudetakse.⁷ Seega näitab hariduslike erivajadustega laste arvu kasv mõneti hoopis tugiteenuste, eriti keeleõppe toe kättesaadavuse paranemist alushariduses.

¹ Statistikaameti tabel RV0212 ja Lang, A., Sandre, S.-L., Kallaste, E., Sõmer, M. (2021) [Alushariduse ja lapsehoiu uuring](#). Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR.

² Lang *et al.* 2021.

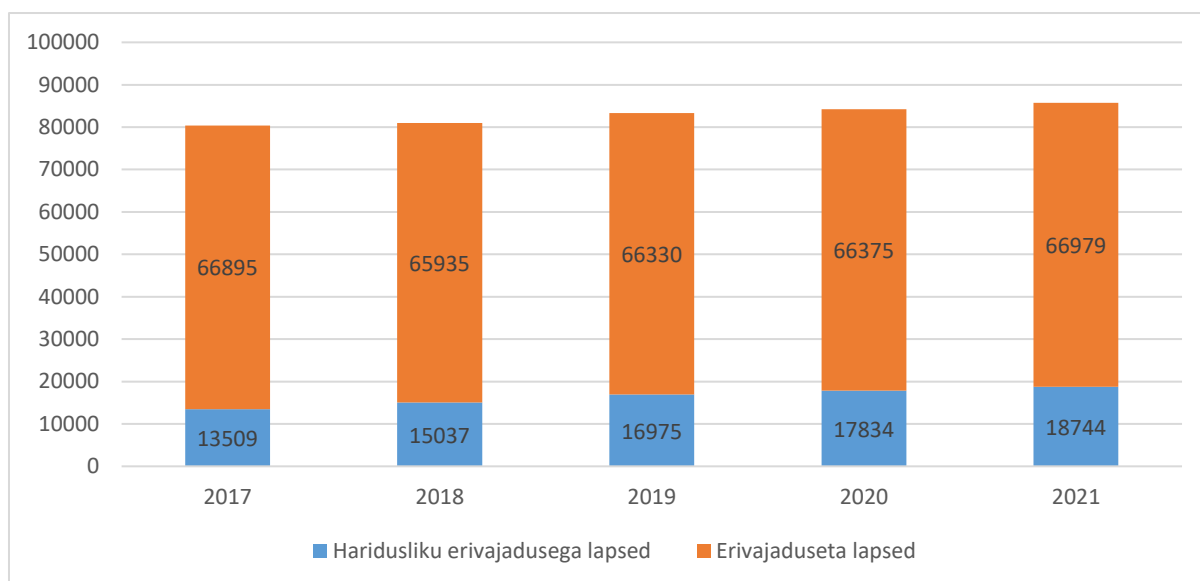
³ Samas.

⁴ Pavlov, D. (2021) [Lasteaedade rahuloluküsitluste tulemused 2021](#). Tartu Ülikool.

⁵ Lang *et al.* 2021.

⁶ Pavlov 2021.

⁷ Riigikontrolli aruanne Riigikogule „[Hariduse tugiteenuste kättesaadavus](#)“ 25.11.2020.

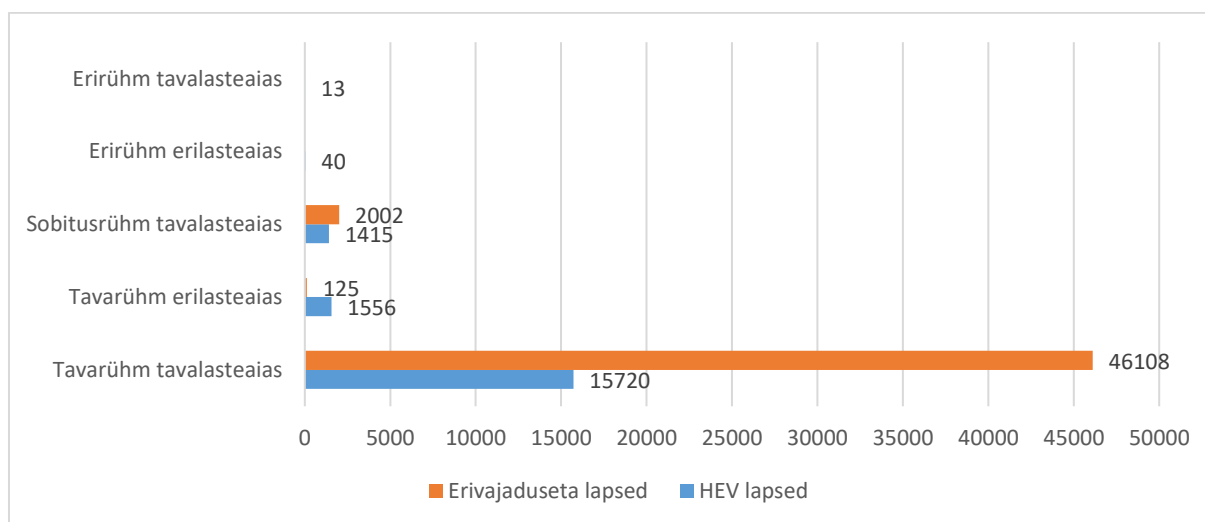

Joonis 3. Koolieelsetes lasteasutustes õppivate laste jagunemine haridusliku erivajaduse olemasolu järgi 2017-2021.

Allikas: EHIS

Lapsevanemate hinnangul on tugiteenuste vajadus palju laiem, kui seda registris märgitakse. 44% laste vanemad arvavad, et lapsel oleks vaja logopeedi, 17% psühholoogi, 14% eripedagoogi ja 12% füsioterapeudi teenust. Vanemate hinnangul saavad logopeedi ja psühholoogi teenust vajavatest lastest teenuseid kasutada vaid ligikaudu pooled. Neist omakorda poolte jaoks pole teenuse maht piisav.⁸

Valdav enamus (84%) haridusliku erivajadusega lastest on tavarühmades ja vastav osakaal pole viimasel viiel aastal olulisel määral muutunud. Ülejäänud erivajadusega lapsed jagunevad enam-vähem võrdselt erirühmade ja sobitusrühmade vahel ning erilasteaiaades käib vähem kui 1% toevajadusega lastest.

Joonis 4. Koolieelsetes lasteasutustes õppivate laste jagunemine rühma liigi järgi 2021/22.

Allikas: EHIS

Lasteaiaõpetajatest 46% on enda hinnangul saanud vajaliku õppe erivajadustega laste õpetamiseks ja/või toetamiseks ning 59% arvates teevad lasteaed ja erinevad lasteaiavälised spetsialistid, sh arstid, tugi- ja lastekaitse spetsialistid ning politsei jt, erivajadustega laste toetamisel head koostööd. Hinnangud on võrreldes 2018. aastaga pisut tõusnud. Lapsevanemate hinnangud hariduslike erivajadustega laste

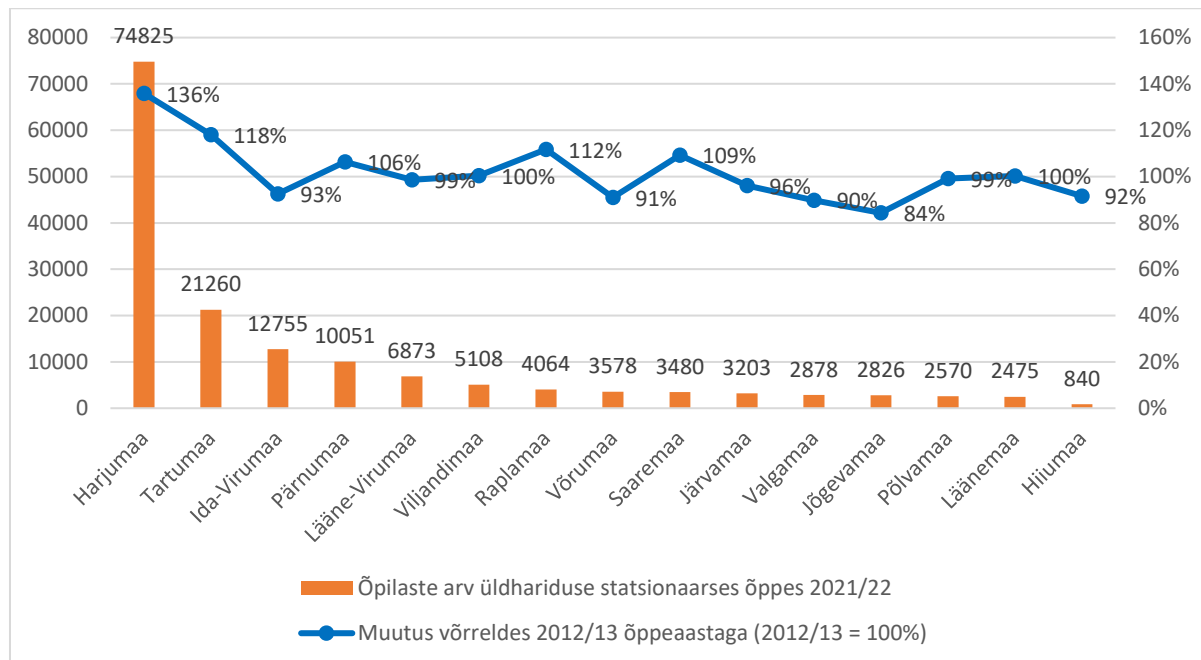
⁸ Lang et al. 2021.

õpetamisele ei ole võrreldes eelmise lasteadeade rahuloluküsitlusega muutunud ning kõige vähem nõustuti, et lasteaias tegeletakse andekamate laste arendamisega.⁹

Lasteaiaõpetajate ja tugispetsialistidega seotud küsimusi käsitletakse lähemalt peatükis „[Haridustöötajad](#)“ ning eesti keele õpet lasteadeades peatükis „[Eesti keel ja keelteoskus](#)“.

Üldharidus: õpilaste arv ja koolivõrk

Üldhariduses õpib 2021/22 õppeaastal kokku 162 576 õpilast, neist 156 786 (96%) statsionaarses õppes. Võrreldes 20 aasta tagusega õpib üldhariduskoolides täna ca 50 000 õpilast vähem, kuid suurem kahanemine toimus 2000ndate aastate alguses ja viimasel kümnendil on õpilaste koguarv pisut kasvanud. 10 aastat tagasi oli õpilasi üldhariduses peaaegu 22 000 võrra vähem, kuid muutused on piirkonniti olnud erisunalised. Harjumaal on 10 aasta tagusega võrreldes üldhariduse statsionaarses õppes õppivate õpilaste arv kasvanud enam kui kolmandiku võrra, õpilasi on juurde tulnud ka Tartu-, Rapla-, Pärnu- ja Saaremaale. Lääne-, Viljandi-, Põlva- ja Lääne-Virumaal on õpilaste arv praegu sarnane 2012/13 õppeaasta tasemele ning ülejäänud maakondades on õpilasi jäänud vähemaks. Suurim langus on toimunud Jõgevamaal (16%), Valgamaal (10%) ja Võrumaal (9%). Täna käib iga teine õpilane koolis Harjumaal ja iga seitsmes Tartumaal.

Joonis 5. Õpilaste arv üldhariduse statsionaarses õppes maakonniti 2021/22 ja muutus võrreldes 2012/13 õppeaastaga.

Allikas: EHIS

Järgmisel viiel aastal on oodata õpilaste koguarvu jätkuvat kasvu, kuid seejärel seisab ees kahanemine. Statistikaameti viimase rahvastikuproгноosi põhistsenaariumi järgi kasvab 7-19-aastaste arv aastani 2027 ja hakkab seejärel langema. Kui 2021. a 1. jaanuaril oli 7-19-aastasi kokku ca 184 000, siis aastaks 2040 langeb nende arv ca 165 000 tuhandeni ehk sarnasele tasemele 2014. aastaga.¹⁰ Esimeses kooliastmes õppivate laste arv on juba viis aastat langenud ning on täna ligi 9% madalam kui 2017/18 õppeaastal. Võrreldes eelmise õppeaastaga on langenud ka II kooliastme õpilaste arv. Piirkondlikult on ees ootavad muutused sarnased senistele – laste arv kasvab eeskätt Tallinna ja Tartu ümbruses ning mujal, eriti maapiirkondades langeb, kusjuures kõige suurem kahanemine seisab ees Ida-Virumaal.

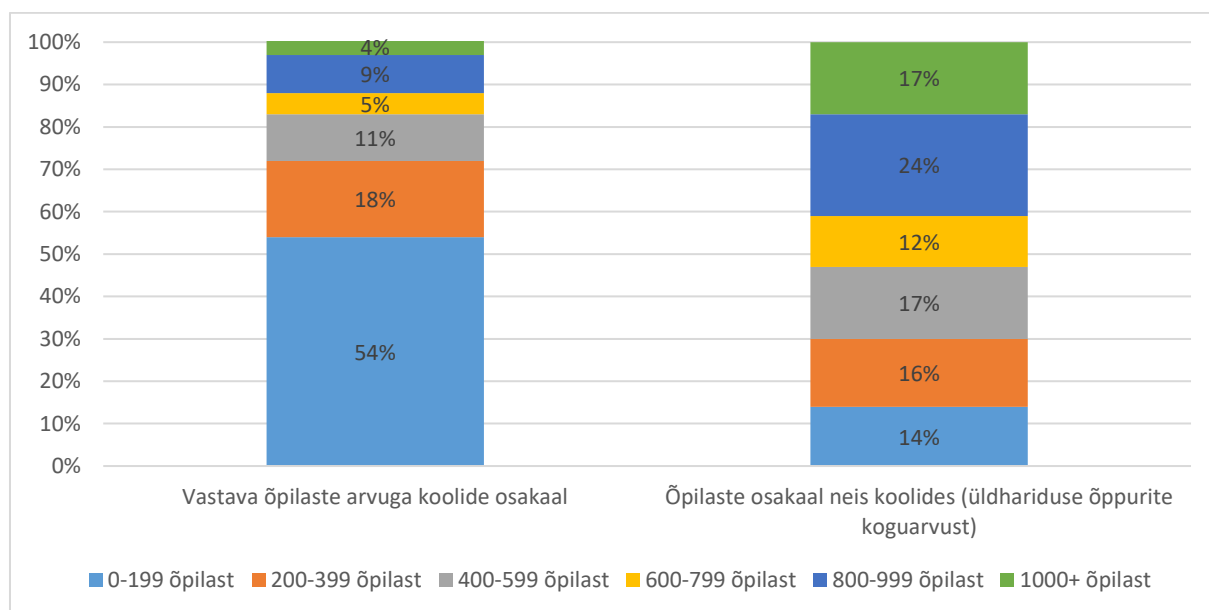
⁹ Pavlov 2021.

¹⁰ Statistikaameti tabelid RV0212 ja RV086

OECD poolt 2021. aastal läbiviidud analüüs¹¹ näitas, et isegi kui kahaneva rahvastikuga omavalitsused koondavad koolivõrku, seisavad nad ikkagi silmitsi 30% suuremate vältimatute kuludega õpilase kohta, võrreldes linnadega. Juhul, kui omavalitsused koolivõrku tulevase väiksema nõudlusega ei kohanda, on kulude kasv suurim kõige väiksemates omavalitsustes, kus on ka suured vanade ja liiga suurte avalike hoonete ülalpidamise kulud. Kui võrrelda kulusid ühe õpilase kohta tiheasustusega linnades ja hajaasustusega maapiirkondades, on erinevus kuludes Euroopa riikide võrdluses üks suurimaid. Samal ajal on Eestis teiste riikidega võrreldes ka suur osakaal neid õpilasi, kes elavad juba täna endale lähimast koolist suhteliselt kaugel. Kuna 2035. aastaks õpilaste arv suuremates linnades kasvab ja mujal kahaneb, siis edaspidi kulud õpilase kohta hajaasustusega maapiirkondades kasvavad veelgi. Arvestades, et juba praegu moodustavad haridussektori kulud ligi poole kõigist omavalitsuste kuludest, on jätkuv haridusvõrgu korrastamine enamikus Eesti omavalitsustes vältimatu, et kvaliteetse kodulähedase hariduse tagamine vähemalt alumistes kooliastmetes oleks jõukohane ka edaspidi.

Üldhariduskoolide on 2021/22 õppeaastal 517 ehk 4 kooli vähem kui eelneval õppeaastal ja 31 kooli vähem kui 10 aastat tagasi. Võrreldes eelmise aastaga vähenes koolide arv peamiselt mitmel pool toimunud koolide liitmise tõttu. Samal ajal alustasid tegevust üks uus munitsipaalkool (Tori vallas), kolm uut erakooli (Hiiumaal, Pärnus ja Tallinnas) ja kaks uut riigigümnaasiumi (Saaremaa Gümnaasium ja Tabasalu Gümnaasium).

Üldhariduskoolide suurus on väga erinev. Enam kui 1000 õpilasega kooli on 22, valdav enamus neist asub Harjumaal. Alla 50 õpilasega üldhariduskooli on 93, neist 18 puhul on tegemist tuge vajavate laste kooliga. Väikeseid ehk vähem kui 100 õpilasega gümnaasiumiastmeid (10.–12. klass) on 2021/22. õppeaastal 61¹², neist 15 on erakoolid, 3 riigikoolid ja ülejäänud munitsipaalkoolid. Väga väikese ehk kuni 30 õpilasega gümnaasiumiastmega kooli on 15. Alla 30 õpilasega põhikooli ja lasteaed-põhikooli on 47, neist 7 puhul on tegemist tuge vajavate laste kooliga. Ühes koolis ei õpi ühtegi õpilast.

Joonis 6. Üldhariduskoolide ja õpilaste jagunemine kooli suuruse järgi 2021/22.

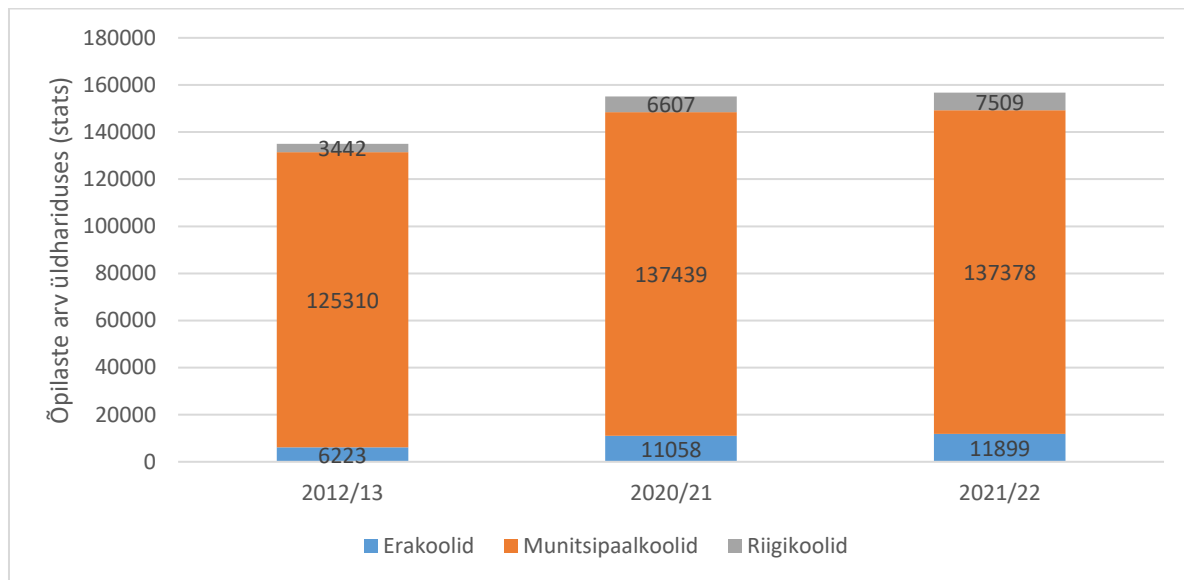
Allikas: EHIS

Omandivormide lõikes on kasvanud nii erakoolide ja riigikoolide, kui ka neis koolides õppivate õpilaste arv ja osakaal. Kui 10 aastat tagasi õppis riigikoolides 3% ja erakoolides 5% kõigist üldhariduse statsionaarse õppe õpilastest, siis nüüd on nende osakaalud kasvanud vastavalt 5%-ni ja 8%-ni. Riigikoolide õpilaste arv on kasvanud riigigümnaasiumide rajamise tõttu, erakoolide jätkuv populaarsus

¹¹ OECD (2022), Shrinking Smartly in Estonia: Preparing Regions for Demographic Change, OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/77cfe25e-en>.

¹² Välja arvatud erivajadustega õpilaste koolid ja täiskasvanute gümnaasiumid.

viitab osade lapsevanemate rahulolematusele kodulähedase munitsipaalkooliga, samas soosib erakoolide rajamist ja pidamist ka kehtiv erahariduse rahastussüsteem.

Joonis 7. Üldhariduse statsionaarse õppe õpilaste jagunemine koolide omandivormi järgi.

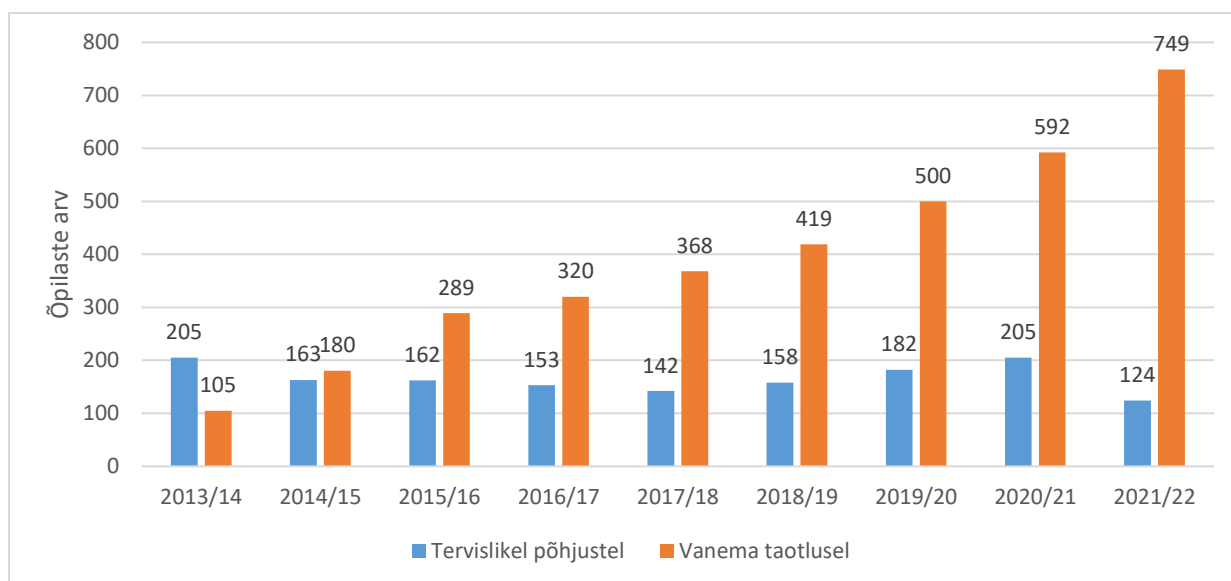
Allikas: EHIS

Haridusvaldkonna arengukavas 2035 nähakse ette, et kohalikud omavalitsused tagavad kodulähedase õppe vähemalt I ja II kooliastmes ning kahaneva rahvastikuga piirkondades koondub III kooliastme õpe omavalitsuse suurematesse keskustesse. Analüüsimeks, millisest klassist alates oleks kõige otstarbekam õpet suurematesse keskustesse koondada, kuidas mõjutab koolivahetus õppijaid ning kas ja kuidas on koolid seni toetanud õppijaid üleminekul kodulähedasest algkoolist suurema keskuse kooli, viis Tartu Ülikool 2021. a läbi vastava uuringu. Uuringust selgus, et koolivahetuse toetamisega seotud tegevused ja õpilaste ning lapsevanemate toetamine on jäänud suuresti koolide kanda ja enamikes koolides ei rakendata süsteemseid viise õpilaste koolivahetuse toetamiseks. Samuti ilmnis, et õppijate vanus ei ole peamine tegur, mis koolivahetuse tõhusust mõjutab ning õpilaste arengust lähtudes kaasnevad koolivahetusega omad võimalused ja ohud igas vanuses üleminekute puhul. Näiteks ühest koolist teise ülemineku kasuks pärast 3. või 4. klassi räägib õpilaste paindlikkus uute sõprussuhete loomisel, kuid selles vanuses lapsed ei pruugi olla piisavalt küpsed, et kodust kaugemal koolis käia. Pärast 6. klassi on õpilastel välja kujunenud piisav iseseisva toimetuleku oskus, kuid koolivahetust mõjutab negatiivselt alanud puberteediiga, kus kohanemine uues keskkonnas võib olla keerulisem. Siiski on keskkonnateguritel ülemineku õnnestumises suurem mõju kui lapse arengulistel omadustel ja uuringus osalenud koolide esindajad ei toonud esile lahendamatu probleeme seoses õpilaste toimetuleku ja õppeedukusega. Olulise teemana tõstati uuringus ühistranspordi korraldus kohalikes omavalitsustes ning sellest tulenevalt nii lastele turvalise koolitee tagamise võimalused kui ka koolide jätkusuutlikkuse mõjutamine. Näiteks selgus lapsevanematega tehtud intervjuudest, et koolivalikut tehes otsustatakse koolide kasuks, mis on transpordivõimalusi arvestades kättesaadavamad. Lisaks mõjutavad koolivalikut huviringide asukohad, pere teiste laste koolivõimalused, lapsevanemate töökohtade asukoht ja tugivõrgustiku olemasolu.¹³

Väikese osa üldhariduse õpilastest moodustavad koduõppel olevad õppurid, kelle arv on viimasel 9 aastal pidevalt kasvanud ja seda vanema taotlusel koduõppel olevate õpilaste arvelt. Koduõppel olevate laste arv näitab tõusutendentsi kogu maailmas.¹⁴

¹³ Urmann, H., Remmik, M., Roos, L., Espenberg, S. (2021). [Õpilaste arengu ja koolivahetuse toetamine erinevat tüüpi põhikoolides](#). Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendus-uuringute keskus RAKE.

¹⁴ Neuman, A., & Oz, G. (2021). Different solutions to similar problems: parents' reasons for choosing to homeschool and social criticism of the education system. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 34(1), 37–54.

Joonis 8. Koduõppel olevate õpilaste arv 2013/14-2021/22.

Allikas: EHIS

2021. a läbiviidud koduõppe uuring näitas, et koduõppe kasuks otsustamine sünnib tihti erinevate põhjuste koosmõjul, kuid valdavalt saab valiku motiivid jaotada kaheks: hariduslikud põhjused (nt rahulolematust tavakooli õppekorraldusega, soov tagada lapsele rahulikum õpikeskkond) ja perekondlikud põhjused (nt kui pere kolib ajutiselt välismaale ja soovib säilitada Eestis koolikohta). Lisaks on viimasel kahel õppeaastal lisandunud peresid, kes soovivad jätta lapse koduõppele epidemioloogilise olukorra tõttu. Kui lapsevanema liikuva töö tõttu või epidemioloogilistel põhjustel koduõppel olevad õpilased jätkavad üldjuhul oma elukohajärgse kooli nimekirjas, siis hariduslikel põhjustel koduõpet rakendavad lapsevanemad valivad koduõppeks pigem erakoolid, kus on loodud eraldi koduõppe suund ja koduõppe koordinaatori ametikoht. Näiteks 2020/21 õppeaastal oli vanema soovil koduõppel olevaid õpilasi kokku 116 üldhariduskoolis, kuid viiest suurima koduõppe õpilaste arvuga koolist neli olid erakoolid. Lapsevanemate sõnul on nad suundunud erakoolidesse, kuna elukohajärgsed munitsipaalkoolid ei võimalda pindlikku koduõppe korraldust või suhtuvad koduõppesse negatiivselt. Seetõttu tuleks kasuks, kui kõik koolid oma koduõppe korralduse läbi mõtleksid ja kui koolid jagaksid omavahel parimaid praktikaid koduõppe korraldamisest.¹⁵

Üldhariduse tulemuslikkus

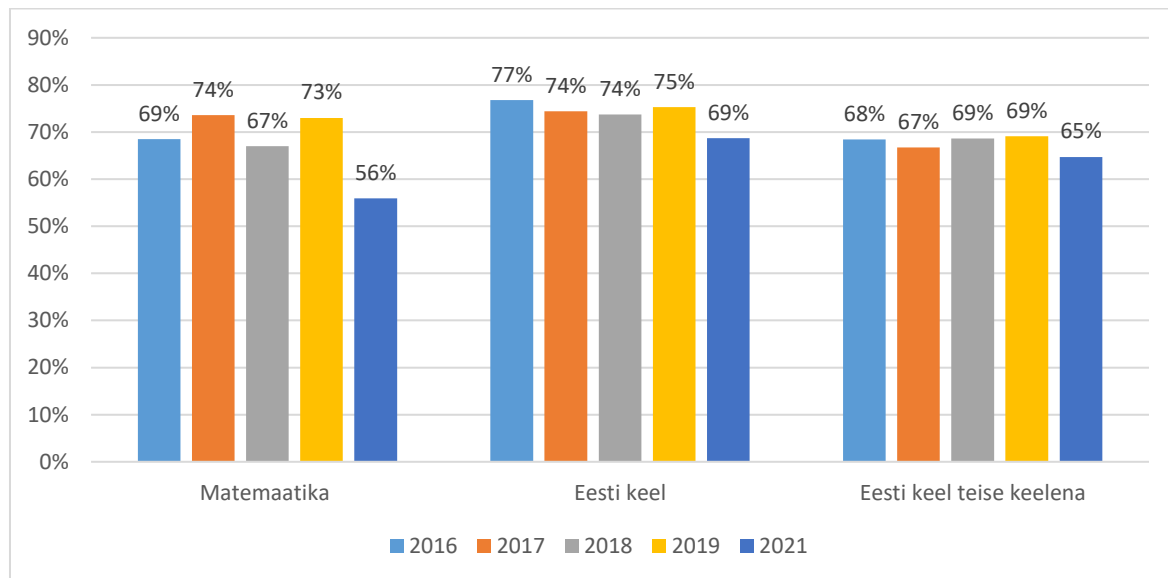
Kaks kriisiaastat on jättnud jälje õpilaste edasijõudmisele – nii põhikooli tasemetööde kui ka lõpueksamite ja gümnaasiumi riigieksamite tulemused näitavad mõningast langust õpilaste teadmistes ja oskustes. Haridusest väljalangemisele ja edasiõppimisele tekkinud õpilüngad seni siiski olulist mõju avaldanud ei ole.

4. ja 7. klassi 2021. a tasemetööde tulemused näitasid üldiselt ühesuguseid tendentse. Eesti keeles sooritas valdav osa õpilastest testi tasemele, mis näitab, et vähemalt pool ainekavas sätestatud õpitulemustest on saavutatud. Kõige kergemaks osutusid kuulamisoskust mõõtvad ülesanded ja kõige raskemaks kirjutamisülesanded. Tüdrukute eesti keele teadmised ja oskused on poistest paremad ja seda eriti kirjutamisülesannetes (nii 4. kui 7. klassis tulemuste vahe ligi 11%). Eesti keel teise keelena tasemetöös jäid enam kui pooled 4. ja 7. klassi õpilastest alla vastava kooliastme lõpuks sihtselt seadud eesti keele oskuse taset (I kooliastmes A1 ja II kooliastmes A2), vt täpsemalt eesti keele ja keelteoskuse peatükist. Matemaatika tasemetööde tulemused näitasid, et 4. klassi õpilastel on head fakti- ja protseduurilised teadmised, kuid mõistete rakendamisoskus on tagasihoidlik. 7. klassis aga on õpilaste õpitulemused matemaatikas nii fakti- ja protseduuriliste teadmiste kui ka mõistete rakendamisoskuse osas tagasihoidlikud. Loodusõpetuse tasemetöödest ilmnes, et kui 4. klassis on teadmised õpilastel head, kuid õpitud oskuste rakendamisega jääda hätta, siis 7. klassis vajaks senisest enam tähelepanu ka

¹⁵ Rokk, R. M., Kallip, K., Palling, L., Viks-Binsol, P. (2021). [Lapsevanema soovil koduõppe valik ja korraldus](#). Civitta Eesti AS.

ainealaste teadmiste arendamine. 2020. ja 2021. aasta tasemetöö tulemusi küll otseselt omavahel võrrelda ei saa, kuid analüüsi põhjal võib öelda, et 2021. a tulemused olid madalamad.¹⁶

Põhikooli lõpueksamite keskmised tulemused 2021. aastal olid madalamad kui 2019. aastal (2020. a põhikooli lõpueksameid ei toimunud). Kõigi kolme eksami puhul oli keskmine tulemus madalam 2016-2019 aastate keskmisest.¹⁷ Suurim langus on toimunud matemaatikaeksami tulemustes. Täpsemalt saab põhikooli lõpueksamite tulemusi 2016-2021 näha jooniselt 9.

Joonis 9. Põhikooli lõpueksamite tulemused 2016-2021 (tulemused teisendatud %-ks).

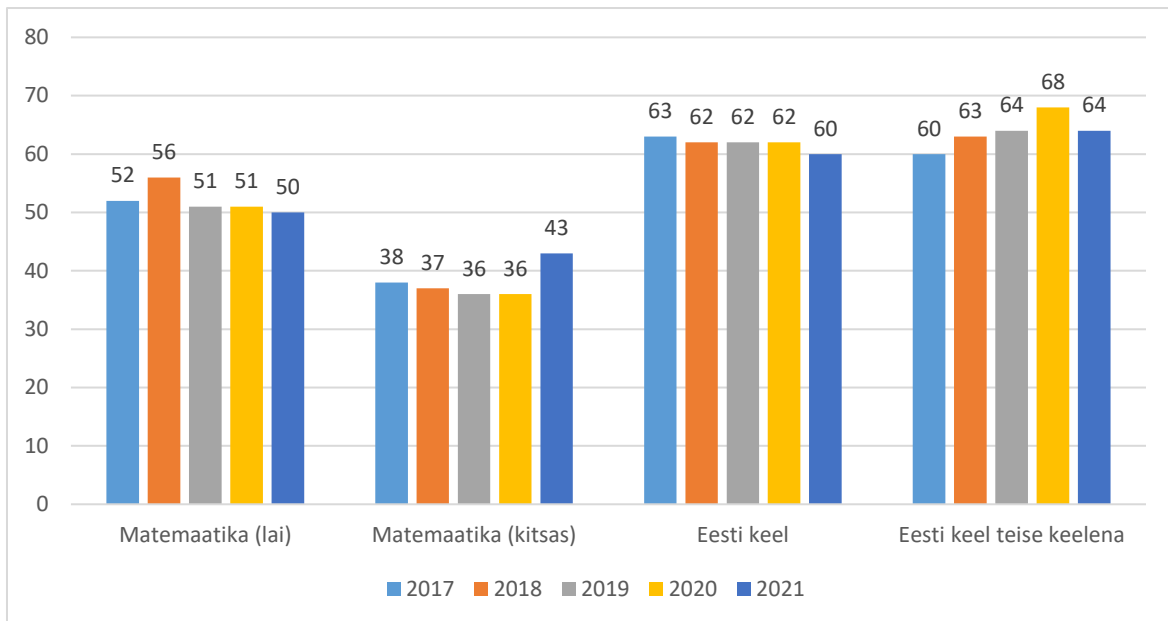
Allikas: Eksamite infosüsteem

Riigieksamite tulemusi mõjutas 2020. ja 2021. aastal see, et eksamite sooritamine ei olnud gümnaasiumi lõpetamise tingimuseks ja paljud õpilased loobusid eksamite tegemisest. Näiteks laia matemaatika eksamisooritajate arv vähenes nendel aastatel võrrelduna aastaga 2019 vastavalt vaid 4,7% ja 4,9% võrra, kitsa matemaatika puhul aga koguni 36,6% ja 34,9% võrra. Sealjuures on eksami sooritamise loobunud just madalamate lõputunnistuse hinnetega õppijad, st eksamit on jäänud tegema tugevamad õpilased. Seega kuigi riigieksamite keskmised tulemused suurt langust ei näita ja kitsa matemaatika 2021. a keskmine tulemus on koguni kõrgem varasematest aastatest, ei tähenda see, et distantsõpe oleks õpitulemustele hästi mõjunud. Teinuks eksami ka need, kes loobusid, oleks tulemused tõenäoliselt oluliselt suuremas languses.¹⁸ Riigieksamite keskmisi tulemusi aastatel 2017-2021 kajastab joonis 10.

¹⁶ Haridus- ja Noorteameti põhikooli tasemetööde kokkuvõtte 2021.

¹⁷ Haridus- ja Noorteameti põhikooli lõpueksamite analüüsid 2021.

¹⁸ Haridus- ja Noorteameti riigieksamite analüüsid 2019-2021.

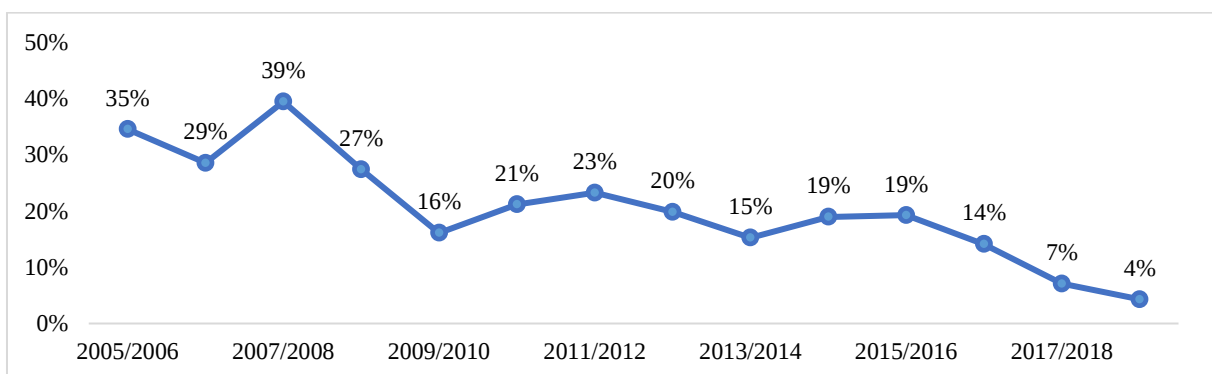

Joonis 10. Riigieksamite keskmised tulemused 2017-2021.

Allikas: Eksamite infosüsteem

Põhikoolist väljalangejate osakaal kolmandas kooliastmes oli 2021. a sama, mis aasta varem – 0,2%. Sarnaselt eelnevatele aastatele on väljalangejate seas rohkem poisse kui tüdrukuid, ent vahe on vähenenud. Muutumatuna on püsinud ka nende õpilaste osakaal, kes põhikooli lõpetamisega samal aastal Eestis oma õpinguid ei jätka – 3%. Täpsemalt on põhikoolijärgseid haridusvalikuid kajastatud [kutsehariduse peatükis](#) ja madala haridustasemega mitteõppivatest noortest kirjutatud lähemalt [noortevaldkonna peatükis](#).

Gümnaasiumist väljalangejate määr 1. õppeaastal on võrreldes eelmise õppeaastaga kasvanud, kuid jääb siiski alla 1% ehk on sihttasemel. Alljärgnev joonis näitab, kui suur osa vastava aasta gümnaasiumist väljalangenutest on 2019/20 õppeaasta lõpuks keskhariduse omandanud. On loogiline, et varasematel lendudel on see osakaal suurem, sest aega keskhariduse omandamiseks on olnud rohkem. Siiski näitab nii suur erinevus varasemate ja hilisemate lendude vahel, et ka vanemas eas jõutakse vahel siiski kooli tagasi ning päris õige ei ole mõte, et kui kohe pärast õppetöö katkestamist kuhugi mujale õppima ei minda, siis ei tehtagi seda kunagi.

Joonis 11. Gümnaasiumist väljalangenutest 2019/20 õppeaasta lõpuks keskhariduse omandanud.

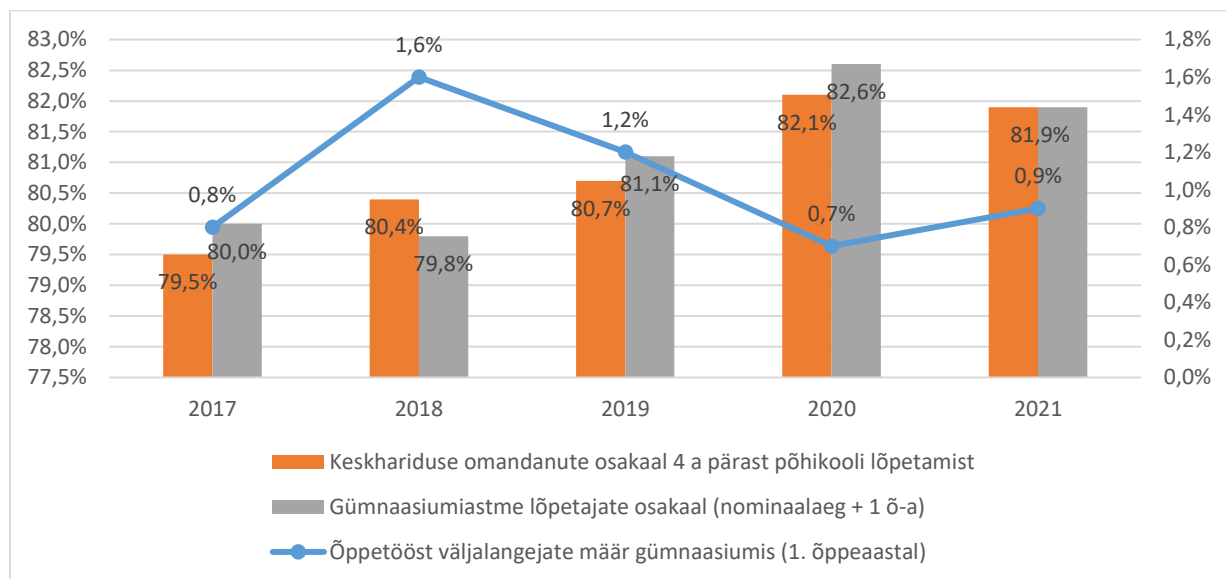
Allikas: EHIS

Keskhariduse (sh nii üld- kui kutsekeskharidus) omandanute osakaal 4 aastat pärast põhikooli lõpetamist on 81,9%, mis on pisut vähem kui eelmisel aastal ja napilt puudu sihiks seatud 82%. Samas on näiteks 62 kooli põhikoolilõpetajatest jõudnud 4 aasta jooksul keskhariduseni alla 65% ehk enam kui kolmandik lõpetajatest on jäänud põhiharidusega, kuid 90 kooli puhul on samal ajal keskhariduseni jõudnud vähemalt 90% lõpetanutest. Keskhariduseni jõudmise näitajat mõjutab oluliselt kutsehariduses õppimise

edukus, sest kutsekeskhariduses on katkestajad rohkem kui üldkeskhariduses. Kutsehariduse katkestamise näitajaid on analüüsitud kutsehariduse peatüki alapeatükis „[Katkestamine ja väljalangemine](#)“.

Eraldi tähelepanu vajab sooline lõhe keskhariduse omandamisel 4 aastat pärast põhikooli lõpetamist (indikaator käsitleb statsionaarses õppes riikliku õppekava alusel õppinud õpilasi). Viimastel aastatel on meeste ja naiste keskhariduse taseme saavutamise (vastavalt 79% ja 85%) vahe võrreldes eelmiste aastatega vähenenud 6 protsendini. Paraku on vahe vähenemine osaliselt tingitud sellest, et naiste keskhariduse omandamise määr on aastases võrdluses protsendi võrra vähenenud.

Gümnaasiumiastme lõpetajate osakaal (nominaalaeg + 1 õppeaasta samas õppeasutuses, kus õppimist alustati) on võrreldes eelmise õppeaastaga veidi langenud, kuid on kõrgem, kui eelnenud aastatel. Selle näitaja juures on sooline lõhe väike ja 2021. aastal lausa meeste kasuks, seda küll ainult 0,8% võrra.

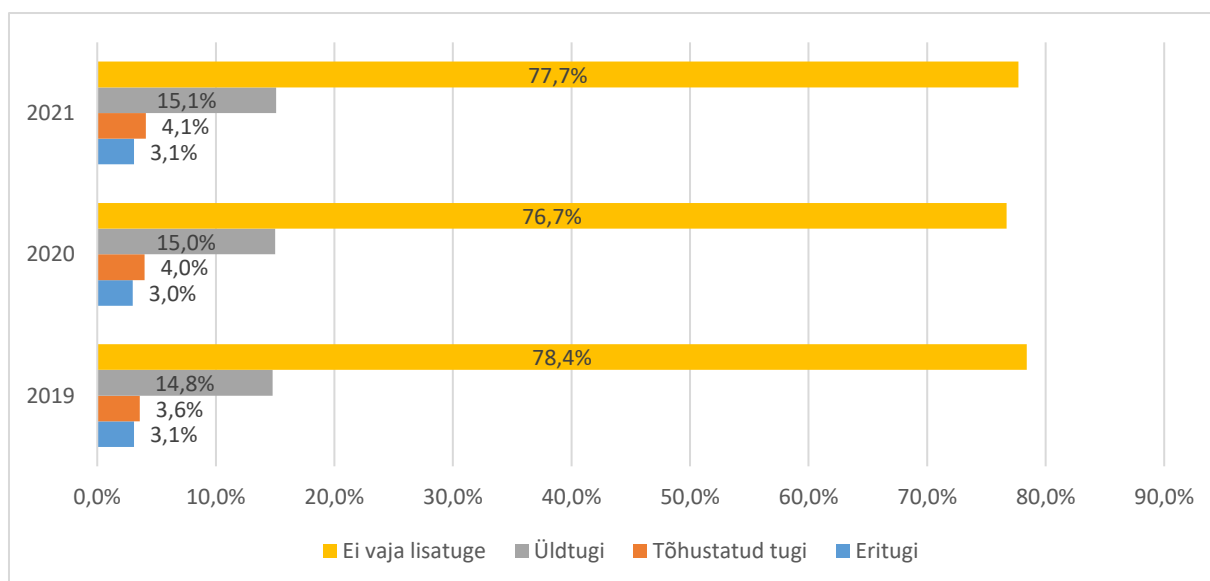
Joonis 12. Gümnaasiumist väljalangevus 1. õppeaastal, gümnaasiumiastme lõpetamine ja keskhariduseni jõudmine 2017-2021.

Allikas: EHIS

2021. a gümnaasiumi statsionaarse õppe lõpetanutest ligi pooled jätkasid samal aastal õpinguid kõrghariduses, 8% jätkas kutsehariduses ja koguni 42% ei jätanud samal aastal õpinguid Eestis ei kõrg-ega kutsehariduses. Gümnaasiumi lõpetamisega samal aastal Eestis õpinguid mitte jätkajate osakaal on püsinud aastaid kasvutrendis, nt seitse aastat tagasi oli neid vähem kui kolmandik lõpetanutest. Trendi võib ühelt poolt selgitada sellega, et kasvanud on välismaale õppima suunduvate gümnaasiumilõpetajate hulk, aga ilmselt on üha enam ka neid noori, kes võtavad gümnaasiumi lõpetamise järel nn vaheaasta reisimiseks ja töötamiseks ning jätkavad õpinguid hiljem.

Kaasav haridus üldhariduskoolides

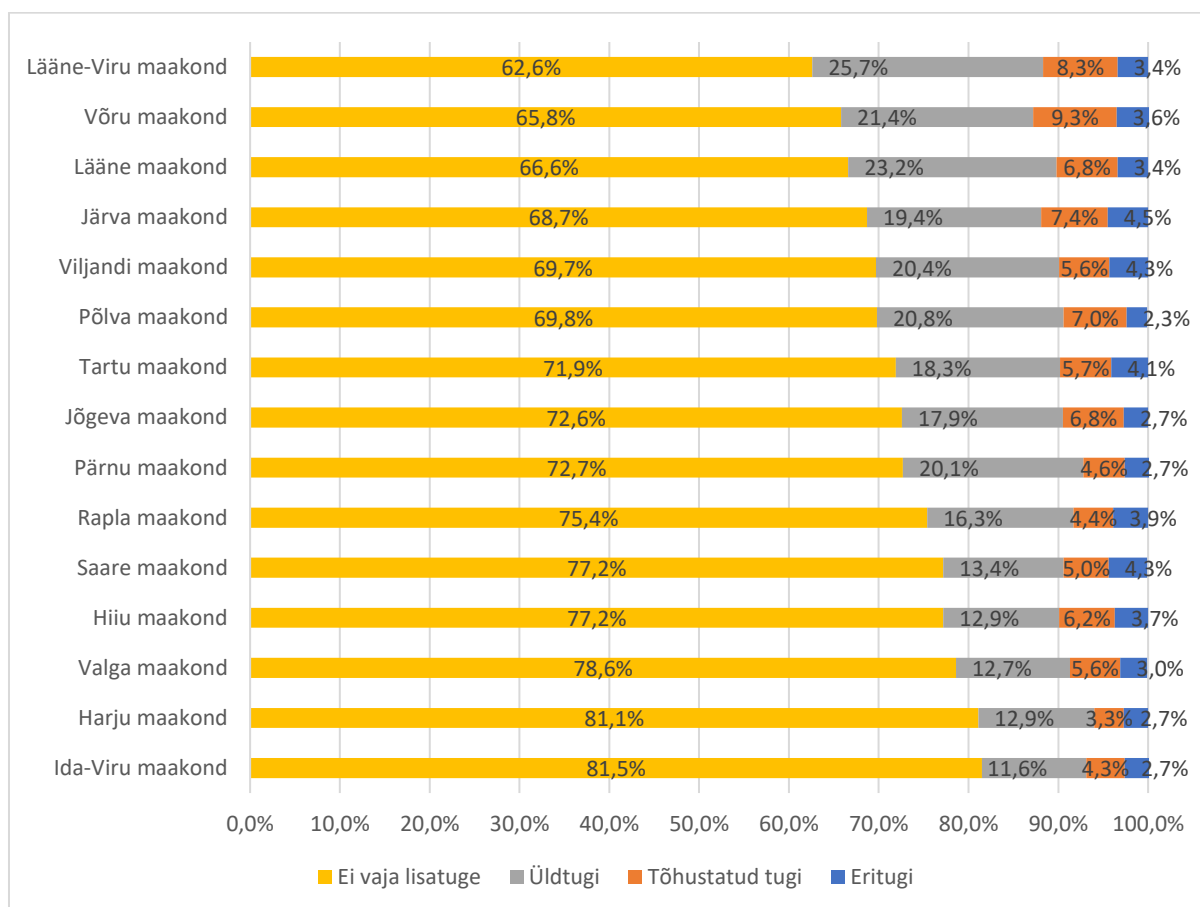
Tuge vajavate laste arv üldhariduskoolides püsib kasvutrendis ning 2021. a vajas üld-, tõhustatud või erituge kokku peaaegu iga neljas õpilane. Kui erituge vajavate õpilaste osakaal on viimasel kolmel aastal püsinud sarnasel tasemel, siis nii tõhustatud kui ka üldtuge vajavate laste hulk on kasvanud.

Joonis 13. Üldhariduse õpilaste jagunemine toevajaduse järgi 2019-2021.

Allikas: EHIS

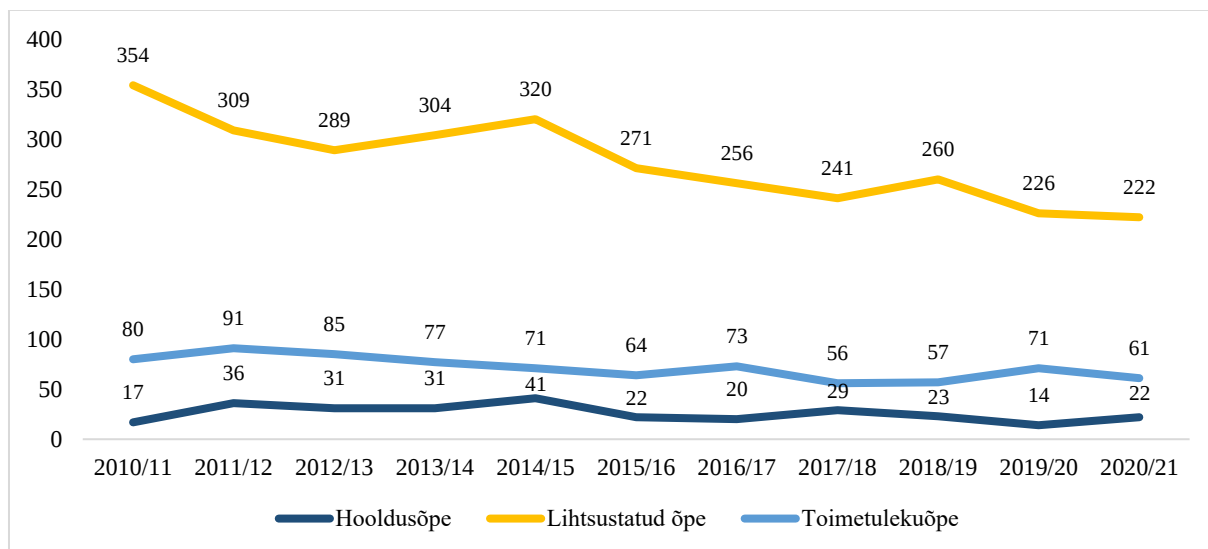
Tähelepanuväärselt on tuge vajavate laste osakaalus maakondade võrdluses suured erinevused, mis ei pruugi aga tähendada, et laste toevajadus oleks ka tegelikkuses maakonniti erinev, vaid pigem peegeldab see piirkondlikke erinevusi tugiteenuste kättesaadavuses. Näiteks kui Ida-Virumaal ja Harjumaal vajab 2021/22 õppeaastal üld-, tõhustatud või erituge vähem kui viiendik kõigist üldhariduskoolide õpilastest, siis Võrumaal ja Lääne-Virumaal enam kui kolmandik.

Joonis 14. Üldhariduse õpilaste jagunemine toevajaduse järgi maakonniti 2021/22.

Allikas: EHIS

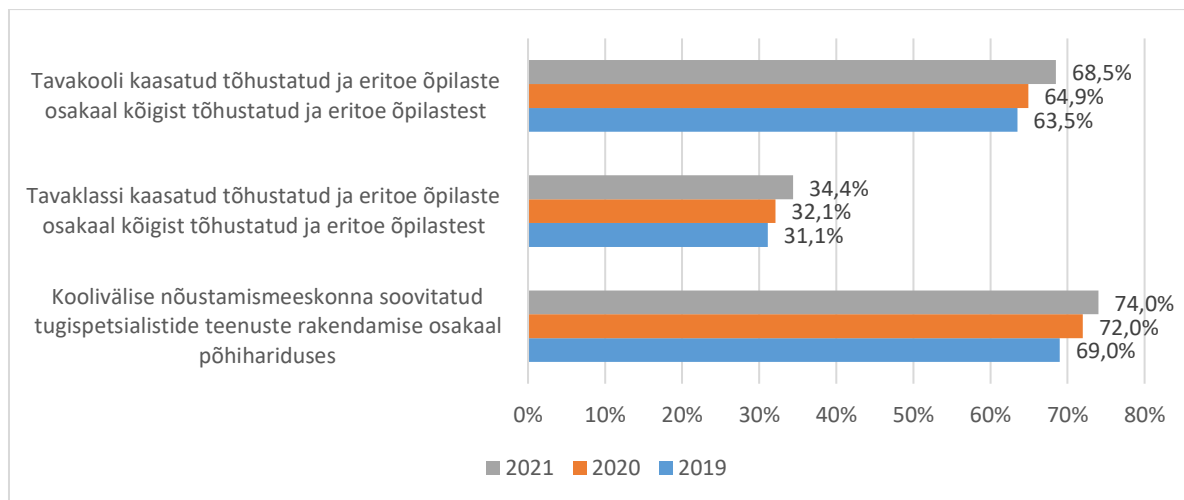
Intellektipuudega õpilastele rakendatakse sõltuvalt nende puude spetsiifikast lihtsustatud, toimetuleku- või hooldusõpet. Õppeaastatel 2010/11 – 2020/21 lõpetas põhikooli kokku veidi enam kui 4100 lihtsustatud, toimetuleku- ja hooldusõppe õpilast, kelle jaotumine õppeliigi ja aastate lõikes on esitatud joonisel 15. Lihtsustatud õppe õppekava lõpetanute arv on aastatega pidevalt vähenenud – 2020/21 oli neid õpilasi 132 võrra vähem kui kümme aastat varem. Hooldusõppes ja toimetuleku õppes õpib tunduvalt vähem õpilasi kui lihtsustatud õppes ning ehkki õppekava lõpetajate või väljaarvatute arv on aastate jooksul kõikunud, ei ole näha selget trendi.

Joonis 15. Põhikooli lihtsustatud õppes, toimetulekuõppes ja hooldusõppes osalevate õpilaste jagunemine 2010/11 - 2021/22.

Allikas: EHIS

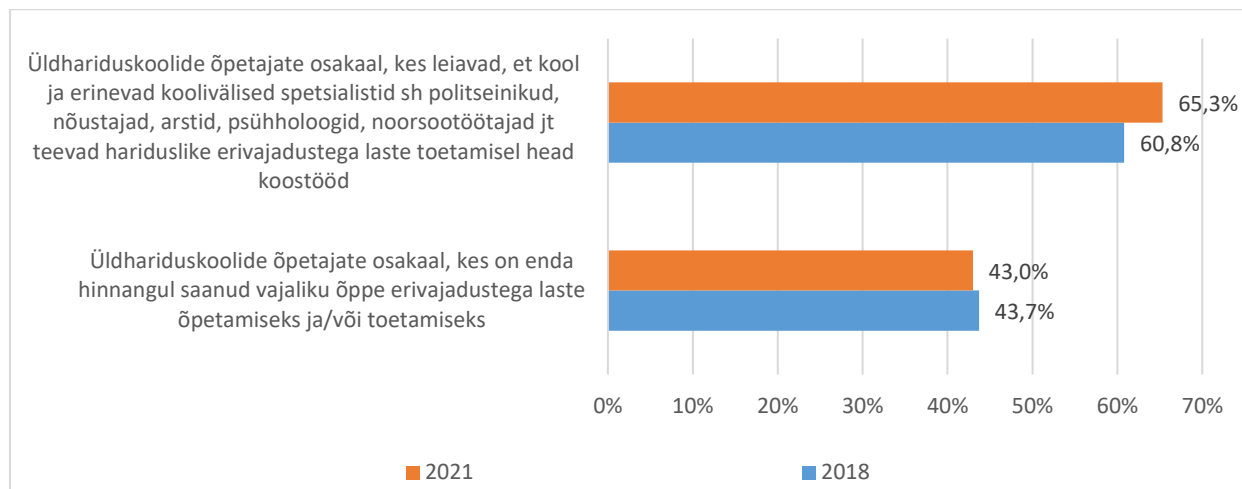
Eestis on 2021/22 õppeaastal kokku 37 erivajadusega lastele suunatud üldhariduskooli. Neist riigi pidamisel on 14 erikooli, kus õpib 979 õpilast, 17 erikooli on kohalike omavalitsuste pidamisel, seal õpib 2156 õpilast, samuti on 6 eraerikooli 168 õpilasega. Viie aastaga on erikoolide arv kahanenud 2 kooli ja 11 õpilase võrra, mis üldist õpilaste arvu ja ka toevajadusega õpilaste arvu kasvu arvestades näitab, et omavalitsuste võimekus kaasata õpilasi kodulähedasse kooli on kasvanud. Seda näitab ka asjaolu, et tavakooli ja -klassi kaasatud tõhustatud ja eritoe õpilaste osakaal on kasvanud. Samuti on suurenenud õpilaste osakaal, kes saavad koolis neile vajalikke tugiteenuseid.

Joonis 16. Hariduslike erivajadustega õpilaste kaasatus ja tugiteenuste rakendamine üldhariduses 2019-2021.

Allikas: EHIS

Üldhariduskoolide õpetajatest vähem kui pooled tunnevad, et on saanud vajaliku ettevalmistuse erivajadustega laste õpetamiseks. Samas on kasvanud nende õpetajate osakaal, kes leiavad, et kool ja erinevad koolivälised osapooled teevad HEV-õpilaste toetamisel head koostööd.

Joonis 17. Üldhariduskoolide õpetajate hinnangud oma ettevalmistusele ja koostööle hariduslike erivajadustega õpilastega töötamisel.

Allikas: Haridus- ja Noorteameti üleriigilised õpetajate rahuloluküsitlused

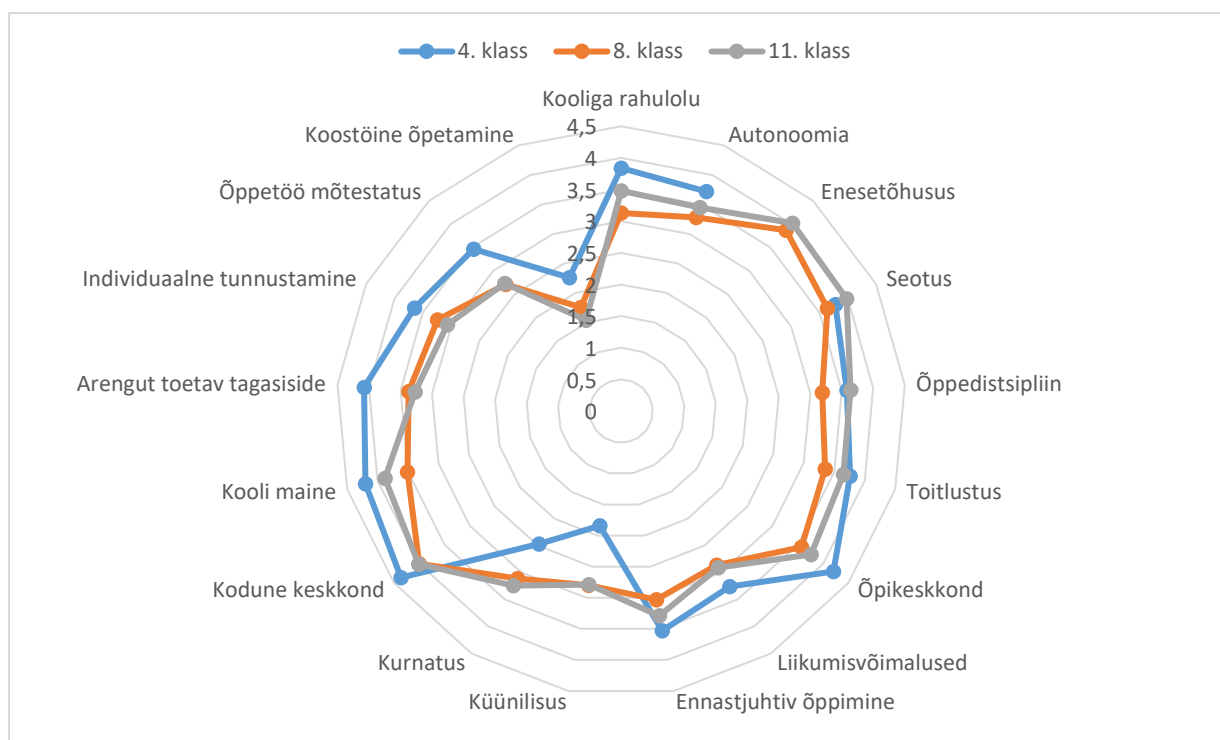
Lisaks õpetajate hoiakutele ja oskustele on kaasava hariduse rakendamiseks oluline tugispetsialistide olemasolu, mida on analüüsitud [haridustöötajate peatükis](#).

Üldhariduskoolide õpilaste heaolu

Õpilaste subjektiivset heaolu mõõdetakse igal aastal üleriigiliste rahuloluküsitlustega, kus küsitletakse 4., 8. ja 11. klasside õpilasi. 2021. a küsitlustulemused näitavad, et tervikuna on kõikide vanuseastmete õpilased kooliga rahulolule ja enamusele rahulolufaktoritest andnud suhteliselt positiivse hinnangu. Sarnaselt varasemate aastate rahuloluküsitlustele on vanusegruppide võrdluses kooli ja erinevate faktoritega kõige rahulolevamad 4. klassi õpilased ning kõige kriitilisemad 8. klassi õpilased.

Neljanda klassi õpilased on kõige enam rahul kooliväliste aspektidega, nagu kodune keskkond ja kooli maine. Kaheksanda klassi õpilased on rahulolufaktorite võrdluses kõige kõrgemalt hinnanud kodust keskkonda ja enesetõhusust, samuti on nad rahul õpilaste omavaheliste suhetega koolis. Üheteistkümnenda klassi õpilased hindavad samuti kõige kõrgemalt enesetõhusust ja kodust keskkonda ning on andnud keskmiselt kõrgeid hindeid ka seotusele, kooli mainele, õpikeskkonnale, toitlustusele ja õppedistsipliinile. Sarnaselt eelnevate aastate rahuloluküsitlustele on kõigis vanuserühmades kõige madalamalt hinnatud koostöist õpetamist, mida hinnatakse kahe väite abil: „Teised õpetajad käivad meie tundides“ ja „Meil käivad tunde andmas ka lapsevanemad“. See näitab, et koostöine õpetamine pole veel muutunud osaks igapäevasest koolikultuurist, mis on aga mitmete haridusuuringute põhjal vajalik uuenduslike õppijakesksete ja koostöisel õppimisel põhinevate praktikate rakendamiseks.¹⁹

¹⁹ Lutsoja, K., Matina, J., Rebane, M. (2021). [Üldhariduskoolide 2021. aasta rahuloluküsitluste tulemused](#). Aruanne.

Joonis 18. 4., 8. ja 11. klassi õpilaste 2021. a keskmised hinnangud rahulolufaktoritele.

Allikas: Haridus- ja Noorteameti üleriigilised rahuloluküsitlused

4. klassi tüdrukud on võrreldes poistega kooliga rahulolevamad, vanemates klassides on vastupidi: 8. ja 11. klassis hindavad poisid enamusi rahulolufaktoreid tüdrukutest kõrgemalt. Erivajadusega õpilased hindavad praktiliselt kõiki rahulolufaktoreid madalamalt. Perekonna materiaalsete võimaluste piiratus, mille tõttu lapsed ei saa teha oma eakaaslastega samu asju, seostub negatiivselt valdava enamuse õpilaste rahulolufaktoritele antud hinnangutega. Lapsevanemate haridustase mõjutab laste rahuloluhinnanguid väiksemal määral kui perekonna materiaalsed võimalused, kuid kõrgharidusega vanemate lapsed annavad mitmetele rahulolufaktoritele kõrgemad hinnangud.²⁰

Lapsevanemate keskmised hinnangud lapse rahulolule kooliga ja rahulolufaktoritele on samuti suhteliselt kõrged. Kõige kõrgemalt hindavad lapsevanemad suhteid klassijuhatajaga, inforevikut ja lapse seotust kaasõppijatega ning kooli mainet. Madalamalt on lapsevanemad hinnanud rahulolu põhiharidusega ning liikumisvõimalusi koolis. (Rahulolu põhiharidusega hinnati kahe väite kaudu: „Eestis antav põhiharidus on ajakohane.“ ja „Olen rahul põhihariduse korraldusega Eestis.“) Võrreldes eelmise küsitlusega (2018. aastal) on lapsevanemad rahulolevamad õpiabiga, kooli mainega, põhiharidusega ja liikumisvõimalustega koolis. Lapsevanemate hinnangud on langenud lapse rahulolu, lapse autonoomia, lapse enesetõhususe, kaasõppijatega seotuse, õpetajate- ning klassijuhatajaga suhete ning inforevikut osas. Emad hindavad lapse rahulolu kooliga isadest madalamalt, kõrgharidusega vanemad hindavad lapse rahulolu kooliga keskmiselt kõrgemalt. Eesti keelt kodus rääkivad ja materiaalselt paremini toime tulevad vanemad hindavad lapse rahulolu kooliga kõrgemalt.²¹

Õpilaste heaolu mõjutab olulisel määral kooliturvalisus, sh kiusamine, mida erinevate uuringute tulemusi üldistades on põhikooli ajal kogenud vähemalt iga viies õpilane Eestis, mida on rohkem, kui paljudes teistes riikides. Praxis viis 2021. aastal HTMi tellimusel läbi kiusamisprogrammide uuringu, millest ilmselg, et mida tugevam on koolis üldine kiusamisvastane sotsiaalne norm, seda harvem kogeavad õpilased kiusamist, kusjuures õpilaste isiklikud kiusamisvastased hoiakud ning tajutud kiusamisvastane sotsiaalne norm on kõige nõrgem 3. kooliastmes. Enamikul õpetajatest, tugispetsialistidest ning juhtkonnaliikmetest on edukat kiusamisennetust soosivad hoiakud. Ennetust ja sekkumist võib aga pärssida see, et kiusamist tajutakse paratamatuna ning pooled koolitöötajad ei usu oma võimekusse

²⁰ Samas.

²¹ Samas.

õpilastevahelist kiusamist ja vägivalda takistada. Samuti selgus, et kuigi kiusuennetusprogramme peetakse üldiselt efektiivseks ja süsteemne lähenemine kiusuennetusele tagab edu, tajutakse Eesti koolides kiusuennetusprogramme tihti lisakoormana, milleks pole piisavalt aega. Ennetuse ja õppetöö vastandamine viitab puudustele nüüdisaegse õpikäsituse rakendumises ja vajadusele jätkuvalt tõsta koolitöötajate teadlikkust kiusamise tõsidusest. Olukorras, kus kiusamine on järjest varjatum, õpetajad hindavad tõsisemaks ning tunnevad paremini ära aga nähtavamaid kiusamise vorme ning teadvustavad ka ise, et just märkamine on keeruline, on äärmiselt oluline luua keskkond, kus õpilased saavad muresid jagada ja täiskasvanuid teavitada.²²

COVID-19 pandeemia mõjud üldhariduses

2021. aastal jätkus ülemaailmne Covid-19 pandeemia, mille tõttu saadeti kogu aasta jooksul koolides sõltuvalt kohapealsest epidemioloogilisest olukorrast distantsõppele klasse, kooliastmeid või kogu kool. Samuti pidid tavapärasest õppetööst eemal viibima õpilased, kes olid lähikontaktsena eneseisolatsioonis või haigestunud, mis võis osade õppijate puhul tähendada pikaajalist distantsõpet või sootuks õppetööst eemalejäämist. Üleriigiliselt olid kõik 5.-12. klasside õpilased distantsõppel ühe nädala märtsi alguses, lisaks kehtis jaanuaris üldine distantsõpe Harju- ja Ida-Virumaa õpilastele. Jaanuarist märtsini läbi viidud õpilaste rahuloluküsitluste tulemused näitasid märkimisväärseid erinevusi õpilaste distantsõppeperioodi pikkuses nii vanuserühmade kui maakondade lõikes. Kõige kauem olid distantsõppel 11. klassi ja kõige vähem 4. klassi õpilased ning pikalt (st rohkem kui kuu) distantsõppel olnud õpilaste osakaal oli Ida-Virumaal ja Harjumaal umbes kolm korda kõrgem, kui Saaremaal, Järvamaal ja Läänemaal.

Olukord, kus paljud õpilased ja/või õpetajad pidid viibima eneseisolatsioonis, kuid tegelikult ei olnud haiged või tundsid end piisavalt hästi, et õppes osalemist jätkata, tingis vajaduse rakendada lisaks distantsõppele ka hübriid- ehk paindõpet. Osade õpetajate jaoks muutus rutiiniks, et kuigi enamik õpilasi osales tunnis klassiruumis, liitus mõni õpilane tunniga ka veebi kaudu. Kui õpetaja ise pidi eneseisolatsiooni tõttu koju jääma, korraldati paljudel juhtudel õppetöö nii, et õpilased olid klassiruumis ning õpetaja liitus tunniga distantsilt. Õpetajate hinnangul eeldab selline õppekorraldus vastastikust usaldust ja häid suhteid õpetaja ja õpilaste vahel, samuti peetakse seda sobivamaks pigem põhikooli ülemise astme ja gümnaasiumiõpilastele.²³

Mitmete uuringute andmed näitavad, et 2021. aastaks koolid ja õppijad kohanesid muutunud olukorraga ning tulid distants-, paind- ja põimõppe korraldamisega paremini toime kui esimesel pandeemia-aastal.²⁴ Kui esimesel koroonakevadel viidi distantsõpet läbi valdavalt iseisesevate kirjalike ülesannete kaudu, siis 2021 toimus nihe mitmekülgsemale ja süsteemsemale õpikäsitlusele. See tähendab, et iseseisev töö ja kontaktõpe olid rohkem tasakaalus, veebitundides toimus rohkem arutelusid ja koostööd, koolijuhtide sõnul pöörasid õpetajad suuremat tähelepanu üldpädevustele ja tegid ainekavades julgemalt valikuid, keskendudes pigem põhiteemade ja -oskuste õpetamisele.²⁵ Ka 2021. a rahuloluküsitlused näitasid, et ligi pooled õpetajad viisid videotunde läbi igapäevaselt ning õpilastel vähenes iseseisvatele ülesannetele kulunud aeg. Enamuse õpilaste arvates tulid nad iseseisva õppimisega toime, raskusi õpitavast aru saamisega oli igal viiendal 4. ja 8. klassi ning igal neljandal 11. klassi õpilasel.²⁶ Koolijuhtidegi hinnangul oli 2021. aastal eelneva õppeaastaga võrreldes kõik lihtsam ja sujuvam ning õpetajate valmisolek distantsõpet rakendada parem.²⁷

²² Kendrali, E., Allemann, M., Murasov, M., Haugas, S., Mägi, E. (2022). Kiusamist ennetavate ja vähendavate sekkumiste efektiivsus ja haridusametuste kogemused nende rakendamisel. Mõttekoda Praxis.

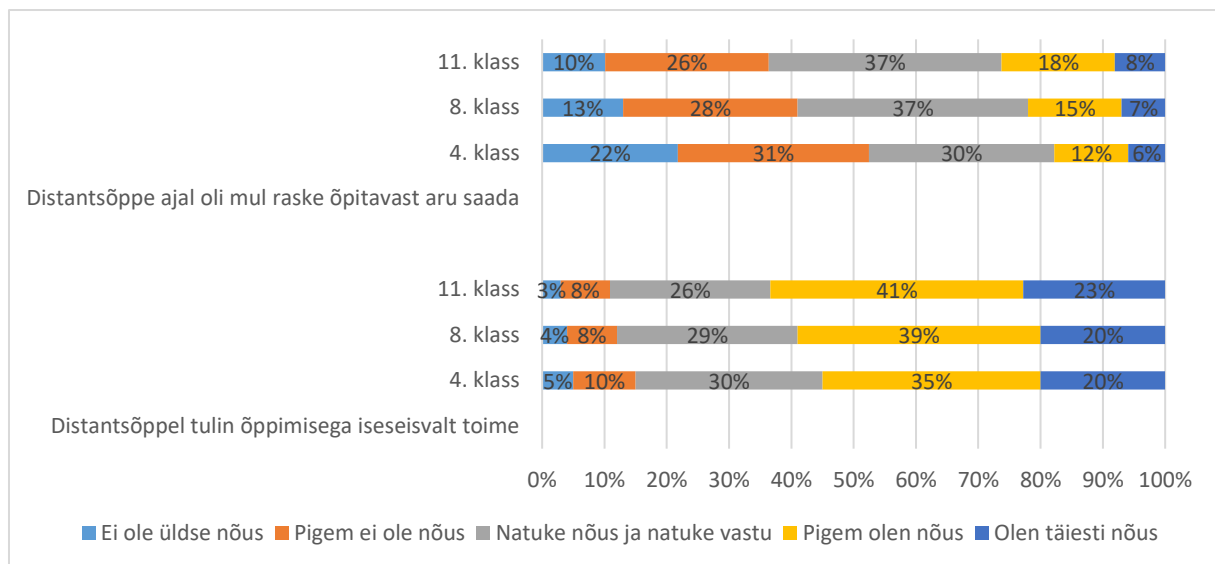
²³ Mägi, E. (2021). The school year 2020-2021 in Estonia during COVID-19: country report. Publications Office of the European Union, Luxembourg, ISBN 978-92-76-38674-2, doi:10.2760/52883, JRC125454.

²⁴ Põimõppe all mõeldakse enamasti õppevormi, kus osa õppest toimub kogu klassile lähiõppes ühes füüsilises ruumis ning osa õppest toimub kogu klassile kaugõppes, paindõppe puhul on osa klassist klassiruumis ja osa samal ajal veebis. - Digipõppe terminid. Digipädevuse veebilehe sõnastik. Haridus- ja Noorteamet. <https://digipadevus.ee/sonastik/#digioppe-terminid>

²⁵ Mägi, E. (2021). The school year 2020-2021 in Estonia during COVID-19: country report. Publications Office of the European Union, Luxembourg, ISBN 978-92-76-38674-2, doi:10.2760/52883, JRC125454.

²⁶ Fomotskin, S., Trumm, E. (2021). Üldhariduskoolide rahuloluküsitluse distantsõpet puudutavate küsimuste tulemuste analüüs. https://www.hm.ee/sites/default/files/uldhariduskoolide_rahulolukusitluse_tulemused.pdf

²⁷ Voollaid, H. (2021). Distantsõppe koostöövestluste tulemused. [Ülevaade haridussüsteemi välishindamisest 2020/2021. õppeaastal](#). Haridus- ja Teadusministeerium, lk 119-126.

Joonis 19. 4., 8. ja 11. klassi õpilaste 2021. a hinnangud distantsõppele.

Allikas: Haridus- ja Noorteameti üleriigilised rahuloluküsitlused

Riigikantselei tellitud avaliku arvamuse küsitlus 2021. a detsembris näitas, et enamus lapsevanemaid on distantsõppe korraldusega rahul, kuid ligi poolte vanemate hinnangul on nende lapse õpitulemused distantsõppe tõttu langenud. 2020. aastaga võrreldes on vanemate hinnangul distantsõppe koolipoolse korraldusega seonduvad probleemid mõnevõrra vähenenud, kuid kasvanud on laste ja noorte sotsiaalne isoleeritus ning langenud õpimotivatsioon. Distsantsõppega pole probleeme esinenud 14% vanemate hinnangul. (Aasta tagasi oli selliseid vanemaid 10%.) Suur erinevus oli vastajate hinnangutes rahvuse lõikes: distantsõppe korraldusega on rahul 75% eestlastest ja 56% muust rahvusest vastajatest, koolipoolse õppimise juhendamisega distantsõppe ajal ei ole rahul 24% eestlastest ja 39% muust rahvustest vastajatest.²⁸

Siiski avaldab ka efektiivsema distantsõppe rakendamise puhul negatiivset mõju ainuüksi asjaolu, et paratamatult väheneb sellises olukorras õpilaste vahetu kontakt õpetajate ja kooliga. See omakorda kasvatab õpiraskustes õpilaste arvu, kusjuures kõige keerulisem on distantsõppega toime tulla õpilastel, kel olid juba eelnevalt õpiraskused. Samuti võib sotsiaalmajandusliku tausta mõju õpilaste edasijõudmisele olla distantsõppe tagajärjel kasvanud. Rahuloluküsitlused näitasid, et õpilased, kelle pere rahalised vahendid ei võimalda neil teha eakaaslastega samu asju, tulid distantsõppel õppimisega toime kehvemini ja kogesid rohkem raskusi õpitavast arusaamisega, kui õpilased, kes hindasid oma pere rahalisi võimalusi eakaaslastega sarnaseks. Madalama sotsiaalmajandusliku taustaga õpilaste seas oli 9% võrra rohkem vastajaid, kes hindasid, et nad ei tulnud distantsõppe ajal õppimisega toime. Kolmandikul madalama sotsiaalmajandusliku taustaga õpilastest oli distantsõppe ajal raske õpitavast aru saada, samas kui nende õpilaste seas, kelle pere rahalised vahendid võimaldavad teha eakaaslastega samu asju, oli õpitavast arusaamisega raskusi viiendikul. 7% 4. klassi ja 6% 8. ja 11. klassi õpilastest ei olnud distantsõppe ajal kodus kohta, kus nad oleksid saanud rahulikult õppida.²⁹

Ka OECD on juhtinud tähelepanu, et madalama sotsiaalmajandusliku taustaga õpilased on kolmekordselt ebasoodsas olukorras, kuna nende puhul on tõenäolisem, et kodune keskkond ei soodusta õppimist, neil on kehvem ligipääs digivahenditele ja nad on haavatavamad pandeemia tervise- ja majandusmõjude suhtes. Kõigi nende asjaolude samaaegsus süvendab nõrgema koduse taustaga õpilaste õpilinki, tervisekahjusid ja madalamat sotsiaal-emotsionaalset arengut veelgi.³⁰ Ekspertide hinnangul on

²⁸ Turu-uuringute AS (2021). COVID-19 teemaline küsitlus: 36. küsitluslaine. Küsitlus 15a. ja vanema elanikkonna seas. 8.-13. detsember 2021.

²⁹ Üldhariduskoolide rahuloluküsitluste andmed 2021. Haridus- ja Noorteamet.

³⁰ OECD (2020). Lessons for Education from COVID-19: A Policy Maker's Handbook for More Resilient Systems. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/0a530888-en>

süveneva hariduslõhe tagajärjeks pikemas perspektiivis muuhulgas see, et üha vähem madala sotsiaalmajandusliku taustaga õpilasi jõuab ülikooli.³¹

Õpitulemuste kõrval on distantsõppel olnud oluline mõju õpilaste vaimsele tervisele. Riigikantselei poolt tellitud COVID-19 teemaline küsitlus on järjepidevalt näidanud, et enim stressi, pinget, ärevust ja vaimset kurnatust on kriisis tundnud 15-24-aastased, kusjuures üheks olulisemaks stressi põhjustajaks on selles vanuserühmas olnud just distantsõppest tulenevad probleemid. Distantsõpe süvendab kriisi negatiivseid mõjusid noorte vaimsele tervisele, sest vähendab võimalusi eakaaslastega koos olla ja suhelda ning muudab keerulisemaks vaimse tervise probleemide märkamise ja toetamise. Euroopa Haiguste Ennetamise ja Tõrje Keskuse andmetel seostatakse lähedaste eakaaslastega suhete katkemist lastel depressiooni, süütunde ja viha ilmingute tekkimisega. Ärevuse ja depressiooni all kannatavate laste jaoks süvendab ühistegevuste kadumine haigussümptomeid, sotsiaalset endasse tõmbumist ja lootusetuse tunnet. 2021. aasta riiklikest rahuloluküsitlustest ilmnes, et distantsõppe ajal tundis kolmandik 11. klassi õpilastest tihti, et kõigest on kõrini ja umbes iga kaheksas tundis seda kogu aeg. Sama tundis tihti või kogu aeg nii umbes iga kolmas 8. klassi ja iga viies 4. klassi õpilane. Tervikuna olid erinevad vaimse tervise näitajad (nt pinge, pideva kurbuse, üksinduse tundmine ja teisalt lõõgastumine, rõõmus ja heas tujus olemine) vanemate klasside õpilastel kehvemad kui noorematel õpilastel ning tüdrukutel kehvemad kui poistel.³²

Pandeemiast on oluliselt mõjutanud ka õpetajad, sest distantsõpe suurendab nende töökoormust ja stressitaset. Näiteks kulus enamuse õpetajatest igapäevaselt mitu tundi ülesannete ja õppematerjalide koostamisele ja ülesseadmisele, järgmise päeva õppetegevuste planeerimisele ning õpilaste hindamisele ja tagasisidestamisele.³³ Samuti selgus rahuloluküsitlustest, et enamuse õpetajaid tundis distantsõppe ajal stressi, kusjuures pidevalt oli stressis 3% õpetajatest. Kahe eelneva õppeaasta võrdluses õpetajate tajutud stress mõnevõrra kasvas, sest 2020. a TLÜ distantsõppe uuringus oli vähem õpetajaid, kes olid kogenud stressi aegajalt või sageli ning õpetajate osakaal, kes polnud üldse stressi kogenud, oli poole suurem. Samal ajal muutus õpilaste side õpetajatega distantsõppe ajal hapraks. Rahvusvahelises laste heaolu eriuuringus oli iga teine küsitlusele vastanud Eesti laps nõus, et õpetaja toetas neid koroonajal, kuid kümnendik lastest ei tundnud üldse õpetaja toetust.³⁴

Lisaks õppetöö ümberkorraldamisele kaasnes pandeemiaga koolide jaoks ka mitmeid teisi viiruselevikut ennetavaid ja tõkestavaid tegevusi, nagu maskide kandmine, õpilaste hajutamine, vaktsineerimise teavitustöö, suurte õpilaskülastuste ärajätmine jne. Alates 2021/22 õppeaasta algusest toimus regulaarne koolitöötajate kiirtestimine, alates novembrist hakati testimise ka õpilasi, mis aitas nakatunud koolipere liikmed kiirelt isoleerida ja sel moel nakkuselevikut vähendada. Riigi eraldatud vahendite toel parandati mitmetes KOVides koolide ventilatsiooni, samuti soetati õhukvaliteedi jälgimiseks CO₂ andureid. Kuigi kõik nimetatud tegevused lisasid koolidele täiendava koormuse, olid koolijuhid rahul, et need aitasid hoida koolid avatuna ning leiti, et paljudes koolides kasvatas kriis hoolimist ja märkamist koolipere omavahelistes suhetes.³⁵

³¹ Hobbs, A., Mutebi, N. (2021). [Inequalities in education, and attainment gaps](#). UK Parliament, The Parliamentary Office of Science and Technology.

³² Fomotskin, S., Trumm, E. (2021). Üldhariduskoolide rahuloluküsitluse distantsõpet puudutavate küsimuste tulemuste analüüs. https://www.hm.ee/sites/default/files/uldhariduskoolide_rahulolukusitluse_tulemused.pdf

³³ Üldhariduskoolide õpetajate rahuloluküsitluste andmed 2021. Haridus- ja Noorteamet.

³⁴ Beilmann, M., Soo, K. (2021). Õpilaste subjektiivne heaolu distantsõppe tingimustes. [Ülevaade haridussüsteemi välishindamisest 2020/2021. õppeaastal](#). Haridus- ja Teadusministeerium, lk 115-118.

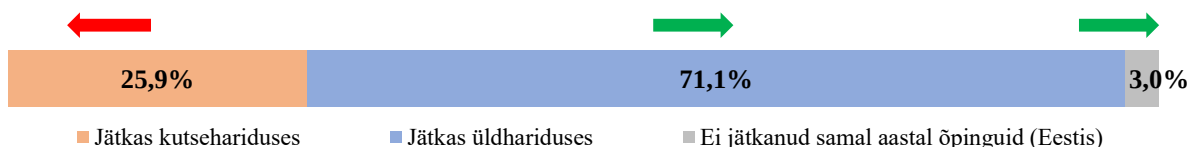
³⁵ Koolijuhtide hinnangud 2021/2022 õppeaasta I poolaastale. Kokkuvõtte küsitlustulemustest.

Kutseharidus

Noorte edasiõppimisvalikud

Pärast põhiharidust

Noorte põhikooli lõpetamise järgsed haridusvalikud on juba rohkem kui 10 aastat püsinud väga stabiilsena. Alates 2010. aastast ei ole ühegi valiku jaoks otsustanute osakaal kõikunud üle 3 protsendipunkti. Eelmise aastaga võrreldes on kõikumine vaid 0,3 protsendipunkti ulatuses, seega võib öelda, et põhikoolilõpetajate eelistused on samad.

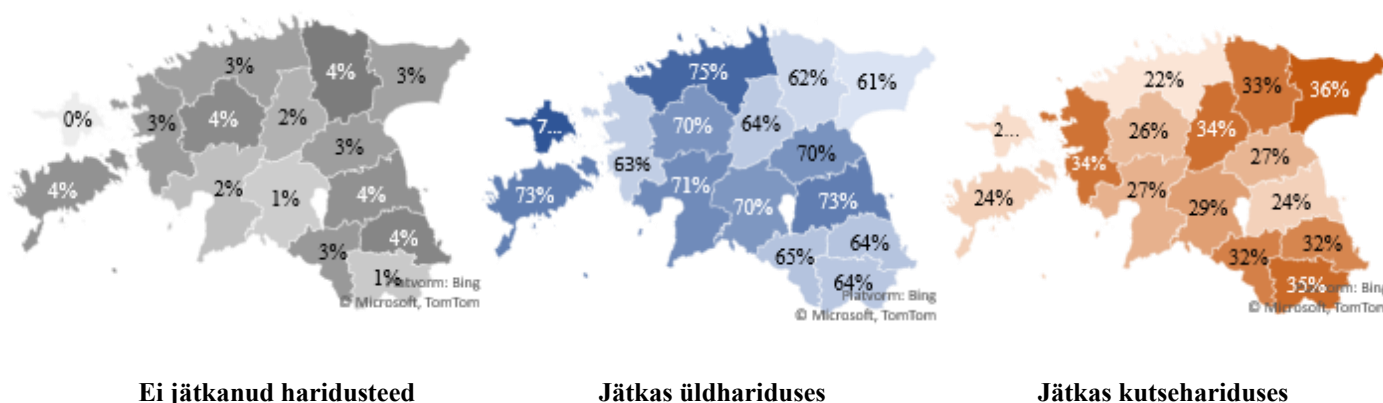

Joonis 20. Põhikoolilõpetajate (statsionaarne õpe, riiklik õppekava) haridusvalikud (%) lõpetamise aastal (2021. a).

Allikas: EHIS

Kutsehariduses jätkab umbes veerand põhikoolilõpetajatest ja 70% jätkab üldhariduses. Neid, kes oma õpinguid samal aastal ei jätka, on vähe, kuid nende osakaal ei ole kümne aasta jooksul ka vähenenud.

Piirkonniti on kutseõpe põhikoolilõpetajate seas kõige populaarsem Lääne-, Valga- ja Ida-Virumaal ning kõige väiksem on kutsekooli suundujate osakaal Harju- ja Tartumaal (vt joonis 21). Nende osakaal, kes haridusteed ei jätka, on maakonniti üsna ühtlane. Kõige madalam on nende põhikoolilõpetajate osakaal, kes edasi õppima ei suundunud, Hiiu-, Võru- ja Viljandimaal.

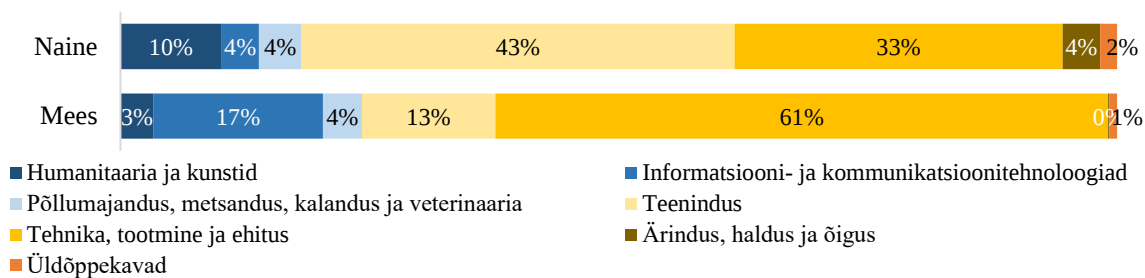

Joonis 21. 2019/20. õppeaastal põhikooli lõpetanute edasiõppimisvalikud maakonniti (statsionaarne õpe, riiklik õppekava, %).

Allikas: EHIS

Eesti- ja venekeelse põhiharidusega lõpetajate valikud erinevad endiselt märkimisväärselt – vene keeles õppinud põhikoolilõpetajatest suundub kutseharidusse 36%, samas eesti keeles õppinutest vaid 24%. Tüdrukute ja poiste valikute vahel on aga veel suurem erinevus – kutsekoolis alustab pärast põhikooli õpinguid 35% poistest ja vaid 16% tüdrukutest.

Pärast põhikooli lõpetamist kutseõppes õpinguid alustanud noorte meeste ja naiste õppevaldkonna valikud on samuti üsna erinevad (vt joonis 22). Meeste seas on ülekaalukalt populaarseim valdkond tehnika, tootmine ja ehitus (61% meestest asus sellesse valdkonda), tüdrukute seas on levinum valik aga teenindus (43%) ja ehkki tehnika, tootmine ja ehitus on teisena populaarseim valik, on sellesse valdkonda õppima asunud naiste osakaal pea poole väiksem kui meestel (33%).

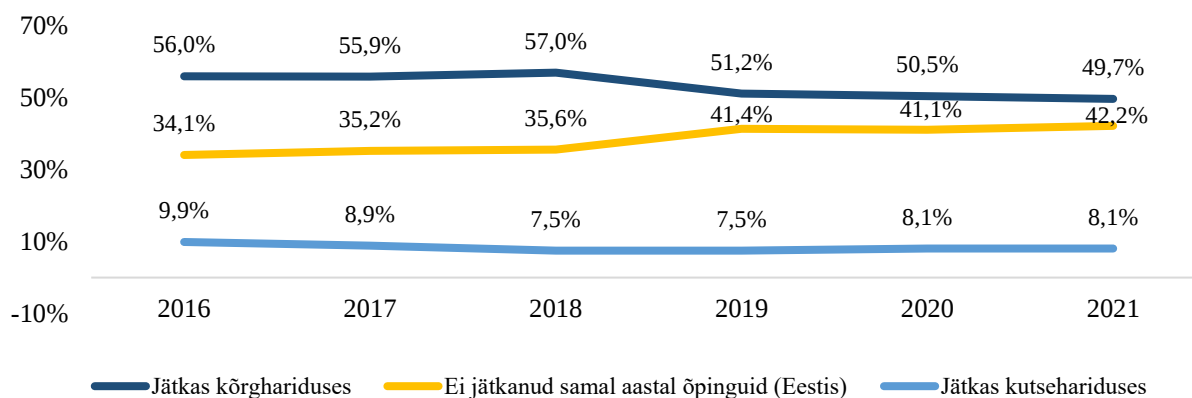

Joonis 22. Põhikoolist kutsekooli suundunute valdkonnaavalikud (2021).

Allikas: EHIS

Pärast gümnaasiumi

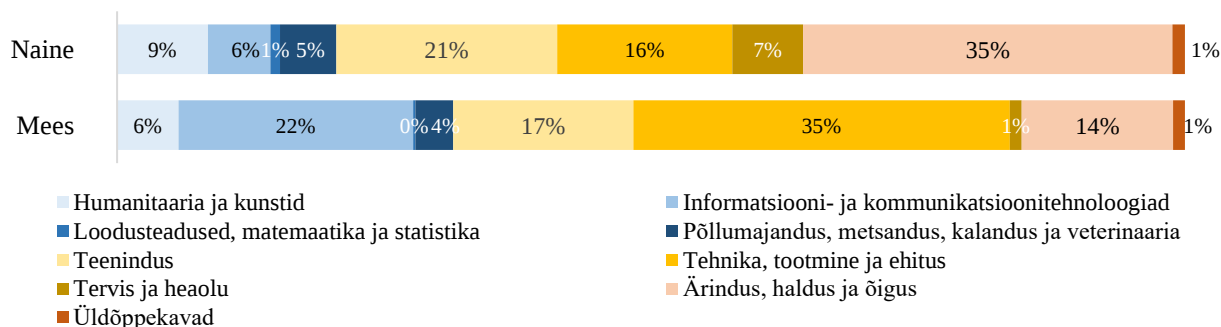
Gümnaasiumist kutseõppesse suundujate osakaal kasvas pärast 2014. a alanud pidevat vähenemist 2020. aastal veidi ja jõudis taas üle 8%. 2021. aastal jäi see tase püsima. Seega on võimalik, et üsna pikalt kestnud langustrend on pöördunud, samas võib olla tegu ka vaid väga ajutise kõikumisega.

Joonis 23. Gümnaasiumilõpetajate (statsionaarne õpe, riiklik õppekava) haridusvalikud (%).

Allikas: EHIS

Nagu põhikoolist kutsekooli suundunud meeste, oli ka gümnaasiumist kutsekooli suundunud meeste seas kõige populaarsemaks valdkonnaks tehnika, tootmine ja ehitus, kuid see valik ei ole nii domineeriv. Samuti on teisena kõige populaarsem valdkond sama – informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad ning selle osatähtsus gümnaasiumist tulnud meeste puhul veelgi suurem (22%). Olulised erinevused on aga põhikooli ja gümnaasiumi taustaga kutsekoolis alustanud naiste valikutes. Kui põhikoolist kutsekooli läinud naised eelistasid teeninduse ja tehnika, tootmise ja ehituse valdkonnad, siis gümnaasiumist tulnud naiste seas on populaarseim valdkond hoopis ärindus, haldus ja õigus (35%). Siiski on teeninduse ja tehnika, tootmise ja ehituse valdkonnad ka üsna populaarsed.

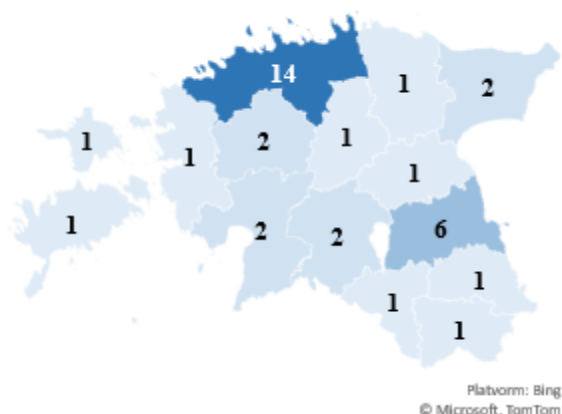

Joonis 24. Gümnaasiumist kutsekooli suundunute valdkonnaavalikud (2021).

Allikas: EHIS

Õppijad ja lõpetajad

Kutsekoolide arv ei ole viimastel aastatel muutunud. 2021/22. õppeaastal tegutseb Eestis 32 kutseõppeasutust: 26 Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) haldusalas, neli eraomanduses ning kaks kohaliku omavalitsuse omanduses. Lisaks toimub kutseõpe viies rakenduskõrgkoolis. Koolide jaotus piirkonniti on esitatud joonisel 25.

Joonis 25. Kutseõppeasutuste geograafiline paiknemine (2021)

2021/22 õppeaastal õpib kutsehariduses 25 862 õpilast ja õpilaste arv on võrreldes eelneva õppeaastaga taas kasvanud (vt tabel 1). Kasv on küll vaid 1%, aga see tähendab siiski 314 õpilast. Õpilaste arv on vaikselt suurenenud alates 2019/20 õppeaastast.

Õpilaskonna kasv tuleb teise, kolmanda ja viienda taseme kutseõppe õpilaste arvelt. Neljanda taseme õpilaste arv on võrreldes eelmise aastaga vähenenud 237 võrra. Kutsekeskhariduses alustas sel aastal 345 õpilast rohkem kui eelmisel õppeaastal.

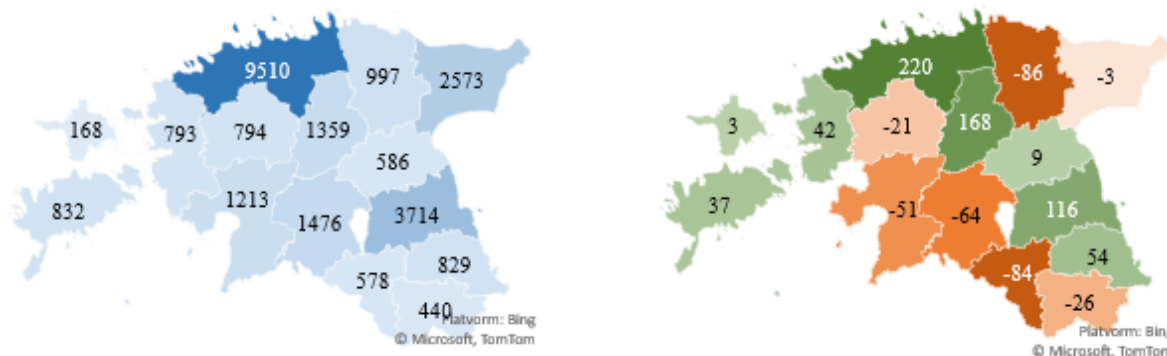
Tabel 1. Õpilaste arv kutseõppe liikides 2012/13.–2020/21. õppeaastal.

	Õppeliik	2016/ 17	2017/ 18	2018/ 19	2019/ 20	2020/ 21	2021/ 22
Kuni 01.09.2013 kehtinud õppeliigid	Põhihariduse nõudeta kutseõpe	90	36	2	-	-	-
	Kutseõpe põhihariduse baasil	294	68	-	-	-	-
	Kutseõpe keskhariduse baasil	2 253	815	-	-	-	-
Alates 01.09.2013 kehtivad õppeliigid	Teise taseme kutseõpe	103	77	129	170	257	334
	Kolmanda taseme kutseõpe	927	953	1 052	1 261	1 277	1 315
	Neljanda taseme kutseõpe kokku	6 380	7 452	8 269	8 668	9 382	9 145
	Viienda taseme kutseõpe kokku	3 716	4 025	3 908	4 021	4 332	4 423
	Õpilasi kokku	25 071	24 143	23 387	24 017	25 548	25 862
	Kutsekeskharidus	11 308	10 717	10 027	9 897	10 300	10 645
	Kutsekeskharidusõppe osakaal	45,10%	44,40%	42,90%	41,20%	40,30%	41,2%

Allikas: EHIS

Regionaalselt on kutseõppe õpilased jagunenud vastavalt maakonna suurusele (vt joonis 26) – üle kolmandiku õpilastest (37%) on koondunud Harjumaale, 14% on Tartumaal ja 10% Ida-Virumaal. Ülejäänud maakondades õpib kokku 39% õpilastest. Kui võrrelda selle ja eelmise õppeaasta õpilaste arve, siis jäävad küll positiivselt silma kaks suurimat keskust – Harjumaa ja Tartumaa, kuid Ida-Virumaal on õpilaste arv jäänud põhimõtteliselt samaks ja hoopis Järvamaa on õpilaste arvu

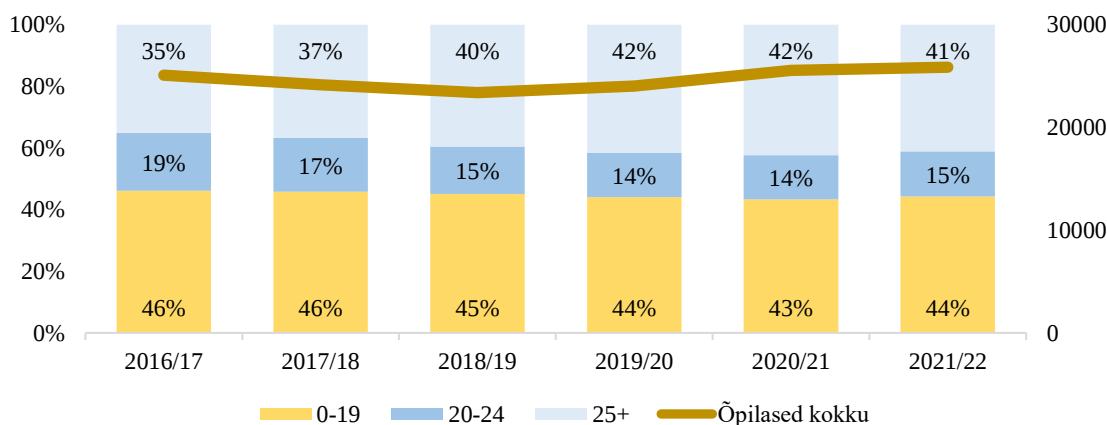
märkimisväärselt suurendanud. Kutseõppe õpilaste arv on vähenenud aga Lääne- ning Edela-Eestis ja Lääne-Virumaal ning Võrumaal.

Joonis 26. Kutseõppe õpilaste arv 2021/22 õa maakonniti ja 2021/22 õa ning 2020/21 õa arvude vahe maakonniti.

Allikas: EHIS

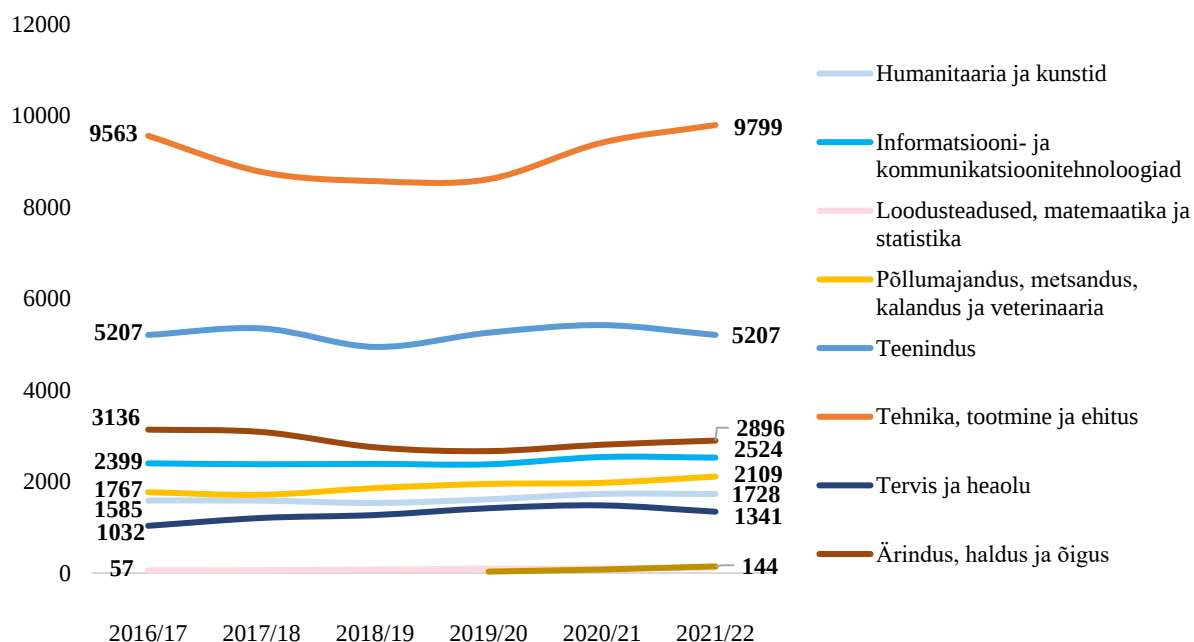
Täiskasvanud õppijate osakaal on kutsehariduses endiselt suur, kuid juba eelmise kümnendi alguses alanud pidev osakaalu kasv on sellel õppeaastal pöördunud languseks. 2021/22 õppeaastal on 25+ vanuses õppijate arv eelmise õppeaastaga võrreldes vähenenud 191 võrra. Kutsehariduses õppijate arvu kasv on põhiliselt tulnud noorte arvelt – 0–19 aastaste vanusegrupis on sel õppeaastal kutsehariduses 365 õpilast rohkem kui eelmisel õppeaastal.

Joonis 27. Kutseõppes õppijad vanuserühmade kaupa.

Allikas: EHIS

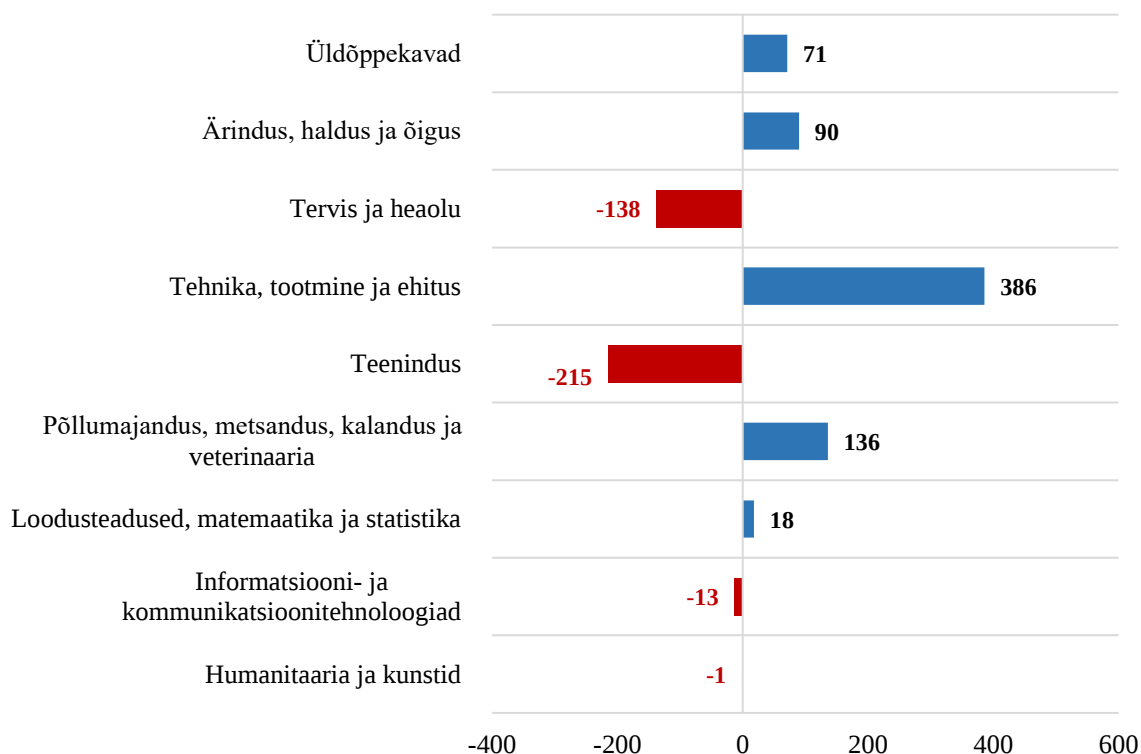
38% kõigist kutseõppes õppijatest õpib 2021/22 õppeaastal tehnika, tootmise ja ehituse valdkonnas (vt joonis 28). See osakaal on viimastel aastatel püsinud kõrge ja kõikunud 36% ja 39% vahel, kõige populaarsem on see valdkond põhikoolist kutsekooli suundunud meeste seas. Õpilaste jaotus valdkondade vahel on püsinud väga stabiilsena. Mitte ühegi valdkonna osakaal ei ole alates 2016/17 õppeaastast muutunud rohkem kui 3 protsendipunkti.

Joonis 28. Kutseõppe õpilaste arv valdkonniti.

Allikas: EHIS

2020/21. õppeaastaga võrreldes on õpilaste arv vähenenud kõige rohkem teeninduse ning tervise ja heaolu valdkondades (joonis 29). Kõige suurem kasv on olnud tehnika, tootmise ja ehituse ning põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ja veterinaaria valdkondades.

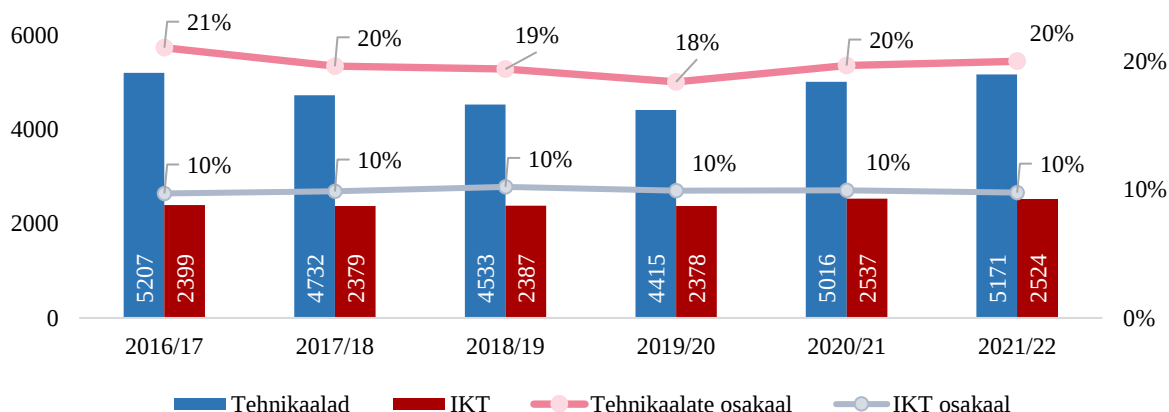
Joonis 29. Õpilaste arvu muutus 2021/22 õppeaastal võrreldes 2020/21 õppeaastaga, valdkonniti.

Allikas: EHIS

Arvestades OSKA tööjõuvajaduse prognoose ja tänaseid tööturuvajadusi, on kutsehariduse prioriteetide seas kindlasti tehnika- ja IKT alad. IKT valdkonnas õppijate osakaal on viimastel aastatel väga stabiilselt püsinud kümnendiku peal (vt joonis 30). Osakaalu püsimine tähendab kutseõppes õppijate koguarvu

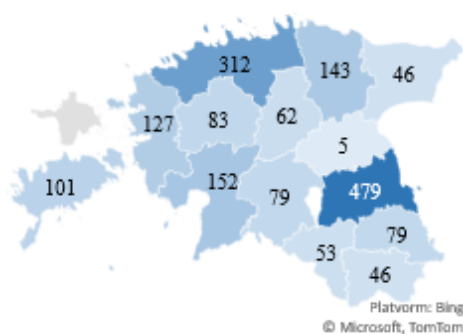
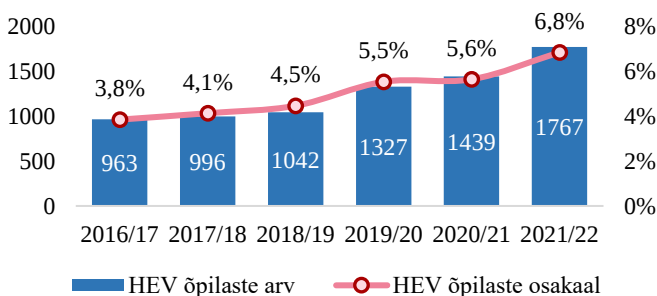
kasvu tõttu, et sel õppeaastal õpib IKTs veidi rohkem õpilasi kui mõned aastad tagasi (võrreldes 2016/17 õppeaastaga 125 võrra rohkem), kuid see kasv peab jätkuma, et prognoositud tööjõuvajadust katta. IKT-spetsialistide puuduse leevendamiseks loodi 2016. aastal IT Akadeemia programm, mis hõlmas esialgu vaid kõrgharidust. 2019. aastal alustas ka IT Akadeemia kutsehariduse pilootprogramm (IT Akadeemia kutsehariduse programmi kohta loe rohkem lk 40).

Tehnikaalade õpilaskonna osakaal on 2021/22 õppeaastal 20% ehk pole aastaga muutunud. Pärast õpilaste arvu pidevat langust perioodil 2016/17–2019/20, pöördus trend 2020/21 õppeaastal üsna jõuliselt kasvuks, kui õppijate arv kasvas 601 võrra. Kasv jätkus ka 2021/22 õppeaastal – õpilaste arv kasvas veel 155 võrra.

Joonis 30. Õpilaste arvu ja osakaalu muutus kutsehariduse tehnikaaladel ja IKTs (2016/17–2021/22 õa)
Allikas: EHIS

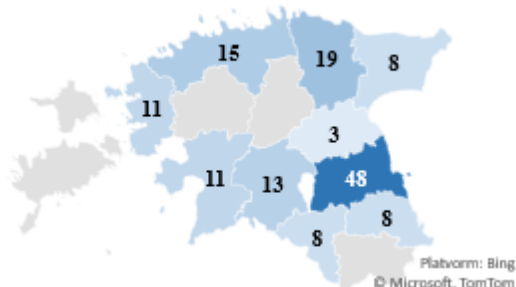
2021/22. õppeaastal moodustavad haridusliku erivajadusega õpilased 6,8% kutseõppes õppijatest (vt joonis 31). Eelmise õppeaastaga võrreldes on osakaalu kasv märkimisväärne – 1,2 protsendipunkti, mis tähendab, et kutseharidusse on aastaga juurde tulnud 328 HEV-õpilast. HEV-õpilaste arv on viimastel aastatel pidevalt ja jõuliselt kasvanud, kuid mitte nii hüppeliselt, kui sel aastal. Suurem osa erivajadusega õppijaist (65%) õpib kutsekeskhariduse õppekavadel, 30% teise ja kolmanda taseme kutseõppes. Enamasti on haridusliku erivajadusega õppijad noored (2021/22 õppeaastal 81%), kuid aastate jooksul on sarnaselt üldise täiskasvanud õppijate arvu suurenemisega kasvanud ka haridusliku erivajadusega 25+ õppijate arv (2021/22. õa 154 õppijat).

Joonis 31. HEV õpilaste arv ja osakaal kutsehariduses (2016/17–2021/22) ja HEV õpilaste arv kutsehariduses maakonniti
Allikas: EHIS

2019. aastal kutseõppe seadusesse tehtud muudatused lubavad koolidel tasemeõppe osana pakkuda kutsevaliku õpet. Kutsevaliku õpe võimaldab õpilastel tutvuda erinevate erialadega ning selle põhjal otsustada edasine haridustee. Kutsevaliku õppe eesmärk on vähendada kutsekoolides õpingute katkestamist ning toetada õppija sujuvat üleminekut põhikoolist edasisele haridusteele või tööturule. Kutsevaliku õpet pakutakse kahes mahus – 30 EKAP ja 60 EKAP. HEV-õpilastele on

reeglina mõeldud kutsevaliku õpe suuremas mahus. 2021/22 õppeaastal õppis kutsevaliku 11 õppekaval 144 õpilast, sh 71 HEV-õpilast (kuid 60 EKAP õppekavadel õppijaid on 47). 76% kutsevaliku õppekavadel õppijaist on kuni 19 aastased ja 14% 20–24 aastased. Ehkki kutsevaliku õppekavade põhisihtrühm ongi noored, õpib 2021/22 õppeaastal nendel õppekavadel ka 15 25+ vanuses õpilast. Mehi ja naisi on õpilaste seas peaaegu võrdselt. Kutsevaliku õppekavadel õppijate jaotust maakonniti näitab joonis 32.

Joonis 32. 2021/22 õppeaastal kutsevaliku õppekavadel õppijad maakonniti.

Allikas: EHIS

Kutseõppe lõpetajate arv on püsinud suhteliselt stabiilne – lõpetavad veidi üle kolmandiku kõikidest õppijatest (vt tabel 2). Kutsehariduses õppijate arvu kasvu tõttu tähendab osakaalu stabiilsus, et lõpetajate arv on kasvanud. 2020/21 õppeaastal lõpetas kutsehariduses 596 õpilast rohkem, kui 2019/20 õppeaastal. Kutsekeskhariduse lõpetanute arv on alates 2017/18 õppeaastast vähenenud.

Tabel 2. Lõpetajate arv kutseõppe liigiti 2016/17.–2020/21. õppeaastal.

Õppeliik	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
Põhihariduse nõudeta kutseõpe	28	19	2	0	0
Teise taseme kutseõpe	47	42	74	120	208
Kolmanda taseme kutseõpe	711	640	717	907	880
1 Põhihariduse nõudeta kutseõpe kokku	786	701	793	1027	1088
Kutseõpe põhihariduse baasil	187	72	0	0	0
Neljanda taseme kutseõppe esmaõpe	2668	2931	3356	3582	3824
Neljanda taseme kutseõppe jätkuõpe	114	127	135	155	283
2 Kutseõpe põhihariduse baasil kokku	2969	3130	3491	3737	4107
Kutsekeskharidusõpe	2161	1014	4	0	0
Neljanda taseme kutseõppe esmaõpe (kutsekeskharidusõpe)	473	1738	2413	2138	2109
3 Kutsekeskharidusõpe kokku	2634	2752	2417	2138	2109
Kutseõpe keskhariduse baasil	956	369	1	0	0
Viienda taseme kutseõppe esmaõpe	841	965	859	772	856
Viienda taseme kutseõppe jätkuõpe	375	380	560	621	731
4 Kutseõpe keskhariduse baasil kokku	2172	1714	1420	1393	1587
Kokku	8561	8297	8121	8295	8891
Kokku osakaal	34,6%	34,4%	34,7%	34,5%	34,8%

Allikas: EHIS

Katkestamine ja väljalangemine

Alates 2018. aastast ei loeta katkestajaks õpilasi, kes on jätkanud õpinguid samas koolis teises õppekavarühmas, surnud või välismaale kolinud. Arvesse võetakse aga ka neid õpilasi, kes ei olnud 10. novembril õpilaste nimekirjas, vaid võeti õppima õppeaasta kestel.

Väljalangejate alla loetakse õpilasi, kes on õpingud katkestanud ja haridussüsteemist välja langenud, st ei ole pärast kutsekeskhariduse tasemel õpingute katkestamist jätkanud õpinguid üheski teises kutseõppeasutuses ega gümnaasiumis.

2021. aastal oli katkestajate osakaal kutsehariduses tervikuna 20,3%. 2020. aastaga võrreldes on osakaal kasvanud 1,1 protsendipunkti, aga 2020. aasta näitaja oli ka viimase viie aasta madalaim (vt tabel 3). Kutsekeskhariduse tasemel (1. õppeaastal) katkestajate osakaal on jäänud samaks (19,2%). 2020. aastal langes kutsekeskhariduse katkestaja määr oluliselt. Üheks põhjuseks oli kindlasti see, et 2019. a võeti vastu seadus, millega kutseeksamil läbikukkujad võisid lõpetada ka koolieksamiga. Teisalt võib näitaja langus olla ka tõend sellele, et kutsevaliku õppekavade avamine on täitnud eesmärgi.

Ehkki kutsekeskhariduses katkestab endiselt pea iga viies õpilane, siis ligikaudu pooled neist jätkavad oma õpinguid mõnes teises kutseõppeasutuses või gümnaasiumis. Positiivne on ka see, et 2021. aastal kutsekeskhariduse 1. aastal väljalangenute osakaal taas vähenes (0,5 protsendipunkti võrra).

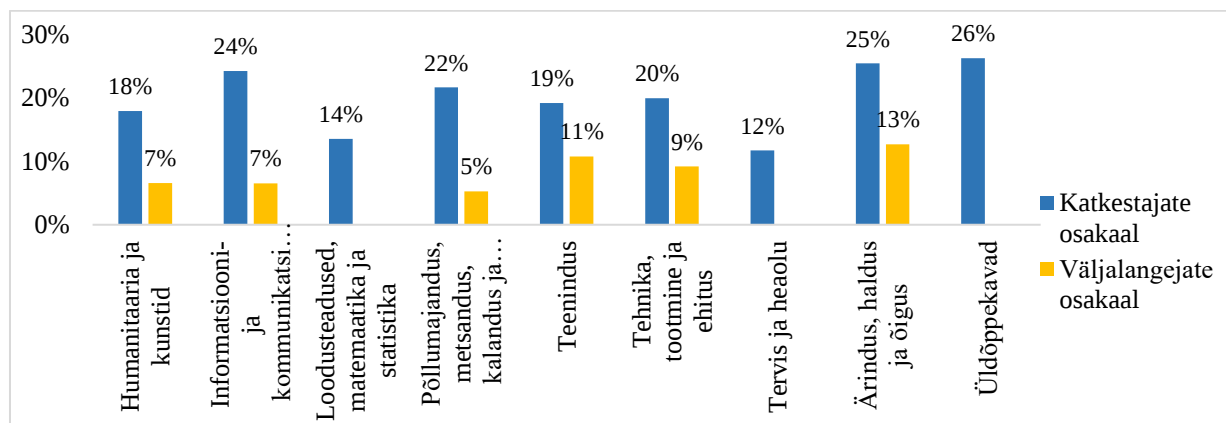
Tabel 3. Katkestamine ja väljalangevus kutseõppes, 2016–2021.

Näitaja	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Õppetöö katkestajate osakaal kutsehariduses (kõik õppeliigid) (%)	19,2	19,5	21,7	21,2	19,2	20,3
Õppetöö katkestajate määr kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal (%)	22,4	22,4	23,4	23,4	19,2	19,2
Väljalangejate osakaal kutsekeskhariduses 1. aastal (%)	11,4	10,1	11,7	10,6	9,4	8,9

Allikas: EHIS

Märkus: 2016.–2017. a katkestajate osakaal on arvatud vana meetodika järgi, 2018. a andmed uue meetodika järgi.

Kõige suurem katkestajate osakaal (26%) on üldõppekavadel, pea veerand õpilastest katkestab aga ka äranduse, halduse ja õiguse ning informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiate valdkonna õppekavadel (vt joonis 33). Kõige väiksem on katkestajate osakaal tervise ja heaolu valdkonnas. Kõige murettekitavam on olukord 2021. andmete põhjal äranduse, halduse ja õiguse valdkonnas, kuna üle poolte katkestajatest ei liigu mitte mujale õppima, vaid kaovad haridussüsteemist täielikult.

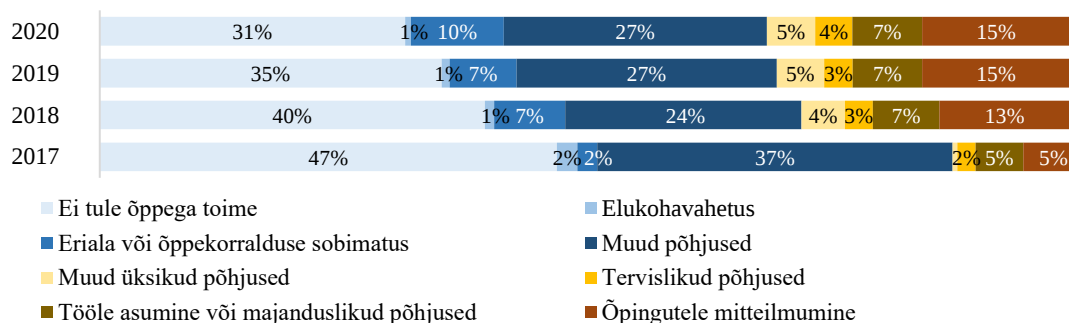
Joonis 33. Katkestajate ja väljalangejate osakaal kutsehariduses valdkonniti, 2021/22 õa.

Allikas: EHIS

Mehed katkestavad kutseõpinguid veidi rohkem kui naised (2020. aastal 21,4% vs 19,2%) ning vene keeles õppijad veidi rohkem kui eesti keeles õppijad (22,1% vs 19,9%). Erivajadusega õpilased katkestavad vähem kui erivajaduseta õpilased, aga erinevus ei ole väga suur (2,4 protsendipunkti). Vanusegruppidest katkestavad kõige enam 20–24-aastased (26,6%), kõige vähem alla 19-aastased (17,0%). Seega prognoosib õpilase vanus katkestamist oluliselt täpsemalt, kui õpilase sugu, õppekeel või erivajadus.

Katkestamise põhjustena toodi 2020. a kõige enam välja õppevõlgnevusi – 31% kõigist katkestamistest ehk 1699 õpilast. Õppevõlgnevusteks loetakse seda, kui õpilane ei ole õppega toime tulnud või kui tal

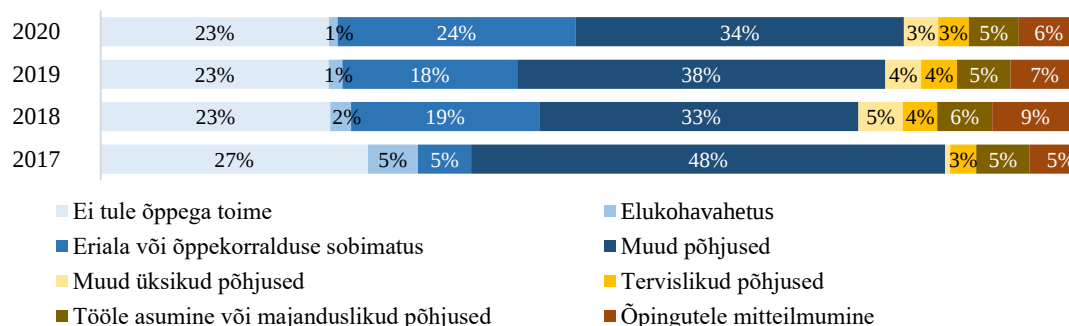
pole lõpetamiseks huvi. Õppevõlgnevuste tõttu katkestanuid on viimaste aastatega jäänud oluliselt vähemaks. 2017. aastal oli see katkestamise põhjusena märgitud pea pooltel katkestanutel. Võimalik, et osaliselt on see seotud ka sellega, et katkestamise põhjuseid on hakatud täpsemalt üles märkima. 2017. aastal oli 37% katkestanutest märgitud põhjuseks „muud põhjused“, järgneval aastal vähenes see osakaal aga 24%-ni. Nii oluline ja järsk muutus toetab samuti põhjuste märkimise täpsuse paranemise mõttekäiku. Põhjustest olulisem on veel õpingutele mitteilmumine (ei asunud õppima). Sellel põhjusel katkestanute osakaal oli 2020 aastal 15% ehk 822 õpilast.

Joonis 34. Kutsehariduses katkestanute katkestamise põhjuste jaotus (2017–2020).

Allikas: EHIS

Kutsekeskhariduse esimesel aastal katkestanute puhul kasutatakse põhjendusena sagedamini kategooriat „muud põhjused“, mistõttu on keeruline kogu õpilaskonnaga võrrelda. Siiski jääb selgelt silma, et kutsekeskhariduse esimesel aastal katkestatakse oluliselt rohkem eriala või õppekorralduse sobimatus tõttu. See on üsna loogiline, kuna esimesel aastal sageli otsustatakse, kas valitud eriala on ikka see õige. Ka siin peab aga välja tooma 2017. aasta selge erinemise järgnevatest aastatest. Pea pooltel õpilastel märgiti katkestamise põhjuseks „muud põhjused“, ning eriala sobimatus märgiti põhjusena vaid 5% katkestajatest.

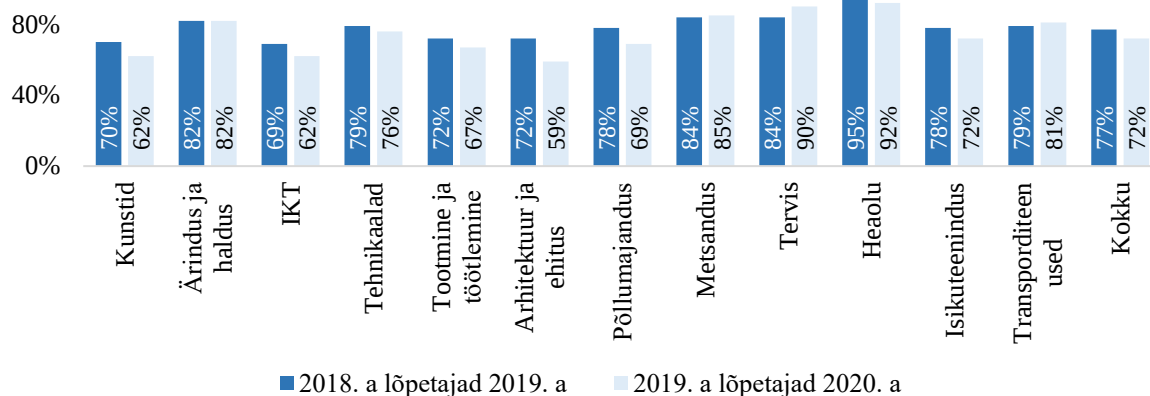
Joonis 35. Kutsekeskhariduse esimesel aastal katkestanute katkestamise põhjuste jaotus (2017–2020).

Allikas: EHIS

Lõpetanute hõive ja sissetulek

2020. aastal on kutseõppe eri taseme õpete lõpetanute seas võrreldes 2019. aastaga rohkem töötuid ja vähem hõivatuid (joonis 36). Kutsehariduse 2019. a lõpetanutest olid 2020. a hõivatud 72%, 2018. a lõpetanutest töötasid 2019. a aga 77%. Eriti suur on muutus arhitektuuri ja ehituse (hõivatute osakaal 13% võrra madalam) ning põllumajanduse (hõivatute osakaal 9% madalam) õppesuundadel. Positiivselt jäävad silma aga kutseharidusõppe tervise ja transporditeenuste õppesuunad, kus hõivatuid on lõpetanutest 2020. aastal mõnevõrra enam kui 2019. aastal (tervis 84% 2019. a vs 90% 2020. a; transport 79% 2019 a vs 81% 2020. a). Oluliselt on lõpetajate hõivet, nagu ka peaaegu kõike muud, mis ühiskonnas toimub, kindlasti mõjutanud koroon. On äärmiselt ootuspärane, et tervise suuna lõpetanud on väga hinnas samas kui arhitektuuri ja ehituse valdkonnad on kannatanud. Veidi üllatav on aga isikuteeninduse valdkonnalõpetanute hõivemäära tagasihoidlikum langus. Arvestades, kui palju koroonakriis on teenindussektorit mõjutanud, võib selles õppesuunas langus kajastuda ka 2021. a

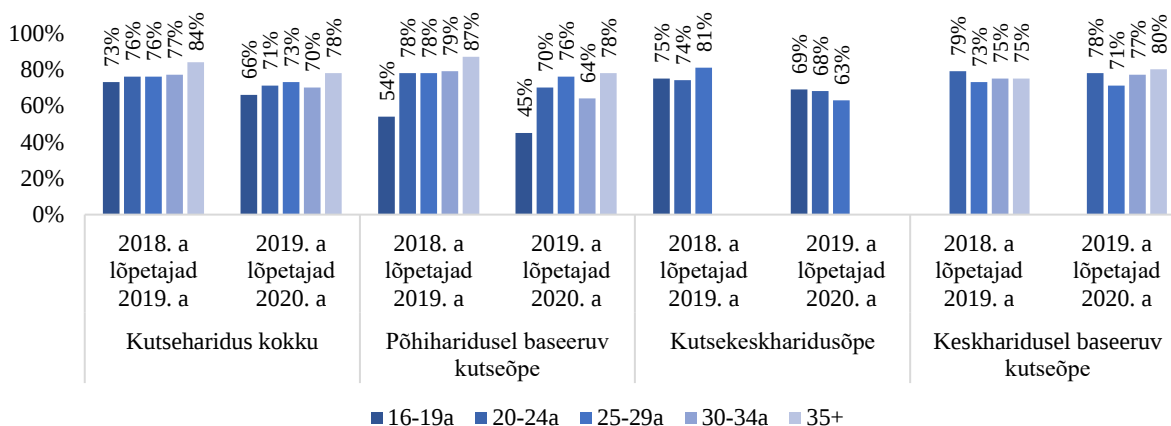
andmetes. 2019.a lõpetanute töötuse määr 2020. a on 9%, mis on märkimisväärselt kõrgem, kui 2018. a lõpetajate töötuse määr 2019. aastal (5,4%).

Joonis 36. Kutsehariduse lõpetanute hõivemäär aasta pärast lõpetamist (2018. ja 2019. a lõpetajad) õppesuunati.

Allikas: uuring „Edukus tööturul“ (2021)

Kõige vähem on hõivatuid 16-19-aastaste vanusrühmas – nt 2019. a põhiharidusel baseeruva kutseõppe lõpetanutest on 2020. aastal tööturul alla poole, kutsekeskhariduse lõpetanutest ligi 70%. Kõige vähem on hõivestaatus vanusega seotud keskharidusel baseeruvast kutseõppes, seda eriti 2018. a lõpetanute puhul. Kriisist tingitud majandusmuutustele on vastuvõtlikumad põhiharidust eeldavate õpete lõpetanud.

Joonis 37. Kutsehariduse lõpetanute hõivemäär aasta pärast lõpetamist (2018. ja 2019. a lõpetajad) kutseõppeliigi järgi.

Allikas: uuring „Edukus tööturul“ (2021)

Aasta pärast lõpetamist on naiste tööhõivemäär märkimisväärselt kõrgem kui meestel – 2018. a lõpetajate puhul oli vahe 6 protsendipunkti ning aastaga kasvas see veelgi – 10 protsendipunkti. Kõige väiksem on näitaja vahe meeste ja naiste puhul kutsekeskharidusõppes. Koroonakriis on mõjutanud nii naiste kui meeste tööhõivemäära, kuid meeste puhul on mõju olnud tugevam. Võrreldes 2018. a kutsehariduse lõpetanud meestega, on 2019. a lõpetanud mehi lõpetamisele järgneval aastal tööhõives 7 protsendipunkti vähem. Naistel on vastav näitaja 3 protsendipunkti.

Tabel 4. Lõpetamisele järgmisel aastal hõivatute osakaal soo järgi (2018. ja 2019 a lõpetajad)

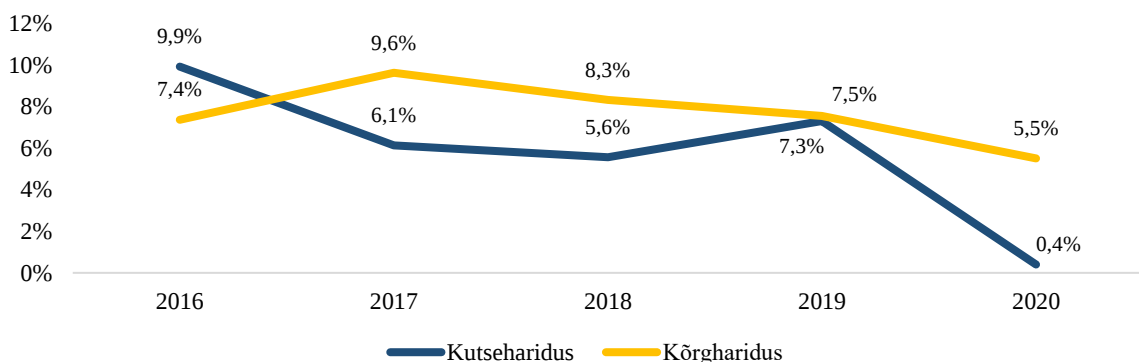
	Sugu	2018. a lõpetajad 2019. a	2019. a lõpetajad 2020. a
Põhiharidusel baseeruv kutseõpe	Mehed	77%	67%

	Sugu	2018. a lõpetajad 2019. a	2019. a lõpetajad 2020. a
	Naised	83%	76%
Kutsekeskharidusõpe põhihariduse baasil	Mehed	73%	67%
	Naised	79%	73%
Keskharidusel baseeruv kutseõpe	Mehed	71%	70%
	Naised	78%	81%
Kutseharidus	Mehed	74%	67%
	Naised	80%	77%

Allikas: uuring „Edukus tööturul“ (2021)

Kutseõpet pakkuvaid asutusi on hajusalt üle Eesti, samuti on olulisi elukohast sõltuvaid erinevusi tööturunäitajates (mh tööjõu nõudlus ja pakkumine), nt on ettevõtlus aktiivsem suuremates tömbekeskustes (eeskätt Tallinn ja Tartu). Statistikaameti (2021) andmetel langes tööhõivemäär 2020. aastal võrreldes 2019. aastaga Põlva-, Järva-, Ida-Viru maakonnas, aga ka Tallinnas ja Harjumaal. Töötuse määr on aga tõusnud eelkõige Ida- ja Lääne-Virumaal.

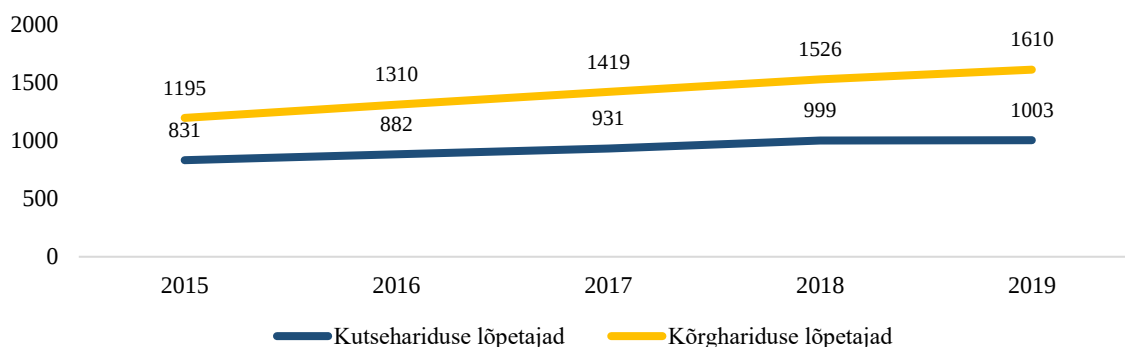
Uuringu „Edukus tööturul“ andmed näitavad, et lõpetamisjärgse palga kasv on aeglustunud nii kõrghariduse kui ka eriti kutsehariduse lõpetajate puhul (vt joonis 38). Kutsehariduse lõpetanute keskmine lõpetamisjärgne palk 2020. a oli peaaegu sama, kui see oli 2019. aastal. Samas 2016. aastal oli keskmine lõpetamisjärgne palk pea 10% aasta varasemast kõrgem. Tõenäoliselt on siin tugev seos viirusekriisist tuleneva ja teatud sektorites senini süveneva majanduslangusega, kuid palgakasv aeglustus juba ka 2017. ja 2018. aastal ja sama kehtib ka kõrghariduse kohta.

Joonis 38. Kutsehariduse lõpetajate lõpetamisjärgse (aasta pärast lõpetamist) palga kasvu määr 2016.–2020. a.

Allikas: uuring „Edukus tööturul“ (2021)

Joonis 39 illustreerib kutse- ja kõrghariduse lõpetanute lõpetamisjärgse palga erinevust. Kui 2015. aasta kõrghariduse lõpetanud said aasta pärast lõpetamist keskmiselt palka 1195 eurot ja kutsehariduse lõpetajad 364 euro võrra vähem, siis 2019. aastal oli kutsehariduse ja kõrghariduse lõpetanute keskmise lõpetamisjärgse palga lõhe oluliselt märkimisväärssem – kutsehariduse lõpetajate lõpetamisjärgne palk oli 607 euro võrra väiksem. See tähendab, et kutsehariduse lõpetanud on kõrghariduse lõpetanutega võrreldes järjest halvemas olukorras.

Joonis 39. Kõrg- ja kutsehariduse lõpetajate lõpetamisjärgne (aasta pärast lõpetamist) palk, 2015.–2019. a lõpetajad, eurot.

Allikas: uuring „Edukus tööturul“ (2021)

Arvestades, et kutseharidus on Eestis tunduvalt vähem populaarne, kui kõrgharidus samal ajal kui paljudes valdkondades on oskustööstest puudu, tekitab selline trend muret. Madal palgatase karjääriritee alguses võib olla üheks teguriks, mis noori kutseharidusse astumast pidurdab.

Uuringu „Edukus tööturul“ andmed näitavad ka selget erinevust meeste ja naiste palkades. 2020. aastal said 2019. a kutsehariduse lõpetanud mehed keskmiselt 1107 eurot kuus ja naised 906 eurot kuus ehk naiste keskmine palk moodustas meeste omast vaid 82%. Eelmisel aastal oli vastav näitaja 81% ehk koroonajätkudes ei ole palgavahe oluliselt ei suurenenud ega vähenenud. Palgaerinevuse põhjused võivad tuleneda valdkondade palgaerinevustest – näiteks kutsehariduses tervikuna on meestest palgasaajaid rohkem IKT, metsanduse, turvateenuste ja tehnikaalade suuna lõpetajate seas. Naissoost palgasaajad domineerivad äriduse ja halduse, isikuteeninduse, heaolu, kunstide ja põllumajanduse suuna lõpetanute seas.

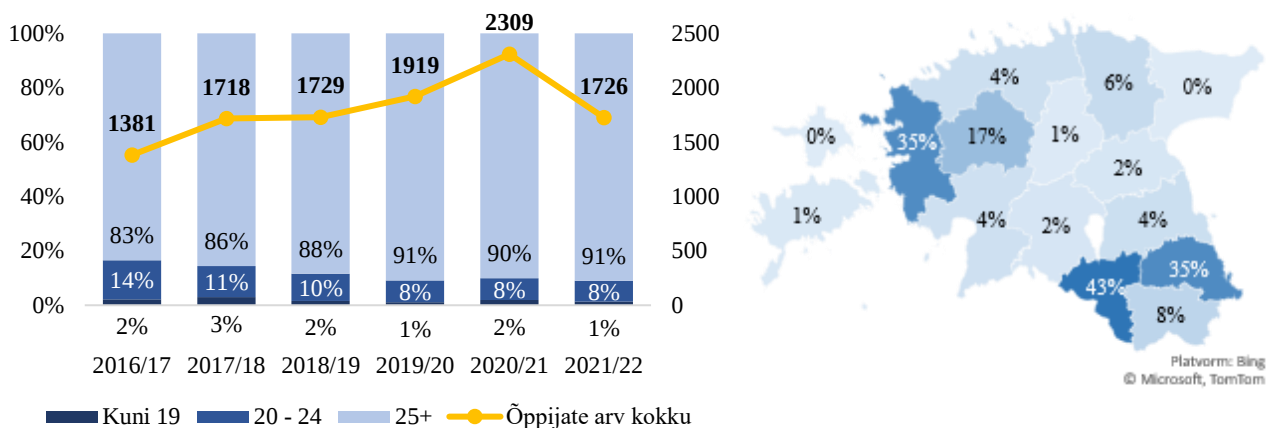
Töökohapõhine õpe ja praktika

Töökohapõhise õppe arendamisega tegeletakse suuresti 2015. a lõpus käivitatud Euroopa Sotsiaalfondi tegevuse „Tööturu vajadustele vastava kutse- ja kõrghariduse arendamine“ (PRÕM) raames. Tänu PRÕMi tegevustele kasvas 2016/17 õppeaastal töökohapõhises õppijate arv hüppeliselt – 678 õpilaselt 1381 õpilasele. Ka järgneval aastal kasvas töökohapõhises õppes õppijate arv märkimisväärselt, lisandus 337 õpilast. Seejärel kasv korraks pidurdus ja kogus siis 2019./20 jälle hoogu. Eelmisel õppeaastal õppis töökohapõhises õppes juba üle 2300 õpilase. Sel õppeaastal on vastav näitaja aga järsult langenud. Töökohapõhises õppes õppijaid on 2021/22 õppeaastal samas suurusjärgus, kui oli 3 aastat tagasi. Põhjus on selles, et toetusmeede PRÕM hakkab lõppema ning töökohapõhise õppe õppekavad on lühemad.

2020/21. õppeaastal moodustavad töökohapõhise õppe õpilased 6,7% kõigist kutseõppe õpilastest. Kui jätta arvestusest välja kutsekeskharidust omandavad õpilased, kellest vaid 3 õpivad töökohapõhises õppes, tõuseb töökohapõhise õppe õpilaste osakaal 11,3%-ni (võrdluseks: eelmisel aastal oli näitaja 15,1%).

Kõige levinum on töökohapõhine õpe tervise ja heaolu valdkonnas – 2021/22 õppeaastal õpib töökohapõhises õppes 38% selle valdkonna õpilastest. Teised valdkondades on näitaja oluliselt madalam. Tehnika, toomise ja ehituse valdkonnas õpib töökohapõhises õppes 7% õpilastest, teeninduse valdkonnas 6%. Ülejäänud valdkondades on näitaja kuni 4%. Kui vaadata aga õpilaste arvu, mitte osakaalu, on suurimad töökohapõhist õpet pakkuvad valdkonnad tehnika, tootmine ja ehitus (699 õpilast) ja teenindus (511 õpilast).

Töökohapõhise õppe lõpetas 2020/21. õppeaastal 1525 õpilast (17,2% kõigist kutseõppe lõpetanutest, võrdluseks 15,2% 2019/20. õppeaastal). Kui lõpetajate arvestusest välja jätta kutsekeskhariduse lõpetajad, on töökohapõhises õppes lõpetajate osakaal 25,4%.

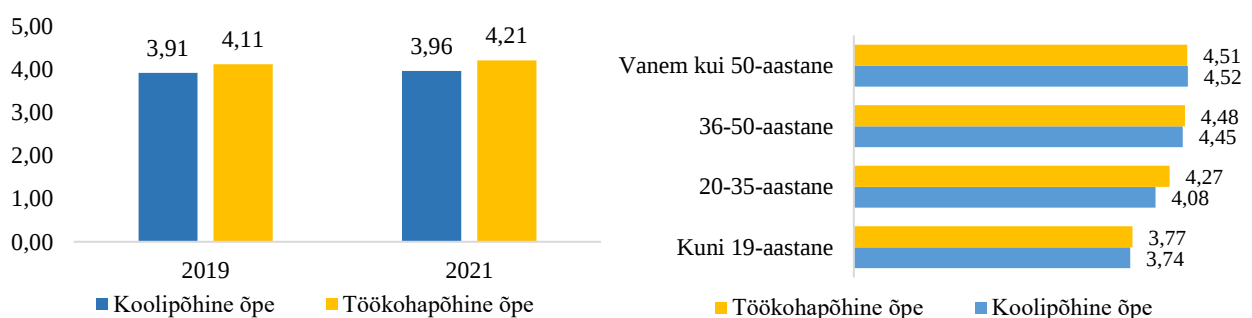

Joonis 40. Töökohapõhises õppes õppijad 2016/17–2021/22 vanuse järgi ja töökohapõhises õppes õppijate osakaal maakonniti (osakaal kõigist maakonna kutseõppe õpilastest).

Allikas: EHIS

Töökohapõhises õppes õpivad eelkõige täiskasvanud õppijad ja nende osakaal on aasta-aastalt järjest kasvanud. Viimasel kolmel õppeaastal on 25+ vanuses töökohapõhises õppes õppijate osakaal olnud umbes 90% (2019/20. õppeaastal 90,9%, 2020/21. õppeaastal 90,1% ja 2021/22. õppeaastal 91,1%). Töökohapõhine õpe on kujunenud eelkõige võimaluseks juba tööturul rakendunud inimestele, kes soovivad end erialaselt täiendada ja omandada kutsetunnistust. 2018. aastal alustati ESF programmi PRÕM raames katseprojektiga noorte kaasamiseks töökohapõhisesse õppesse, kuid praeguseks ei ole see tulemust andnud. Sel aastal on kuni 19 aastaste õpilaste arv töökohapõhises õppes veelgi vähenenud (2020/21. õppeaastal 44 õpilast ja 2021/22. õppeaastal 21 õpilast).

Ehkki töökohapõhises õppes õppijate arv on aastaga järsult vähenenud, on 2021. aasta rahuloluküsitluse andmetel rahulolu tõusnud nii kutsehariduses üldiselt kui ka töökohapõhises õppes (vt joonis 41). Sealjuures on õpilased, kes õpivad töökohapõhises õppes, keskmiselt rohkem rahul kui koolipõhises õppes õppijad. Rahuloluhinnang käib suuresti käsikäes õpilaste vanusega – mida vanemad on õpilased, seda positiivsemaid hinnanguid nad annavad (vt joonis). Siiski näib, et seos on väheneva tugevusega ehk teismeeas ja täiskasvanueas õpilaste hinnangud erinevad rohkem, kui skaala teises otsas (36 – 50aastased vs üle 50aastased). Sealjuures on kõige vanemas vanusegrupis hinnangute erinevus õppevormi peaaegu olematu.

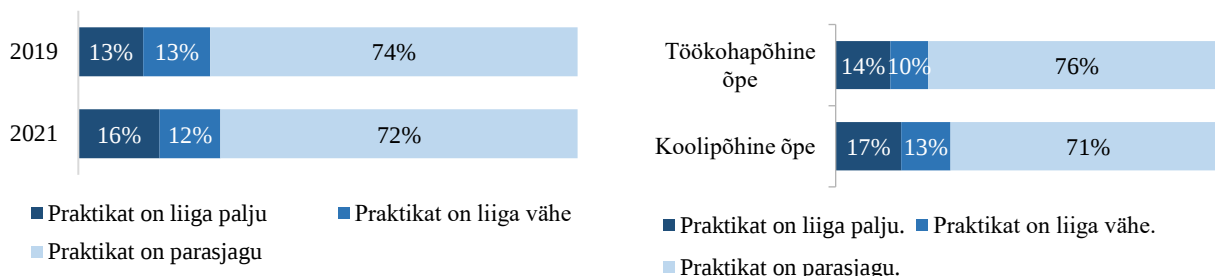

Joonis 41. Kutseõppe õpilaste rahulolu koondhinnang 2019. ja 2021. aastal õppevormi järgi ja rahulolu 2021. aastal vanusegrupi järgi.

Allikas: EHIS

Kuigi kutseharidust on võimalik omandada kas töökohapõhises õppes või koolipõhises õppes, on **praktika** kõikidel kutsehariduse tasemetel õpingute osa, sh koolipõhises õppes. 2021. a rahuloluküsitluse järgi on kutseõppe õpilastest 72% praktika mahuga rahul ja ülejäänutest veidi suurem osa arvavad, et praktikat on liiga palju, kuid 12% sooviks, et praktika maht oleks suurem. Võrreldes eelmise rahuloluküsitluse tulemustega (2019 a) ei ole muutused suured, eriti kuna nagu küsitluste puhul ikka tuleb arvestada teatud mõõtmisveaga. Töökohapõhises õppes õppijad on praktika mahuga

suhteliselt rohkem rahul kui koolipõhises õppes õppijad. Siiski ei ole erinevus väga suur. Mõlema grupi puhul on rohkem neid, kes hindavad praktika mahtu liiga suureks, kui neid, kelle hinnangul võiks praktikat rohkem olla. Seega ehk mõnevõrra üllatuslikult ei erine hinnangud praktika mahule olenevalt sellest, millised õppevormis õpitakse ehkki praktika maht võib olla väga erinev. Osalt näitab see kindlasti ka erinevaid ootusi vastavalt valitud õppevormile.

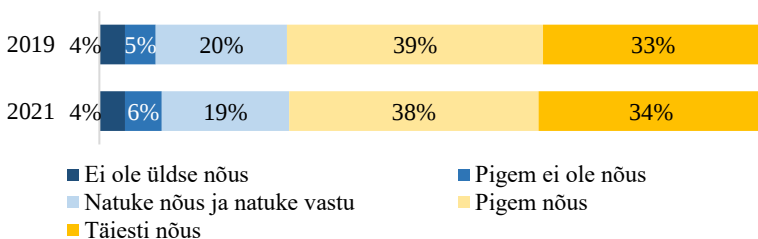

Joonis 42. Kutsesõprade õpilaste hinnang praktika mahule rahuloluküsitluse põhjal.

Allikas: Kutsesõprade õpilaste rahuloluküsitlused 2019. a ja 2021. a

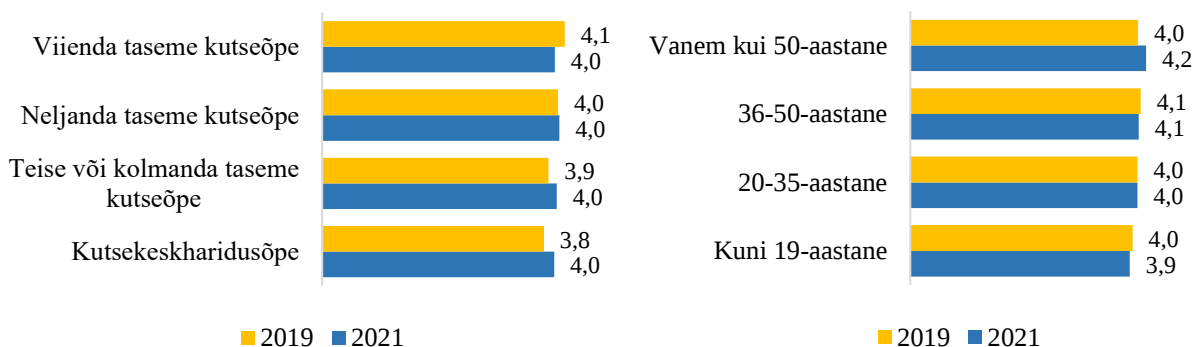
Kooli ja tööandja koostööd praktika korraldamisel peetakse heaks – 72% oli väitega „kooli ja tööandja koostöö praktika korraldamisel on hea“ kas nõus või väga nõus (vt joonis 43). Sealjuures ei ole positiivse hinnangu andnud õpilaste osakaal võrreldes eelmise rahuloluküsitluse tulemustega vähenenud. Neid, kes nimetatud väitega nõus ei olnud, on mõlemas küsitluses olnud alla 10%.

„Kooli ja tööandja koostöö praktika korraldamisel on hea.“

Joonis 43. Kutsesõprade õpilaste hinnang kooli ja tööandja koostööle praktika korraldamisel rahuloluküsitluse põhjal.

Allikas: Kutsesõprade õpilaste rahuloluküsitlused 2019. a ja 2021. a

Joonis 44. Kutsesõprade õpilaste koondhinnang praktikakorraldusele rahuloluküsitluse põhjal.

Allikas: Kutsesõprade õpilaste rahuloluküsitlused 2019. a ja 2021. a

IT Akadeemia kutsehariduse õppekavad

2018. aastal alustas IT akadeemia kutsehariduse programm, mille eesmärkideks on:

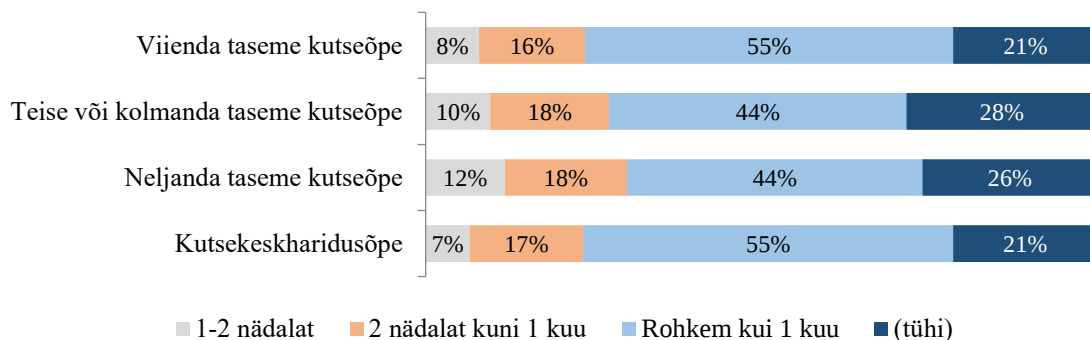
1. viia IT tasemeõpe enam vastavusse tööandjate vajadustega;
2. luua IT erialade kutsekeskhariduse õppekavade lõpetajatele paindlikke võimalusi õpingute jätkamiseks kõrghariduses
3. tagada suurem vastuvõtt IT erialadele.

2021. a lõpus valmis psience'i uuring „IT Kutsehariduse programmi õppekavade lõpetanute ja nende tööandjate rahulolu õppe kvaliteediga“. Uuringu eesmärk oli hinnata, millist tulemust on seni andnud IT Akadeemia programmist toetust saavate Tartu Kutsehariduskeskuse, Tallinna Polütehnikumi ja Ida-Virumaa Kutsehariduskeskuse IKT õppekavad ning kuidas on nende õppekavadega rahul õppijad ja tööandjad. Fookuses olid noorem tarkvaraarendaja ja IT süsteemide nooremspetsialisti erialad. Kokku osales uuringus 24 erinevat ettevõtet ning intervjuud viidi läbi 36 vilistlase ja 21 tööandja esindajaga. Olulisemad tulemused olid:

1. Enamus Tartu Kutsehariduskeskuse ja Tallinna Polütehnikumi lõpetajaid töötavad täna erialasel töö, eristub aga Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus, kus enamus vilistlasi siiski erialasel töö ei tööta. Võimalike põhjustena toodi välja vähene erialaste tööandjate paiknemine piirkonnas, napp eesti keele oskus ja vale karjäärivalik.
2. Üldiselt on vilistlased oma õppekava valikuga rahul (madalama tulemusega eristub Ida-Virumaa Kutsehariduskeskuse tarkvaraarendaja eriala) ning õppekavasid peetakse asjakohaseks ja loogiliseks, kuid oodatakse terminoloogia kaasajastamist ning tööandjad tõid läbivalt välja vajadust õpetada kaasaegsemaid tehnoloogiaid ning kaasata lektoritena ka rohkem praktikuid.
3. Vilistlaste tugevusteks peavad tööandjad üldkompetentse, kui arenguvajadust nähti erialaste kompetentside seoses. Siiski tõid tööandjad üldkompetentside poolelt välja vilistlaste dokumentatsiooni koostamise oskuse puudulikkust.
4. Tööandjate hinnangul on oluline, et vilistlastel tekiks tunnetus töömaailmast ka laiemalt ning et nad mõistaksid erinevate ametikohtade töö sisu.

COVIDi mõju õpilaste rahuloluküsitluse andmetel

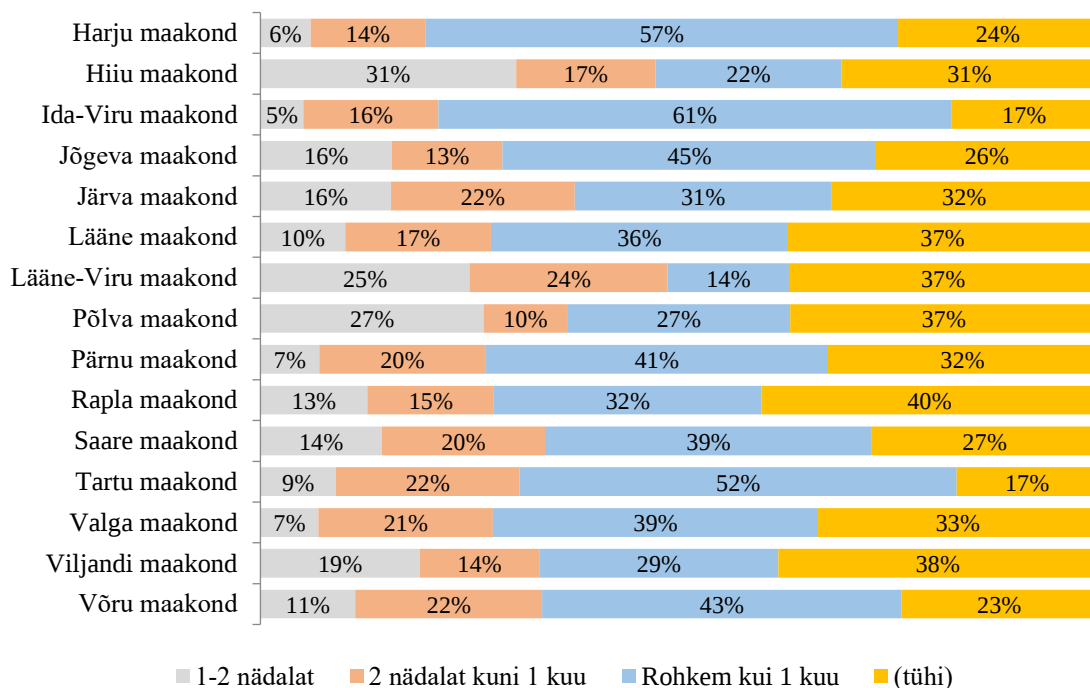
2021. aasta kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitluses oli eraldi viirusekriisi puudutavate küsimuste plokk. Ehkki väga paljud koolid on pandeemia puhkemisest saati erineva sagedusega õpilaste rahulolu mõõtnud, võimaldavad rahuloluküsitluse andmed täpsemat ja ulatuslikumat võrdlust. Üldhariduskoolide õpilastega võrreldes on kutsehariduse õpilaskond mitmekesisem. Samuti on kutsehariduses õppekavasid, mis on koolipõhised ja õppekavasid, mis on töökohapõhised. Selle tõttu on ka koroonaga võitlemise meetmed toiminud veidi teistmoodi, kui üldhariduskoolides. Näiteks alustati kutsekoolides kohustusliku testimisega hiljem ja koolid pidid testimise organiseerimisel olema paindlikumad. Siiski, nagu näitab joonis 45, pidid ka kutsehariduse õpilased 2020/21. õppeaastal teatud ajal distantsõppes õppima. Kõige kauem olid distantsõppel kutsekeskhariduse ja viienda taseme kutseõppe õpilased. 55% mõlema taseme vastanutest märkis, et pidid distantsõppel olema rohkem kui kuu aega. Märkida tuleb aga, et kõigil tasemetel oli palju puuduvaid vastuseid, mis võivad tähendada nii seda, et õpilane ei osanud või ei tahtnud vastata kui ka seda, et distantsõppel ei oldud.

Joonis 45. 2020/21 õppeaastal distantsõppel oldud aeg kutsehariduse tasemeti.

Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus (2021)

Maakonniti on ootuspäraselt märgata distantsõppel oldud ajas suuri erinevusi (joonis 46). Kuna eri piirkondades levis koroonaviirus eri kiirusega ja eri aegadel, erinesid ka vastavad meetmed maakonniti. Kõige rohkem pidid distantsõppel olema Harju, Tartu ja eelkõige Ida-Viru maakonna kutsehariduse õpilased. Parem oli olukord Viljandi ja Lääne maakondades.

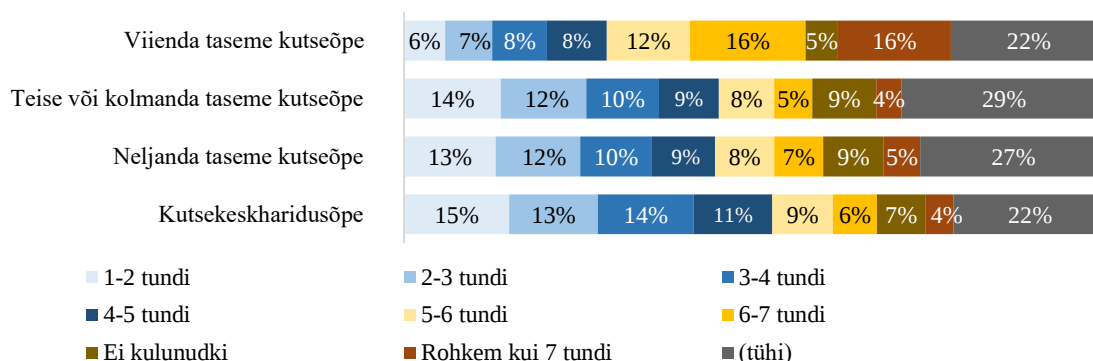

Joonis 46. 2020/21 õppeaastal distantsõppel oldud aeg maakonniti.

Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus (2021)

Üks olulisi distantsõppega seotud murekohti on õpilaste jaoks olnud vajadus õpiharjumused ümber kujundada. Paljudel on olnud keeruline kohaneda olukorraga, kus tunduvalt suurem osa õppesest on kodutööl ja teiste õpilaste seltsis koolipingis istumise asemel tuleb tunde üksi kodus arvuti taga istuda. Rahuloluküsitluses küsiti kutsehariduse õpilaste käest, kui kaua neil distantsõppe ajal kulus igapäevaselt Zoomi, GoogleMeets jms vahendusel tundides osalemisele. Õpilaste vastused varieeruvad oluliselt tasemetes siseselt, tunduvalt rohkem kui tasemetevaheliselt. Sellest võib järeldada, et neti vahendusel tundidele osalemisele kuluv aeg sõltub eelkõige õppekavast ja õpilasest endast ja võib-olla ka koolist. Märkimisväärne on aga see, et koguni 16% viienda taseme kutseõppe õpilastel kulus tundides osalemiseks iga päev keskmiselt üle 7 tunni. Üldiselt on aga nende tulemuste põhjal väga keeruline midagi kokkuvõtvalt öelda, sest ehkki oluline osa õpilastest kulutas tundidele kuni 3 tundi päevas, on

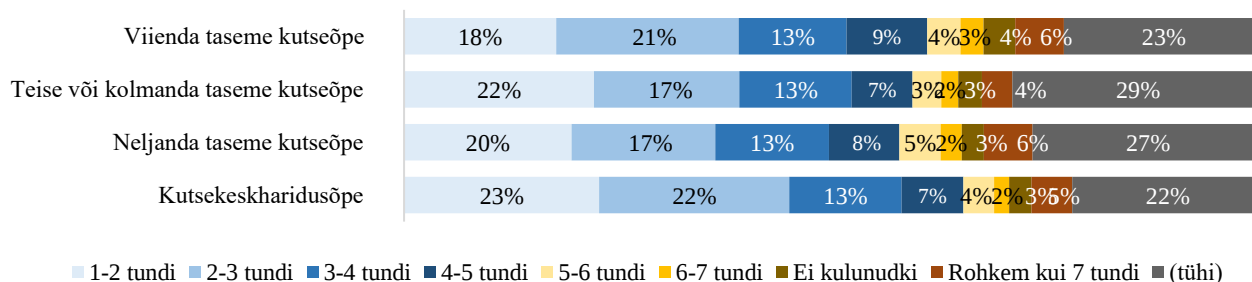
Samuti oluline osa neid, kes kulutasid vähemalt 5 tundi päevas ja leidub ka neid, kes märkisid, et neil ei kulunud tundides osalemisele üldse aega.

Joonis 47. 2021/21 õppeaastal kutsehariduse õpilastel interneti vahendusel tundides osalemisele kulunud aeg päevas õppetasemeti.

Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus (2021)

Iseseisvat tööd on üldiselt olnud väiksemas mahu, kui tundides osalemist. Nagu ka tundides osalemise puhul, on kodutöödele kulunud aja variatiivsus suurem õppetasemetes siseselt kui väliselt. Siiski on ka selle näitaja puhul nende osakaal, kellel kulus iseseisvale tööle väga palju aega (üle 6 tunni päevas), viienda taseme kutseõppes kõige suurem. Ka töökohapõhises ja koolipõhises õppijate vastused erinesid väga vähe. Väga suur on nii selle kui eelmise küsimuse puhul nende osa, kes küsimusele ei vastanud, mis teeb samuti võrdluse keeruliseks.

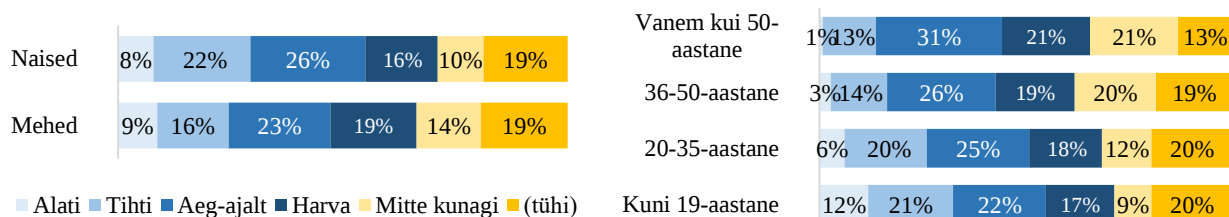

Joonis 48. 2021/21 õppeaastal kutsehariduse õpilastel iseseisvaks tööks kulunud aeg päevas õppetasemeti.

Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus (2021)

Palju on räägitud viirusekriisi ja sellega kaasneva, sh distantsõppe mõjust vaimsele tervisele. Ka rahuloluküsitluses pöörati 2021. a sellele tähelepanu. Tulemused on murettekitavad – üle poolte kutsehariduse õpilastest märkis, et nad on tundnud, et kõigest on kõrgini vähemalt aeg-ajalt (vt joonis 49). Naiste seas oli selliselt tundnud veidi rohkem kui meeste seas, kuid nende osakaal, kes alati tunnevad, et kõigest on kõrgini, on meestel protsendipunkti võrra suurem. Samas on mehi, kes pole niimoodi tundnud, rohkem kui naisi.

KÜSIMUS: Mõelge viimasele paarile kuule COVID-19 viiruse leviku ajal ja hinnake, kuivõrd järgnev Teie mõtlemist ja käitumist kirjeldab
Tunnen, et mul on kõigest kõrini

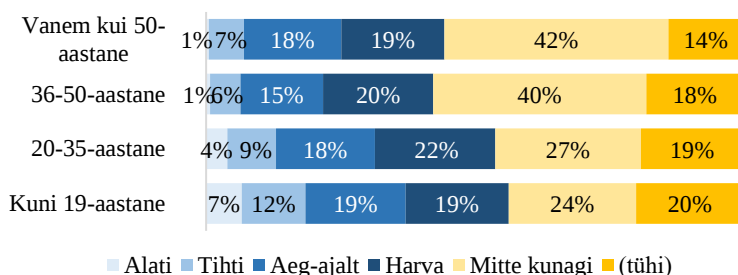
Joonis 49. Kutsehariduse õpilaste hinnang sellele, kui tihti nad on viimasel ajal tundnud, et kõigest on kõrini, soo ja vanuse järgi.

Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus (2021)

Vanusegruppide vaates (joonis 49, parempoolne graafik) on märgata, et kõige rohkem on neid, kes olid küsitlusele eelnenud viimase paari jooksul tundnud, et neil on kõigest kõrini, kõige nooremate seas. Osaliselt võivad need tulemused olla seotud sellega, et nooremata ollakse tihti ebakindlamad, samuti on tulevik sageli vähem kindlustatud, kui neil, kes on juba pikalt tööturul olnud. Samas ei vähenda see tulemuste olulisust. On selge, et kõigile on koroonakriis tekitanud muresid ja raskusi, kuid noored, kes ei ole sageli veel oma perekonda loonud ja näiteks elavad üksi, tunnevad sotsiaalelu „kinni keeramist“ eriti tugevalt.

Noorte üksinduse probleemi kinnitavad ka vastused väitele „tunnen end üksikuna“ (vt joonis 50). Koguni 7% kuni 19aastastest kutsehariduse õpilastest vastas, et on viimase paari kuu jooksul end koguaeg üksikuna tundnud ja 12%, et on tihti end üksikuna tundnud. Neid kuni 19aastaseid, kes viimase paari kuu jooksul ei ole end üksikuna tundnud, on 24% ja kuigi üle 36aastaste seas on vastav osakaal üle 40%, on siiski ka vanemates vanusegruppides märkimisväärne osa neid, kes vähemalt aeg-ajalt end üksikuna on tundnud.

KÜSIMUS: Mõelge viimasele paarile kuule COVID-19 viiruse leviku ajal ja hinnake, kuivõrd järgnev Teie mõtlemist ja käitumist kirjeldab
Tunnen end üksikuna

Joonis 50. Kutsehariduse õpilaste hinnang sellele, kui tihti nad on viimasel ajal tundnud end üksikuna.

Allikas: Kutsehariduse õpilaste rahuloluküsitlus (2021)

2021. a kutsehariduse õpilaste rahuloluküsituse COVID-i mõjudele keskenduva ploki tulemused näitavad, et see, kui palju aega õpilastel kulus keskmiselt päevas veebivahendusel tundides osalemisele ja iseseivale tööle, varieerub oluliselt. On neid, kellel ei kulunud nendeks tegevuseks üldse aega, aga mõlema küsimuse puhul ka neid, kellel kulus täis tööpäeva jagu või isegi rohkem aega. Selgelt mängib olulist rolli õpilaste individuaalsed õpiharjumused, nende iseloom, kodune olukord jne. Tuleb arvestada, et kõigile ei mõju viirusekriis ja sellega kaasnev sugugi ühtmoodi. Erilist tähelepanu tuleb pöörata vaimsele tervisele, sest meeleolunäitajad on murettekitavad, eriti noorte kutsehariduse õpilaste seas.

Kõrgharidus

- **Eestile on iseloomulik kõrgharitude suhteliselt suur osakaal kogurahvastikust, kuid üliõpilaste üldarv ning sisseastumiste arv on taaskord veidi vähenenud.** Viimast on mõjutanud noorte järjest süvenev valik mitte jätkata peale keskhariduse omandamist haridusteed Eesti kõrgkoolis, või siis lükatakse õpingute jätkamine kaugemasse tulevikku. Vähenes vastuvõtt just kõrghariduse I astmes. Välistaustaga tudengite vastuvõtt aasta varasemaga võrreldes aga suurenes.
- **Naiste suur ülekaal nii kõrgharitude kui kõrghariduse omandajate hulgas püsib** – haridustee pikenedes esimeselt kõrghariduse astmelt teisele sooline lõhe süveneb.
- Jätakuvalt kasvab just vanemate õppurite osakaal – 2021/22 õppeaastal on 30-aastaste ja vanemate osakaal juba 31,3%, st keskhariduse omandamise ja kõrgkoolis õppimise vahele jäetakse pikem paus või omandatakse mitu kõrgharidust.
- **Õpingute katkestamine on taas veidi vähenenud**, kõrgemad katkestamise määrad on kõrgharidusõpingute esimesel aastal, valdkondadest troonib IKT, kus katkestajaid oli ligi viiendik kõigist õppijaist. Hariduse valdkonnas on katkestajaid vähe ning katkestamise tase langes veelgi viimasel õppeaastal. Aasta varasemaga võrreldes on suurenenud nominaalajaga lõpetanute osakaal.
- Vastuvõtuarvud suurenesid hariduse ning sotsiaalteaduste, ajakirjanduse ja teabe valdkondades, kuid vähenesid informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiate, tehnika, tootmise ja ehituse, ning ärinduse, halduse ja õiguse valdkondades.
- **LTT valdkondade³⁶ lõpetajate üldarv suurenes**, eriti kõrge oli IKT valdkonna lõpetajate osakaal.
- **Haridusele pühendatud aeg ja ressurss on Eesti ühiskonnas väärtustatud ka tööturul** – kõrgharidusõppe lõpetanute palgad on Eesti keskmisest viiendiku võrra kõrgemad. Keskmisest märgatavalt kõrgem on tehnikaalade lõpetajate palgatase.

Muutused kõrgharitude ja üliõpilaste hulgas

- Eestis on kõrgharitud inimeste osakaal rahvastikust (vanuses 25–64 aastat) teiste Europa riikidega võrreldes suhteliselt suur – **2020. aastal oli Eestis kõrgharitude osatähtsus 42,3%** selles vanusrühmas. EL-27 keskmine oli 10 protsendipunkti võrra väiksem (32,8%).³⁷ Euroopa riikide tipus on Iirimaa, Soome ning Luxembourg, kus pea pooled sellest vanusrühmast on kolmanda taseme haridusega. 30–34-aastaste vanuserühmas oli **Eestis kolmanda haridustasemega inimeste osakaal 2021. aastal 43,1%**³⁸ (joonis 51). EL-27 sama näitaja oli 2020. aastal 41,0% (Eestis samal aastal 44,3). Eesti puhul paistab kõrgharitude määras silma suur sooline lõhe – naiste hulgas ületas 2021. aastal kõrgharitude määr 1,6 korda sama näitaja meeste hulgas (kõrgharidusega naised oli 30–34-aastaste seas 53,8%, meeste hulgas vaid 33,5%) (joonis 51). 2020. aasta võrdluses jäime meeste haridustaseme poolest EL keskmisele veidi alla (3 protsendipunkti), kõrgharitud naiste poolest aga ületasime EL keskmist (10 protsendipunkti)³⁹. 2020. aastaga võrdluses sooline lõhe Eestis veidi vähenes.

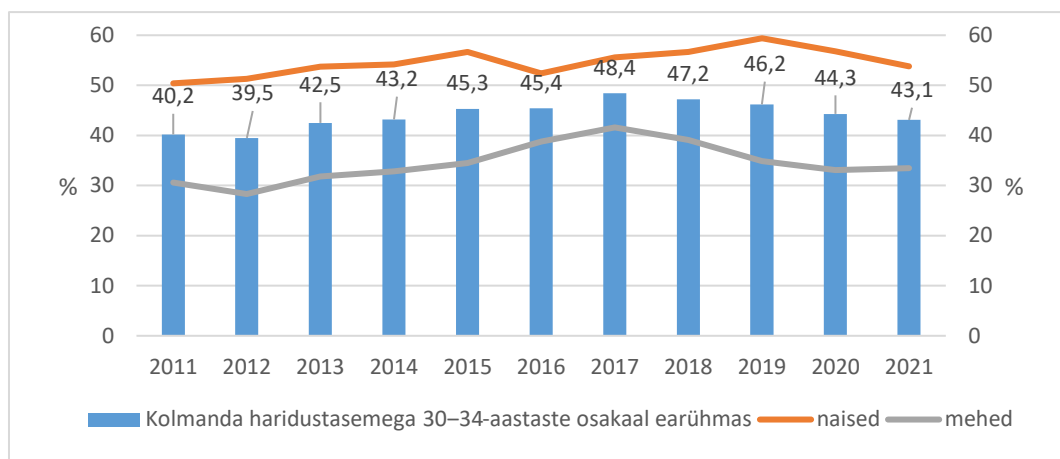
³⁶ LTT valdkondade alla kuuluvad loodusteaduste, matemaatika ja statistika; tehnika, tootmise ja ehituse ning informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiate (IKT) valdkonnad.

³⁷ See näitaja kajastab rahvusvaheliselt kasutusel olevat kolmanda haridustaseme mõistet, mis Eesti puhul sisaldab ka keskharidusjärgset keskeriharidust. Allikas: Eurostat 2022

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_03&lang=en.

³⁸ See on ka üks Euroopa Komisjoni poolt monitooritavaid seireindikaatoreid.

³⁹ EL-27 meeste keskmine oli 30–34-aastaste seas 36,0%, Eestis aga 33,1%, naiste puhul oli EL-27 keskmine 46,1%, Eestis aga 56,8%.

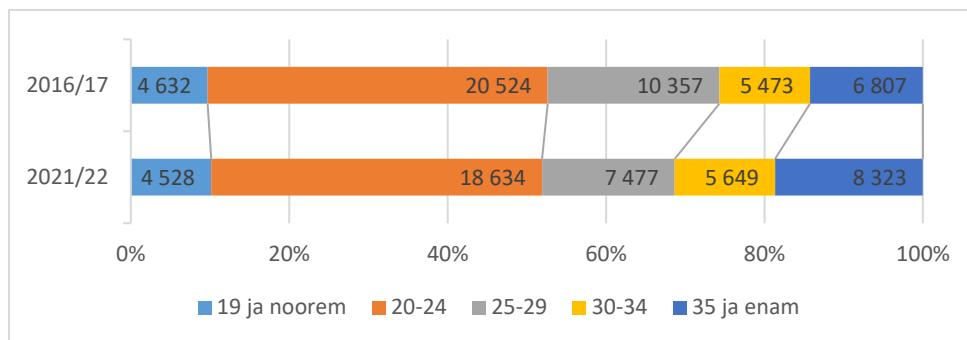
Joonis 51. Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal vanuserühmas (%), 2011–2021.

Allikas: Statistikaamet⁴⁰

Märkus: Aluseks on ETU andmed, mis on valimipõhised ja kõiguvad aastate lõikes sel määral, et nende alusel tasub pigem jälgida pikemaajalisi suundumusi.

- Eestis omandab kõrgharidust 2021/2022. õppeaastal kõigis õppeasutustes (18 asutust) kokku **44 611 üliõpilast** – 18 202 meest ja 26 409 naist. Seda on veidi vähem (1,4 protsendipunkti ehk 648 üliõpilast) kui aasta tagasi. **Üliõpilaste arvu langus on kestnud terve kümnendi** (vaid 2020/21. õa üliõpilaste koguarv pisut tõusis). Üliõpilaste arv langes just rakenduskõrgharidus- ja magistriõppes õppijate arvelt (vastavalt -2,2 ja -2,3 protsendipunkti), kuna aga doktoriõppes üliõpilaste arv isegi kasvas (+1,6 protsendipunkti).
- **Üliõpilaste sooline tasakaal ei ole viimastel aastatel kuigivõrd muutunud, sooline lõhe püsib** (1,5 kordne naiste ülekaal õppurite hulgas). Haridustee pikenedes esimeselt kõrghariduse astmelt teisele sooline lõhe hariduses süveneb, st on magistriõppes veel suurem (naiste ülekaal on 1,8 kordne), kuid doktoriõppes muutub sooline tasakaal ühtlasemaks (1,2 kordne vahe naiste kasuks).
- Aasta-aastalt on nooremate vanuserühmade arvelt **suurenenud 30-aastaste ja vanemate üliõpilaste osakaal kõrghariduses**. 2021/22. õa-l on neid 31,3% kõigist üliõpilastest (seejuures 35+ vanuses üliõpilaste osakaal oli 18,7%). 2014/15. õa-l oli 35+ sisseastujate osakaal vaid 13%. Kõige enam on vähenenud 25-29 aastaste osakaal. 20-24 aastaste rühm on üliõpilaste hulgas jätkuvalt kõige enam esindatud, moodustades viimasel õppeaastal 41,8% (joonis 52). Vanemate üliõpilaste osakaalu mõjutab see, et bakalaureuse- ja magistriõpingute vahele jäetakse pikem paus või tullakse teist korda sama kõrgharidustaset omandama mõnel teisel erialal (viimaste osakaal kogu üliõpilaskonnast jääb 7-10% kanti, sh on just IKT valdkonda astujatel juba varasemast olemas sama või kõrgem haridustase mõnes teises valdkonnas).
- Keskmise vanuse tõus kõrghariduse omandajate hulgas on iseloomulik ka teistele Euroopa riikidele. Elukestvõle õppele ligipääsu ja võimaluste tagamisel ning seeläbi kaasava ühiskonna kujunemisel on kõrghariduse roll oluline, ning seda soodustavad just paindlikud õpiteed.

⁴⁰ https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__tooturg__rahvastiku-haridustase__haridustase-ja-keeleoskus/TT0100.

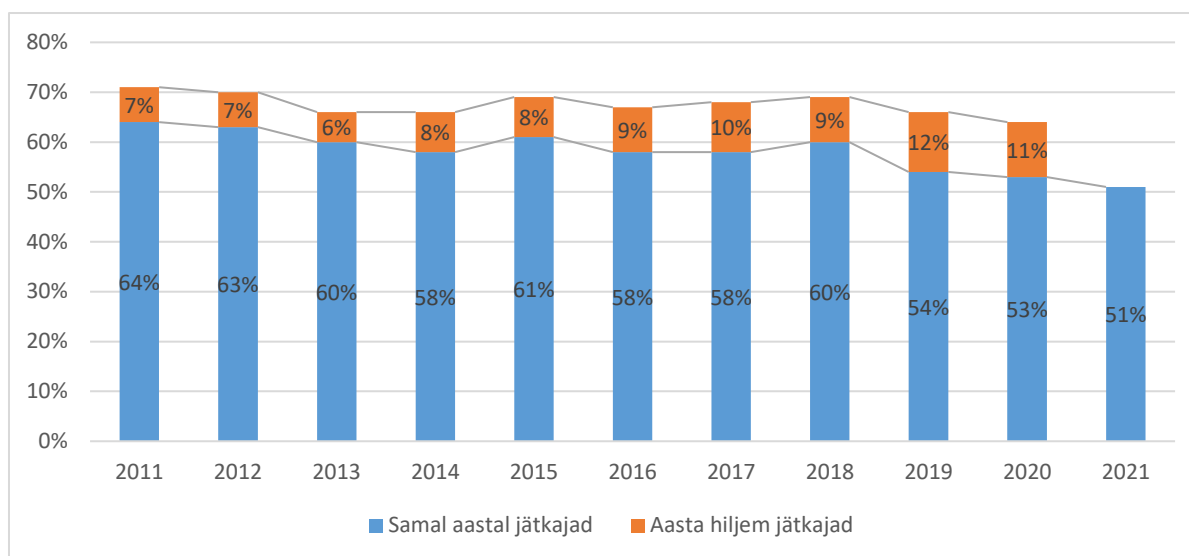

Joonis 52. Üliõpilaste vanuseline jaotus 2016/17 ning 2021/22. õppeaastal.

Allikas: EHS

- **Õppijate arvu kõrgkoolides mõjutab keskhariiduslõpetajate üha sagedasem valik mitte jätkata haridusteed Eesti kõrgkoolis või jätkata haridusteed mitu aastat peale keskhariiduse omandamist.** Kui 2011/12. õppeaastal jätkasid gümnaasiumi statsionaarse õppe lõpetanutest samal aastal Eestis kõrghariidusõpinguid ligi 2/3 (64%), siis 2021/22. õppeaastal vaid pooled (51%) (joonis 53). Kasvanud ei ole ka Eesti kõrgkoolides jätkanud kutsekeskhariiduse lõpetajate osakaal (2021/22. õppeaastal jätkas neist kõrghariiduses 6%, 10 aasta eest aga 10%) ega nende osakaal, kes on võtnud õpingutes nõ vaheaasta. Ligi kümnendik neist, kes kohe pärast gümnaasiumi lõpetamist ei jätkka Eestis kõrghariiduses, teeb seda aasta pärast keskhariiduse omandamist (joonis 53). Hilisem õpatee jätkamine on oluliselt vähem tõenäoline. Eesti kõrgkoolide üliõpilastest 71% jätkas kõrghariiduses samal aastal peale esmakordse haridussüsteemist lahkumise (2019. a), 15% jäi vahle üks kuni kaks aastat ning koguni 14% olid nõ hilised kõrghariiduse omandajad ehk jätkasid kõrghariiduses peale kahe aasta möödumist (Eurostudent VII). Eurostudent VII uuringus osalenud riikide keskmine näitaja oli hilise kõrghariiduse omandajate osakaal 16%, sh Rootsis ja Soomes moodustavad 1/3.⁴¹ Tudengite, kes alustasid kõrghariidusõpinguid hilinenult, on vanemate sotsiaalmajanduslik taust oluliselt kehvem; õppureid, kelle kummalgi vanemal puudub kõrghariidus on koguni 2/3 (koheselt jätkajatest on selliseid vaid veidi üle 1/3).
- Eesti kõrgkoolides õpatee sagedasema mittejätkamisega on seotud ka n-õ kõrghariidusturu rahvusvahelistumine ehk järjest enam keskhariiduse lõpetajaid suundub kõrghariidust omandama välisriiki.

⁴¹ Flexible pathways into and within higher education. Eurostudent VII
https://www.hm.ee/sites/default/files/tr_flp_evii_1.pdf

Joonis 53. Samal aastal ja aasta hiljem kõrghariduses jätkajate gümnaasiumilõpetajate osakaal (2011/12-2021/22. õppeaastal)⁴²

Allikas: EHIS

- Enamik üliõpilasi õpib tasuta õppekohtadel ja nende osakaal kõigist üliõpilastest on aasta-aastalt suurenenud (kümnendi vältel 53%-lt 83%-le).
- Ebavõrdsust kõrgharidusele ligipääsul peegeldab ühe parameetrina **vanemate haridusliku tausta suur mõju ülikoolis õppimisele** – tugeneb tendents, et just kõrgharidusega vanemate lapsed jätkavad õpinguid Eesti kõrgharidussüsteemis⁴³. Üliõpilasi iseloomustab nende vanemate kõrgem majanduslik staatus võrreldes Eesti keskmistega. Madalama haridusliku taustaga (üks või mõlemad vanemad kõrghariduseta) alaesindatus üliõpilaste hulgas on iseloomulik ka teistele riikidele (Eurostudent 8). Nt on neil potentsiaalsetel üliõpilastel, kelle isal ei ole kõrgharidust, 20% väiksem tõenäosus (alaesindatus) kõrgharidust omandama asuda, sh on Eesti näitaja väga ligilähedane riikide keskmisele⁴⁴. Eestis on alaesindatud rohkem kui 25% nende osakaal kõrghariduse omandajate hulgas, kelle isal puudus kõrgharidus.
- Venekeelse taustaga noored on Eesti kõrghariduses **üha tugevamalt alaesindatud**. Kui aastatel 2005–2020 õppis põhikooli kolmandas kooliastmes vene õppekeeles 19% õpilastest, lisaks veel 4% eesti keelekümluses, siis tudengkonnas moodustavad vene keeles põhihariduse omandanud õppijad kõigest 9% (Eurostudent VII). Kui venekeelse taustaga õppijad kõrgharidusse jõuavad, siis piirduvad nad pigem esimese astme kõrgharidusega, magistriõppes õppijaist moodustavad nad vaid 5%. Varasemates uuringutes on selgunud, et vene emakeelega gümnaasiumilõpetajad lähevad keskmisest enam edasi õppima välismaale.⁴⁵
- Eesti üliõpilased torkavad teiste riikidega võrdluses silma kõrgema töötamise määra poolest. Keskmiselt veidi alla 60% üliõpilastest töötab oma õpingute kõrvalt, Eesti üliõpilaste puhul töötab 2/3 üliõpilastest (Eurostudent 8). Koguni 42% töötab üle 20 tunni tavalise õpingute nädala vältel (keskmine 25%), kusjuures nii suure töökoormusega õppijate osakaalu poolest oli Eesti esikohal. Tavapärasem on üliõpilastele töötada vähem arv tunde. Eestis on teiste riikidega võrreldes suhteliselt tagasihoidlik riikliku toetuse osakaal üliõpilaste sissetulekute struktuuris (kui keskmine 14%, siis Eestis vaid 4% puhul). Soomes, Hollandis, Norras ja Rootsis moodustab viimane üle ¼ üliõpilaste sissetulekust. Osaliselt tulenevalt suurest töötamise koormusest ei tunneta üliõpilased end majanduslikult nii kehval järjel olevana võrdluses teiste riikidega,

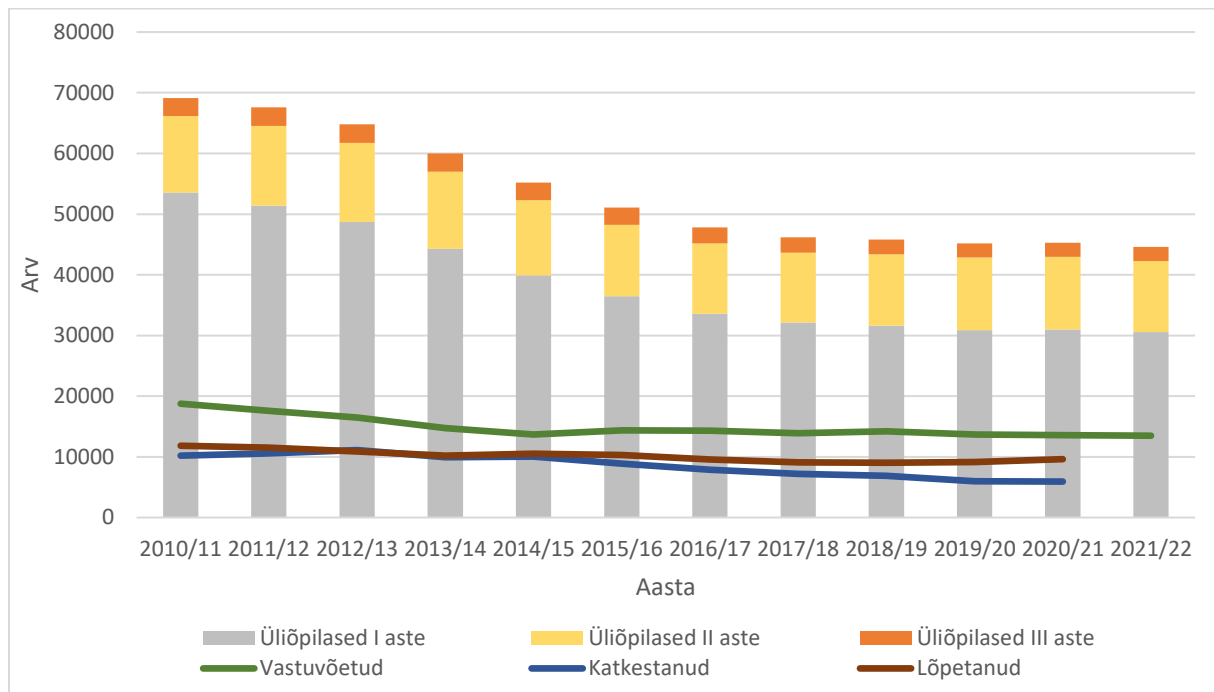
⁴² Samal aastal – oli kõrgharidusse vastu võetud lõpetamisega samal aastal, aasta hiljem – ei olnud kõrgharidusse vastu võetud lõpetamisega samal aastal, vaid aasta pärast seda.

⁴³ Haaristo, H.-S., Kirss, L., Leppik, C., Mägi, E., Haugas, S. (2017). Eesti üliõpilaste eluolu 2016: rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT VI Eesti analüüs. Koppel, K., Haugas, S., Mägi, E. (2020) EUROSTUDENT VII: Eesti lühiväljaande. Poliitikauuringute Keskus Praxis.

⁴⁴ https://www.hm.ee/sites/default/files/eurostudent_brochure_web.pdf

⁴⁵ Kreegipuu, T., Jaggo, I. (2018). Õpingute jätkamine pärast üldkeskharidust. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

samuti ei ole nende jaoks eluasemekulud nii koormavad. Neid, kes hindasid oma finantsseisukorda kehvaks või väga kehvaks, oli 22% tudengkonnast (25% riikide keskmine).⁴⁶

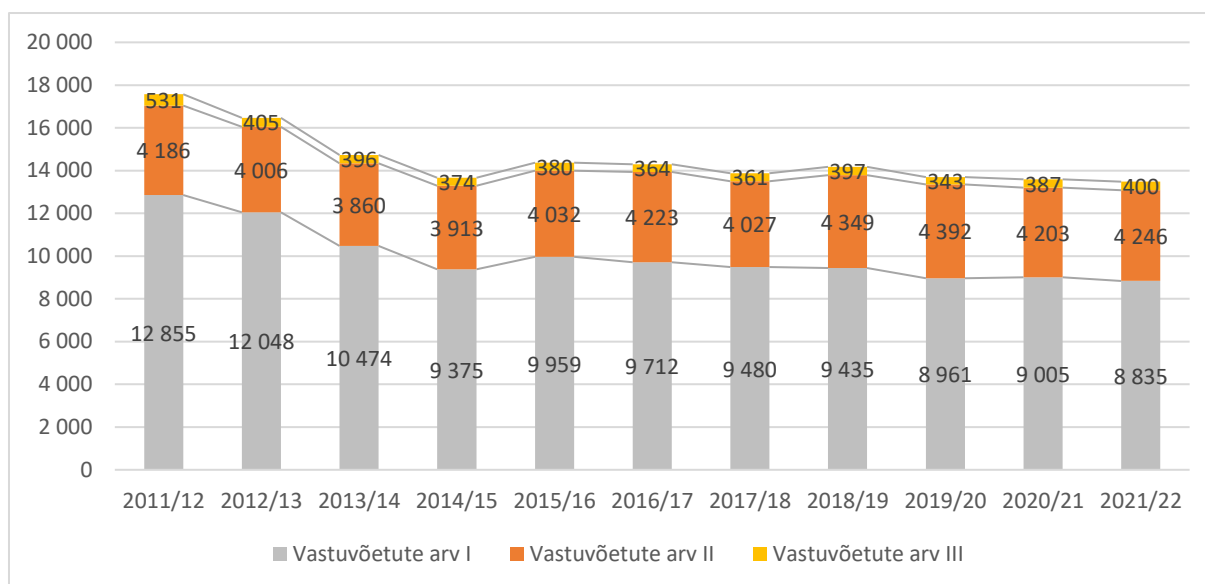

Joonis 54. Üliõpilaste ning katkestanute, vastuvõetute ja lõpetanute arvud õppeaastatel 2010/11–2021/22. Allikas: EHIS

Vastuvõetud ja lõpetanud

- **Vastuvõetud üliõpilaste hulk Eesti kõrgkoolidesse on viimasel kümnendil olnud langustrendis** (10 aasta tagusega võrreldes moodustas viimase aasta vastuvõtt vaid 77%), kuigi 2013/14 õppeaasta järgselt, s.o reformijärgsel perioodil, on vastuvõtuarvud olnud siiski suhteliselt stabiilsed (joonis 55). Viimased kolm aastat on kaasa toonud sisseastujate vähenemise. 2021/22. õppeaastal võeti Eesti 18 kõrgkooli kokku vastu 13 481 üliõpilast, mis on 101 üliõpilase (0,8 protsendipunkti) võrra vähem kui aasta tagasi. Võrreldes eelmise õppeaastaga vähenes vastuvõetute arv -114 tudengi võrra. Langus oli suurim Tallinna Tehnikaülikoolis (190 üliõpilast vähem) ning Eesti Ettevõtluskõrgkoolis Mainor (169 üliõpilast vähem). Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli võeti seevastu vastu rohkem tudengeid kui aasta varem (vastavalt 150 ja 137).
- **Vastuvõtt vähenes just rakenduskõrgharidusõppes (-128), ning kõrghariduse astmete lõikes just I astmel.** Magistri- ja doktoriõppesse vastuvõtt isegi mõnevõrra suurenes (doktoriõppesse +3,4%).
- Valdcondadest võeti viimasel õppeaastal tudengeid eelneva aastaga võrreldes **vähem vastu informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiate (-101), tehnika, tootmise ja ehituse (-96), ning ärimise, halduse ja õiguse valdkonnas (-81).** Viimane neist jääb vastuvõetute arvu poolest siiski valdkondadest esimesele kohale. Valdcondniti **kasvas kõige enam vastuvõtt hariduse valdkonnas (+67) ning sotsiaalteaduste, ajakirjanduse ja teabe valdkonnas (+62).** Viimasel aastal vastuvõetud tudengite hulk moodustab kolme aasta tagusest vastuvõetust 77%.

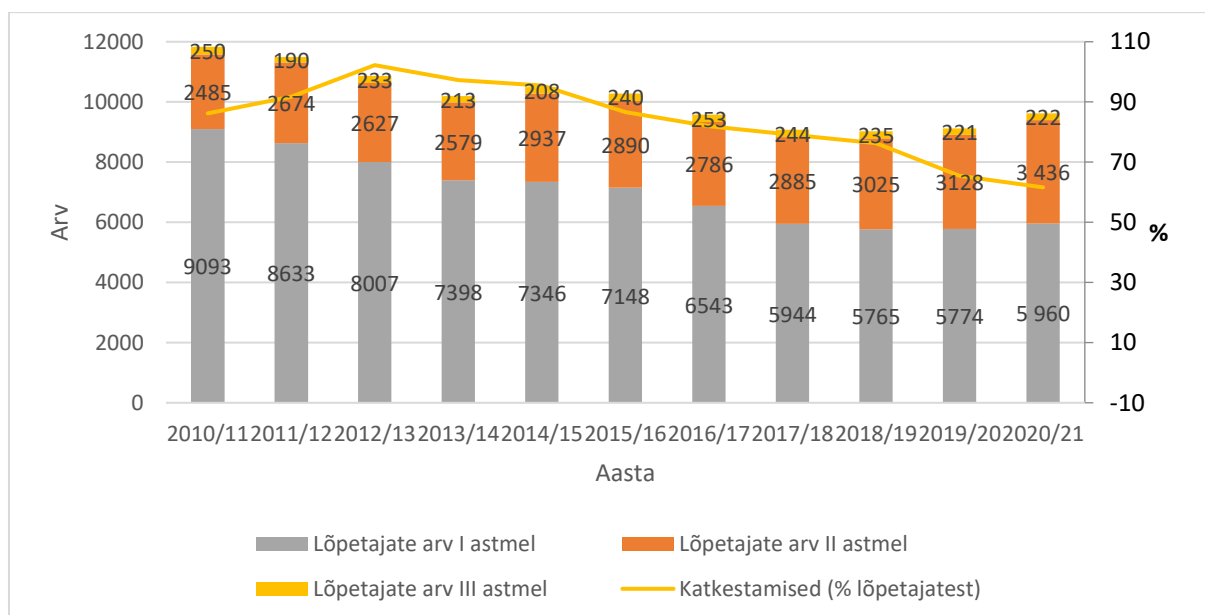
⁴⁶ The social dimension of student life in the european higher education area in 2019. Selected indicators from EUROSTUDENT VII (https://www.hm.ee/sites/default/files/eurostudent_brochure_web.pdf)

Joonis 55. Vastuvõetute arvud kõrghariduses õppeastmete kaupa 2011/12. õa. – 2021/22. õa.

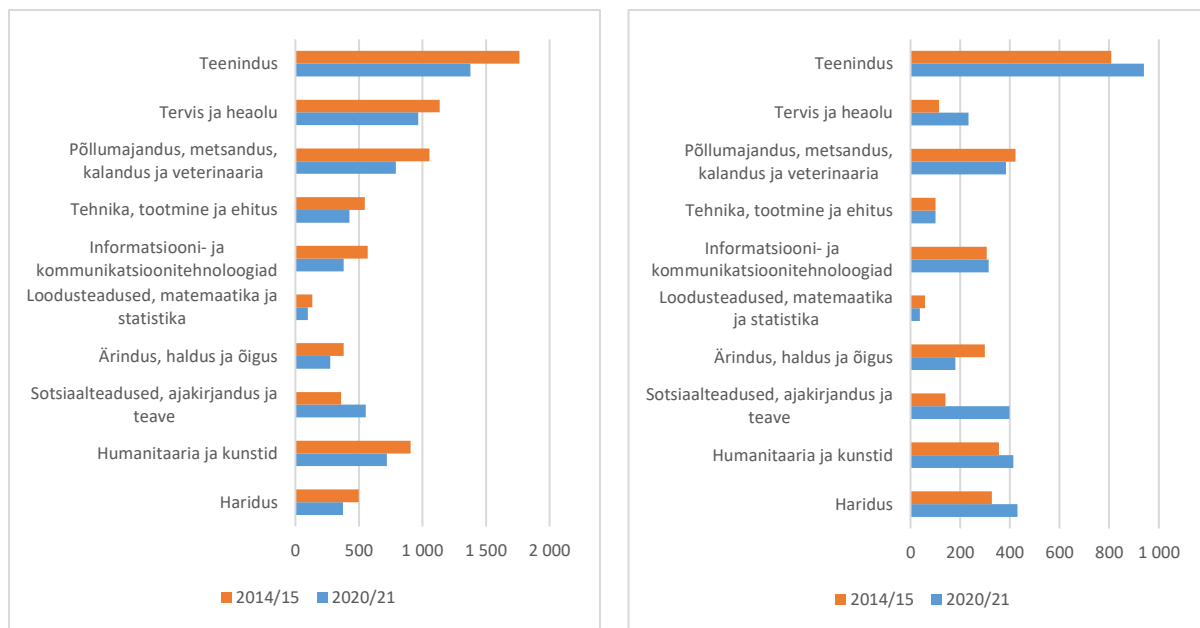
Allikas: EHIS

- Viimasel õppeaastal pöördus taaskord positiivseks välisriikidest Eestisse õppima asunute arvu trend – Eesti kõrgkoolidesse saabus õppima 298 tudengit enam kui aasta varem (kokku 1 748 üliõpilast). Vastuvõtt suurenes just magistriõppesse (144% võrreldes eelneva aastaga), vastuvõtt vähenes aga kõrghariduse 1 astmes (eelkõige rakenduskõrgharidusõppe arvelt). Üle 2/3 (69%) Eestisse õppima asuvaid välisüliõpilasi on saanud kolmandatest riikidest ja veidi alla kolmandiku (31%) Euroopa Liidu riikidest. Eesti välisüliõpilaste lähteriikide pingerida juhib Soome ja Venemaa.
- Kõrghariduse lõpetanute arv kasvas eelneva õppeaastaga (2019/20. õa) võrreldes 5 protsendipunkti (vt joonis 56), kõige enam bakalaureuse- ja magistriõppes. Proportsionaalselt lisandus kõige rohkem lõpetajaid IKT ning hariduse valdkondadesse (mõlemas kasvas lõpetajate arv aastaga 1,3 korda) (vt joonis 57).

Joonis 56. Lõpetanute arv kõrgharidusastmete kaupa ning katkestamiste osakaal lõpetajate koguarvust 2010/11.–2020/21. õa.

Allikas: EHIS

Joonis 57. Lõpetajate jaotus valdkondade lõikes õppeaastatel 2014/15 ning 2020/21 kõrghariduse I astmel (vasakul) ja II astmel (paremal).

Allikas: EHIS

- Kõrgkoolide tulemuslikkuse hindamise seisukohalt on oluline näitaja **nominaalajaga lõpetanute osakaal**⁴⁷. 2021. aasta 10. novembriks oli õppekava nominaalajaga lõpetanud 55,0% vastuvõetutest (st neid, kes pidid selleks ajaks õpingud lõpetama). Eelneval õppeaastal oli sama näitaja 52,3%. Suurim tõenäosus nominaalajaga lõpetada on magistriõppe ja integreeritud õppe tudengitel (vastavalt 63 ja 61%), doktorantuuris õppijaist lõpetab nominaalaja piires kõige vähem üliõpilasi (28%). Aasta aastalt on nominaalajaga lõpetanute osakaal kõigil kõrghariduse astmetel tõusnud, väljaarvatud doktoriõppes, kus nominaalajaga lõpetanute osakaal veidi langes.

Õpingute katkestamine

- Üks teravamaid probleeme Eesti kõrghariduses on **sage õpingute katkestamine**. Ka rahvusvahelisel taustal torkab silma, et kuigi Eestis on keskmisest kõrgem kõrghariduse osakaal elanikkonnas, on palju neid, kes kõrgharidusest õpinguid lõpetamata välja langevad⁴⁸. EHISes kajastuvate katkestamissündmuste põhjal oli katkestamisi 2020/21. õppeaastal 5 925 (lõpetajaid samal õppeaastal 9 618). Katkestajate osakaal kõrghariduse omandajaist oli viimasel õppeaastal 13,3% (võrreldav varasemate aastatega), mõnevõrra väiksem oli katkestamisprotsent doktoriõppes (8,5% õppijate üldarvust).
- Katkestamist kõrghariduses arvestatakse isikupõhiselt arvatud tulemusnäitajana nii üldiselt⁴⁹ kui õpingute esimesel aastal⁵⁰. On positiivne, et viimastel aastatel on katkestamisnäitajad vähenemas – kahel viimasel aastal on katkestamise määr 13%. **Esimesel aastal väljalangejate määra näitaja**⁵¹ on 14,5% – ka see näitaja on viimaste aastatega

⁴⁷ Lõpetanute nominaalajaks on arvestatud õppimiseks ettenähtud aeg, millele on lisatud 1 või 2 aastat vastavalt õppekavade kestusele – nende õppekavade puhul, mille nominaalkestus on väiksem kui 4 aastat, on nominaalajale lisatud üks ja nende õppekavade puhul, mille nominaalkestus on vähemalt 4 aastat, kaks aastat.

⁴⁸ Euroopa Komisjoni iga-aastases ülevaates *Education and Training Monitor* on mitmel aastal järjest osutatud õpingute katkestamise kõrgele määrale Eestis.

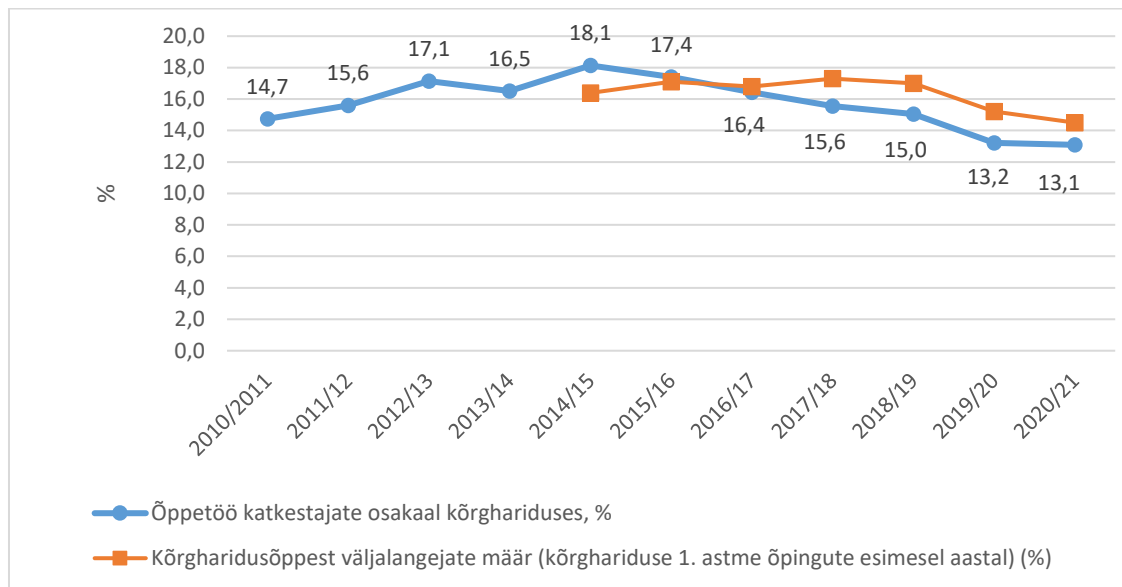
https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2018-estonia_en.pdf

⁴⁹ Arvutatakse, jagades perioodil 11.11.n-1–10.11.n õpingud katkestanute arv õppijate arvuga seisuga 10.11.n-1.

⁵⁰ Arvutatakse, jagades perioodil 1.11.n-2 – 10.11.n-1 õppima asunute arv, kes seisuga 10.11.n polnud lõpetanud ega õppinud samal õppekohal, õppima asunute arvuga seisuga 11.11.n-2 – 10.11.n-1.

⁵¹ Väljalangenuteks loetakse õpingud katkestanud 1. astme üliõpilasi, kes ei õppinud järgmise aasta 10. novembril kõrghariduses. Arvutuskäik: 1. astmele vastuvõetute arv, kes ei õppinud järgmise aasta 10. novembril edasi kõrghariduses /

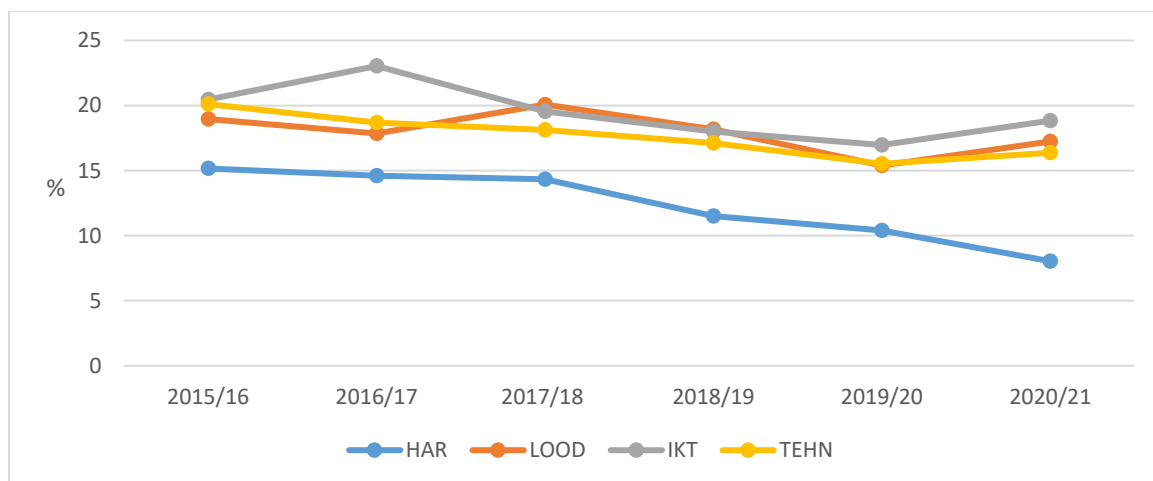
vähenenud, ning saavutatud on ka tulemusindikaatorina seatud sihttase (16,6) (vt joonis 58).

Joonis 58. Kõrghariduse katkestamine kokku ja kõrgharidusõppest väljalangejate määr (kõrghariduse 1. astme õpingute esimesel aastal) (%), 2010/11–2020/21.

Allikas: EHIS, Haridussilm

- Katkestamisinäitajad langesid viimasel õppeaastal peaaegu kõigis valdkondades, väike tõus oli vaid IKT ning põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ja veterinaaria valdkonnas. **LTT valdkonnad (eriti IKT) jäävadki kõige kõrgema katkestamiste määraga** valdkondadeks, sh oli IKT valdkonnas katkestamiste määr 2020/21 õppeaastal 19,1% (vt joonis 59). Madalaimad katkestamisinäitajad olid hariduse ning tervise ja heaolu valdkonnas (8,0 ning 7,4%), kusjuures hariduses toimus viimase aastaga ka suurim katkestamiste taseme langus (10,4%-lt 8%-le) (joonis 59). Üldises pildis pole katkestajate jagunemine valdkonniti viimastel aastatel kuigivõrd muutunud.

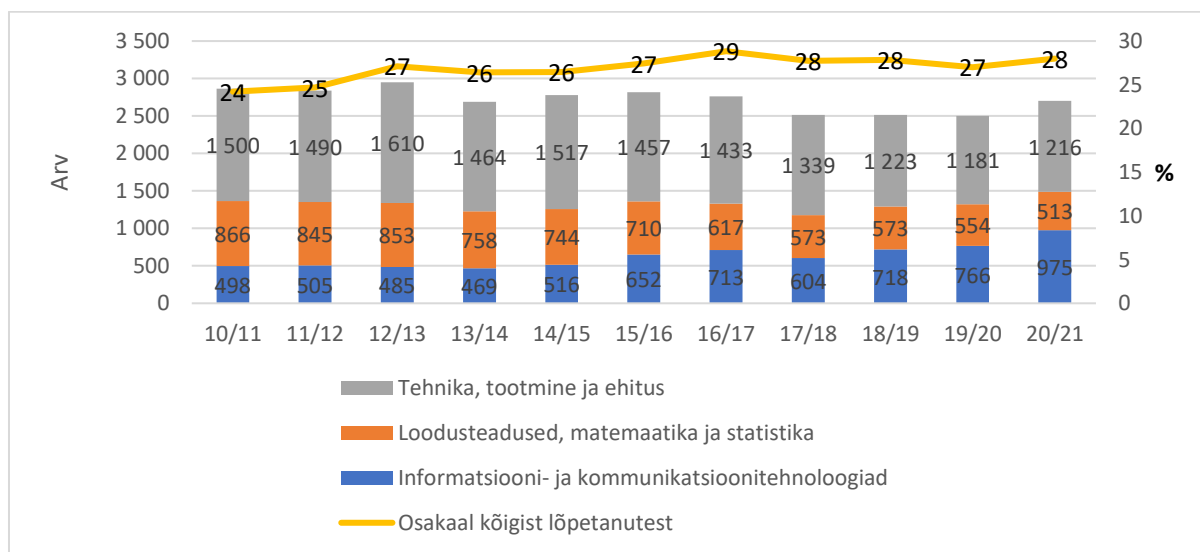
Joonis 59. Õppetöö katkestajate osakaal (%) kõrghariduses hariduse ja LTT valdkondades aastatel 2015/16 – 2020/21.

Allikas: EHIS

kõigi 1. astmele aasta jooksul vastuvõetute arv. Vaadatakse laiendatud õppurite hulka, st arvesse võetakse aasta jooksul õppima asunud, aga enne 10. novembrit katkestanud või lõpetanud.

LTT erialade ja haridusvaldkonna lõpetajad

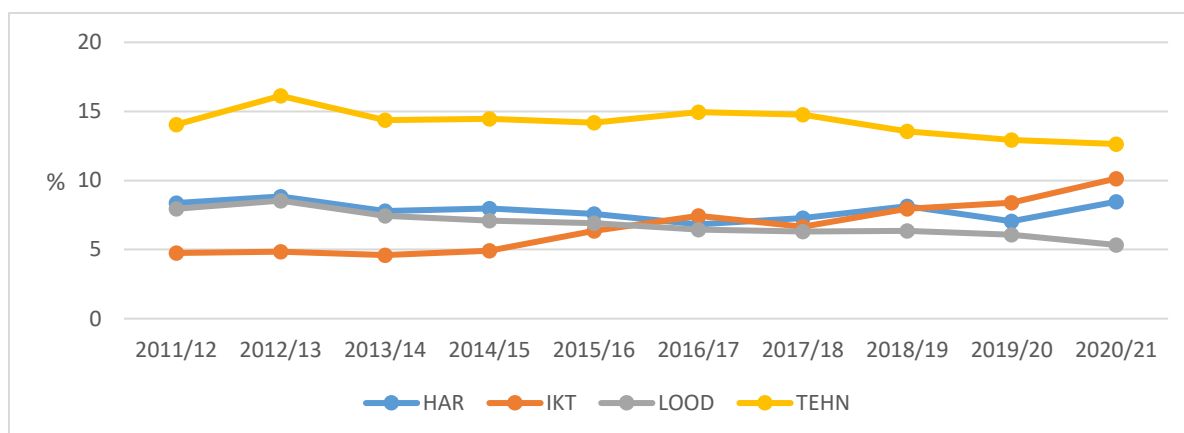
- LTT valdkondade⁵² arengute jälgimiseks on kasutusel kaks indikaatorit: LTT erialade lõpetajate osakaal ja IKT lõpetajate arv. Kui vaadata viimase kümne aasta trendi, siis on jõudsalt kasvanud just IKT lõpetajate arv – kui 2010/11 õppeaastal oli selle valdkonna lõpetajaid vaid 4,8% kõigist samal aastal lõpetanutest, siis 2020/21 õppeaastal juba 10,1% (vt joonis 60). IKT valdkonna lõpetajate arv on seega aastatega jõudsalt kasvanud. 2020/21. õppeaastal suurenes lõpetajate arv eelneva aastaga võrreldes veel 209 lõpetaja võrra (27 protsendipunkti). Kokku lõpetas IKT valdkonna 975 üliõpilast (2020, aasta siht oli 800). Tehnika, tootmine ja ehitus valdkonnas nii suurt muutust ei ole, kuid arvestades aastaid kestnud langustrendi, siis on väike positiivne muutus lõpetajate hulgas siiski hea märk (selle valdkonna lõpetajate osakaalu tõusu siiski ei toimunud). Loodusteadused, matemaatika ja statistika valdkonnas nõrk langustrend lõpetajate hulgas ja osakaalus jätkus.
- Kuigi IKT valdkonnas on lõpetajate arv jõudsalt kasvanud, siis vastuvõtt 2021/22. õppeaastal veidi vähenes, ning vähenes ka seda eriala õppivate üliõpilaste üldarv (joonis 62). Välisüliõpilaste osakaal IKT õppes oli viimasel aastal 13,4%, aasta varem aga 13,8%.
- LTT lõpetajate osakaal kõigist kõrghariduse lõpetajatest on 10 aastaga mõnevõrra tõusnud – 24%-lt 2010/11. õppeaastal 28%-ni 2020/21. õppeaastal, kuid aastate vahel esineb suuri kõikumisi (joonis 60). Eesmärgiks oli 2020. aastal jõuda sihttasemeni 29%, kuid selle eesmärgi saavutamisest on pisut veel puudu.
- Hariduse valdkonnale on iseloomulikud pigem aastate vahelised kõikumised, kuid pikaajalise trendina on lõpetajate osakaal kõigist kõrghariduse lõpetajatest samaks jäänud (8%).

Joonis 60. LTT valdkonna lõpetanute arvud ja osakaal (%) kõigist lõpetanutest kõrghariduses 2010/11. õa. – 2020/21. õa.

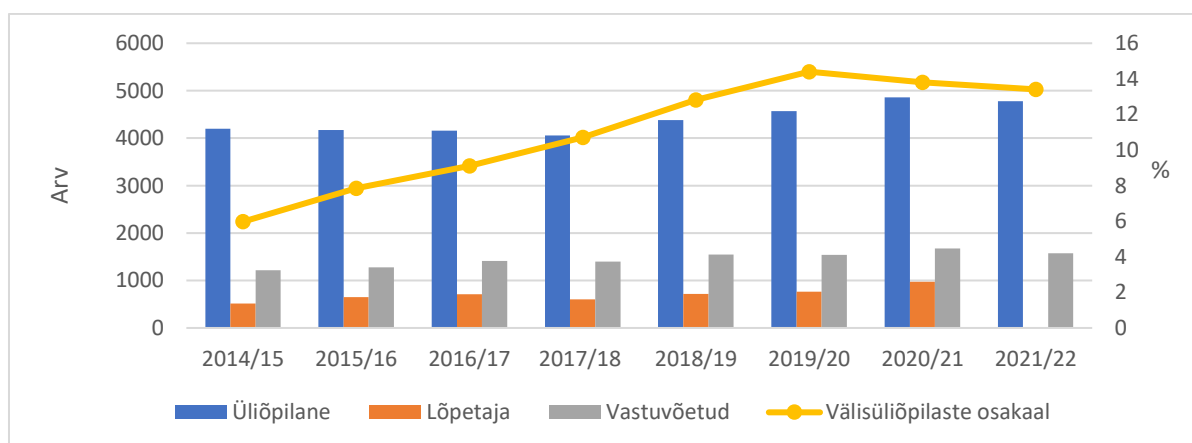
Allikas: EHIS

⁵² LTT valdkondade alla kuuluvad loodusteaduste, matemaatika ja statistika; tehnika, tootmise ja ehituse ning informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad (IKT) valdkonnad.

Joonis 61. Lõpetajate osakaal (%) kõigist kõrghariduse lõpetanutest (LTT valdkonnad ja haridus) aastatel 2011/12 – 2020/21.

Allikas: EHIS

Joonis 62. Üliõpilaste, lõpetajate ja vastuvõetute arv ja välisüliõpilaste osakaal (sekundaarteljel) IKT valdkonnas 2014/15. õa. – 2020/21. õa.

Allikas: EHIS

- LTT kolm valdkonda on õppimisstatistika ja ka tuleviku tööturu vaates erinevad. Ühelt poolt paistavad silma **õppijate arvu kiire kasv IKT valdkonnas ja lõpetanute kõrged sissetulekud**⁵³, kuid teisalt on neil erialadel ka suur katkestajate osakaal. Kõrghariduse tasemel õppe lõpetanutest on kõrged sissetulekud ka matemaatika ja statistika õppesuuna lõpetanutel (loodusteaduste, matemaatika ja statistika valdkond) – tõenäoliselt on see seotud tööturu nõudlusega andmeanalüütikute järele. Kõrgemat töist tulu teenivad tehnikalaade lõpetanud.
- OECD riikidega võrdluses – inseneeria valdkonna lõpetajate osakaalu protsendilt oleme veidi maas keskmisest (Eesti 13,5/ keskmine 14,2), sama hariduses (Eesti 8,1%/ keskmine 10%) 2019. aastal⁵⁴, OECD keskmisega võrreldes oleme mõlema valdkonna lõikes keskmisest tagapool.

Õppimisega rahulolu ja lõpetajate väljavaated tööturul

- Nii Eesti kohalikud kui välisüliõpilased, samuti vilistlased, väljendavad **üldiselt kõrget rahulolu Eestis saadava kõrghariduse kvaliteediga**⁵⁵. Eriti kõrge on rahulolu füüsilise õpikeskkonnaga ning kõrgelt hinnatakse ka õppejõudude akadeemilisi teadmisi ja kogemusi.

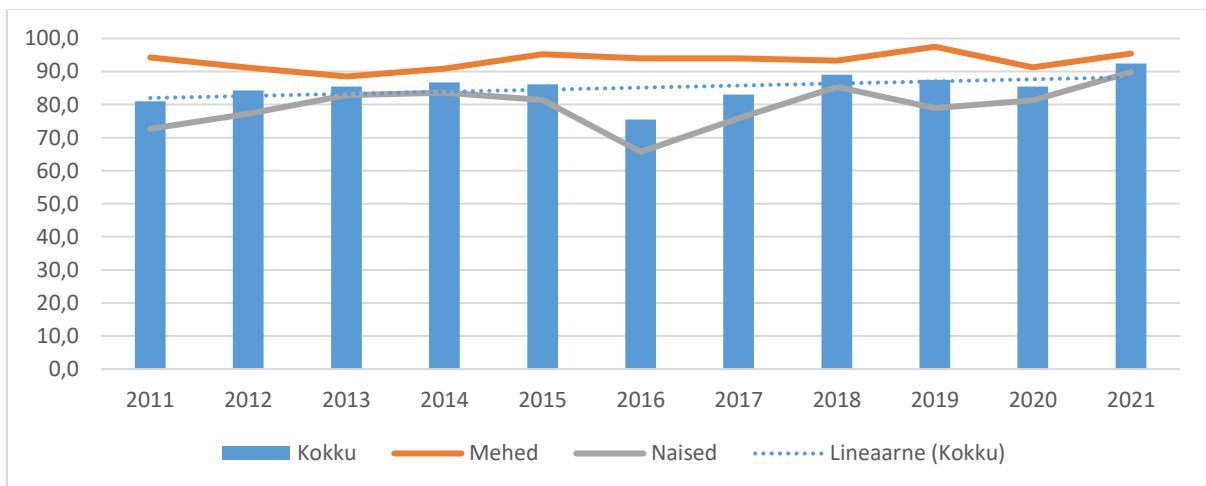
⁵³ Leppik, M. (2020) Kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanute edukus tööturul 2018. Haridus- ja Teadusministeerium.

⁵⁴ <https://data.oecd.org/students/tertiary-graduates-by-field.htm>

⁵⁵ Koppel, K., Haugas, S., Mägi, E. (2020) EUROSTUDENT VII: Eesti lühiülevaade. Poliitikauuringute Keskus Praxis. Soo, E. et al (2020) International Student Barometer 2019 Välisüliõpilased Eestis ja maailmas. Archimedes. Eesti kõrgkoolide 2016.–2018. aasta vilistlaste uuringu aruanne (2020). Haridus- ja Teadusministeerium ja EY.

Mõnevõrra vähem rahul ollakse õppetöö korralduslike aspektide ja õpetamismeetodite ajakohasusega. Kõige tõsisem kriitikakoht on üliõpilaste ja vilistlaste arvates õppetöö sidumine **praktiliste kogemuste ja oskuste omandamisega**, samuti kitsama valdkonna spetsiifilisemate teadmiste omandamine, mis aitaks paremini tööturul toime tulla. Eriti teravalt on probleemile tähelepanu juhtinud välisüliõpilased.

- Ka akadeemiliste töötajate uuring näitab, et Eesti kõrghariduses on **endiselt valdavalt traditsioonilised õppevormid** (õppejõukeskne paradigma)⁵⁶. Kõrgkoolidel on õppejõududele suured ootused, ent need ei vasta inim-, raha- ja ajaressurssidele. Nii pole ülekoormatud ja kiiresti vananev õppejõudude kogukond aldis oma õpetamismeetodeid muutma ega uusi oskusi omandama. Tõhusamalt oleks õpetamist vaja muuta õppijakesksemaks, kasutusele võtta senisest enam aktiivõppemeetodeid, mitmekesistada tagasisidestamise võimalusi, jne. Rakenduskõrgkoolide akadeemilised töötajad on võrreldes ülikoolide kolleegidega õpetamisest rohkem huvitatud (25% vs. 15%).
- Kõrghariduse omandanute väljavaated tööturul on head, eriti meeste puhul – kõigist meeslõpetajatest oli **kolm aastat peale lõpetamist tööturul 95,4% (naistest 89,8)**. Meeste puhul selget trendi aastatega välja tuua ei saa (tööhõive määrad on olnud ühtlaselt kõrged), naiste töötamise näitajad on aga aastatega paranenud (aastate vahel esineb suuri kõikumisi). Võrdluseks võib tuua 2. taseme kutsehariduse lõpetanute tööhõivenäitaja, mis on kokku 70,6%, üldkeskhariduse lõpetanute on tööturul 67,2%⁵⁷.

Joonis 63. 1-3 aastat tagasi kolmandal haridustasemel õpingud lõpetanud 20-34-aastaste tööhõive määr (%).
Allikas: Statistikaamet (TT0100: Hariduse põhinäitajad)

- Analüüsi „Edukus tööturul“⁵⁸ tulemused võimaldavad hinnata kõrghariduse kvaliteeti (töö)turu vaates – täpsemalt, kuidas tööturg väärtustab kõrgharidusõppe lõpetanuid teenitava tulu kaudu. Kõrgharidusõppe lõpetanute **palgad on Eesti keskmisest viiendiku võrra kõrgemad** (2019. aastal 1701 eurot). See näitab, et haridusele pühendatud aeg ja ressurss on Eesti ühiskonnas väärtustatud ka tööturul. Tehnilist laadi haridus tagab kõrgema sissetuleku – palgad on kõrgemad IKT ning tehnika, tootmise ja ehituse valdkonna lõpetanutel, madalamad sissetulekud on humanitaaria ja kunstide õppesuuna lõpetanuil. Doktorikraad annab tööturul üldise palgaelise (kuigi see ei kehti kõigi õppesuundade puhul) – doktoriõppe lõpetanute palk on kolmandiku võrra suurem kõrgharidusõppe lõpetanute palgatasemest. Siiski konkureerivad nad tööturul palga mõttes integreeritud bakalaureuse- ja magistriõppe lõpetanutega.

⁵⁶ Mägi, E., Koppel, K., Kõiv, K., Kindsiko, E., Beerens, M. (2019) Akadeemilised töötajad teadmusühiskonnas RITA 4: TAI poliitika seire. Lõpparuanne. Mõtekoda Praxis, Tartu Ülikool.

⁵⁷ Statistikaamet (TT0100: Hariduse põhinäitajad).

⁵⁸ Leppik, M. (2020) Kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanute edukus tööturul 2018. Haridus- ja Teadusministeerium.

Rahvusvahelistumine

- Välisüliõpilaste osakaal (üliõpilased, kes on riiki saabunud selleks, et omandada kõrgharidus), on riigi atraktiivsuse ja edukuse mõõdupuuks. Eesti kõrgharidus rahvusvahelistub jätkuvalt ja üks 2020. aastaks seatud eesmärkidest – 10% üliõpilastest on välisüliõpilased – on juba täidetud. Kõrghariduse ühe või mitme astme läbimisega seotud õpingute ajaks **Eestisse tulnud välisüliõpilaste⁵⁹ arv kasvab**. Kümne aastaga on välisüliõpilaste arv suurenenud umbes viis korda. **2019/20 õa-st alguse saanud COVID-19 pandeemiast mõjutatud välisüliõpilaste arvu langus jätkub** (2020/11 õppeaastal õppis 3,1 protsendipunkti võrra Eestis vähem välistudengeid kui aasta tagasi). Välisüliõpilased moodustavad 2021/22 õppeaastal 11,4% kõigist Eesti üliõpilastest. Kui välisriikidest Eestisse õppima asujate arv on vähenenud nii kõrghariduse I kui II astmes, siis doktoriõppes õpib rohkem välistaustaga üliõpilasi kui aasta varem, moodustades juba kolmandiku kõigist doktorantidest (32,2%). Magistriõpingutes on välisõppurite osakaal 18,2%.
- Kuigi üldarv veidi vähenes, siis välisüliõpilaste vastuvõtt viimasel õppeaastal taaskord suurenes (võrreldes eelneva aastaga), kokku isegi viiendiku võrra eelneval aastal vastuvõetud välistudengite hulgast (298 välistudengit enam). Muutus oli positiivne just magistri- ning doktoriõpingutesse tulijate arvelt (magistrisse 310 alustavat tudengit rohkem), kuna aga I astme õppesse vastuvõtt vähenes.
- Eurostudent 8 uuringus osalenud riikidega võrreldes moodustavad rändetaustaga⁶⁰ üliõpilased viiendiku (20%) kõigist Eesti üliõpilastest, mis on lähedane uuringus osalenud 26 riigi keskmisele tasemele (23%).
- Enamik välisüliõpilasi õpib tasulistel õppekohtadel. 2/3 Eestisse õppima asuvatest välisüliõpilastest on saabunud kolmandatest riikidest, välisüliõpilaste lähteriikide pingerida juhivad Soome, Venemaa ja Nigeeria.
- Põhjused, miks kõrgkoolid soovivad avada uusi ingliskeelseid õppekavasid ja suurendada välisüliõpilaste arvu, on erinevad: korvata Eesti üliõpilaste puudust ja aidata konkreetset eriala elus hoida, rahuldada Eesti tööturu nõudlust jne.⁶¹ Samuti on välistudengitel väga erinevad põhjused Eestisse õppima tulekuks. Levinuimad põhjused, miks soovitakse Eestis õppida, on taskukohased elamiskulud (ja ka õppemaks neil, kes seda tasuvad), stipendiumivõimalused ning üldine turvaline elukeskkond⁶².
- Õppeasutustest õppis viimastel aastatel järjepidevalt kõige rohkem välisüliõpilasi Tallinna Tehnikaülikoolis, kuid 2021/22. õppeaastal edastas Tartu Ülikool (seal õpib 1578 välistudengit). COVID-19 pandeemia mõjutas kõrgkooli erinevalt. Uute vastuvõttude hulk on kõigis kolmes suuremas ülikoolis – Tartu Ülikoolis, Tallinna Ülikoolis ja TalTechis tõusnud.
- Rahvusvahelises võrdluses on välisüliõpilaste arv Eesti kõrgkoolides kasvanud kiiremini kui Euroopas keskmiselt. 2013. aastal oli Euroopa Liidu riikides keskmine välisüliõpilaste osakaal 7,6% ja Eestis 2,9% (vahe 4,7%). 2019. aastaks oli Eestis välisüliõpilaste osakaal jõudnud 11,1%ni, Euroopa OECD riikide keskmine oli samal aastal 7,5%.⁶³
- **Valdkondadest** on 2021/22. õppeaastal arvuliselt ja õppijate osakaalult kõige rohkem välisüliõpilasi ärimise, halduse ja õiguse valdkonnas (1 574 õppijat, moodustades peaaegu

⁵⁹ Välisüliõpilastena on kajastatud need üliõpilased, kelle elukohamaa ei ole EHISes Eesti (või on määramata või tühi) ning kel ei ole samal ajal EHISes andmetel alalist elamisõigust/pikaajalise elaniku elamisluba ning kellel ei ole Eesti kodakondsust. Alates 2014/15. õa-st on välisüliõpilastena arvestatud ka neid üliõpilasi, kelle puhul õppeasutus märkis EHISesse, et tegemist on välisüliõpilasega.

⁶⁰ Üliõpilaste osakaal, kes omandasid varasema hariduse Eestis, kes on Eestis sündinud ja kelle vähemalt üks vanematest on samuti Eestis sündinud.

⁶¹ EKKA (2019). Välisüliõpilaste õppimine ja õpetamine Eesti kõrgkoolides. Hindamisaruanne.

http://ekka.archimedes.ee/wp-content/uploads/Temaatilise_hindamise_aruanne_2019.pdf

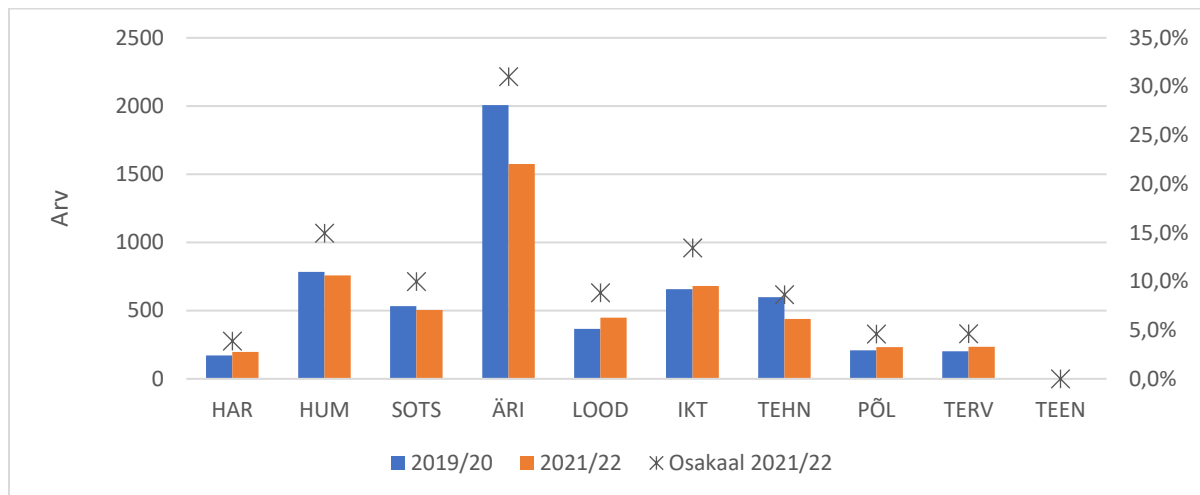
⁶² Ibid.

⁶³ OECD EAG andmebaas, *Share of international, foreign and all students enrolled by field of education*,

<https://stats.oecd.org/#>

<https://data.oecd.org/students/international-student-mobility.htm#indicator-chart>

kolmandiku – 31% seal õppijatest), kuid võrreldes aasta varasemaga on nende arv vähenenud (osakaal aga suurenenud) (joonis 64).

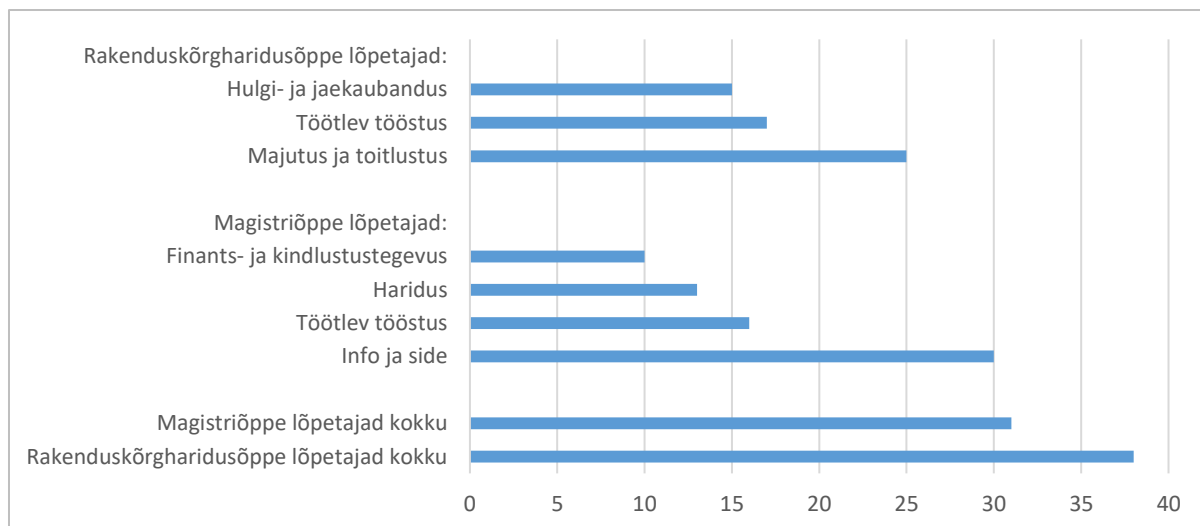
Joonis 64. Välisüliõpilaste jaotumine valdkonniti ja nende osakaal valdkonna üliõpilaste koguarvust 2019/20 ning 2021/22 õa. ning välistudengite osakaal 2021/22. õa.

Allikas: EHIS

- Rahvusvahelise taustaga üliõpilased Eesti kõrgkoolides rikastavad Eesti kõrgharidust ja täidavad **olulist rolli ka Eesti tööturul**. Välistudengid on nii õpingute vältel kui lõpetamise järel leidnud üha enam rakendust Eesti tööjõuturul. Enamik sooviks võimaluse korral siin ka pärast lõpetamist tööd leida. Kõige kindlamalt on endale tööturul väljundi leidnud IT-erialade lõpetajad. Pärast lõpetamist eelistavad naasta oma koduriiki vaid TÜ arstiõppe üliõpilased⁶⁴.
- „Edukus tööturul“ uuringu järgi **jäi Eestisse 2020.a tööle 35%** (siin tuleb arvestada, et 2020a. on natuke erandlik) **siin 2019. aastal lõpetanud välisüliõpilastest**. Aasta aastalt on välisüliõpilaste osakaal, kes jätkavad peale lõpetamist Eesti tööruul, kasvanud (2017. õppeaastal lõpetanud välisüliõpilastest suundus Eesti tööturule 31% siin lõpetanutest, 2018.a lõpetanutest 37%).⁶⁵
- Töötamise puhul tuleb aga arvesse võtta, et palju sõltub erialast. Nagu öeldud, on suurim tehnikaalade ja IKT erialade välismaalastest lõpetajate tööhõive Eestis. 2019.a lõpetanud 2020.aastal oli tööhõives: sotsiaal- ja käitumisteaduste 144 lõpetajast 37% oli hõives, ärimise ja halduse 319 lõpetajast 32%. IKT 124 lõpetajast 59% ja tehnikaalade suuna 103 lõpetajast 63%.
- Lõpetamise järgselt jäävad Eestisse tööle teistest enam rakenduskõrgharidusõppe lõpetanud välisüliõpilased (2005-2019. a lõpetanutest 38%, 2019. a lõpetanutest koguni 53%) ning magistriõppe lõpetanud (2005.-2019. a lõpetanutest 31% ja 2019. a lõpetanutest 43%) (joonis 65).
- 2005-2019. a magistrikraadi omandanud välistudengitest töötas 2020. a pea kolmandik info ja side valdkonnas, rakenduskõrghariduse lõpetajatest neljandik majutuse ja toitlustuse erialal.
- Palgad on välisüliõpilastest lõpetajate puhul madalamad kui koduüliõpilaste puhul.

⁶⁴ EKKA (2019). Välisüliõpilaste õppimine ja õpetamine Eesti kõrgkoolides. Hindamisaruanne. http://ekka.archimedes.ee/wp-content/uploads/Temaatilise_hindamise_aruanne_2019.pdf

⁶⁵ Leppik, M. (2020) Kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanute edukus tööturul 2018. Haridus- ja Teadusministeerium..

Joonis 65. Välisüliõpilaste õppimise järgne (2005–2019 a lõpetajad) töötamine 2020. aastal.

Allikas: registriandmed EHIS, TÖR

- Kuigi mitmed tööturuanalüüsid ja tööjõuvajaduse analüüsid⁶⁶ on osutanud, et välisüliõpilased on tulevikku silmas pidades oluline kvalifitseeritud tööjõu allikas, ei tunneta Eesti kõrgkoolid ühtmoodi, et nende roll on Eesti tööturule tööjõudu koolitada.⁶⁷ Välisüliõpilaste Eesti tööturule jäämist **soodustaks praktika sooritamine siinsete tööandjate juures**, kuid sidusrühmade valmidus toetada välisüliõpilaste rakendamist Eestis ei ole piisav. Takistuseks on ka välisüliõpilaste vähenenud eesti keele oskus⁶⁸.
- Välisüliõpilaste tagasiside õppe kvaliteedi kohta Eesti kõrgkoolides ja õppetöövälistes küsimustes on üldiselt positiivne, eriti kõrgelt hinnatakse õppejõudude akadeemilist taset ja õppekeskkonda, kuid probleeme on näiteks ebaühtlase inglise keele tasemega õppejõudude hulgas, ingliskeelsete valikainete napp valiku ja praktikakohtade leidmisega.⁶⁹
- EKKA (Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuur) on viidanud oma hindamisaruannetes „kodus rahvusvahelistumise“ ebapiisavusele – vähe on ingliskeelseid õppekavu ja välisõppejõude, kohalike õppejõudude inglise keele oskus on kohati kesine; üliõpilaste ja õppejõudude välismobiilsus on rahvusvahelises võrdluses madal.
- Välisüliõpilased on võrreldes koduüliõpilastega aktiivsemad välismobiilsuses osalejad.
- Eesti üliõpilaste lühiajalise õpirände näitaja arvutamise metoodikat ja andmekogumist on viimastel aastatel täpsustatud. Uuendatud metoodika järgi arvutatuna on lühiajaline mobiilsus viimasel viiel aastal (2016–2020) tõusnud 1,4%-lt 2,6%-le. COVID-19 tõttu mobiilsus 2020. aastal vähenes – aasta varem oli see näitaja 3,1% (2020. aasta siht oli 10%). Näitaja võiks olla kõrgem, samas on küsimus mobiilsuse andmete jõudmises EHISesse. Probleemiks on see, et õppeasutused ei märgi seda – eriti doktoriõppes.
- OECD EAG andmebaasi põhjal õppis 2019. a teistes riikides 5043 Eestist pärit üliõpilast (aasta varem 4391 (neist Euroopa riikides 2746 tudengit ehk peaaegu 60%) neist omakorda Soomes kõige enam; Aasia riikides õppis 1521 üliõpilast – need on üliõpilased, kes on astunud kõrgharidusõppesse välismaal ja eeldatavasti saavad sealt ka kraadi.⁷⁰ Välismaal õppijate hulk on samuti aasta aastalt kasvanud. See moodustab umbes kümnendiku kõigis Eestis õppivate üliõpilaste üldarvust.

⁶⁶ Vt nt OSKA üldraportid ja trendiülevaated <https://oska.kutsekoda.ee/oska-valdkonnad/>, RITA rändeprojekti materjalid www.ranne.ut.ee.

⁶⁷ EKKA (2019). Välisüliõpilaste õppimine ja õpetamine Eesti kõrgkoolides. Hindamisaruanne.

http://ekka.archimedes.ee/wp-content/uploads/Temaatilise_hindamise_aruanne_2019.pdf

⁶⁸ Eesti kõrgkoolide 2016.–2018. aasta vilistlaste uuringu aruanne (2020). Haridus- ja Teadusministeerium ja EY.

⁶⁹ Eesti kõrgkoolide 2016.–2018. aasta vilistlaste uuringu aruanne (2020). Haridus- ja Teadusministeerium ja EY; Centar (2018). Õppekeel Eesti kõrghariduses. Uuringu lõppraport; EKKA (2019). Välisüliõpilaste õppimine ja õpetamine Eesti kõrgkoolides. Hindamisaruanne. http://ekka.archimedes.ee/wp-content/uploads/Temaatilise_hindamise_aruanne_2019.pdf

⁷⁰ OECD EAG andmebaas, tabel *Enrolment of International students by origin*, <https://stats.oecd.org/#> https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=EDU_ENRL_MOBILE&lang=en

Haridustöötajad

- EHISE andmete alusel võib täheldada Eesti lasteaedade, üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste õpetajaskonna ja juhtide vananemist, tugispetsialistide puhul on täheldatav ainult logopeedide ning kutseõppeasutuste psühholoogide vananemine. Vananemisele viitab vanusgruppi 50+ kuuluvate haridustöötajate arvu kui ka osakaalu kasv. Koolieelsete lasteasutuste, üldhariduskoolide ning kutseõppeasutuste õpetajaskonnast pooled on 50-a või vanemad (2021/2022. õa-l on osakaalud õpetajaskonnas vastavalt 47%, 50% ja 51%), juhtide ja logopeedide ning kutseõppeasutuste psühholoogide puhul võib 50+ vanusgrupi osakaal ületada 60% või isegi üle 80%.
- **Õpetajate, tugispetsialistide ning juhtide hulgas domineerivad naised.** Kõige vähem naisõpetajaid töötab kutseõppeasutustes, teisalt pea kõik koolieelsete lasteasutuste õpetajad on naised. Tugispetsialistid on valdavalt naised. Õppealajuhatajate hulgas on naiste domineerimine selgem kui direktorite hulgas, ainsana erandina domineerivad meesdirektorid kutseõppeasutustes juhtide hulgas. Koolieelsete lasteasutuste õpetajaskonnas on meesõpetajate osakaal olnud marginaalne (alla 1%), üldhariduskoolides on meeste osakaal 15%, kutseõppeasutustes on mehi 39%. 2021/2022. õa-l on koolieelsete lasteasutuste direktoritest lausa 94% naised, üldhariduskoolide direktoritest 2/3. Ainult kutseõppeasutuste direktoritest on 2/3 mehed. Lasteaedade õppealajuhatajatest on koguni 99% naised, üldhariduskoolide puhul on see näitaja 94% ja kutseõppeasutustes 77%.
- **Suur osa Eesti õpetajaskonnast ja tugispetsialistidest ning enamus juhtidest vastab kvalifikatsiooninõuetele.** Kvalifikatsiooninõuetele vastavuse näitaja on üheks olulisimaks õppetöö kvaliteedi näitajaks, mis sõltub suuresti õpetajate ning muude spetsialistide ettevalmistusest ning järelkasvust. Kvalifikatsiooninõuetele vastanud õpetajaametis alustanud õpetajate osakaalu langus on üheks oluliseks põhjuseks, miks on langenud kvalifikatsiooninõuetele vastavate õpetajate osakaal üldhariduskoolide õpetajaskonnas. Teiste haridustaseme õpetajate puhul kvalifikatsiooninõuetele vastavate õpetajate osakaalu langust täheldada EHISE andmete alusel ei saa. 2021/2022. õa-l vastab direktoritest ning õppealajuhatajatest kvalifikatsiooninõuetele haridustasemeti 93% või enam. Tugispetsialistide puhul on kõige madalam kvalifikatsiooninõuetele vastavuse näitaja koolieelsete lasteasutuste eripedagoogide ning kutseõppeasutuste koolipsühholoogide hulgas, vastavalt 79% ning 70% vastavad nõuetele, teiste tugispetsialistide hulgas jääb kvalifikatsiooninõuetele vastavuse osakaalu näitaja 83% ja 100% vahele.
- **Õpetajaameti maine on õpetajate seas endiselt madalam kui ühiskonnas.** Võrreldes 2016. aastaga väärtustatakse 2021. aastal õpetajaametit ühiskonnas tunduvalt kõrgemalt, kuid õpetajate enda hinnang oma ametile on endiselt madal. Õpetajate maine on kõige parem 35–50-aastaste Eesti elanike seas, mõnevõrra madalamalt hindavad seda õpilased ja üliõpilased ning kõige madalamalt õpetajad ise. Kuna 2021. aasta uuringu metoodikat täpsustati, siis ei ole tulemusi võimalik 2016. aasta tulemustega üksüheselt võrrelda. Võib kaudselt järeldada, et õpetajaameti maine on eeldatavasti paranenud kõikide sihtrühmade hinnangul. Võrreldes 2016. aastaga on õpetajate seas kasvanud kutsekindlus ja õpilaste seas soov õppida õpetajaks. Kui õpetajad peaksid seisma praegu uuesti ametivaliku ees, otsustaks ligikaudu neljandik neist kindlasti jälle õpetajaameti kasuks ja üle 40% valiks samuti pigem selle ameti. Võrreldes 2016. aastaga on uuesti õpetajaameti kasuks otsustajate osakaal kasvanud.⁷¹
- **Õpetajakoolituse lõpetanud ei kata iga-aastasest õpetajate liikuvusest tingitud õpetajate asendusvajadust, tugispetsialistidest on puudus.** EHISE andmed näitavad, et keskmiselt on kõige rohkem erialasele tööle asunud klassiõpetajate ja koolieelikute õpetajate koolituse lõpetanud, kõige paremini on tugispetsialistide koolituse õppekavade lõpetanutest rakendatud eripedagoogika lõpetanud, kõige vähem asuvad erialasele tööle sotsiaalpedagoogika/sotsiaaltöö õppekavade lõpetanud. Tugispetsialiste ettevalmistavate õppekavade lõpetanute erialasele tööle asumise ning tugispetsialistide iga-aastase liikuvuse andmed näitavad seda, et erialase ettevalmistuse omandanute ning erialase tööle asunute hulk ei kata iga-aastase tugispetsialistide

⁷¹ Õpetajaameti kuvand ja atraktiivsus 2021. Uuringuaruanne. Tallinn: Eesti Uuringukeskus.
https://www.hm.ee/sites/default/files/htm_opetaja_kuvand_2021_raport_euk_22-11_uuendatud.pdf

liikuvuse andmete põhjal tugispetsialistide asendusvajadust, igal aastal on tööle asunute hulgas ka muu ettevalmistusega spetsialiste. Sama on täheldatav ka õpetajate järelkasvu puhul - ilmselgelt ei kata iga-aastast liikuvust ära õpetajakoolituse panus. Teisalt on tööturul ka varasemalt õpetajahariduse omandanud ning õpetajaametisse muudelt elualadelt siirduda soovijaid, seega tuleb leida optimum vastava ettevalmistuse saanute ning karjääri pöörajate vahel.

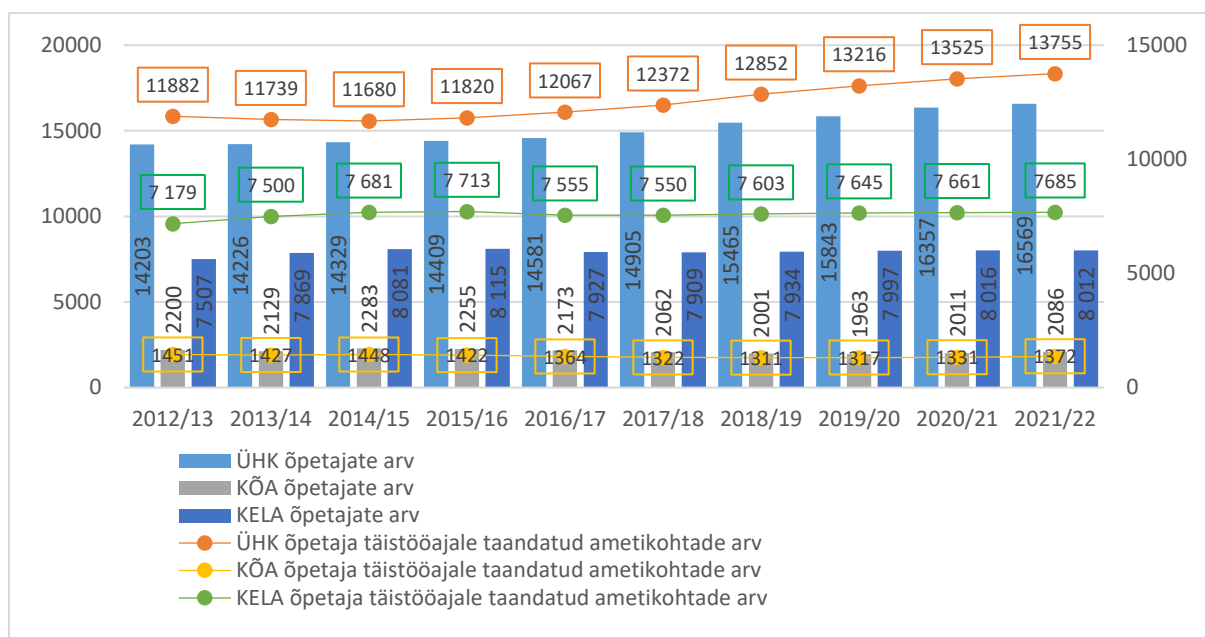
Koolieelsete lasteasutuste, üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste õpetajaskonna lühiiseloost

Eesti rahvastiku koosseis (eriti sündimus), käitumismustrid ning ränne mõjutavad lasteaiaste ja koolide õpilaste arvu muutust. Koos õpilaste õpivalikute, muudatustega koolivõrgus ja seadusandluses, on need kõige olulisemateks haridustöötajate arvu dünaamikaks ning nende vajadust ja järelkasvu reguleerivateks mõjuteguriteks. Koolieelsetes lasteasutustes käivate laste arv pole viimasel kümnel õppeaastal oluliselt muutunud, üldhariduskoolides on õpilaste koguarv viimasel kümnendil pisut kasvanud ja kutseõppeasutuste õpilaste arv on kasvanud viimasel kolmel õppeaastal. Õpilaste ja laste arvu muutused on olnud piirkonniti erisüüalisel. Vastupidiselt õpilaste arvu kasvule on õppeasutuste arv langenud: üldhariduskoolide arv on võrreldes kümne õppeaasta taguse ajaga vähenenud 31, kutseõppeasutuste arv üheksa ning koolieelsete lasteasutuste arv 47 võrra.

Sarnaselt lasteaiaste koguarvu muudatustele, pole ka koolieelsete lasteasutuste õpetajate koguarv ega ka õpetajate ametikohtade arv viimasel kümnel õppeaastal oluliselt muutunud. Viimasel kümnendil on õpetajate keskmine koormus kõikunud vahemikus 0,95 ja 0,96 ametikohta. Kõige rohkem oli õpetajaid tööl viimase kümne õppeaasta vaates 2015/2016. õa-l, pärast seda on õpetajate arv kõikunud u 100 õpetaja ja ametikohtade arv 130 võrra. 2021/2022. õa-l töötab koolieelsetes lasteasutustes 8012 õpetajat koormusega kokku 7685 ametikohta (vt joonis 66). Oluline on siinkohal välja tuua regionaalsed erisused: võrreldes kümne õppeaasta taguse ajaga on õpetajate arv kasvanud suuresti ainult suurimates maakondades – Harjumaal ja Tartumaal (kuhu on koondunud ka suurim hulk noori), tagasihoidlik kasv on olnud ka Pärnumaal, Võrumaal, Lääne-Virumaal ja Läänemaal. Lasteaedade arvu vähenemine näitab samuti piirkondlikke erinevusi: lasteaedu suletakse piirkondades, kus noorte osakaal piirkonna rahvastikus on tagasihoidlik.

Viimastel aastatel on suuremate sünnipõlvkondade kooliikka jõudmise tõttu koos õpilaste arvu kasvuga kasvanud üldhariduskoolides nii õpetajate kui ka õpetajate ametikohtade arv (vt joonis 66). Viimased kuus õppeaastat on üldhariduskoolide õpetajate keskmine koormus olnud 0,83 ametikohta, kümme õppeaastat tagasi oli see 0,84. 2021/2022. õa-l töötab üldhariduskoolides 2366 õpetajat enam kui 2012/2013. õa-l, õpetajate ametikohtade arv on kasvanud 1873 võrra. Õpetajate arv on kasvanud eeskätt põhikooli kooliastmetes, kus on ka õpilaskond suurenenud. Gümnaasiumides on õpetajate arv kümne aastaga kahanenud u viiendiku võrra. Ettearvatavalt on enim kasvanud õpetajate ja ka ametikohtade arv Harjumaal (+1786 õpetajat) ja Tartumaal (+458 õpetajat), mis on tõmbekeskused.

Viimase kümne õppeaasta jooksul on kõikunud nii kutseõppeasutuste õpetajate, õpetaja ametikohtade arv kui ka õpilaste arv (joonis). Õpetajaid oli enim tööl 2014/2015. õa-l, pärast seda õpetajate arv langes ning 2019/2020. õa-ks oli õpetajaid kutseõppeasutustes 1963. Kahel viimasel õppeaastal on õpetajate arv hakanud taas tõusma, 2021/2022. õa-l töötab 2086 õpetajat. Ka õpilaste arvu langus tipnes 2019/2020. õa-l, mil neid õppis 23 022, 2021/2022. õa-ks on õppurite arv kasvanud veidi üle 25 000. Seega õpetajate arvu langus ning kasv paaril viimasel õppeaastal on seotud õpilaste arvu kasvuga. Vähem on kõikunud õpetajate ametikohtade arv. Viimase kümne õppeaasta jooksul on õpetajate keskmine koormus kõikunud vahemikus 0,63 ja 0,67 ametikohta, käesoleval 2021/2022. õa-l on see näitaja 0,66. Õpetajate ning õppurite arvude dünaamika ei ole viimastel aastatel järginud muudatusi kutseõppeasutuste arvus. Kümme õppeaastat tagasi tegutses Eesti 41 kutseõppeasutust, alates 2018/2019. õa-st tegutseb aga 32 kutseõppeasutust ehk koolivõrk on koondunud. Moodne õpikeskkond ja lai valik õppekavu pakub järjest mitmekülgsemaid õpivõimalusi, seega on suurenenud ka õpetajate vajadus.

Joonis 66. Koolieelsete lasteasutuste, üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste õpetajate arv ja ametikohtade arv 2012/13-2021/22. Õa.

Allikas: EHIS

Koolieelsete lasteasutuste, üldhariduskoolide, aga ka kutseõppeasutuste õpetajaskonnas domineerivad kesk- ja vanemaealised naiseõpetajad. Euroopa riikidele **iseloomulik õpetajaskonna feminiseerumine**, mis algas mõnel pool juba XIX sajandi keskel⁷², vajab kompleksemat analüüsi, sh üldhariduses⁷³. OECD riikides on naiste ülekaal suurim alus- ja põhihariduses, vastavalt 96% ja 75%; üldkeskhariduses on naisi 63%⁷⁴. Kuigi naised domineerivad hariduse valdkonnas, näitavad nii OECD riikide keskmised näitajad kui ka Eesti andmed, et mida kõrgemal haridustasemel õpet läbi viiakse, seda madalam on naisõpetajate osakaal haridustaseme õpetajaskonnas.

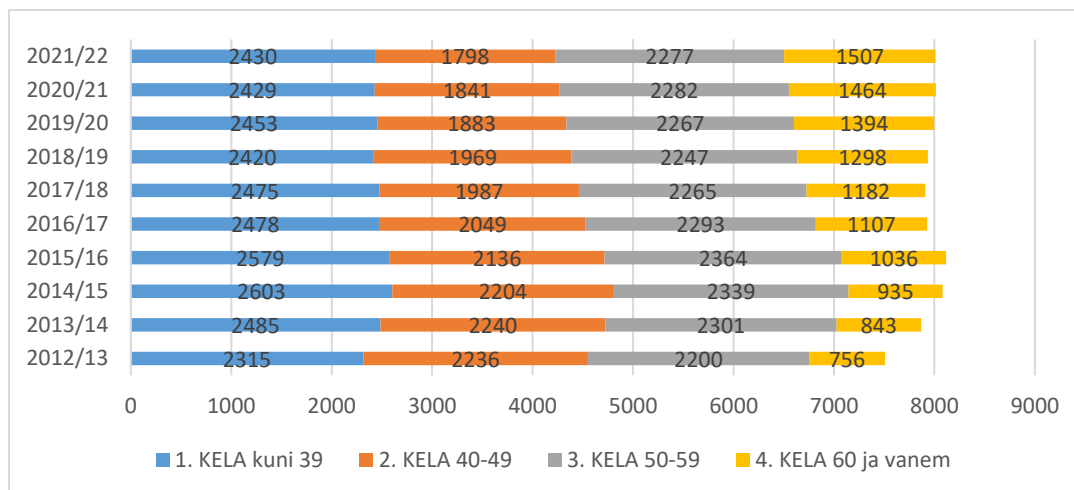
Koolieelsete lasteasutuste õpetajaskonnas on meesõpetajate osakaal olnud marginaalne (alla 1%). 2014/2015. õppeaastal tipnes laste arv koolieelsetes lasteasutustes, samal ajal töötas koolieelsetes lasteasutustes viimase kümne õppeaasta suurim arv õpetajaid, sh 39-aastaseid ja nooremaid õpetajaid (joonis 67). Viimase kümne õppeaastaga on kuni 39-a õpetajate osakaal kõikunud 30-32% vahel. Lasteaedade õpetajate hulgas on viimasel kümnel õppeaastal stabiilselt langenud 40-49. a õpetajate arv (-438) ja osakaal (langus 30%-t 22%-le) ning kasvanud vanimasse vanusgruppi (60.a ja vanemad) kuuluvate õpetajate arv (+751) ning osakaal (kasv 10%-lt 19%-le). Lasteaiaõpetajatest vastab kvalifikatsiooninõuetele 87%⁷⁵, viimasel kuuel õppeaastal on see näitaja kõikunud ühe protsendipunkti võrra.

⁷² Albisetti, James C. (1993) The feminization of teaching in the nineteenth century: a comparative perspective, *History of Education*, 22:3, 253-263, DOI: 10.1080/0046760930220305

⁷³ Lihtsakoelise sotsioloogilise selgituse järgi näitab naiste domineerimine õpetajaskonnas soolist ebavõrdsust ja õpetajaameti madalat staatust, mis vajaks siiski nüansseeritumat põhjendust. Vt Nóvoa, A. (2000). The teaching profession in Europe: historical and sociological analysis.

⁷⁴ OECD/UIS/Eurostat (2020), Table D5.1. <https://doi.org/10.1787/888934165985>

⁷⁵ Koolieelse lasteasutuse pedagoogide kvalifikatsiooninõuded. Haridus- ja teadusministri määrus nr 65 (26.08.2002) §18. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13363346?leiaKehtiv>. Lasteasutuse õpetaja kvalifikatsiooninõuded on kõrgharidus ja pedagoogilised kompetentsid.

Joonis 67. Koolieelsete lasteasutuste õpetajate vanuseline koosseis 2012/2013-2021/2022. õa-l.
Allikas: EHIS

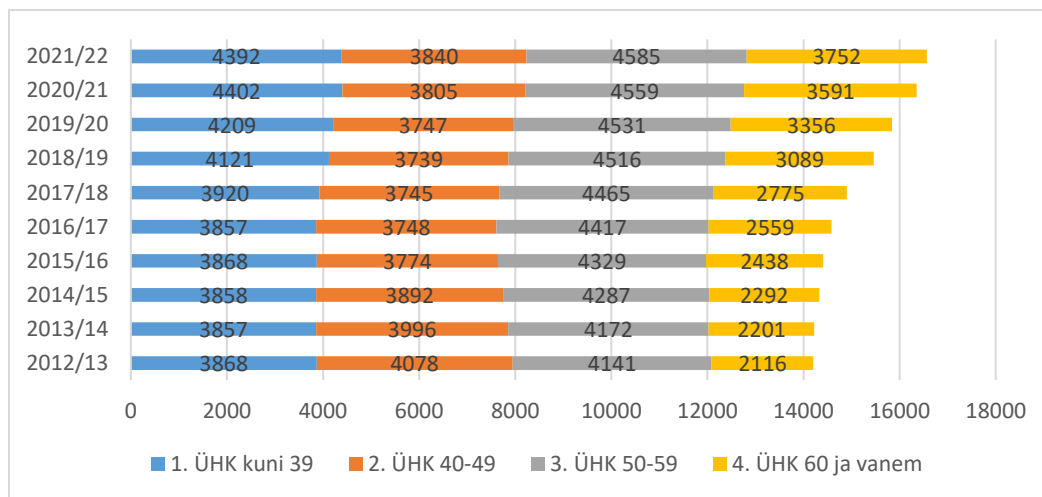
Eesti üldhariduskoolides on meeste osakaal viimase kümne aasta jooksul püsinud 14-15% juures; meesõpetajate vanusjaotus on samuti püsinud üsna muutumatuna. Umbes 70% naisõpetajatest on õpetajakutse esimene eelistus karjäärivalikul, meesõpetajatest oleks ca 60% eelistanud muud ametit⁷⁶. Et mehed kaaluksid õpetajaametisse asumist, peaksid palgad tõusma: OECD riikides teenivad naisõpetajad teiste võrreldava haridusega naistega samaväärset või kõrgemat palka, meesõpetajate palk moodustab 76-85% kõrgharidusega täistööajaga töötavate meeste töötasust⁷⁷. Noorimate, kuni 39-aastaste õpetajate arv kasvas 2017/2018-2020/2021. õa, käesoleval 2021/2022. õa-l on see pisut langenud, samas noorte õpetajate osakaal on püsinud kümnendi vältel u 27% juures⁷⁸. Üle 50aastaseid on õpetajaskonnas pooled⁷⁹. 60+ vanuses õpetajate arvu ja osakaalu kasvu mõjutab pensioniea tõus, samuti ka 55-59 a õpetajate stabiilne arvu kasv viimasel kümnel õppeaastal. 60-a ja vanemate õpetajate osakaal on tõusnud kümne õppeaastaga 15%-lt 23%ni. Kõik näitajad kinnitavad **õpetajaskonna jätkuvat vananemist üldhariduskoolides** (joonis 68).

⁷⁶ OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused. I osa. Õpetajad ja koolijuhid elukestvate õppijatena. Tallinn: SA Innove 2019.

⁷⁷ Men are less likely to enter and remain in the teaching profession. Executive summary. Education at a Glance 2021: OECD Indicators. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b35a14e5-en/index.html?itemId=/content/publication/b35a14e5-en#section-d1e1826>

⁷⁸ Elutee ja ka õpetajaskonna vanuskoosseisu analüüsiks on välja pakutud viis sisukat rühma: 18-24 (i.k. *emerging adults*), 24-39 (*settling-in adults*), 40-54 (*prime working years*), 55-64 (*approaching retirement*), 65+ (*retirement eligible*). Vt Avanzi, L., Cortini, M. & E. Crocetti (2012) When age matters: The role of teacher aging on job identity and organizational citizenship behaviours. *Revue internationale de psychologie sociale*, 25 (3-4), 179-210. James, J. B., Mckechnie, S., & Swanberg, J. (2011) Predicting employee engagement in an age-diverse retail workforce. *Journal of Organizational Behavior*, 32, 173-196.

⁷⁹ Võrdluseks võib tuua, et kolmandik arenenud maade tööealisest rahvastikust on sajandi keskpaigaks üle 50 aasta vana.

Joonis 68. Üldhariduskoolide õpetajate vanuseline koosseis õppeaastatel 2012/2013–2021/2022.

Allikas: EHIS

Õpetajate teadmistest ja oskustest annab ülevaate nende vastavus kvalifikatsiooninõuetele kui ka nende ainealane spetsialiseerumine. Põhikooli ja gümnaasiumi õpetaja kvalifikatsiooninõuded on magistrikraad või sellele vastav kvalifikatsioon ja õpetajakutse⁸⁰. Viimase kümne õppeaastaga on üldhariduskoolide õpetajaskonnas kvalifikatsiooninõuetele vastavate õpetajate osakaal vähenenud 90%-lt 83%-ni, mis tuleneb mitmest põhjusest: 2013. a hakkasid kehtima uued kvalifikatsiooninõuded, tänu ministeeriumi suurenenud seire- ja kontrollitegevustele ning läbi viidud koolitustele on paranenud nii koolijuhtide võimekus hinnata õpetajate kvalifikatsiooninõuetele vastavust korrektsemalt kui ka EHISe andmete kvaliteet. Samuti on langenud ka üldhariduskoolides iga-aastaselt õpetajaametis alustanute hulgas kvalifikatsiooninõuetele vastanud õpetajate osakaal.

Ainealaselt jaotub üldhariduskoolide õpetajaskond valdavalt ühe (k.a klassiõpetajad) ja kahe aine õpetajateks, keda on kogu õpetajaskonnast vastavalt üle poole (55,2%) ja neljandik. Kolme ja nelja või enama aine õpetajaid on kumbagi kümnendik õpetajaskonnast. Ühe aine õpetajate osakaal selle aine õpetajate koguarvust varieerub tublisti. Kui vaid väike osa loodus- ja ühiskonnaõpetuse õpetajatest piirdub üksnes nende ainete õpetamisega, siis kaks kolmandikku ande- ja oskusainete – muusika ja kehalise kasvatus – õpetajatest on spetsialiseerunud oma aine õpetamisele. Ühte õppeainet õpetavad õpetajad, kelle õppeaine maht on enamasti õppekavas suurem: enim on nende hulgas inglise keele, kehalise kasvatus, matemaatika ning eesti keele ja kirjanduse (emakeelena) õpetajaid. Klassiõpetajateta on ühe aine õpetajaid alla poole õpetajaskonnast.⁸¹

Kutseõppeasutuste noorimate, st kuni 39-aastaste õpetajate osakaal on möödunud kümnel õppeaastal kõikunud veerandi lähedal (2012/2013. õa 26%, 2021/2022. õa 24%), pooled õpetajatest on üle 50-aastased, sh stabiilselt on kasvanud eelkõige just 60a ja vanemate õpetajate arv ja osakaal (vt joonis 69). 50-aastaste ja vanemate õpetajate osakaal on kõrgem kui 26 OECD riigi keskmine näitaja (44%)⁸². 2021/2022. õa töötab noorimaid ja vanimaid õpetajaid kutseõppeasutustes praktiliselt sama palju (vastavalt 505 ja 526). Valik kutseõpetaja ameti kasuks tehakse paljudes maades pärast karjääripöört, pärast tootmis- või teenindussektoris, st haridussüsteemist väljaspool töötamist⁸³. Tööstuse hoogustuv automatiseerimine nõuab ka kutseõpetajatelt järjest uue põlvkonna oskusi, mida paljudes OECD riikides

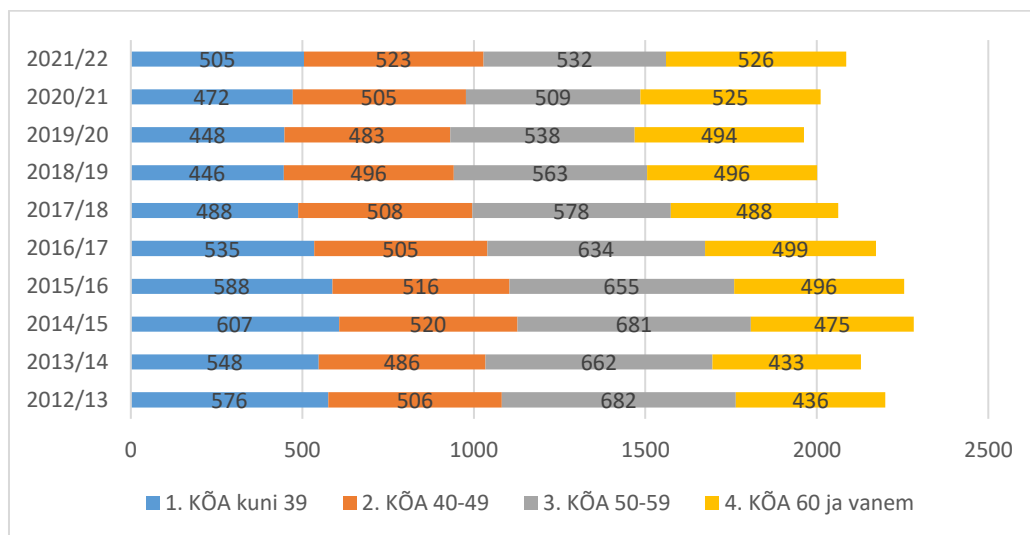
⁸⁰ Haridus- ja teadusministri määrus nr 30 (29.08.2013) §3 (1-4). <https://www.riigiteataja.ee/akt/130082013005?leiaKehtiv>. Õpetajakutse saadakse pärast õpetajakoolituse õppekava läbimist või tõendades ametiks vajalikke pedagoogilisi kompetentse, mis on kirjeldatud õpetaja kutsestandardis.

⁸¹ Vaher, K., Koreinik, K. (2020). Üldhariduskoolide õpetajate spetsialiseerumise kaardistamine. Kirjeldav ja klasteranalüüs EHISe andmete põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

⁸² Figure 1.3 OECD (2021), Teachers and Leaders in Vocational Education and Training, OECD Reviews of Vocational Education and Training, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/59d4fbb1-en>.

⁸³ OECD (2019[25]), TALIS 2018 database, www.oecd.org/education/talis/talis-2018-data.htm.

jääb vajaka⁸⁴. Kutseõppeasutustes on mehi 2021/2022. õppeaastal 39%, viimase kümne aasta jooksul on meesõpetajate osakaal pisut tõusnud⁸⁵. Kutseõppeasutuste õpetajate kvalifikatsiooninõuded on esitatud õpetaja ja kutseõpetaja kutsestandardites⁸⁷, üldharidusainete õpetajatele kehtivad samad kvalifikatsiooninõuded, mis ka üldhariduskoolide õpetajatele. 2021/2022. õppeaastal vastab kvalifikatsiooninõuetele 86% kutseõppeasutuste õpetajaskonnast (2086).

Joonis 69. Kutseõppeasutuste õpetajate vanuseline koosseis 2012/2013-2021/2022. õa
Allikas: EHIS

Õpetajaameti staatus ja maine ning õpetajate järelkasv

Piisaval hulgal kogenud ja vajalike oskuste ning ettevalmistusega inimeste olemasolu, kes oleksid valmis õpetama, sõltub suuresti sellest, kui paljud noortest soovivad asuda tööle õpetajaametisse ning kui suur osakaal õpetajaskonnast lahkub ametist enne pensioniea saabumist⁸⁸. Nii noorte kui ka karjääripöörjate õpetajaametisse asumise kasuks valiku tegemist kui ka ametist lahkumise põhjuseid mõjutab õpetajaameti staatus ja maine.

Õpetajate staatus e ühiskondlik seisund on kompleksne nähtus ja seda mõjutavad mitmed tegurid (nt seadused, määrused ja standardid, mis reguleerivad kutsealal tegutsemist, tööturg ja alternatiivpalk, ametiühingud). Neid mõõdikuid käsitletakse nii akadeemilises kirjanduses kui rahvusvahelises võrdluses: no õpetajakoolituse konkursinäitajad, töö-, sh palgatingimused, aga ka õpetajaameti maine õpetajate endi ja ülejäänud ühiskonnaliikmete silmis, nende professionaalne autonoomia⁸⁹. Õpetajatele on Eestis tagatud seadusandlikus raamistikus teatud hüved. Õpetajad töötavad lühendatud

⁸⁴ OECD (2021), Teachers and Leaders in Vocational Education and Training, OECD Reviews of Vocational Education and Training, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/59d4fbb1-en>.

⁸⁵ KÕA õppekavad peaksid vältima soolisi ja muid barjääre teatud traditsiooniliselt meeste või naistele suunatud õppekavadele; seda võimaldab ka õpetajaskonna tasakaalus soo- ja vanuskoosseis. Vt lisaks Ray, Sarah & Zarestky, Jill. (2021). Gender in vocational education and training: an integrative review. European Journal of Training and Development. ahead-of-print. 10.1108/EJTD-12-2019-0196.

⁸⁶ Soolist jaotust peab detailsemalt analüüsima üldainete ja kutseõpetajate ning õppekavade lõikes. Õpilaskonna soolise tasakaalu kohta vt Background report for OECD on vocational education and training (VET) in Estonia. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/oecd_vet_background.pdf

⁸⁷ KutÕS. §39. <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062020007>

⁸⁸ OECD (2021), Education at a Glance 2021, What proportion of teachers leave the teaching profession?, OECD Publishing, Paris, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/bcc79d57-en.pdf?expires=1647866151&id=id&accname=guest&checksum=67314A4619C9E568DDB7B65073606DCC>

⁸⁹ Hargreaves, L., & Flutter, J. The Status of Teachers. *Oxford Research Encyclopedia of Education*. <https://oxfordre.com/education/view/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-288> (27.01.2022).

täistööajaga⁹⁰, mis tähendab, et nende täistööaeg nädalas on 35 tundi 40 tunni asemel, õpetajatele kehtib pikendatud põhipuhkus, mis näeb ette üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste õpetajatele 56 päeva puhkust ja koolieelsete lasteasutuste õpetajate 42 päeva puhkust⁹¹. Üldhariduskoolide õpetajate palgatõus on juba pikemat aega olnud riiklik prioriteet, kehtestatud on põhikooli ja gümnaasiumi õpetaja palga alamäär⁹². Esmakordselt üldhariduskooli või kutseõppeasutusse õpetajana tööle asudes saab taotleda õpetaja lähtetoetust⁹³.

Õpetajaameti mainet peab väga heaks või heaks ligikaudu 40% õpetajatest. Halvaks peab ameti mainet viiendik õpetajaid. Kui õpetajad peaksid uuesti seisma ametivaliku ees, langetaks u neljandik neist kindlasti ja üle 40% pigem valiku õpetajaameti kasuks. Võrreldes 2016. aastaga on uuesti õpetajaameti kasuks otsustajate osakaal kasvanud. Pigem ja kindlasti ei valiks õpetaja elukutset u veerand praegustest õpetajatest. Õpetajaamet kõidaks enam, kui töötasu oleks kõrgem ja tööstress väiksem. Kolme aasta pärast soovib jätkata tööd õpetajana kolmveerand praegustest õpetajatest. Kümnnendiku ringis on nii neid, kes soovivad alustada haridusvaldkonnas uues rollis, kui ka neid, kes soovivad vahetada tegevusvaldkonda. Õpetajad hindavad oma mainet viiepalliskaalal teiste uuritud rühmadega võrreldes madalamalt (3,2 vs. 3,5 üliõpilased ja õpilased ning 3,8 35-50aastased Eesti elanikud)⁹⁴. Seda kinnitavad ka teiste maade ja rahvusvahelised uuringud⁹⁵.

Nii õpetajaameti staatus kui ka reputatsioon ühiskonnas on seotud selle ameti atraktiivsusega, mis omakorda mõjutab nii õpetajaks õppimise kui ka sellesse ametisse asumise valikuid. Õpetajate piisava järelkasvu tagamine on fookuses nii Eestis kui mujal maailmas. Õpetajaameti atraktiivsus on ülikoolide sisseastumiskonkursside põhjal olnud viimastel aastatel keskmise lähedal (st näitaja 1), kuid ületas **2021. aastal kõigi õppekavade keskmise konkursi näitajat (1,2)⁹⁶ ehk õppima asumine õpetajakoolituse õppekavale osutus populaarsemaks keskmisest**. Endiselt on ülikoolidesse õpetajakoolituse

⁹⁰ Haridustöötajate tööaeg. Vabariigi Valitsuse määrus nr 125 (22.08.2013) § 1.

https://www.riigiteataja.ee/akt/127082013003?dbNotReadOnly=true&RIIGITEATAJA_AADRESS=https%3A%2F%2Fwww.riigiteataja.ee&RIIGITEATAJA_AADRESS_HALDUS=https%3A%2F%2Fwww.riigiteataja.ee.

⁹¹ Haridustöötajate ametikohtade loetelu, kus antakse kuni 56 kalendripäeva põhipuhkust, ja puhkuse kestus ametikohtade kaupa. Vabariigi Valitsuse määrus nr 112 (25.06.2009).

https://www.riigiteataja.ee/akt/131072019009?dbNotReadOnly=true&RIIGITEATAJA_AADRESS=https%3A%2F%2Fwww.riigiteataja.ee&RIIGITEATAJA_AADRESS_HALDUS=https%3A%2F%2Fwww.riigiteataja.ee.

⁹² Põhikooli ja gümnaasiumi õpetaja töötasu alamäär. Vabariigi Valitsuse määrus nr 111 (06.12.2021) § 1.

https://www.riigiteataja.ee/akt/108122021024?dbNotReadOnly=true&RIIGITEATAJA_AADRESS=https%3A%2F%2Fwww.riigiteataja.ee&RIIGITEATAJA_AADRESS_HALDUS=https%3A%2F%2Fwww.riigiteataja.ee.

⁹³ Õpetaja ja tugispetsialisti lähtetoetuse taotlemise, maksmise ja tagasinõudmise kord. Haridus- ja Teadusministri määrus nr 43 (05.09.2019).

https://www.riigiteataja.ee/akt/129122020036?dbNotReadOnly=true&RIIGITEATAJA_AADRESS=https%3A%2F%2Fwww.riigiteataja.ee&RIIGITEATAJA_AADRESS_HALDUS=https%3A%2F%2Fwww.riigiteataja.ee.

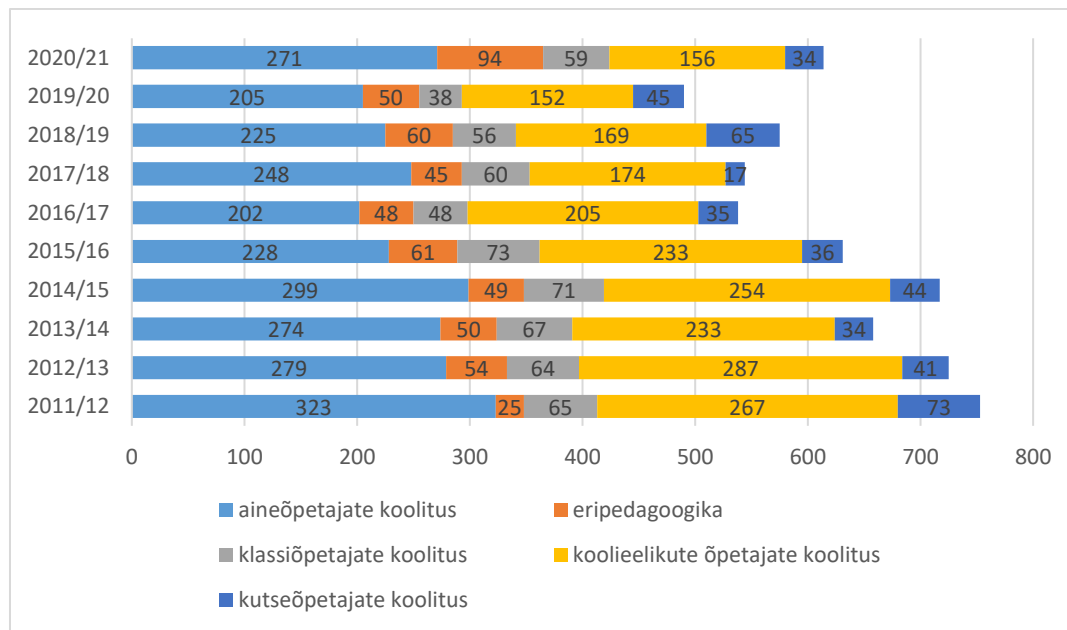
⁹⁴ Õpetajaameti kuvand ja atraktiivsus 2021. Uuringuaruanne. Tallinn: Eesti Uuringukeskus. https://www.hm.ee/sites/default/files/htm_opetaja_kuvand_2021_raport_euk_22-11_uuendatud.pdf

⁹⁵ Vt nt Fuller, C., Goodwyn, A. and Francis-Brophy, E. (2013). Advanced skills teachers: professional identity and status. Reading: University of Reading; Pérez-Díaz, V. and Rodríguez, J. C. (2014). Teachers' prestige in Spain: probing the public's and the teachers' contrary views. European Journal of Education, 49(3), 365–377; Verhoeven, J. C., Aelterman, A., Rots, I. and Buvens, I. (2006). Public perceptions of teachers' status in Flanders. Teachers and Teaching: Theory and Practice, 12(4), 479–500; Eurydice (2004). The teaching profession in Europe: profile, trends and concerns. Report IV. Keeping teaching attractive for the 21st century. General lower secondary education. Brussels: Eurydice.

⁹⁶ Õpetajakoolituse konkursinäitaja arvutatakse välja hariduse õppevaldkonda kuuluvate õppekavade kohta, mille lõpetamisel omistatakse õpetaja kutse (sh eripedagoogika magistriõppekavad, mille läbimisel võib õpetada erivajadusega lapsi, õpetaja kutset ei omistata). Konkurss=kandidaatide arv/õppima asunute arv. Konkurss õpetajakoolituse õppekohtadele on õpetajakoolituse konkursi (2021. a 3,8) suhe ülikoolide bakalaureuse-, rakenduskõrgharidus-, magistri- ja integreeritud õppe konkursi (2021. a 3,2). 2021.a indikaatori väärtus on 3,8/3,2=1,2, kõigi ülikoolide eelnevalt nimetatud õpete konkursinäitaja on võrreldatav 1-ga. Ülikoolid arvutavad samuti välja erinevate õppekavade konkursside näitajaid, tulemused võivad erineda meetoodika erisuste tõttu.

õppekavadele sisseastujate hulgas hinnatuimad koolieelsete lasteasutuste õpetaja (suhe keskmisse konkursi 2,6) ja klassiõpetaja õppekavad (suhe keskmisse konkursi 1,3) (allikas: SAIS)⁹⁷.

Viimasel kümnel õppeaastal on õpetajakoolituse õppekavadel lõpetanute arv langenud. Kui 2011/2012. õa-l lõpetas õpetajakoolituse õppekavadel 753 üliõpilast, siis 2020/2021. õa-l 614 ehk 139 üliõpilast vähem. Läbi aastate on kõige rohkem koolitatud aineõpetajaid kui koolieelikute õpetajaid. Nende õpetajate järele on ka suurim vajadus, kuna nii aineõpetajate kui koolieelikute õpetajate koolituse lõpetanud peaksid asuma tööle suurimate laste ja õppurite gruppidega. Võrreldes kümne õppeaasta taguse ajaga, on ainsana kasvanud eripedagoogika õppekavadel lõpetanute arv. Kuigi eripedagoogika lõpetanud ei saa õpetaja kutset, vaid omandavad eripedagoogi kutse, siis õpingute käigus saavad nad ettevalmistuse töötada ka tuge vajavate õppuritega. Vajadus eripedagoogide järele kasvab. Seega annavad ka nende õppekavade lõpetanud olulise panuse laste ja õpilaste harimisse. (vt joonis 70).

Joonis 70. Õpetajakoolituse lõpetanute arvud õppekavade rühmade lõikes viimasel kümnel õppeaastal
Allikas: EHIS

Õpetajate järelkasvu tagamiseks on oluline, et eelkõige just õpetajakoolituse lõpetanud asuksid tööle õpitud ametisse. Seega on esmatähtis monitoorida, kui suur osakaal õpetajakoolituse lõpetanutest töötab omandatud erialal. Õpetajakoolituse lõpetanud ei asu aga haridussüsteemi sees alati erialasele õpetajatööle, st et näit aineõpetajate koolituse lõpetanuid asub tööle lasteasutadesse või kutseõpetajate koolituse lõpetanuid üldhariduskoolidesse. Tabel 5 näitabki kokkuvõtvalt, kui suur osakaal õpetajakoolituse õppekavade lõpetanutest õppekavade rühmade lõikes on asunud tööle õpetaja ametikohale kas lasteasutadesse, üldhariduskooli või kutseõppeasutusse. Vaatluse all on õpetajaametis töötamine lõpetamisele järgneval õppeaastal ja viiendal õppeaastal peale lõpetamist. Tabelist 5 nähtub, et kümne õppeaasta keskmised näitajad on üldjuhul madalamad kui viimase vaadeldava õppeaasta näitajad. **Kümne õppeaasta keskmised osakaalud näitavad, et järgneval õppeaastal peale lõpetamist on erinevates õppeasutustes õpetajaametis rakendunud enim klassiõpetajate koolituse lõpetanuid (81%), kõige vähema aga kutseõpetajate (42%) ning eripedagoogika õppekavade (38%) lõpetanuid.** Viimase kahe õppekavade rühma madalad osakaalud on selgitatavad asjaoluga, et eripedagoogide koolituse rõhk on ikkagi eripedagoogi kui tugispetsialisti koolitusel ning kutseõpetajate

⁹⁷ Kesksel sisseastumise infosüsteemi (SAIS) kasutab 34 haridusasutust üle Eesti, sh kõik avalik-õiguslikud ülikoolid, kus on võimalik õppida õpetajakoolituse õppekavadel. Õpetajakoolituse õppekavade konkursi väljaarvutamiseks on kasutatud ülikoolide andmeid ja arvestatud kõigi kõrghariduse õppevormide ja õppeastmetega (v.a doktoriõpe). Tegemist on konkursipõhiste andmetega (st kui üks isik on esitanud rohkem kui ühe avalduse rohkem kui ühes kõrgkoolis loetakse teda andmetes kandidaadina mitmekordselt). Õpetajakoolituse õppekavade hulka kuuluvad need õppekavad, mis annavad ettevalmistuse asuda tööle õpetajana.

koolituse lõpetanutel on tn keerulisem leida rakendust muudes õppeasutustes peale kutseõppeasutuste või rakenduskõrgkoolide, kuna nende ettevalmistus on spetsiifilisem. **Kümne õppeaasta keskmised osakaalud õpetajana töötamise kohta viiendal õppeaastal peale õpetajakoolituse lõpetamist viitavad asjaolule, et õpetajaametist on lahkunud enim aineõpetajate ja klassiõpetajate koolituse lõpetanuid.** Umbes pooled aineõpetajate koolituse lõpetanud ja veidi enam kui 2/3 klassiõpetajate koolituse lõpetanutest jätkavad õpitud ametis. Kuna vaadeldakse aktiivselt tööturul tegutsevalt õpetajakonda, siis osakaalude langust mõjutab ka mh ajutine lepingu peatumine (näit lapsehoolduspuhkusel viibimine).

Tabel 5. Õpetajakoolituse lõpetanute arvud ja osakaalud, kes on asunud õpetajana tööle kas koolieelsetesse lasteasutusesse, üldhariduskoolidesse või kutseõppeasutustesse⁹⁸.

		10 õppeaasta keskmise	Viimane vaadeldav õppeaasta	10 õppeaasta keskmise, %	Viimane vaadeldav õppeaasta, %
Õpetajaametis lõpetamise õppeaastale järgneval õppeaastal	Aineõpetajate koolituse lõpetanud	161	197	64%	73%
	Eripedagoogika koolituse lõpetanud	20	26	38%	28%
	Klassiõpetajate koolituse lõpetanud	48	44	81%	75%
	Koolieelikute õpetajate koolituse lõpetanud	158	126	74%	81%
	Kutseõpetajate koolituse lõpetanud	18	16	42%	47%
Õpetajaametis viiendal õppeaastal peale lõpetamise õppeaastat	Aineõpetajate koolituse lõpetanud	136	114	51%	56%
	Eripedagoogika koolituse lõpetanud	13	13	31%	27%
	Klassiõpetajate koolituse lõpetanud	45	32	68%	67%
	Koolieelikute õpetajate koolituse lõpetanud	197	147	70%	72%
	Kutseõpetajate koolituse lõpetanud	16	12	37%	34%

Järgnevalt vaadeldakse, kui paljud õpetajakoolituse õppekavade lõpetanud on õppekavade rühmade lõikes asunud erialasele õpetajatööle vastavas õppeasutuses – näit aineõpetajate koolituse lõpetanutest üldhariduskoolides, kutseõpetajate koolituse lõpetanutest kutseõppeasutustes. Tabelist 6 nähtub, et kümne õppeaasta keskmised osakaalud on üllatuslikult enamikel juhtudel kõrgemad kui viimase vaadeldava õppeaasta osakaalud. **Viimase kümne õppeaasta õpetajakoolituse lõpetanute keskmised õpetajana töötamise osakaalud lõpetamisele järgneval õppeaastal näitavad, et keskmiselt on kõige rohkem erialasele tööle rakendunud klassiõpetajate ja koolieelikute õpetajate koolituse lõpetanuid - keskmiselt 77% klassiõpetajate koolituse lõpetanutest töötas lõpetamisele järgneval õppeaastal õpetajana üldhariduskoolides ning 72% koolieelikute õpetajate koolituse lõpetanutest lasteaedades.** Ka viiendal õppeaastal peale õpetajakoolituse lõpetamist on erialasel õpetajatööl kümne õppeaasta keskmiste osakaalude alusel enim klassiõpetajate ning koolieelikute õpetajate koolituse lõpetanutest, samas keskmised osakaalud lõpetanute arvust on langenud vastavalt 64%-le ja 66%-le (vt tabel 6). Huvitav on ka see, et õpetajakoolituse lõpetamisele järgneval õppeaastal õpetajana töötamise keskmiste osakaalude vahed viimase vaadeldava õppeaasta õpetajana töötamise osakaaludega on suuremad kui viiendal õppeaastal peale lõpetamist õpetajana töötamise keskmiste osakaalude vahed viimase vaadeldava õppeaasta õpetajana töötamise osakaaludega. Võiks eeldada, et viiendal õppeaastal peale lõpetamist on erialasel õpetajatööl rakendatud vähem vastava õpetajakoolituse õppekavade rühma lõpetanuid kui lõpetamisele järgneval õppeaastal. Tn tehakse erialasele õpetajatööle asumise otsus pisut hiljem, mitte kohe peale õpetajakoolituse lõpetamist.

⁹⁸ Töötamine õpetajana – st ainult õpetajate ametikohtadel; juhid ja tugispetsialistid, kes tegelevad õppetööga, on vaatluse alt välja jäetud.

Tabel 6. Õpetajakoolituse lõpetanute arvud ning osakaalud, kes on asunud erialasele õpetaja tööle vastavas õppeasutusse⁹⁹.

		10 õppeaasta keskmine	Viimane vaadeldav õppeaasta	10 õppeaasta keskmine	Viimane vaadeldav õppeaasta
Lõpetamise õppeaastad		2011/2012-2020/2021. õa lõpetanud	2020/2021. õa lõpetanud	2011/2012-2020/2021. õa lõpetanud	2020/2021. õa lõpetanud
Õpetaja ametis lõpetamise õppeaastal järgneval õppeaastal	Aineõpetajate koolituse lõpetanud üldhariduskoolides	140	177	55%	65%
	Eripedagoogika koolituse lõpetanud üldhariduskoolides	16	19	31%	20%
	Klassiõpetajate koolituse lõpetanud üldhariduskoolides	46	44	77%	75%
	Koolieelikute õpetajate koolituse lõpetanud lasteaedades	153	118	72%	76%
	Kutseõpetajate koolituse lõpetanud kutseõppeasutustes	11	14	26%	41%
Lõpetamise õppeaastad		2007/2008-2016/2017. õa lõpetanud	2016/2017. õa lõpetanud	2007/2008-2016/2017. õa lõpetanud	2016/2017. õa lõpetanud
Õpetaja ametis viienda l õppeaastal peale lõpetamise õppeaastat	Aineõpetajate koolituse lõpetanud üldhariduskoolides	115	99	43%	49%
	Eripedagoogika koolituse lõpetanud üldhariduskoolides	11	11	25%	23%
	Klassiõpetajate koolituse lõpetanud üldhariduskoolides	42	30	64%	63%
	Koolieelikute õpetajate koolituse lõpetanud lasteaedades	187	129	66%	63%
	Kutseõpetajate koolituse lõpetanud kutseõppeasutustes	11	7	25%	20%

Lisaks õpetajakoolituse lõpetanutele asub igal õppeaastal õpetajaametisse ka muudest eluvaldkondadest tulnud karjääripöörasid või muude õppekavade lõpetanud. Vastava õppeasutuste õpetajaskond kokku moodustub nii ametis alustanud kui ametist lahkunud õpetajatest. Järgnevalt võetaksegi vaatluse alla õpetajate liikuvuse ja juurdekasvu andmed. Viimase kümne õppeaasta õpetajate liikuvusest ja juurdekasvust annab ülevaate tabel 7. Õpetajaametis alustanute hulgas on nii esmakordselt tööle asunud kui ka ametisse naasnud, õpetajatöölt lahkunute hulgas on nii ajutiselt lahkunud (lühemaks kui ka pikemaks ajaks) kui ka need, kes õpetajaametist lahkudes enam tagasi ei pöördunud, vaid leiavad rakendust muudes eluvaldkondades. Õpetajate juurdekasv on vastaval õppeaastal õpetajatööd alustanute ning eelmise õppeaastal jooksul õpetajatöölt lahkunud õpetajate vahe.

Viimase kümne õppeaasta jooksul on koolieelsetes lasteasutustes alustanud õpetajakarjääri keskmiselt 842, üldhariduskoolides 1549 ja kutseõppeasutustes keskmiselt 299 õpetajat. Õpetajatööd alustanud õpetajate arv on lasteaedades viimastel õppeaastatel pigem langenud, üldhariduskoolides tõusnud ning kutseõppeasutustes on olnud see enam-vähem stabiilne (vt tabel 7). Kui viimasel kümnel õppeaastal õpetajatööd alustanud õpetajate keskmine arv ületab koolieelsetes lasteasutustes ning üldhariduskoolides õpetajatöölt lahkunute keskmisi arve, siis kutseõppeasutustes on need näitajad vastupidised. Viimasel kümnel õppeaastal on keskmine õpetajatöölt lahkunute arv ületanud keskmist ametis alustanute arvu.

Koolieelsetes lasteasutustes on kümne viimase õppeaasta jooksul õpetajatöölt lahkunud keskmiselt 777, üldhariduskoolide õpetajaskonnast keskmiselt 1354 ning kutseõppeasutustes 314 õpetajat. Lasteaedades

⁹⁹ Vt eelmine viide.

ja üldhariduskoolides on viimastel õppeaastatel õpetajatöölt lahkunute arv tõusnud, kutseõppeasutustes pigem veidi langenud (vt tabel 7).

Viimase kümne õppeaasta keskmine õpetajate juurdekasvu näitaja on koolieelsetes lasteasutustes ning üldhariduskoolides positiivne. Koolieelsete lasteasutuste õpetajaskond on keskmiselt kasvanud 81 ning üldhariduskoolide õpetajaskond 233 õpetaja võrra. Üldhariduskoolide õpetajate koguarv on stabiilselt kasvanud, koolieelsetes lasteasutuste õpetajate koguarv kasvas vähesel määral 2017/2018-2020/2021. õa, käesoleva õppeaasta õpetajate arv pole võrreldes eelmise õppeaastaga muutunud. Kutseõppeasutuste õpetajaskonnas on viimase kümne õppeaasta keskmine juurdekasv olnud negatiivne (-21). Kutseõppeasutuste õpetajate arv on langustrendis kuni 2019/2020. õa-ni, paaril viimasel õppeaastal on see aga veidi tõunud. (vt tabel).

Tabel 7. Õpetajate liikuvuse andmed viimasel kümnel õppeaastal koolieelsetes lasteasutustes, üldhariduskoolides ja kutseõppeasutustes¹⁰⁰.

	Õppeaasta	2011/ 12	2012/ 13	2013/ 14	2014/ 15	2015/ 16	2016/ 17	2017/ 18	2018/ 19	2019/ 20	2020/ 21	keskm ine
KEL A	Õpetajatööd alustanute arv	797	880	1133	980	817	667	795	858	756	737	842
	Õpetajatöölt lahkunute arv	659	771	768	783	855	813	833	693	718	880	777
	Õpetajate juurekasv		221	362	212	34	-188	-18	25	63	19	81
ÜH K	Õpetajatööd alustanute arv	1337	1404	1480	1419	1442	1461	1568	1828	1729	1822	1549
	Õpetajatöölt lahkunute arv	1464	1457	1316	1362	1289	1244	1268	1351	1308	1484	1354
	Õpetajate juurekasv		-60	23	103	80	172	324	560	378	514	233
KÕ A	Õpetajatööd alustanute arv	289	304	274	466	336	285	249	241	279	269	299
	Õpetajatöölt lahkunute arv	303	345	312	364	367	360	302	317	221	246	314
	Õpetajate juurekasv		1	-71	154	-28	-82	-111	-61	-38	48	-21

Kui kõrvutada iga-aastaselt koolieelsetes lasteasutustes, üldhariduskoolides või kutseõppeasutustes keskmiselt õpetajaametis alustanute arvud õpetajatekoolituse lõpetanute õpetajatööle rakendunute arvudega, siis EHISE andmed näitavad, et ilmselt ei kata iga-aastast liikuvust ära õpetajakoolituse panus õpetajaskonna juurdekasvu. Samas on tööturul ka varasemalt õpetajahariduse omandanud ning õpetajaametisse muudelt elualadelt siirduda soovijaid, seega tuleb leida optimum vastava ettevalmistuse saanute ning karjääri pöörajate vahel.

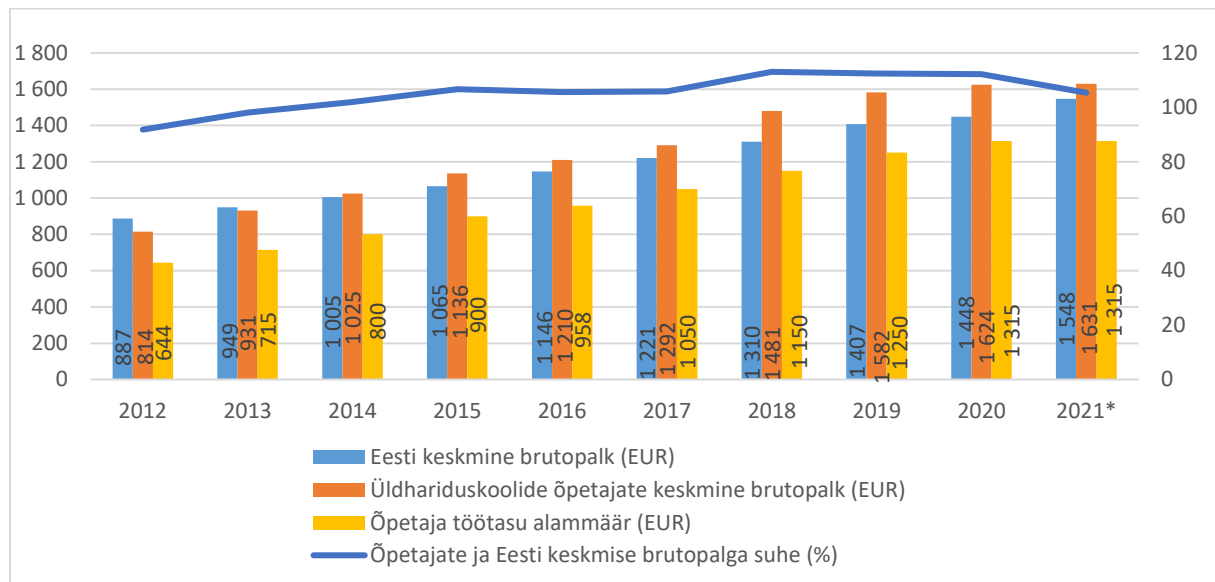
Õpetajate palk ja õpilaste-õpetajate suhtarv

Klassi suurus ja õpilaste-õpetajate suhtarvud koos õpetajate vajaduse, õpetamisele kuluva aja, õpetajate tööaja ning õpetaja tööaja jaotusega õpetamise ja teiste tööülesannete vahel on hariduses palju arutatud aspektid. Koos õpetajate palga ja õpetamisele kuluva ajaga omavad arvestatavat mõju hariduskuludele ka klassi suurus ja õpilaste-õpetajate suhtarvud, mis on seotud õpetajate palga kuluga. Õpilaste-õpetajate suhtarv on see indikaator, mis näitab, kuidas on hariduses ressursid jaotatud. Väiksema õpilaste-õpetajate suhtarvu kasuks otsustamine paneb kaalukaussile kõrgemate õpetajate palkade maksmise,

¹⁰⁰ Valitud on periood 2011/2012-2020/2021. õa, kuna õpetajaametist lahkunute andmeid ei saa vaadata 2021/2022. õa kohta. Õpetajatena käsitletakse nii erinevatel õpetaja ametikohtadel töötavaid isikuid kui ka juhte ja tugispetsialiste, kes tegelevad õppetööga.

täienduskoolituse kuludesse finantseerimise, õpetamise tehnoloogiasse kulude suurendamise või suuremal määral õpetajate abide kaasamise võimaluse¹⁰¹.

Õpetajate palgakasv, sh võrdluses Eesti keskmise palgaga, on olnud viimasel kümnendil kiire, kuid viimastel aastatel on õpetajate palga suhe keskmise palka jäänud enam-vähem samaks olles 112% juures. 2021. a esialgsetel andmetel moodustas õpetajate keskmine palk 105% Eesti keskmisest (joonis 71), mis jääb oluliselt alla seatud 2021. a eesmärgile (120%).

Joonis 71. Eesti keskmine ja üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk 2012–2021, eurodes.

Allikas: Statistikaamet ja HTM.

* õpetajate 2021. aasta palgaandmed on esialgsed

Alates 2014. aastast on üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk võrreldes Eesti keskmise palgaga olnud kõrgem ja kuni 2018. aastani kasvanud Eesti keskmisest palgast kiiremini. 2021. aastal on aga pilt muutunud – kui Eesti keskmine palk kasvas aastases võrdluses 6,9%, siis üldhariduskoolide õpetajate keskmine palk on samal ajaperioodil jäänud praktiliselt muutumatuks. Õpetajate keskmine palk on ka kõrgharidusega töötajate keskmisest palgast madalam, moodustades OECD metoodika järgi sellest viimastel andmetel 95% (2020. a. andmetel).¹⁰² Ka OECD riikide õpetajate keskmine palk on 25–64-aastaste kõrgharidusega töötajate keskmisest sama palju madalam. Oluline on õpetajate ja keskmise palga võrdluses arvestada, milline on alternatiivpalk e palk samasugust haridustaset (magistrikraad ja sellega võrdsustatud haridustase) nõudvates ametites¹⁰³. Siiski on 39% Eesti õpetajatest sarnaselt OECD riikide keskmisega rahul oma töötasuga. Vaatamata sellele, et veerand õpetajatest arvab, et õpetajakutse ei ole ühiskonnas väärtustatud, on valdav osa üldiselt oma tööga rahul¹⁰⁴. Munitsipaalkoolide õpetajate palk on pisut madalam kui riigikoolide õpetajate oma (1628 vs. 1680 eurot). Õpetajate palgad erinevad maakonniti – 2021. aasta esialgsetel andmetel varieerus õpetajate keskmine brutokuupalk KOV üldhariduskoolides 1446 eurost Hiiumaal kuni 1714 euronni Harjumaal¹⁰⁵. Omavalitsuseti on õpetajate keskmised palgaerinevused üsna märkimisväärsed. 2021. aasta esialgsetel andmetel ulatus kolmes omavalitsuses (Kastre, Muhu, Jõelähtme) üldhariduskoolide õpetaja keskmine

¹⁰¹ OECD (2021), Education at a Glance 2021, What is the student-teacher ratio and how big are classes?, OECD Publishing, Paris, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/e2f6a260-en.pdf?expires=1647869172&id=id&accname=guest&checksum=1F51E0F70B36023FC65A37D442E380FC>

¹⁰² Võrdluses kõrgharidusega töötajate keskmisega võetakse arvesse tegelikku keskmist palka koos hüvitistega (OECD ühtne metoodika). Näitaja pole metoodiliselt võrreldav ülalpool toodud õpetajate keskmise palga näitajaga suhtena Eesti keskmise palka, kus hüvitisi palga sisse ei arvestata. Teine erinevus tuleb sellest, et OECD metoodika järgi arvutatud näitaja on õppeaasta põhine, siseriiklik näitaja aga kalendriaasta põhine.

¹⁰³ Nt magistriõppe 2019. a lõpetanute keskmine brutopalk 2020. aastal oli 1845 eurot (HaridusSilm).

¹⁰⁴ Allikas: OECD, TALIS 2018 andmebaas, tabelid II.2.1, II.2.16, II.3.56, II.3.65, II.3.59 and II.3.66.

¹⁰⁵ 2020. aasta andmed on esialgsed

palk üle 1800 euro. Samuti oli kolm sellist omavalitsust (Põhja-Pärnumaa, Sillamäe, Peipsiääre), kus üldhariduskooli õpetaja keskmine palk jäi alla 1400 euro.

Kutseõppeasutuste õpetajate palk jõudis riigi keskmise palga tasemele 2014. aastal, kuid jääb üldhariduskoolide õpetajate keskmisele palgale endiselt veidi alla (vt tabel 8). KELA õpetajate palgatõusu motiveerimiseks on riik maksnud omavalitsustele alates 2017. aasta septembrist toetust. Enne toetusmeedet oli lasteaiaõpetaja keskmine palk Harjumaal 736 eurot ja Ida-Virumaal 584 eurot. 2021. aastal on riigi toetusmeetme ja omavalitsuste panustamise tulemusena lasteaiaõpetajate palga alammäär kõigis KOVides vähemalt 1184 eurot ja magistritasemel ja -kraadiga õpetajal 1315 eurot. Aastatel 2017–2020 on kohaliku omavalitsuse üksustele lasteaiaõpetajate töötasu alammäära tõstmiseks eraldatud toetust 46 mln eurot. Vastavalt riigi eelarvestrateegiale 2021–2024 jätkub lasteaiaõpetajate palgatõusu toetamise programm eesmärgiga hoida õpetajate palga alammäär 90% ning magistrikraadiga õpetajate palk 100% üldhariduse õpetaja palga alammäära tasemel. Aastateks 2021–2024 on selleks kavandatud 60 mln eurot (15 mln eurot aastas).

Palgakindlus on oluline tegur õpetajakutse valikul. OECD riikide keskmisega võrreldes on Eestis rohkem õpetajaid, kelle jaoks oli oluline, et neil on õpetajana kindel töökoht, õpetamine on eraeluga hästi ühitatav ja annab püsiva sissetuleku¹⁰⁶.

Tabel 8. Õpetajate keskmine brutokuupalk (eurodes) eri haridustasemetel ja üldhariduskoolide õpetajate palga võrdlus Eesti keskmise palgaga. Tärniga märgitud andmed on 2021.a kohta esialgsed.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ÜHK õpetajate keskmine brutokuupalk (ainult KOV koolid)	812	930	1 025	1 135	1 206	1289	1478	1579	1621	1628 *
ÜHK õpetajate brutokuupalga alammäär	644	715	800	900	958	1050	1150	1250	1315	1315
Eesti keskmine brutokuupalk	887	949	1 005	1 065	1 146	1221	1310	1407	1448	1548
ÜHK õpetajate (KOV koolid) keskmine palk Eesti keskmisest palgast (%)	92	98	102	107	105	106	113	112	112	105*
KÕAe õpetajate keskmine brutokuupalk	827	898	1 006	1 108	1 143	1289	1440	1514	1593	1594*
KELA õpetajate keskmine brutokuupalk (ainult KOV lasteaiad)	590	640	686	753	819	904	1038	1206	1238	1249*

Allikas: Statistikaamet, HTM.

Õpetajate ametikohtade ja õpilaste suhtarv peegeldab mh õpetajate töö-, sh õpetamistingimusi. Reeglina on OECD riikides suuremate klasside õpetajatel suuremad palgad, klassi suuruse mõju õppijate tulemustele pole tingimata ühesuunaline ja sõltub mh klassi heterogeensusest¹⁰⁷. Koolieelsete lasteasutuste laste arv rühmas ning põhikooli õpilaste arv klassis ja õpperühmas on Eestis reguleeritud seadusandlikul tasandil. Koolieelse lasteasutuse seaduse alusel võib sõimerühma registreeritud laste arv olla kuni 14 last, lasteaiarühmas kuni 20 last ja liitrühmas kuni 18 last. Erirühmades on registreeritud

¹⁰⁶ OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused. I osa. Õpetajad ja koolijuhid elukestvate õppijatena. Tallinn: SA Innove 2019.

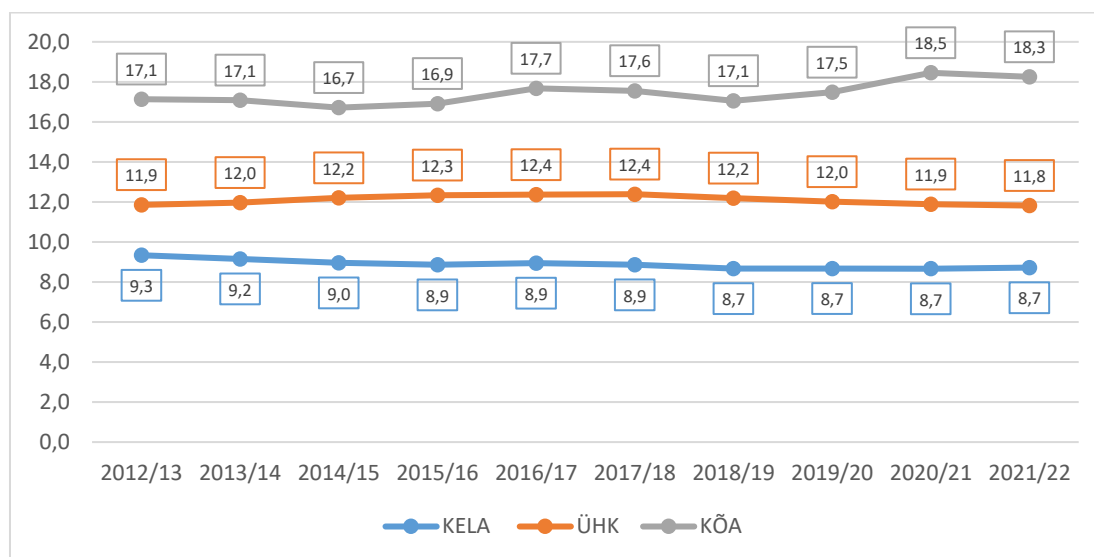
¹⁰⁷ OECD (2021), *Education at a Glance 2021: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/b35a14e5-en>. lk 347.

laste arvude piirmäärad rühmades väiksemad¹⁰⁸. Põhikoolis on klassi täitumuse ülemine piirnorm 24 õpilast¹⁰⁹. Nimetatud regulatsioonid mõjutavad laste/õpilaste ja õpetajate ametikohtade suhtarvusi.

Joonis 72 näitab, et alushariduses on laste ja õpetajate ametikohtade suhtarv umbes üheksa last õpetaja kohta, mis on madalam nii üldhariduskoolide kui ka kutseõppeasutuste õpilaste-õpetajate ametikohtade suhtarvu näitajatest. See on igati loogiline tulem, kuna lasteaedades on rühma täitumuse piirnormid kõige rangemalt reguleeritud. Alushariduse laste-õpetajate ametikohtade suhtarv on olnud muutumatu viimased neli õppeaastat, viimse kümnendi jooksul on see õige pisut langenud.

Eesti üldhariduskoolide õpilaste ja õpetaja ametikohtade suhtarv pole samuti viimasel kümnel õppeaastal oluliselt muutunud, kõrgeim oli see näit 2016/2017. ja 2017/2018. õa (12,4), peale seda on see taas veidi langenud. Käesoleval õppeaastal on üldhariduskoolides u 12 õpilast ühe õpetaja ametikoha kohta. (vt joonis 72).

Kutseõppeasutustes on õpilaste arv ühe õpetaja ametikoha kohta suurim. Kuna tegemist on suures osas täiskasvanud õppijatega, on paljusid õppeaineid võimalik õpetada suurematele gruppidele, gruppide suurus pole reguleeritud. Kui kümme õppeaastat tagasi oli õpilaste-õpetajate ametikohtade suhtarv u 17 õpilast õpetaja ametikoha kohta, siis 2021/2022. õa on see tõusnud veidi üle 18 (vt joonis).

Joonis 72. Koolieelsete lasteasutuste laste-õpetajate ametikohtade suhtarvud ning üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste õpilaste-õpetajate ametikohtade suhtarvud viimasel kümnel õppeaastal (2012/2013-2021/2022. õa).

Allikas: EHIS

Koolijuhtide ja tugispetsialistide lühiiseloostus

Koolijuhid

Koolijuhtidel on positsioon, mis hõlmab väga erinevaid rolle, mida nad kannavad organisatsiooni sees. Nende peamiseks ülesanneteks peetakse suhete loomist, kujundamist ja juhtimist õpetajate, lapsevanemate, õpilaste ja mitmete teiste osapoolte vahel. Lisaks vajalike ressursside olemasolu, õppe- ja töökeskkonna loomine, kvaliteetse hariduse tagamine ning võimalike tekkivate probleemide lahendamine¹¹⁰. Koolijuhil on seega oluline roll nii õpilaste kui õpetajate hakkama saamises ning vastutus organisatsiooni arengu ning eesmärkide elluviimise eest¹¹¹. Käesolevas analüüsis võetakse

¹⁰⁸ KELS. § 7. <https://www.riigiteataja.ee/akt/122012018006>

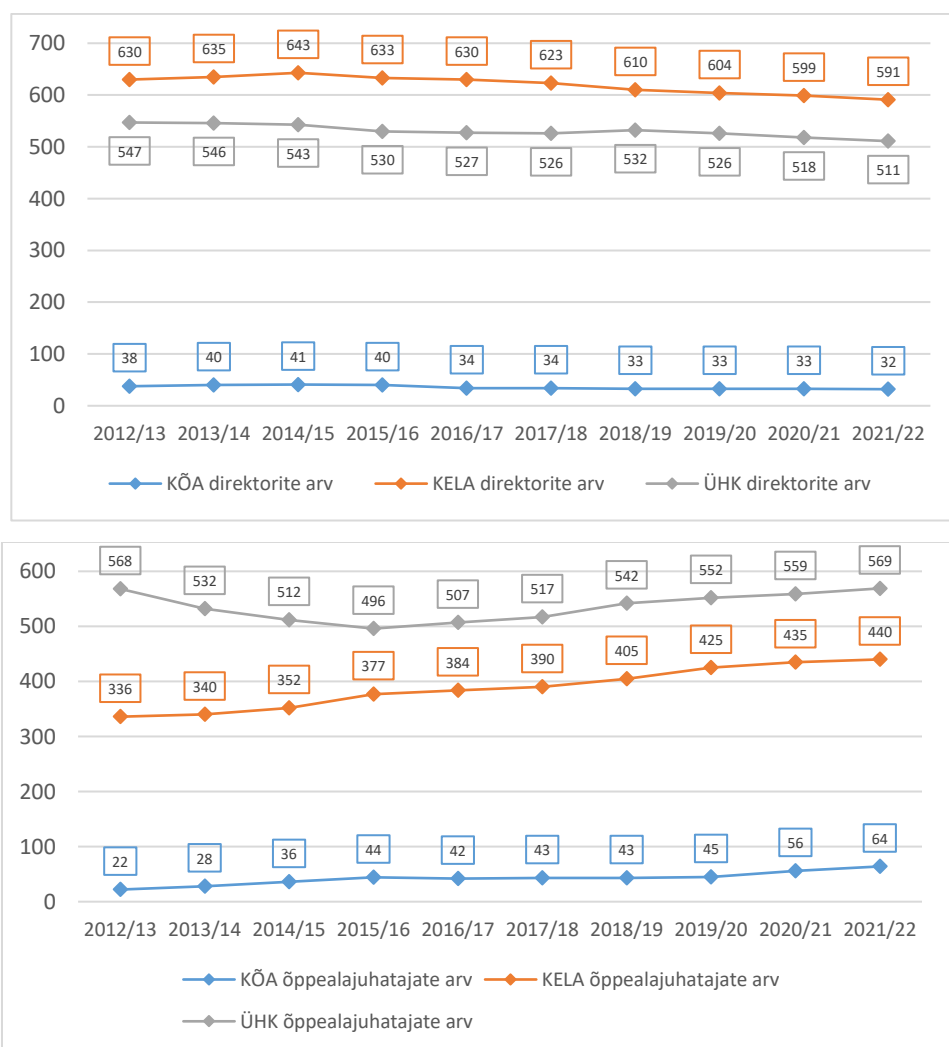
¹⁰⁹ PGS. § 26. <https://www.riigiteataja.ee/akt/116042021006>

¹¹⁰ Pärle, A. (2020). Koolijuhtide arusaam karjäärist, karjääriteest ja nende karjääriteed mõjutavatest teguritest. Magistritöö. Tartu.

¹¹¹ Talvi, K. (2019). Alustavate üldhariduskoolide juhtide väljakutsed ja ettepanekud toetusüsteemide arendamiseks. Magistritöö. Tartu.

koolijuhtidena vaatluse alla lisaks direktoritele ka õppealajuhatajad¹¹² ning tuuakse EHISE andmete alusel välja peamised koolijuhte iseloomustavad näitajad.

Viimase kümne õppeaasta andmed näitavad, et direktorite arv on nii koolieelsetes lasteasutustes, kutseõppeasutustes kui üldhariduskoolides väikeste kõikumistega kahanenud (vt joonis 73). Direktorite arvu langus on seotud tõigaga, et nii üldhariduskoolide kui ka koolieelsete lasteasutuste arv on vähenenud, kutseõppeasutuste arv on neljal viimasel õppeaastal püsinnud muutumatuna. Üllataval kombel on aga õppealajuhatajate arv kasvanud (vt joonis 73). 2021/2022. õa-l töötab üldhariduskoolides sama palju õppealajuhatajaid kui kümme aastat tagasi, samas koolide arv on vähenenud 31 kooli võrra. Koolieelsetes lasteasutustes töötab 104 õppealajuhatajat enam kui 2012/2013. õa-l, kuigi lasteaedade arv on vähenenud 47 lasteaia võrra. Kutseõppeasutuste õppealajuhatajate arv on suurenenud 42 võrra võrreldes kümne õppeaasta taguse ajaga, seevastu kutseõppeasutuste arv on vähenenud üheksa võrra. Õpilaste arv on üldhariduskoolides kasvanud, lasteaia laste arv on jäänud väikeste kõikumistega praktiliselt samale tasemele ning ka kutseõppeasutuste õppurite arv on kolmel viimasel õppeaastal kasvanud, st et , et osa koole ja lasteaedu on laste ja õpilaste arvu tõusu tõttu kasvanud, mis omakorda on tekitanud vajaduse täiendavate õppe- ja kasvatustegevuse kavandamise ja korraldamisega seotud ametikohtade loomiseks.

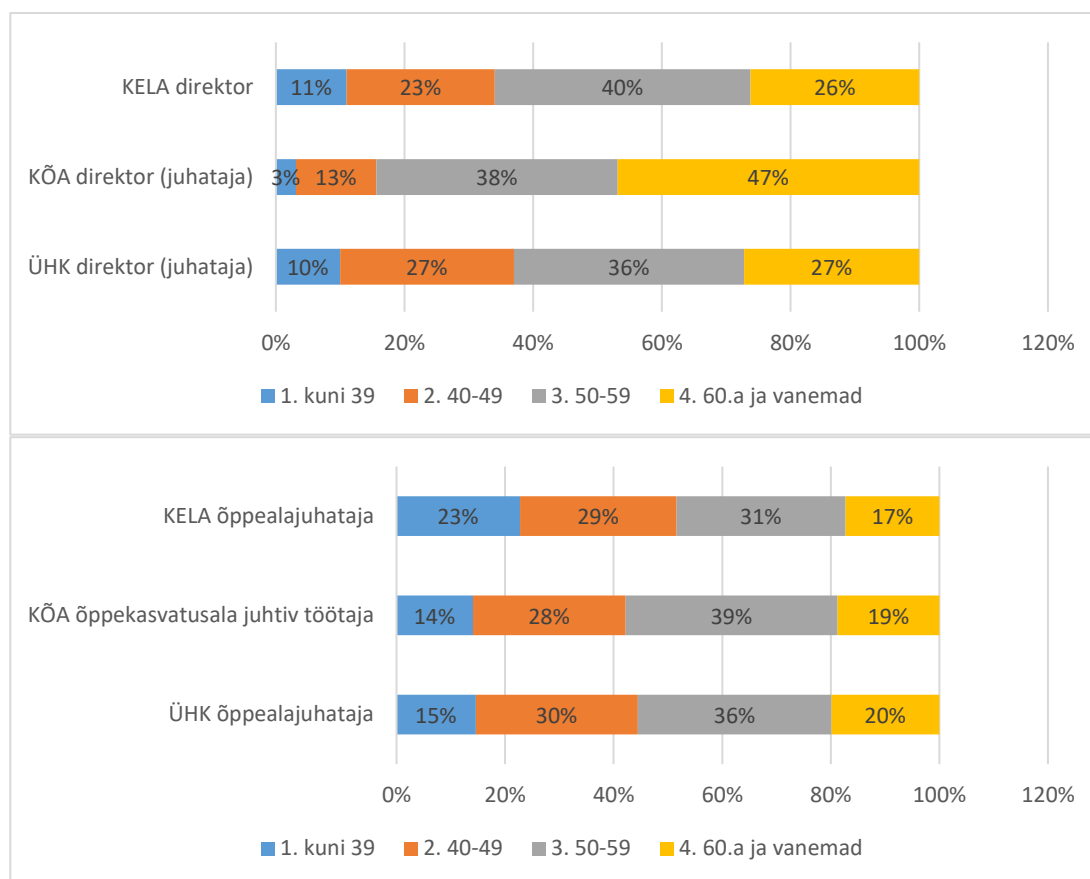
Joonis 73. Direktorite ja õppealajuhatajate arvu muutus perioodil 2012/2013-2020/2021. õa
Allikas: EHIS

¹¹² Olenevalt õppeasutusest, võivad õppealajuhataja ülesandeid täitvad ametinimetused varieeruda, näit õppe- ja kasvatusalal juhtiv töötaja, direktori asendaja õppe- ja kasvatusalal, õppejuht jne.

Koolieelsete lasteasutuste ja üldhariduskoolide direktorite hulgas domineerivad nagu ka õpetajate puhul naised. 2021/2022. õa-l on koolieelsete lasteasutuste direktoritest lausa 94% naised, üldhariduskoolide direktoritest on aga õrnema sugupoole esindajaid 2/3. **Ainsana domineerivad meesdirektorid kutseõppeasutustes juhtide hulgas,** 2/3 neist on mehed. Viimasel viiel õppeaastal need osakaalud praktiliselt muutunud pole. **Õppealajuhatajate hulgas on naiste domineerimine veel selgem kui direktorite hulgas.** Käesoleval 2021/2022. õa-l on lasteaedades töötavatest õppealajuhatajatest lausa 99% naised, üldhariduskoolide puhul on see näitaja 94%. Kutseõppeasutustes on ainsana naisõppealajuhatajate osakaal langenud 77%-le (viis õppeaasta tagasi oli näitaja 86%), teistes nimetatud õppeasutustes on see näitaja püsitud pea muutumatuks.

Koolieelsetes lasteasutustes kui üldhariduskoolide direktorite hulgas on enim 50-59.a direktoreid. Viimasel viiel õppeaastal on see näitaja olnud keskmiselt 38%, täpsemalt 2021/2022. õa-l on nimetatud vanusgruppi kuuluvate direktorite osakaal vastavalt 40% (235 direktorit) ja 36% (183 direktorit) (vt joonis 74). Kutseõppeasutuste direktorite vanusjaotuse andmed näitavad seda, et kui viis õppeaastat tagasi oli üle poole (56%) direktoritest 50-59.a, siis käesolevaks õppeaastaks on 50-59. a vanusgrupi osatähtsus vähenenud ning pea pooled koolijuhid on jõudnud vanimasse vanusgruppi. 2021/2022. õa-l on 47% (15 direktorit) kutseõppeasutuste juhtidest 60.a või vanemad. **EHISE andmed viitavad selgelt kutseõppeasutuste direktorite vananemisele.** Vananemisele viitab ka tõik, et viimasel viiel õppeaastal on ainult üks kutseõppeasutuse juht kuulunud kuni 39-aastaste vanusgruppi. Kuna kutseõppeasutusi on vähe võrreldes koolieelsete lasteasutuste või üldhariduskoolidega, siis on ka tõenäosus direktori ametikoha vabanemiseks väike võrreldes muude õppeasutustega ehk uutel juhtidel ongi keeruline kutseõppeasutusi vedama asuda. Kõige nooremaste vanusgruppi kuuluvaid direktoreid on olnud viimasel viiel õppeaastal keskmiselt kõige rohkem koolieelsetes lasteasutustes – 12%, üldhariduskoolides on see näitaja olnud viimasel viiel õppeaastal keskmiselt 10%. Kutseõppeasutuste direktorite hulgas noorte koolijuhtide pealekasv puudub (vt joonis 74). Noorte koolijuhtide vähesus on ilmselt paratamatus, kuna juhilt nõutakse ühe kvalifikatsiooninõudena ka juhtimiskompetentse, mida omandatakse tihti peale läbi kogemuse.

Õppealajuhatajate jaotus vanusgruppidesse on ühtlasem kui direktorite puhul (vt joonis 74). Kuigi ka õppealajuhatajatest kuulub enim vanusgruppi 50-59.a, kuulub õppealajuhatajatest ka märkimisväärne hulk noorimasse kuni 39.a vanusgruppi. Viimase viie õppeaasta, st 2017/2018-2021/2022. õa andmed näitavad, et ainult üldhariduskoolide õppealajuhatajate hulgas on olnud keskmiselt vähem noori kuni 39.a (keskmiselt 14%) kui 60.a ja vanemaid (keskmiselt 20%) õppealajuhatajaid. Nii koolieelsetes lasteasutustes kui kutseõppeasutustes on viimasel viiel õppeaastal töötanud keskmiselt enam kuni 39.a õppealajuhatajaid kui 60.a ja vanemaid – osakaalud koolieelsetes lasteasutustes vastavalt 24% vs 15% ja kutseõppeasutustes 18% vs 13%. Kuna kutseõppeasutustes on kiirelt hakanud tõusma 60.a ja vanemate õppealajuhatajate osakaal, siis 2021/2022. õa-l ületab nimetatud õppeasutustes vanimate õppealajuhatajate osakaal noorimate õppealajuhatajate osakaalu.

Joonis 74. Direktorite ja õppealajuhatajate vanuseline jaotus 2021/2022. õa-l.

Allikas: EHIS

Direktoritele ning õppealajuhatajatele kehtivad sarnaselt õpetajatega kvalifikatsiooninõuded¹¹³. Enamus koolieelsetes lasteasutustes, üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste direktoritest ning õppealajuhatajatest vastavad nõuetele. Koolieelsete lasteasutuste direktoritest vastab 2021/2022. õa-l kvalifikatsiooninõuetele 95%, viimase viie õppeaasta jooksul on see osakaal veidi tõusnud. Kutseõppeasutuste direktoritest on viimasel viie õppeaasta jooksul vastanud kvalifikatsiooninõuetele 94%. Üldhariduskoolide juhtidest vastab käesoleval õppeaastal kvalifikatsiooninõuetele 96%, nende koolijuhtide osakaal on võrreldes viie õppeaasta taguse ajaga langenud ühe protsendipunkti võrra. Koolieelsete lasteasutuste õppealajuhatajatest vastab 2021/2022. õa-l kvalifikatsiooninõuetele aga 96%, see näitaja on tõusnud ühe protsendipunkti võrra võrreldes 2017/2018. õa-ga. Kutseõppeasutuste õppealajuhatajatest vastab käesoleva õppeaasta EHISe andmetel kvalifikatsiooninõuetele 97%. Eelmisel õppeaastal vastasid kõik õppealajuhatajad kvalifikatsiooninõuetele, seega on see näitaja veidi langenud, teisalt võrreldes viie õppeaasta taguse ajaga, on kvalifikatsiooninõuetele vastavuse osakaal tõusnud kahe protsendipunkti võrra. Üldhariduskoolide õppealajuhatajate kvalifikatsiooninõuetele vastavuse osakaal on võrreldes 2017/2018. õa-ga langenud, täpsemalt 95%-lt 93%-le. Kokkuvõttes võib nentida, et koolieelsete lasteasutuste ja kutseõppeasutuste kvalifikatsiooninõuetele vastavate õppealajuhatajate osakaal on viimasel viiel õppeaastal tõusnud, 2021/2022. õa-l on kvalifikatsiooninõuetele vastavate õppealajuhatajate osakaal kõrgem direktorite vastavast

¹¹³ KutÕS. §39. <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062020007>. Koolieelse lasteasutuse pedagoogide kvalifikatsiooninõuded. Haridusministri määrus nr 65 (26.08.2002).
https://www.riigiteataja.ee/akt/103092013036?dbNotReadOnly=true&RIIGITEATAJA_AADRESS=https%3A%2F%2Fwww.riigiteataja.ee&RIIGITEATAJA_AADRESS_HALDUS=https%3A%2F%2Fwww.riigiteataja.ee.
 Direktori, õppealajuhataja, õpetajate ja tugispetsialistide kvalifikatsiooninõuded. Haridus- ja teadusministri määrus nr 30 (29.08.2013).
https://www.riigiteataja.ee/akt/103112021004?dbNotReadOnly=true&RIIGITEATAJA_AADRESS=https%3A%2F%2Fwww.riigiteataja.ee&RIIGITEATAJA_AADRESS_HALDUS=https%3A%2F%2Fwww.riigiteataja.ee.

näitajast. Ainsana on kvalifikatsiooninõuetele vastavate juhtide osakaal langenud üldhariduskoolides.

Jättes kõrvale üksikud erandid¹¹⁴, töötavad nii koolieelsete lasteasutuste, kutseõppeasutuste kui üldhariduskoolide juhid töölepingu alusel. **Kui direktorite keskmine koormus ületab õpetajate keskmise koormuse näitajaid, siis õppealajuhatajad töötavad koolieelsetes lasteasutustes ning üldhariduskoolides keskmiselt madalama koormusega kui nimetatud õppeasutuste õpetajad** (koolieelsete lasteasutuste õpetajate koormus on 2021/2022. õa-l 0,96 ning üldhariduskoolide õpetajate koormus 0,83 ametikohta). 2021/2022. õa-l töötavad koolieelsete lasteasutuste direktorid täiskõormusega, kutseõppeasutuste ning üldhariduskoolide direktorid töötavad vastavalt keskmise koormusega 0,97 ja 0,98 ametikohta. Õppealajuhatajate hulgas on erandiks kutseõppeasutuste õppejuhid, kelle keskmine koormus ületab tublisti õpetajate keskmist koormust - 2021/2022. õa õpetajate koormus on 0,66, õppejuhtidel aga 0,98. Koolieelsete lasteasutuste õppealajuhatajate keskmine koormus on 2021/2022. õa-l aga 0,82 ning üldhariduskoolides 0,79 ametikohta. Õpetajatöö on spetsiifilisem (teatud juhtudel vajataksegi osalise koormusega õpetajat) kui koolijuhi töö, see ei sõltu niivõrd õppekavast ning laste või õpilaste arvust õppeasutuses, seega on mõistetav, et direktorite keskmine koormus ületab õpetajate keskmise koormuse näitajaid.

Tugispetsialistid

Tugiteenuste kättesaadavusest sõltub lapse areng ning õpiedukus. Kui laps saab talle vajalikku tuge viivitusega pärast vajaduse tekkimist, on loodud tingimused lasteaias ja koolis edasijõudmiseks. Vajaliku toe saamise eeldus on hästi ettevalmistatud õpetajad ja tugispetsialistid, kes oskavad erinevaid lapsi hariduse omandamisel toetada. Riigikontrolli hinnangul saavad lapsed enamjaolt neile vajalikke tugiteenuseid 64% munitsipaallasteasutades ja 74% -põhikoolides. Teised peavad toime tulema vajalikest oluliselt väiksema abiga, hankima seda mujalt või jääma abita – selliseid lapsi on kokku vähemalt 8400.¹¹⁵ **Toe saamist takistab jätkuvalt tugispetsialistide puudus.** Ametikohad on haridusasutustes küll loodud, kuid spetsialiste ei ole leitud. Ülikooli tasemeõppe õppekohtade ja lõpetajate arvud ei kata tugispetsialistide nõudlust ka lähitulevikus. Lasteasutade ja koolide hinnangul on praeguse korralduse jätkudes kokku vaja juurde üle 1000 täiskoha jagu tugispetsialiste (st koguarv taandatud täistööajale)¹¹⁶.

Tugispetsialistid on eripedagoogid, logopeedid, koolipsühholoogid ja sotsiaalpedagoogid. EHISesse kogutavad¹¹⁷ tugispetsialistide andmed näitavad, et viimase kümne õppeaasta jooksul on kasvanud tugispetsialistide arv koolieelsetes lasteasutustes. Võrreldes 2012/2013. õa-ga töötab 2021/2022. õa koolieelsetes lasteasutustes eripedagooge rohkem 179 ning logopeede 69 võrra. Üldhariduskoolide tugispetsialistide andmed näitavad, et eriti suur nõudlus on sotsiaalpedagoogide järele. Üldhariduskoolides on viimasel kümnendil langenud logopeedide arv, langus tipnes 2016/2017. õa-l, pärast seda on see püsinud väikeste kõikumistega enam-vähem stabiilne. Teiste tugispetsialistide arv on kasvanud. Üldhariduskoolides töötab 2021/2022. õa-l võrreldes kümne õppeaasta taguse ajaga 277 eripedagoogi, 85 koolipsühholoogi ja 227 sotsiaalpedagoogi rohkem. Logopeedide arv on üldhariduskoolides langenud kümne õppeaastaga 45 võrra. Kutseõppeasutustes on kasvanud

¹¹⁴ 2021/2022. õa-l pakub juhtimisteenust üks üldhariduskooli direktor ja neli koolieelse lasteasutuse direktorit võlaõiguslike lepingu alusel.

¹¹⁵ Hariduse tugiteenuste kättesaadavus. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 25. november 2020, lk 1. <https://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2516/language/et-EE/Default.aspx>. Audit hõlmab omavalitsuse lasteasutades ning üldhariduskoolide põhikooliastmes õppivatele lastele vajaliku toe pakkumist. Audit ei käsitle haridusliku erivajadusega laste koolides õppivate laste toetamist.

¹¹⁶ *Ibid.* Lk 2.

¹¹⁷ Alates 02.10.2018 kogutakse EHISesse infot nende tugispetsialistide kohta, kes töötavad õppeasutuses ehk kuuluvad õppeasutuse töötajate koosseisu või töötavad kohaliku omavalitsuse hallatavas asutuses ning lepingu lisas on välja toodud koormus õppeasutuses. Erasektoris töötavad tugispetsialistid: kui töölepingus on õppeasutus fikseeritud töötamise kohana (st et ka koormus on teada), siis tuleb need tugispetsialistid sisestada EHISse andmebaasi. Võlaõiguslike lepingute alusel tugiteenuse pakkuja sisestamine andmebaasi on vabatahtlik.

koolipsühholoogide ja sotsiaalpedagoogide kättesaadavus, samas eripedagooge kutseõppeasutustes praktiliselt enam ei töötagi (2021/2022. õa neli eripedagoogi). Võrreldes 2012/2013. õa-ga on eripedagoogide arv vaatamata langustendentsile kasvanud nelja võrra, aga seda seetõttu, et 2012/2013. õa-l ei töötanud kutseõppeasutustes mitte ühtegi eripedagoogi. Koolipsühholooge on lisandunud kolm ja sotsiaalpedagooge 19. (vt tabel 9). Võrreldes koolieelsete lasteasutuste või üldhariduskoolidega, on kutseõppeasutustes eripedagoogide vajadus kindlasti palju väiksem, kuna enamasti on tegemist täiskasvanud õppuritega, mitte haridustee alguses olevate laste ja õpilastega.

Tabel 9. Koolieelsete lasteasutuste (KELA), üldhariduskoolide (ÜHK) ja kutseõppeasutuste (KÕA) tugispetsialistide arvud viimasel kümnel õppeaastal (2012/13-2021/22. õa).

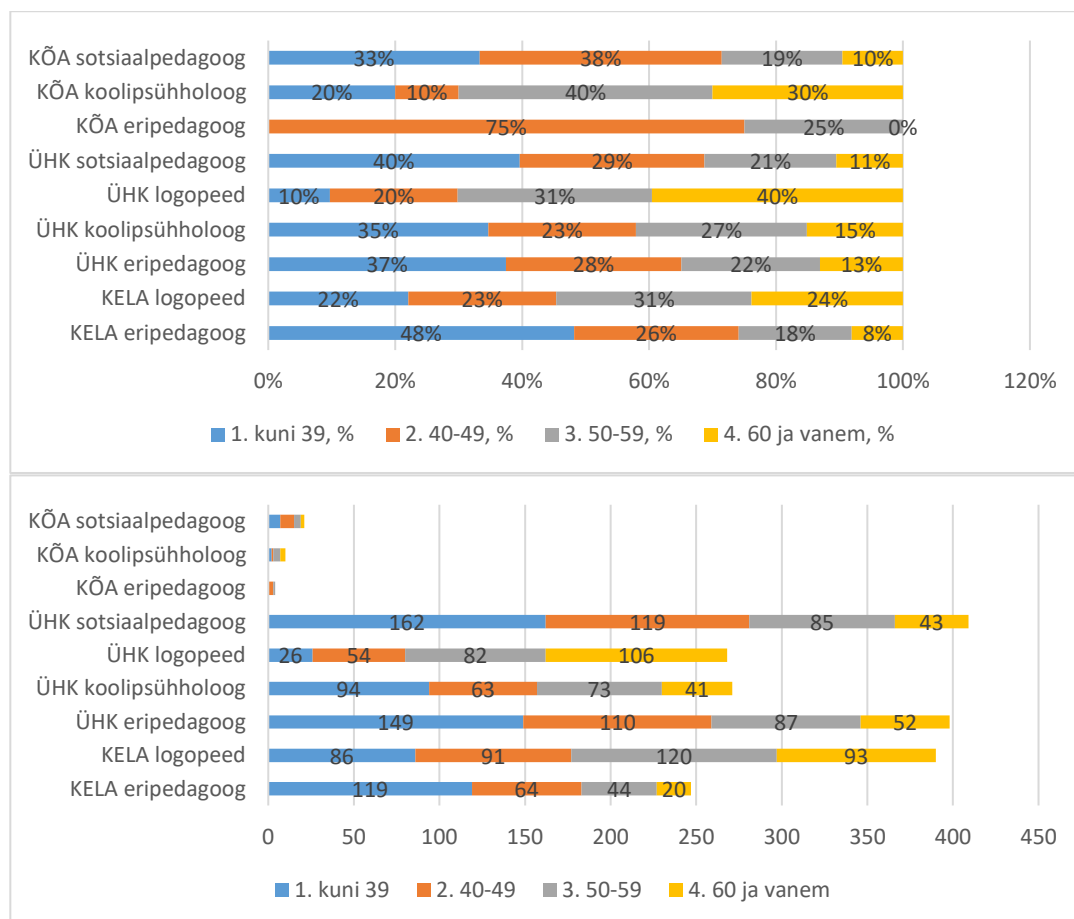
Õppeaasta	KELA eripedagoog	KELA logopeed	ÜHK eripedagoog	ÜHK koolipsühholoog	ÜHK logopeed	ÜHK sotsiaalpedagoog	KÕA eripedagoog	KÕA koolipsühholoog	KÕA sotsiaalpedagoog
2012/13	68	321	121	186	313	182		7	2
2013/14	86	343	153	169	279	227	10	7	10
2014/15	93	350	160	154	268	219	10	9	11
2015/16	106	346	176	166	258	230	7	8	11
2016/17	112	343	208	165	244	249	7	9	8
2017/18	132	347	217	175	248	262	6	9	12
2018/19	155	359	289	210	274	331	6	9	17
2019/20	183	353	330	226	263	369	5	11	17
2020/21	199	374	361	245	271	395	5	12	18
2021/22	247	390	398	271	268	409	4	10	21
KESKMI NE	138	353	241	197	269	287	7	9	13
2021/22 vs 2012/13	179	69	277	85	-45	227	4	3	19

Allikas: EHIS

Tugispetsialistid on nii koolieelsetes lasteasutustes, üldhariduskoolides kui ka kutseõppeasutustes valdavalt naised. Viimasel viiel õppeaastal on koolieelsete lasteasutuste eripedagoogide ja logopeedide hulgas töötanud 1-3 meest, kutseõppeasutustes on viimasel neljal õppeaastal töötanud kaks meest sotsiaalpedagoogina. Üldhariduskoolides on mehi pigem koolipsühholoogide ning sotsiaalpedagoogide hulgas – koolipsühholoogide hulgas töötab 2021/2022. õa -l 17 meessoost koolipsühholoogi, võrreldes viie õppeaasta taguse ajaga on neid juurde tulnud 11. Sotsiaalpedagooge töötab üldhariduskoolides kaheksa, võrreldes viie õppeaasta taguse ajaga on neid ühe võrra vähem.

Enamiku tugispetsialistide puhul ei saa täheldada vananemist. Koolieelsete lasteasutuste tugispetsialistide hulgas on enim noorimaid, st kuni 39-aastaseid tugispetsialiste. 2021/2022. õa on pea pooled (48%) eripedagoogist ja 22% logopeedidest kuni 39-aastased. Viimastel õppeaastal on need osakaalud olnud pea muutumatud. Lasteaedade eripedagoogidest on kolmveerand (2021/2022. õa 74%) ning 45% logopeedidest on alla 50-aastased. Viimasel viiel õppeaastal on need näitajad püsinud praktiliselt muutumatuna. **Üldhariduskoolide tugispetsialistidest on vanimad logopeedid.** Perioodil 2017/2018-2021/2022. õa on üldhariduskoolide eripedagoogidest olnud keskmiselt 38%, koolipsühholoogidest keskmiselt 38% ja sotsiaalpedagoogidest keskmiselt 39% kuni 39-aastased. Ainult logopeedide hulgas on olnud noorimasse vanusgruppi kuulujaid keskmiselt 10%. 2021/2022. õa-l on alla 50-aastaseid eripedagooge ja sotsiaalpedagooge üldhariduskoolide eripedagoogide ja sotsiaalpedagoogide hulgas ligikaudu 2/3 (eripedagooge 65% ja sotsiaalpedagooge 69%). Ainult logopeedide hulgas on käesoleval õppeaastal 70% neid, kes on 50-a või vanemad, see osakaal on tõusnud võrreldes 2017/2018. õa-ga. **Kutseõppeasutuste tugispetsialistidest on vanimad koolipsühholoogid.** 2021/2022. õa-l on 70% kõigist kutseõppeasutuste psühholoogidest vanuses 50+. Kõige arvukam vanusgrupp on 50-59.a (40% kõigist koolipsühholoogidest). Positiivsena saab esile tuua, et 1/5 koolipsühholoogidest on vanuses kuni 39.a ja see näitaja ületab 40-49.aastaste osakaalu (10%). Kutseõppeasutustes töötavad üksikud eripedagoogid, nende hulgas pole viimasel kolmel õppeaastal

olnud mitte ühtegi kuni 39-a eripedagoogi. EHISe andmete alusel võib väita, et kutseõppeasutustes töötavad eripedagoogid on 40-49.a (2021/2022. õa-l on kuulub nimetatud vanusgruppi neljast eripedagoogist kolm). Sotsiaalpedagoogidest on 2021/2022. õa 71% kuni 49-a, samas selle vanusgruppi osakaal on viimasel viiel õppeaastal jõudsalt langenud – 2017/2018. õa-l kuulus nimetatud vanusgruppi 83% kõigist sotsiaalpedagoogidest. Kasvanud on 50-59.a osakaal, 19% kutseõppeasutuste sotsiaalpedagoogidest kuulub nimetatud vanusgruppi, viis õppeaastat tagasi ei kuulunud sellesse vanusgruppi mitte ühtegi sotsiaalpedagoogi. (vt joonis 75).

Joonis 75. Tugispetsialistide vanuseline koosseis koolieelsetes lasteasutustes (KELA), üldhariduskoolides (ÜHK) ja kutseõppeasutustes (KÕA) 2021/2022. õa-l.

Allikas: EHIS

Tugispetsialistide kvalifikatsiooninõuded on erialane magistrikraad või sellele vastav kvalifikatsioon (sotsiaalpedagoogi puhul erialane kõrgharidus) või eripedagoogi, logopeedi, koolipsühholoogi või sotsiaalpedagoogi kutse¹¹⁸. Koolieelsete lasteasutuste eripedagoogidest vastab kvalifikatsiooninõuetele 79% ning logopeedidest 91%. Viimase viie õppeaastaga on kvalifikatsiooninõuetele vastavate eripedagoogide osakaal pisut tõusnud (2017/2018. õa oli nimetatud näitaja 74%) ja logopeedide osakaal jäänud muutumatuks (viis õppeaastat tagasi oli kvalifikatsiooninõuetele vastavaid logopeede 90%). Üldhariduskoolide eripedagoogidest vastab kvalifikatsiooninõuetele 85%, koolipsühholoogidest 83%, sotsiaalpedagoogidest 86% ning logopeedidest lausa 93%. Ainsana on kvalifikatsiooninõuetele vastavate tugispetsialistide osakaal langenud koolipsühholoogide hulgas (2017/2018. õa-l oli kvalifikatsiooninõuetele vastavaid psühholooge 89%). Seega **üldhariduskoolide tugispetsialistide hulgas on kvalifikatsiooninõuetele vastavaid tugispetsialistide rohkem kui lasteasutustes**. Viimasel viiel õppeaastal on kõik kutseõppeasutuste eripedagoogid vastanud kvalifikatsiooninõuetele, sotsiaalpedagoogist on 90% hinnatud käesoleval õppeaastal kvalifikatsiooninõuetele vastavateks. Viimasel viiel õppeaastal on see osakaal tõusnud (2017/2018. õa oli see 75%). Kutseõppeasutuste

¹¹⁸ Sealsamas.

koolipsühholoogide hulgas on perioodil 2017/2018-2021/22. õa langenud kvalifikatsiooninõuetele vastavate osakaal. 2017/2018. õa-l vastasid kõik koolipsühholoogid nõuetele, 2021/2022. õa-ks on see osakaal langenud 70%.

Võlaõigusliku lepingu alusel tugiteenuse pakkumine koolieelsetes lasteasutustes, üldhariduskoolides ja kutseõppeasutustes on erandlik¹¹⁹. Seega töötavad pea kõik tugispetsialistid töölepingu alusel. **Keskmiselt kõige suurema koormusega töötavad kutseõppeasutuste tugispetsialistid ning keskmiselt kõige madalama keskmise koormusega üldhariduskoolide tugispetsialistid.** Eripedagoogidest töötavad keskmiselt kõige suurema koormusega kutseõppeasutuste eripedagoogid: 2021/2022. õa-l töötavad kõik nimetatud eripedagoogid täiskoormusega. Koolieelsete lasteasutuste eripedagoogide keskmine koormus on käesoleval õppeaastal 0,77 ja üldhariduskoolides 0,73 ametikohta. Kui lasteadeade logopeedid töötavad 2021/2022. õa keskmiselt koormusega 0,84 ametikohta, siis üldhariduskoolide logopeedide puhul on see näitaja ainult 0,66 ametikohta. Koolipsühholoogid töötavad nii üldhariduskoolides kui kutseõppeasutustes keskmiselt koormusega 0,78 ametikohta. Üldhariduskoolide sotsiaalpedagoogide keskmine koormus on võrdne õpetajate keskmise koormusega, mis on 0,83 ametikohta. Kutseõppeasutuste sotsiaalpedagoogid töötavad suurema koormusega, keskmiselt koormusega 0,9.

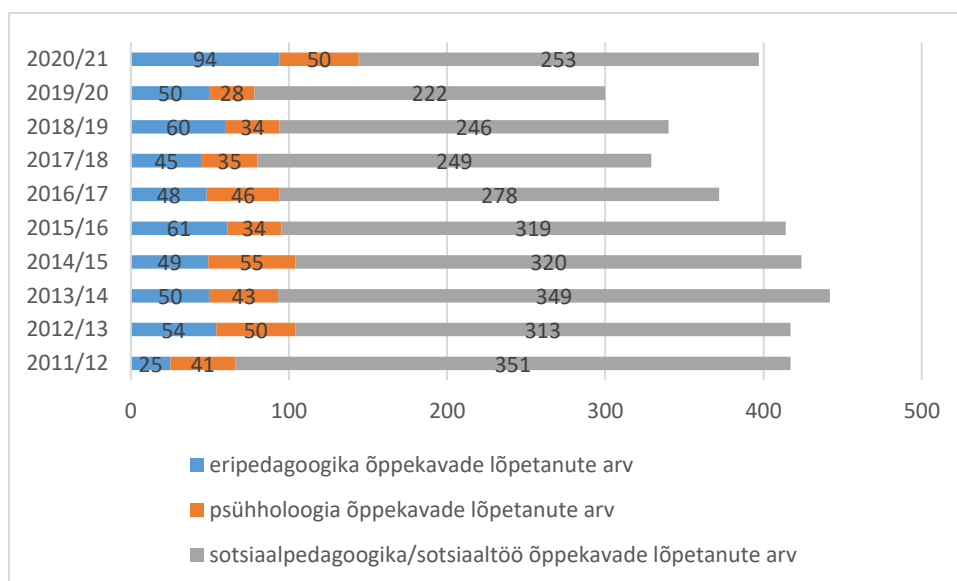
Tugispetsialistide koolitus ja järelkasv

Tugiteenuste pakkumise oluline eeldus on vajalike tugispetsialistide olemasolu. Kuigi haridusasutustes töötavate tugispetsialistide arv on aastatega suurenenud, on jätkuvalt arvestatav hulk tugispetsialiste nii koolides kui ka lasteadeades puudu. Ühtlasi oli tugispetsialistide tasemekoolituses osalemiseks pikalt takistuseks paindlike õppevormide puudumine¹²⁰.

Tugispetsialistide koolitus toimub suures osas magistriõppes, ainsana koolitatakse sotsiaalpedagooge ka rakenduskõrgharidusõppes ja bakalaureuseõppes. Eripedagooge ja logopeede koolitatakse eripedagoogika, koolipsühholooge psühholoogia ning sotsiaalpedagooge sotsiaalpedagoogika ning sotsiaaltöö õppekavadel. EHISe kõrghariduse lõpetanute andmed näitavad, et tugispetsialistide koolituse lõpetanute arv langes pidevalt 2014/2015. õa-st kuni 2019/2020. õa-ni, 2020/2021. õa-l oli lõpetanute arv taas tõusnud. Teisalt lõpetas 2020/2021. õa-l (lõpetanute arv kokku 397) ikkagi 20 tugispetsialistide koolituse lõpetanut vähem kui kümme õppeaastat tagasi 2011/2012. õa-l (lõpetanuid 417). Kõige rohkem on koolitatud sotsiaalpedagooge, samas on see mõistetav, kuna sotsiaalpedagooge ettevalmistavate õppekavade amplituud on laiem kui teisi tugispetsialiste koolitavate õppekavade hulk. **Võrreldes kümne õppeaasta taguse ajaga on kasvanud nii eripedagoogika kui psühholoogia õppekavade lõpetanute arv vastavalt 69 ja üheksa isiku võrra, samas sotsiaalpedagoogide ettevalmistuse omandanud oli 2020/2021. õa 98 võrra vähem kui 2011/2012. õa-l.** (vt joonis 76).

¹¹⁹ See, et tugiteenust pakuvad võlaõigusliku alusel pigem üksikud tugispetsialistid võib olla seotud töigaga, et EHISesse on võlaõiguslike lepingute sisestamine vabatahtlik.

¹²⁰ Hariduse tugiteenuste kättesaadavus. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 25. november 2020, lk 22; 24. <https://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2516/language/et-EE/Default.aspx>. Audit hõlmab omavalitsuse lasteadeades ning üldhariduskoolide põhikooliastmes õppivatele lastele vajaliku toe pakkumist. Audit ei käsitle haridusliku erivajadusega laste koolides õppivate laste toetamist.

Joonis 76. Tugispetsialistide koolituse lõpetanute arv perioodil 2011/2012-2020/2021. õa.
Allikas: EHIS

Kuna tugispetsialistide ettevalmistus ja kvalifikatsiooninõuded on spetsiifilisemad kui õpetajatel, siis on väga oluline, et eripedagoogika, psühholoogia ning sotsiaaltöö/sotsiaalpedagoogika koolituse lõpetanud asuksid erialasele tööle lasteaedadesse, üldhariduskoolidesse ja kutseõppeasutustesse, kus laste ja õpilaste toe vajadus on ajas järjest kasvav. Kutseõppeasutustes töötab üleüldiselt vähe tugispetsialiste, seega ka tugispetsialisti tööks vajaliku koolituse saanutel on keeruline neisse õppeasutustesse erialasele tööle asuda, seda on teinud väga vähesed. Seega kutseõppeasutustesse erialasele tööle asumist selles analüüsis ei käsitleta. **EHISe andmed toovad välja tendentsi, et kui eripedagoogika, psühholoogia ning sotsiaalpedagoogika/sotsiaaltöö lõpetanud asuvad tugispetsialistina tööle, siis üldiselt ainult erialasele tugispetsialisti tööle, st et näit eripedagoogika lõpetanud asuvad tööle eripedagoogina või logopeedina, aga mitte sotsiaalpedagoogina või koolipsühholoogina.** See erisus tuleneb erialade kitsast spetsiifikast.

Tugispetsialiste ettevalmistavate õppekavade lõpetanutest asuvad liiga vähesed haridusasutustesse erialasele tööle, viiendal õppeaastal peale lõpetamist on nende osakaal veelgi langenud (vt tabel 10). Seda kinnitavad nii tööle asunute absoluutarvud kui osakaalud. **Kõige paremini on rakendatud eripedagoogika lõpetanud, kõige vähem asuvad sotsiaalpedagoogidena tööle sotsiaalpedagoogika/sotsiaaltöö õppekavade lõpetanud.** Seda kinnitavad nii kümne õppeaasta keskmised andmed kui viimase vaadeldavad õppeaasta andmed. Sotsiaalpedagoogika/sotsiaaltöö lõpetanute vähenemine haridusasutustesse erialasele tööle asumine on mõistetav, kuna nende õppekavade lõpetanutel on lai tööpõld, sotsiaaltöö ettevalmistusega inimeste järele on suur vajadus ka muudes sektorites. EHISe kümne õppeaasta lõpetanute andmetest nähtub, et keskmiselt enam töötab lõpetamisele järgneval õppeaastal õpitud ametis eripedagoogika lõpetanuid – üldhariduskoolides lausa u 1/5. Kokku töötab üldhariduskoolides ja koolieelsetes lasteasutustes lõpetamisele järgneval õppeaastal eripedagoogika lõpetanutest eripedagoogi või logopeedi ametis keskmiselt 49% ehk pea pooled eripedagoogika lõpetanutest¹²¹. Psühholoogia õppekavade viimase kümne õppeaasta lõpetanutest töötab üldhariduskoolides lõpetamisele järgneval õppeaastal koolipsühholoogina keskmiselt vastavalt ainult 5% ehk väga vähesed teevad selle valiku. Tn saab seda põhjendada asjaoluga, et psühholoogide teenust vajatakse laiadalt ja kahjuks on muudes sektorites tasu tehtava töö eest kõrgem kui haridusasutustes. Viiendaks õppeaastaks peale lõpetamist on lasteaedades ning üldhariduskoolides töötavate erialase ettevalmistuse saanud tugispetsialistide osakaal langenud. Ka eripedagoogika õppekavade lõpetanute puhul on kümne õppeaasta keskmine näitaja langenud 36%-le. Osakaalu languse üks põhjusteks on ni ajutiselt tööturult eemal viibimine kui ka ametist lahkumine.

¹²¹ Osa lõpetanutest võivad töötada nii koolieelsetes lasteasutustes kui üldhariduskoolides, tabelis esitatud jaotuse puhul kajastuvad sellised isikud mitmekordselt.

Tabel 10. Osakaalud tugispetsialiste koolitavate õppekavade lõpetanutest, kes on asunud erialasele tööle koolieelsetes lasteasutustes ja üldhariduskoolides.

		10 õppeaasta keskmine	Viimane vaadeldav õppeaasta	10 õppeaasta keskmine, %	Viimane vaadeldav õppeaasta, %
Lõpeta mise õppeaast ad		2011/2012- 2020/2021. õa lõpetanud	2020/2021. õa lõpetanud	2011/2012- 2020/2021. õa lõpetanud	2020/2021. õa lõpetanud
Tööl tugispet sialistin a lõpetami se õppeaast ale järgneva l õppeaast al	Eripedagoogika lõpetanute töötamine eripedagoogina koolieelsetes lasteasutustes	7	19	12%	20%
	Eripedagoogika lõpetanute töötamine logopeedina koolieelsetes lasteasutustes	6	10	11%	11%
	Eripedagoogika lõpetanute töötamine eripedagoogina üldhariduskoolides	12	30	21%	32%
	Psühholoogia lõpetanute töötamine koolipsühholoogina üldhariduskoolides	6	13	15%	26%
	Eripedagoogika lõpetanute töötamine logopeedina üldhariduskoolides	3	2	5%	2%
	Sotsiaalpedagoogika/sotsiaaltöö lõpetanute töötamine sotsiaalpedagoogina üldhariduskoolides	14	24	5%	9%
Lõpeta mise õppeaast ad		2007/2008- 2016/2017. õa lõpetanud	2016/2017. õa lõpetanud	2007/2008- 2016/2017. õa lõpetanud	2016/2017. õa lõpetanud
Tööl tugispet sialistin a viimendal õppeaast al peale lõpetami se õppeaast at	Eripedagoogika lõpetanute töötamine eripedagoogina koolieelsetes lasteasutustes	3	4	7%	8%
	Eripedagoogika lõpetanute töötamine logopeedina koolieelsetes lasteasutustes	3	6	8%	13%
	Eripedagoogika lõpetanute töötamine eripedagoogina üldhariduskoolides	7	12	16%	25%
	Psühholoogia lõpetanute töötamine koolipsühholoogina üldhariduskoolides	4	6	9%	13%
	Eripedagoogika lõpetanute töötamine logopeedina üldhariduskoolides	2	3	5%	6%
	Sotsiaalpedagoogika/sotsiaaltöö lõpetanute töötamine sotsiaalpedagoogina üldhariduskoolides	12	14	4%	5%

Sarnaselt õpetajaskonnaga, toimub ka tugispetsialistide hulgas igal aastal liikuvus. St, et igal aastal vahetub teatud hulgal tugispetsialiste, osa tugispetsialistidest alustab ametis ja osa tugispetsialistidest lahkub töölt. Järgnevalt vaadeldakse õpetajate liikuvuse ja juurdekasvu andmed. Tugispetsialisti amet eeldab spetsiifilist koolitust, samas on tugispetsialisti ametis alustanute hulgas ka neid, kes on tulnud muudest eluvaldkondadest või muude õppekavade lõpetanud. Viimase kümne õppeaasta liikuvusest ja juurdekasvust annab ülevaate tabel 11. Ka tugispetsialistide puhul on alustanute hulgas nii esmakordselt tööle asunud kui ka ametisse naasnud, tugispetsialisti töölt lahkunute hulgas nii ajutiselt lahkunuid (lühemaks kui ka pikemaks ajaks) kui ka neid, kes tugispetsialistina enam ei jätka, vaid leiavad rakendust muudes eluvaldkondades. Tugispetsialistide juurdekasv on vastaval õppeaastal tugispetsialistina alustanute ning eelmise õppeaastal jooksul tugispetsialisti töölt lahkunud tugispetsialistide vahe.

Viimase kümne õppeaasta jooksul on koolieelsetes lasteasutustes alustanud eripedagoogi karjääri keskmiselt 34 ning logopeedina 48, üldhariduskoolides eripedagoogina keskmiselt 72, koolipsühholoogina 41, logopeedi ametis 38 ja sotsiaalpedagoogina 75, kutseõppeasutustes eripedagoogina ja koolipsühhoogina keskmiselt kaks ning sotsiaalpedagoogina keskmiselt viis alustanud tugispetsialisti. EHISe andmed näitavad, et kutseõppeasutustesse on tööle asunud väga vähe uusi tulijaid, samas töötab nendes õppeasutustes üleüldse väga vähe tugispetsialiste, seega on ka nende asendusvajadus väike. Nii koolieelsetes lasteasutustes kui üldhariduskoolides on tugispetsialisti tööd alustanute hulk võrreldes 2011/2012. õa-ga kasvanud, erandiks on kutseõppeasutused, kuhu pole viimastel õppeaastatel lisandunud pea ühtegi tugispetsialisti (va sotsiaalpedagoogid) (vt tabel 11).

Koolieelsetes lasteasutustes on perioodil 2011/2012-2020/2021.õa eripedagoogi töölt lahkunud keskmiselt 22 ja logopeedi ametikohalt keskmiselt 40 tugispetsialisti, üldhariduskoolides eripedagoogi ametikohalt keskmiselt 52, koolipsühholoogi ametikohalt 37, logopeedi töölt on lahkunud keskmiselt 44 ning sotsiaalpedagoogi ametist 51 spetsialisti. Kutseõppeasutustest keskmiselt lahkunute arvud on väga väikesed (keskmiselt kaks eripedagoogi ja koolipsühholoogi ning kolm sotsiaalpedagoogi)). Põhjus on sama, mis kutseõppeasutustes alustanud tugispetsialistide puhul – kutseõppeasutusi kokku on vähe, tugispetsialisti ametikohti on vähe, seega ka asendusvõimalusi on vähe. (vt tabel 11).

Viimase kümne õppeaasta keskmine õpetajate juurdekasvu näitaja on koolieelsetes lasteasutustes ning üldhariduskoolides valdavalt positiivne ehk lisanud on rohkem tugispetsialiste kui on ametist lahkunud (vt tabel 11). Ainsa erandina paistab üldhariduskoolide puhul silma logopeedide juurdekasvu näitaja, mis on kümne aasta keskmisena negatiivne. Kutseõppeasutuste tugispetsialistide kümne õppeaasta keskmised juurdekasvu näitajad on tugispetsialistide ametite lõikes kõikuvad – eripedagoogide juurdekasv on olnud negatiivne, koolipsühholooge on keskmiselt ametisse asunud ja lahkunud sama palju ehk juurdekasv puudub. Erandina on keskmine juurdekasv olnud positiivne sotsiaalpedagoogide puhul, aga lisandunud uute sotsiaalpedagoogide keskmine arv on minimaalselt ületanud lahkunute arvu. (vt tabel).

Tabel 11. Tugispetsialistide liikuvuse andmed viimasel kümnel õppeaastal koolieelsetes lasteasutustes, üldhariduskoolides ja kutseõppeasutustes

	Õppeaasta	2011/ 12	2012/ 13	2013/ 14	2014/ 15	2015/ 16	2016/ 17	2017/ 18	2018/ 19	2019/ 20	2020/ 21	keskmi ne
KEL A	Eripedagoogi tööd alustanute arv	16	17	31	29	30	27	40	41	50	56	34
	Eripedagoogi töölt lahkunute arv	17	13	22	17	21	20	18	22	40	33	22
	Aastane liikuvus		0	18	7	13	6	20	23	28	16	15
	Logopeedi tööd alustanute arv	49	44	63	57	36	40	45	51	39	51	48
	Logopeedi töölt lahkunute arv	35	41	50	40	43	41	39	45	30	37	40
	Aastane liikuvus		9	22	7	-4	-3	4	12	-6	21	7
ÜH K	Eripedagoogi tööd alustanute arv	51	47	71	50	53	77	56	122	110	86	72
	Eripedagoogi töölt lahkunute arv	48	39	43	37	45	47	50	69	55	85	52
	Aastane liikuvus		-1	32	7	16	32	9	72	41	31	27
	Koolipsühholoogi tööd alustanute arv	38	32	32	23	38	30	38	69	55	57	41
	Koolipsühholoogi töölt lahkunute arv	47	49	38	26	31	28	34	39	38	44	37
	Aastane liikuvus	11	-15	-17	-15	12	-1	10	35	16	19	6
	Logopeedi tööd alustanute arv	33	32	49	35	36	33	28	65	29	39	38
	Logopeedi töölt lahkunute arv	40	83	46	46	47	24	39	40	31	44	44
	Aastane liikuvus	-10	-8	-34	-11	-10	-14	4	26	-11	8	-6
	Sotsiaalpedagoogi tööd alustanute arv			82	52	52	67	63	115	92	77	75
	Sotsiaalpedagoogi töölt lahkunute arv		37	60	41	48	50	46	54	51	69	51
	Aastane liikuvus			45	-8	11	19	13	69	38	26	27
KÕ A	Eripedagoogi tööd alustanute arv	5		10	1	0	0	1	2	0	0	2
	Eripedagoogi töölt lahkunute arv	10	0	1	3	0	2	2	1	0	1	2
	Aastane liikuvus		-10	10	0	-3	0	-1	0	-1	0	-1
	Koolipsühholoogi tööd alustanute arv	2	2	1	3	2	2	2	5	3	1	2

Koolipüshhloogi töölt lahkunute arv	4	1	1	3	1	2	5	1	0	2	2
Aastane liikuvus	1	-2	0	2	-1	1	0	0	2	1	0
Sotsiaalpedagoogi tööd alustanute arv			9	3	3	3	5	7	5	3	5
Sotsiaalpedagoogi töölt lahkunute arv		1	2	3	6	1	2	5	2	1	3
Aastane liikuvus			8	1	0	-3	4	5	0	1	2

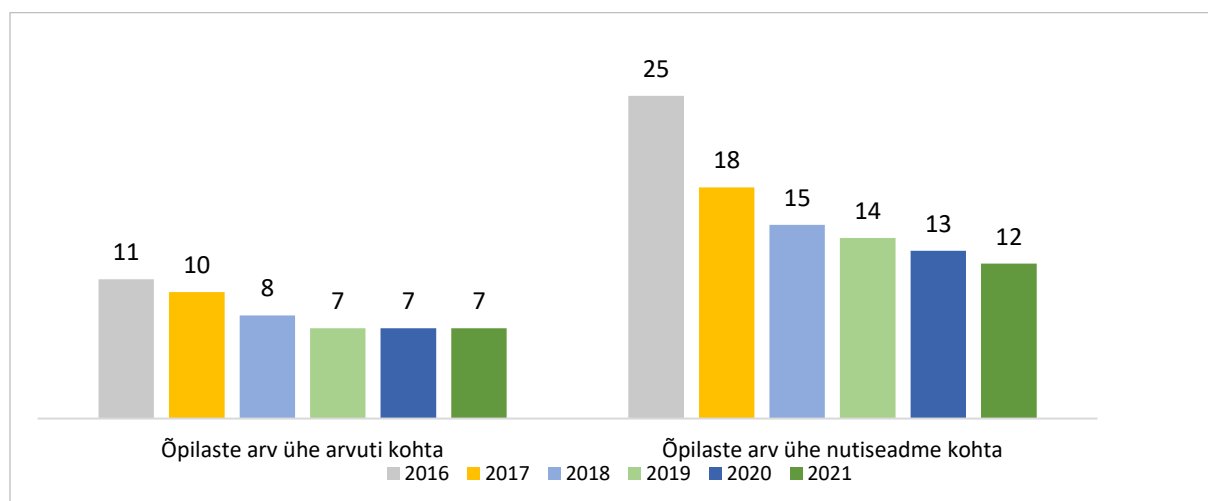
Kokkuvõttes tuleb kahjuks nentida, et tugispetsialiste ettevalmistavate õppekavade lõpetanute erialasele tööle asumise ning tugispetsialistide iga-aastase liikuvuse andmetele põhinedes seda, et erialase ettevalmistuse omandanute ning erialase tööle asunute hulk ei kata iga-aastase tugispetsialistide liikuvuse andmete põhjal tugispetsialistide asendusvajadust. Igal aastal on tööle asunute hulgas nii erialase ettevalmistusega esmakordselt ametisse asunud ka erialasele tööle naasjaid, aga ka muu ettevalmistusega spetsialiste. See probleem vajab täpsemalt edasi uurimist.

Digipööre hariduses

Digiseadmete kättesaadavus haridusasutustes (üldharidus)

Kestva koroonapandeemia tingimustes, mil paljud õpilased viibisid periooditi distantsõppel või pidid eneseisolatsiooni tõttu osalema õppetöös veebi teel, oli juurdepääs internetile ja digiseadmetele jätkuvalt väga oluline hariduse kättesaadavuse mõjutaja. Et tagada kõikidele õpilastele õppetööks vajalik arvuti, toetas riik MTÜ Lastekaitse Liidu kaudu 2800 arvuti soetamist koolidele ning kohalikele omavalitsustele eraldati miljon eurot õpilaste kodudes internetiühenduse parandamiseks. 2021. a detsembris nimetas internetiühenduse puudumist või selle piiratud mahtu distantsõppe probleemina ainult 3% lapsevanematest ja arvuti puudumist 4% lapsevanematest, kusjuures aasta varem oli arvuti puudumine probleemiks 11% lapsevanemate hinnangul.¹²² Seega on digiseadmete ja internetiühenduse kättesaadavus ning seeläbi ka ligipääs haridusele distantsõppe tingimustes paranenud.

Koolide digiseadmetega varustatuse paranemine peegeldub ka EHISe andmetes. Kui veel viis aastat tagasi oli Eesti üldhariduskoolides keskmiselt üks arvuti 10 õpilase kohta ja üks nutiseade 18 õpilase kohta, siis 2021. aastal on need näitajad 7 ja 12, kuigi õpilaste arv on samal ajal kasvanud. 2021/22. õppeaastal on üldhariduskoolides õpilaste kasutuses võrreldes eelmise õppeaastaga ligikaudu 3000 arvutit, 1100 nutiseadet ja 800 robotika-, elektroonika- ja mehhatroonikakomplekti rohkem. Samas on õpilaste arv ühe arvuti kohta viimasel kolmel aastal püsinud samal tasemel.

Joonis 77. Keskmise õpilaste arv õpilaste kasutuses olevate arvutite ja nutiseadmete kohta üldhariduskoolides.

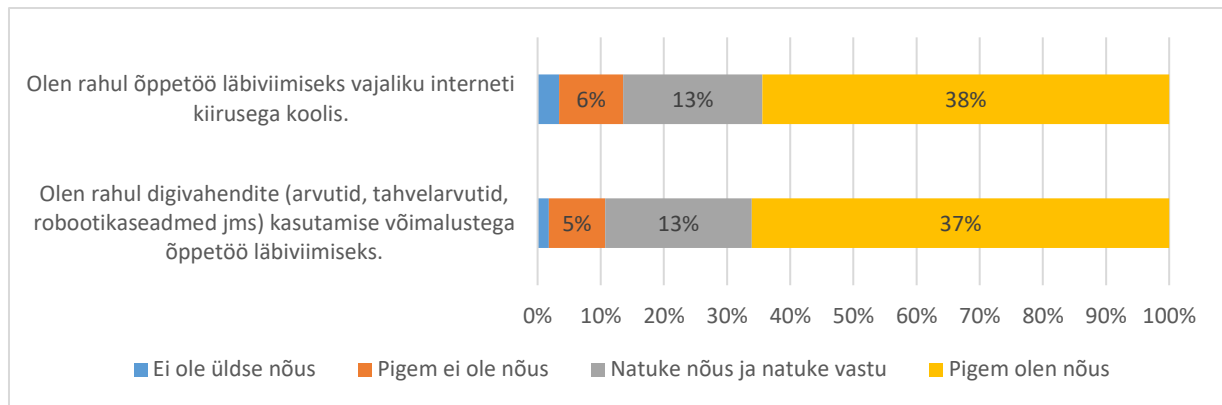
Allikas: EHIS

Lisaks koolide arvutitele jt digivahenditele kasutavad õpilased õppimiseks isiklikke seadmeid. 2021. a rahuloluküsitluse andmeil on 4. klassi õpilastest 95%-l (2020. a 90%), 8. klassi õpilastest 97%-l (2020. a 96%) ja 11. klassi õpilastest 99%-l (2020. a 97%) nutiseade, mida nad kasutavad õppimiseks väljaspool kooli, nt kodutööde tegemiseks.

Enamus õpetajatest on rahul digivahendite kasutamise võimalustega õppetöö läbiviimiseks ja interneti kiirusega koolis.¹²³

¹²² Turu-uuringute AS (2021). [COVID-19 teemaline küsitlus. 36. küsitluslaine](#). Küsitlus 15a. ja vanema elanikkonna seas. 8.-13. detsember 2021.

¹²³ Üldhariduskoolide õpetajate rahuloluküsitlused 2021. Haridus- ja noorteameti andmed.

Joonis 78. Õpetajate hinnangud digivahendite kasutamise võimalustele ja interneti kiirusele koolis.

Allikas: Üldhariduskoolide rahuloluküsitlused

Õpilaste digioskused

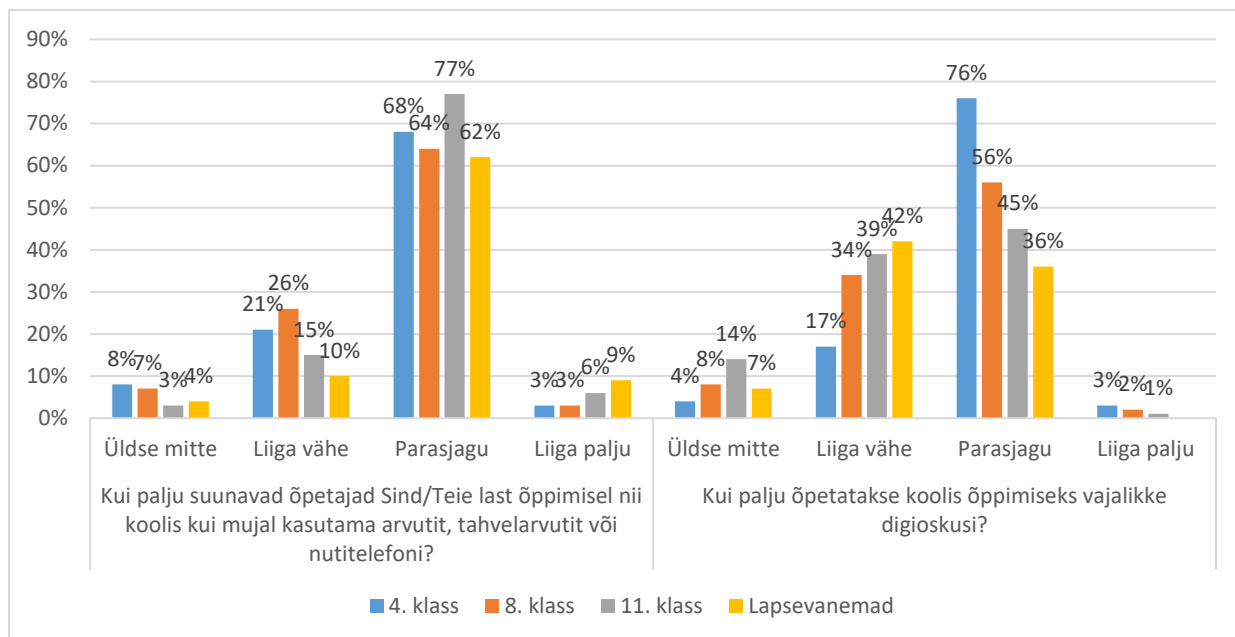
Ülesanne arendada kõikide õppeainete raames õpilaste digipädevust kui üldpädevust on põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades alates 2014. aastast. 2021. aastal viidi riiklik digipädevuste tasemetöö läbi üldhariduskoolide 8. ja 11. klassi õpilaste ning kutsekoolide 2. kursuse õpilaste seas ja selles mõõdeti pädevusi viies valdkonnas: teabe haldamine ehk infokirjaoskus, suhtlemine digikeskkondades, sisuloome, turvalisus ehk ohutus, probleemilahendus. Maksimaalne võimalik testitulemus oli 53 punkti, mida ei saavutanud ükski õpilane. Keskmine tulemus oli 8. klassis 34 punkti ja 11. klassis ja kutsehariduse õpilastel 37 punkti. Poiste tulemused olid keskmiselt kõrgemad kui tüdrukutel ning eesti keeles sooritati testi paremini kui vene keeles. Tulemused näitavad, et baastaseme digioskused on 84% 8. klassi õpilastest.¹²⁴

Üldhariduskoolide rahuloluküsitluse andmeil on kõige sagedasem tegevus, mida õpilased IKT vahendite abil õppides teevad, internetist info otsimine. Seda teeb igal nädalal üks või mitu korda 4. klassi õpilastest 34%, 8. klassi õpilastest 54% ja 11. klassi õpilastest 69%, kusjuures vastavad osakaalud on võrreldes eelmise õppeaastaga kasvanud. Sageduselt teisel kohal on arvutis vm digikeskkonnas ülesannete lahendamine, mida teeb iganädalaselt umbes veerand 4. klassi ning pooled 8. ja 11. klassi õpilastest. Kõige rohkem teevad õppetöö käigus erinevaid tegevusi digiseadmetes 11. klassi õpilased ja kõige vähem 4. klassi õpilased. Kõige vähem on õpilased hinnanud enda õppimise tulemusi digikeskkonnas (ca 2/3 8. ja 11. klassi õpilastest ei ole seda üldse teinud), mis näitab aga pigem seda, et enesehindamise kasutamine ei ole koolides veel väga levinud. Samuti on väga palju õpilasi, kes ei ole üldse teinud õppetöö käigus kaaslastele slaidi- või videositlust (4. klassis 58%, 8. klassis 39% ja 11. klassis 25%).

Enamik õpilasi arvab, et õpetajad suunavad neid digilahendusi kasutama parasjagu ja samal arvamusel on ka lapsevanemad. Aasta-aastalt on kasvanud õppijate rahulolu koolis õpetatavate digioskustega. Kõige enam on sellega, kui palju õpetatakse koolis õppimiseks vajalikke digioskusi, rahul 4. klassi õpilased. Samas arvab 42% 8. klassi õpilastest ja 53% 11. klassi õpilastest, et koolis ei õpetata õppimiseks vajalikke digioskusi üldse või õpetatakse liiga vähe. Ka ligi pooled lapsevanemad leiavad, et koolis ei õpetata digioskusi või neid võiks õpetada enam.¹²⁵

¹²⁴ Vainonen, K. (2022). [Lühikokkuvõte 2020/2021 õppeaasta digipädevuse 8. ja 11. klassi ning kutsekoolide 2. kursuse e-tasemetöö tulemustest](#). Haridus- ja noorteamet.

¹²⁵ Üldhariduskoolide õpilaste ja lapsevanemate rahuloluküsitlused 2021. Haridus- ja noorteameti andmed.

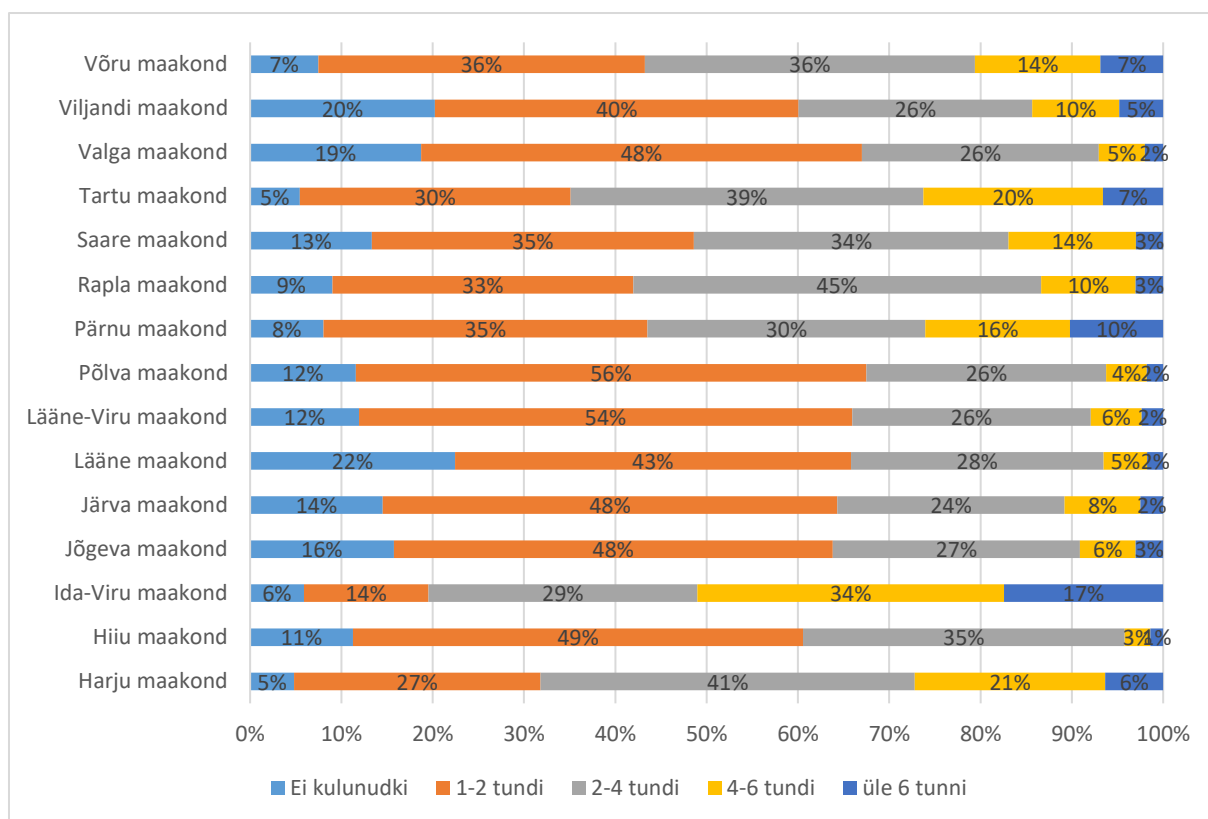

Joonis 79. Õpilaste ja lapsevanemate hinnangud digioskuste õpetamisele.

Allikas: Üldhariduskoolide rahuloluküsitlused

Digivahendite ja -õppevara kasutust suurendas ja digioskusi parandas ka 2021. aastal distantsõpe. Võrreldes 2020. a kevadega kasvas videotundidele kulunud aeg ja vähenes iseseisvatele ülesannetele kulunud aeg. Kui eelmisel kevadel kulus enamusele õpilastest aega uute vahendite ja keskkondade tundmaõppimisele, siis nüüd olid keskkonnad juba tuttavad. Vanemate klasside õpilastel kulus videotundidele rohkem aega, kui noorematel õpilastel. Ligi pooltel 4. klassi õpilastest oli päevas 1-2 videotundi, samas igal viiendal 11. klassi õpilasel kulus videotundidele päevas üle viie tunni. Õpilaste hinnangutes videotundide mahule ilmnisid olulised erinevused ka maakondade võrdluses. Kõige rohkem kulus endi hinnangul videotundidele aega Ida-Virumaa õpilastel – igal kolmandal õpilasel 4-6 tundi ja igal kuuendal õpilasel üle 6 tunni, samas kui näiteks Harjumaal kulus videotundidele päevas 4-6 tundi igal viiendal õpilasel ja üle 6 tunni 6% õpilastest. Õpilasi, kellel üldse videotundidele aega ei kulunud, oli kõige rohkem Läänemaal (22%) ja Viljandimaal (20%). Vt täpsemalt joonis 80.¹²⁶

¹²⁶ Fomotskin, S., Trumm, E. (2021). Üldhariduskoolide rahuloluküsitluse distantsõpet puudutavate küsimuste tulemuste analüüs. https://www.hm.ee/sites/default/files/uldhariduskoolide_rahulolukusitluse_tulemused.pdf

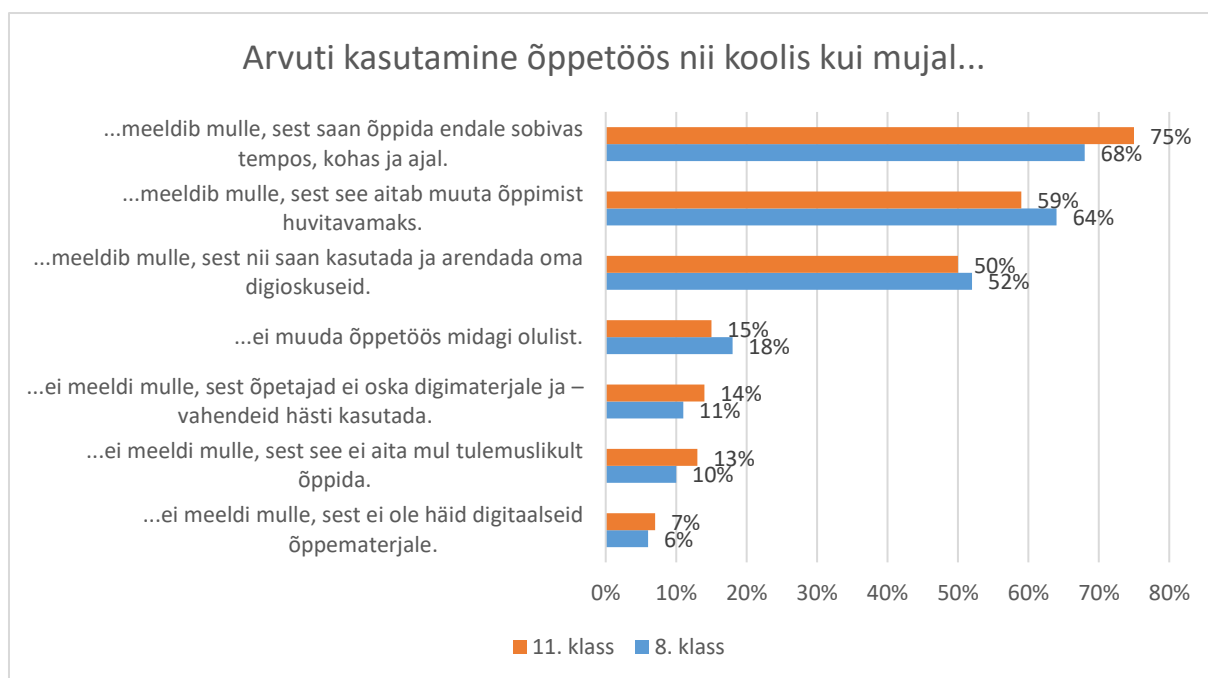

Joonis 80. Igapäevane ajakulu videotundides osalemisele distantsõppe ajal õpilaste hinnangul (kõigi küsitletud vanusegruppide üleselt, osakaalud vastanud õpilastest).

Allikas: Üldhariduskoolide rahuloluküsitlused

Arvuti kasutamine õppetöös nii koolis kui mujal meeldib enamikule õpilastest. Peamiselt toovad õpilased välja, et see võimaldab neil õppida endale sobivas tempos, kohas ja ajal ning et see aitab muuta õppimist huvitavamaks. Digioskuste arendamist väärtustavad ligikaudu pooled õpilased (vt joonis 81.) Samas on üksikuid koole, kus üle viiendiku vastajatest leiab, et õpetajad ei oska digimaterjale ja -vahendeid hästi kasutada. Selliste koolide hulgas on erineva suuruse ja asukohaga koole ning ühtset mustrit taustatunnuste osas välja ei joonistu.¹²⁷

¹²⁷ Lutsoja, Martina & Rebane 2021.

Joonis 81. Õpilaste hinnangud õppetöös arvuti kasutamise meeldivusele 2021.

Allikas: Üldhariduskoolide rahuloluküsitlused

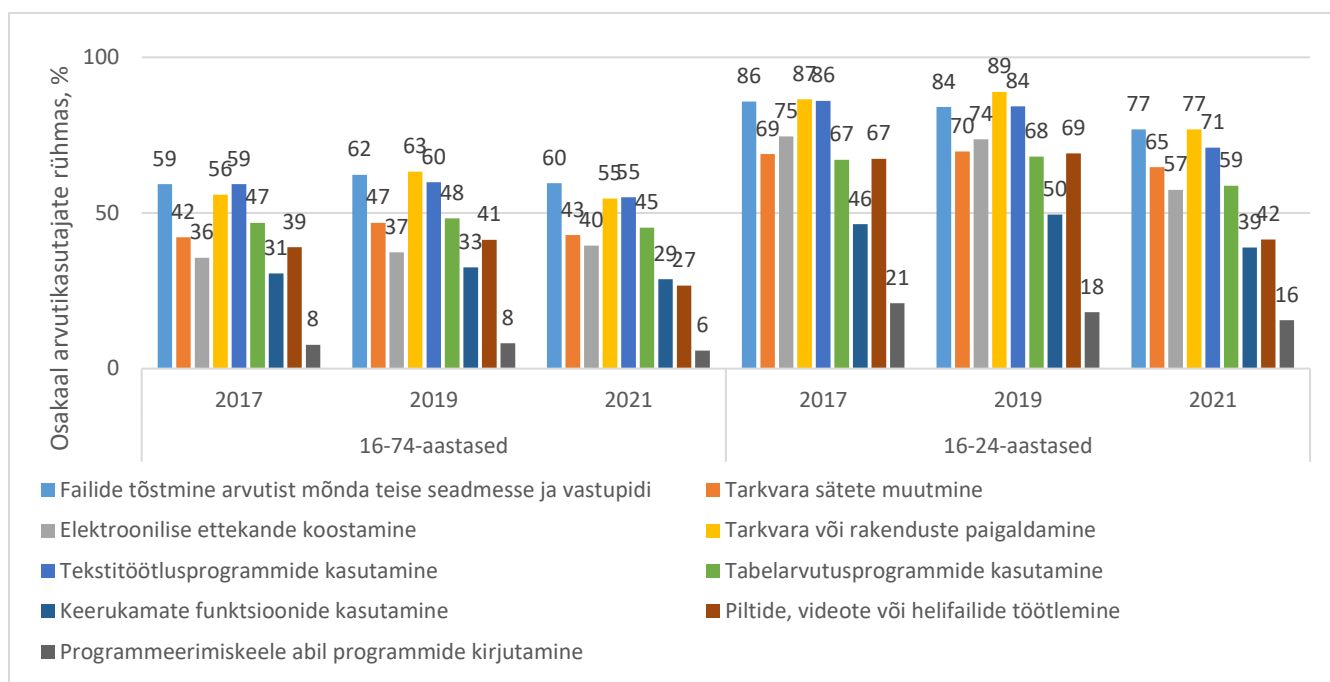
Sarnaselt eelnevatele aastatele kasutatakse õpilaste hinnangul arvutit kõige rohkem (vähemalt 1-2 korda nädalas) võõrkeelte tundides ja loodusainetes. Kõige vähem kasutatakse arvutit kehalises kasvatuses – ligi 2/3 õpilaste hinnangul ei ole seda üldse tehtud.¹²⁸ Eraldi IKT aineid õpib üldhariduskoolides veidi üle 57 000 õpilase ja koolide pakutavates IKT huviringides osaleb ligikaudu 14 000 õpilast.¹²⁹ Arvuti- või informaatikaõpetus on 60% 4. klassi, 42% 8. klassi ja 31% 11. klassi õpilastest.¹³⁰

Statistikaameti andmetel on 16-24-aastaste arvutikasutajate oskused paremad kui 16-74-aastastel arvutikasutajatel keskmiselt. Samas on vastupidiselt ootustele noorte erinevad arvuti kasutusoskused võrreldes viie aasta taguse ajaga langenud. Samuti on üllatav, et kuigi parimate oskustega on ootuspäraselt kõrgharidusega inimesed, siis enamike osaoskuste puhul on keskhariidusega inimeste oskused madalamad kui põhihariduse või madalama haridusega inimestel (vt joonis 82).

¹²⁸ Üldhariduskoolide õpilaste rahuloluküsitlused 2021. Haridus- ja noorteameti andmed.

¹²⁹ EHIS

¹³⁰ Üldhariduskoolide õpilaste rahuloluküsitlused 2021. Haridus- ja noorteameti andmed.

Joonis 82. 16-24-aastaste ja 16-74-aastaste arvuti kasutusoskused.

Allikas: Statistikaamet, tabel IT41

Õpetajate digioskused

Lasteaedade rahuloluküsitlus näitas, et alushariduse õpetajad kasutavad digivahendeid õppe- ja kasvatustöös kõige enam korra nädalas. Võrreldes 2018. aastaga on vähenenud nende lasteaiasõpetajate osakaal, kes ei kasuta õppe- ja kasvatustöös üldse digivahendeid (26%-lt 15%-le). Mida sagedamini kasutasid alushariduse õpetajad õppe- ja kasvatustöös digivahendeid, seda kõrgemalt hinnati rahulolu digivahendite kasutamise võimalustega ja oma oskusi digivahendite kasutamiseks. Mida vanem või pikema tööstaažiga oli alushariduse õpetaja, seda madalamalt hinnati enda oskuseid digivahendite õppe- ja kasvatustöös kasutamiseks.¹³¹

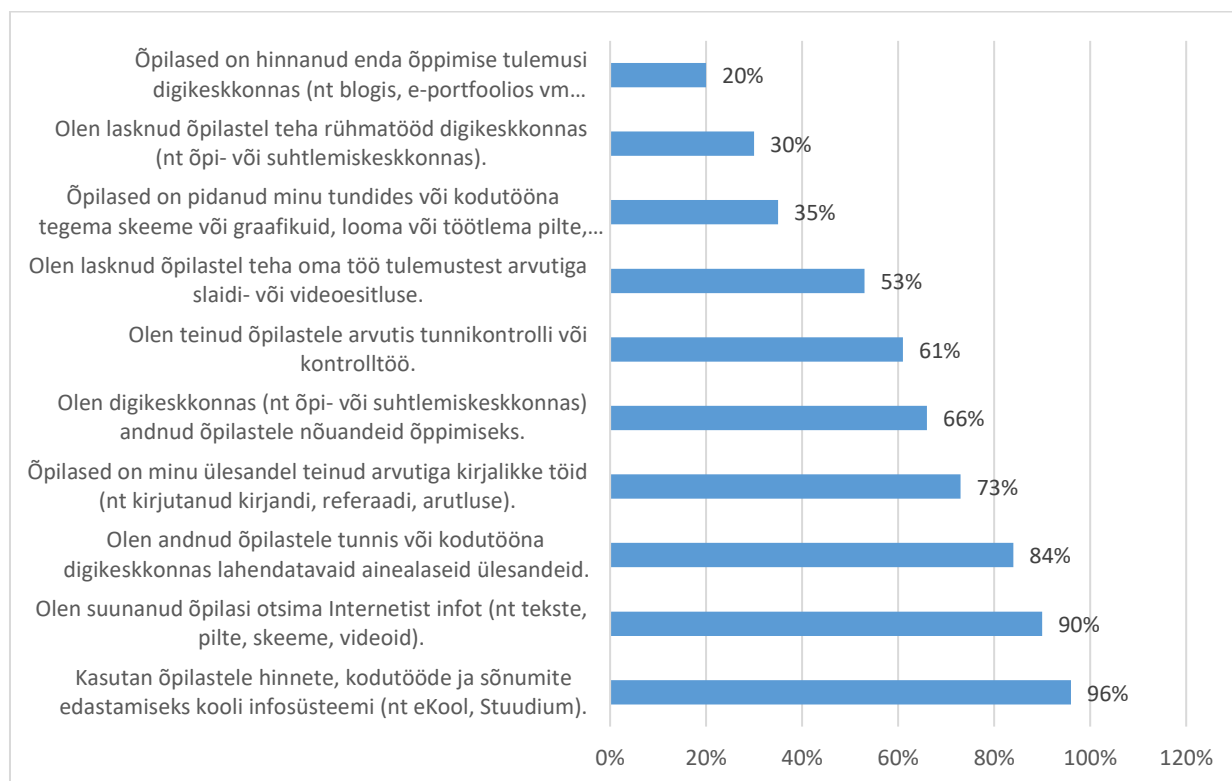
Üldhariduskoolide õpetajate digioskustes on toimunud positiivne areng. Kui 2018. a rahuloluküsitlustes hindas oma digioskusi piisavaks 66% õpetajatest, siis 2021. a juba 70%. Enamus õpetajaid (70%) on rahul õppetöö läbiviimiseks kasutada olevate digiõppematerjalidega ja peaaegu kõik (96%) kasutavad õpilastele hinnete, kodutööde ja sõnumite edastamiseks eKooli või Stuudiumi. 90% õpetajatest on suunanud õpilasi otsima Internetist infot ja 84% on andnud õpilastele tunnis või kodutööna digikeskkonnas lahendatavaid ainealaseid ülesandeid. Vähem on levinud rühmatööde korraldamine digikeskkonnas ning skeemide või graafikute, pildi- või videofailide loomise või töötlemise ülesannete andmine, kuid ka seda on teinud iga kolmas õpetaja (vt joonis 83). Õpetajaid, kes ei suuna üldse oma tundides õpilasi digilahendusi kasutama, on ainult 3% ja iga neljas õpetaja teeb seda mitte rohkem kui paaris tunnis kursuse käigus. Enamus õpetajatest (38%) laseb õpilastel õppimiseks digilahendusi kasutada kuni pooltes tundides, iga viies õpetaja rohkem kui pooltes tundides ja 13% peaaegu igas tunnis.¹³²

Digivahendite kasutamine õppetöös on muutunud populaarsemaks ning kasvanud on õpetajate osakaal, kes erinevaid digilahendusi õppetöös kasutavad. Võrreldes 2018. aasta küsitluse tulemustega on kõige enam (kaks korda) kasvanud õpetajate osakaal, kes on digikeskkonnas andnud õpilastele nõuandeid õppimiseks. Oluliselt on kasvanud õpetajate osakaal, kes teevad õpilastele arvutis tunnikontrolli või kontrollitöö ja on lahendanud digikeskkonnas ülesandeid. Linnakoolides kasutatakse digivahendeid veidi enam kui maakoolides. Õpetajate staaž, kooli omandivorm (munitsipaalkool), ja eesti keel koduse keelena on negatiivselt seotud digivahendite kasutamisega. Munitsipaalkoolides on digivahendite

¹³¹ Pavlov 2021.

¹³² Üldhariduskoolide õpetajate rahuloluküsitluste tulemused 2021. Haridus- ja noorteameti andmed.

kasutamise sagedus madalam ning pikema staažiga (ja tõenäoliselt vanemaealised) õpetajad kasutavad digivahendeid õppetöös harvem.¹³³

Joonis 83. Õpetajate osakaal, kes märkisid vastavad tegevused vastusena küsimusele: „Milliseid digilahenduste kasutamise võimalusi olete kasutanud enda aines selle poolaasta jooksul?“.

Allikas: üldhariduskoolide õpetajate rahuloluküsitlused 2021

2021. aastal viisil distantsõppe ajal ligi pooled õpetajad videotunde läbi igapäevaselt, samas umbes iga kuues õpetaja tegi seda üksikjuhtudel ja 7% õpetajatest üldse mitte. Seda on märkimisväärselt enam kui aasta varem, mil igapäevaselt viis videotunde läbi 13% õpetajatest ja neljandik ei teinud seda üldse. Ülesannete lahendamiseks mõeldud veebirakendusi kasutasid ligi pooled õpetajad vähemalt iganädalaselt. Kolmandik õpetajatest kasutas neid üksikjuhtudel ja viiendik üldse mitte. Aasta tagasi oli kolmandik õpetajaid kasutanud veebirakendusi vähemalt iganädalaselt ja kolmandik üldse mitte, seega ka veebirakenduste kasutamine õppes on kasvanud. Opiq ja eKoolikoti digitaalset õppevara kasutas umbes iga kolmas õpetaja igapäevaselt ja samapalju oli neid, kes kasutasid digiõppevara iganädalaselt. Iga viies õpetaja ei kasutanud üldse digiõppevara. 2020. aastal oli igapäevaseid digiõppevara kasutajaid oluliselt vähem (18%) ja õpetajaid, kes üldse digiõppevara ei kasutanud, oli rohkem (28%).¹³⁴

IKT oskused ja tööturg

OSKA uuringu¹³⁵ põhjal on nõudlus IKT-süsteemide ja tarkvaraarendajate järele vaatamata viirusekriisile, mis paljudes valdkondades sundis tööandjaid töötajaskonda vähendama, endiselt suurem kui koolituspakkumine. OSKA prognoosi alusel kasvab IKT-spetsialistide hõive läheme seitse aasta jooksul lausa 1,5 korda. IKT-sektor paistabki silma selle poolest, et kõikidel põhikutsealadel tööjõuvajadus kasvab. Kui seitsme aasta jooksul liigub OSKA prognoosi kohalselt tööturule

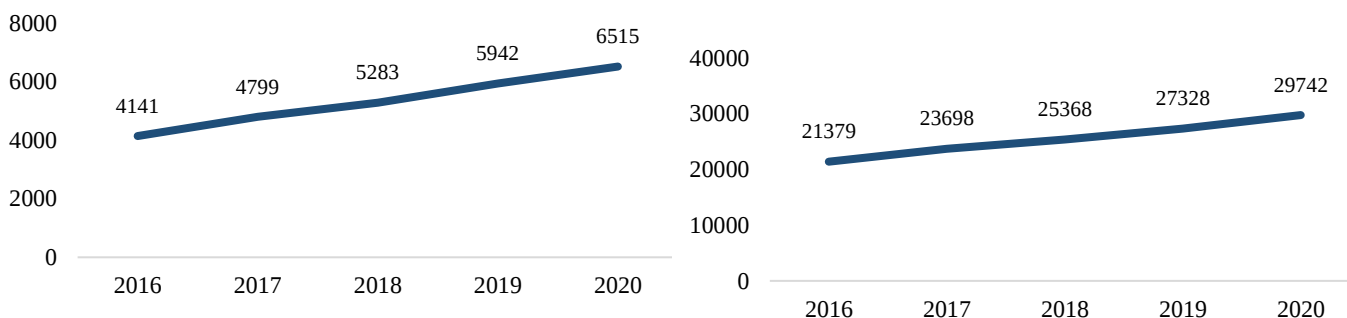
¹³³ Lutsoja, Matina & Rebane 2021.

¹³⁴ Üldhariduskoolide õpetajate rahuloluküsitluste tulemused 2021 ja Tallinna Ülikooli distantsõppe uuring 2020. a andmete põhjal - Tammets, K., Ley, T., Eisenschmidt, E., Soodla, P., Sillat, P.J., Kollom, K., Väljataga, T., Loogma, K., Sirk, M. (2021). Eriolukorrast tingitud distantsõppe kogemused ja mõju Eesti üldharidussüsteemile. Vahearuanne.

¹³⁵ COVID-19 põhjustatud majanduskriisi mõju tööjõu- ja oskuste vajaduste muutusele: info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (2021), SA Kutsekoda, Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA

tasemeõppest maksimaalselt 7350 lõpetajat, siis tegelik tööjõu vajadus on sama prognoosi kohaselt 18 000 uut inimest. Seega ei suuda tasemeõppe lõpetajad tööjõuvajadust katta. Järjest rohkem liiguvad IKT-sektorisse aga ka teiste valdkondade lõpetajad.

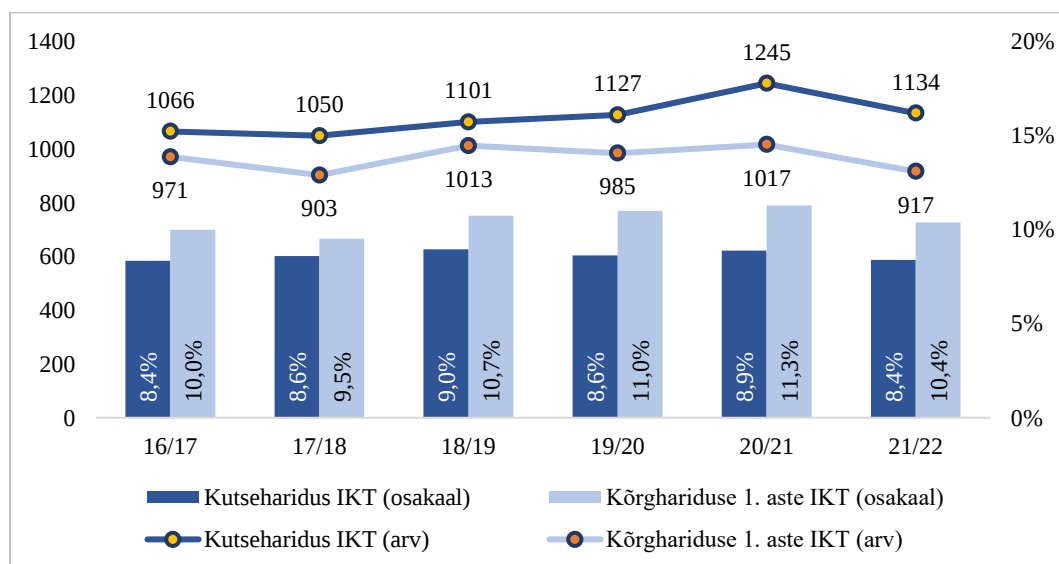
IKT valdkonna (EMTAK 2008 järgi) ettevõtete arv on viimastel aastatel peaaegu et lineaarselt kasvanud (joonis 84). 2020. aastal oli Eestis 6515 selle valdkonna ettevõtet, mis on 2374 võrra rohkem, kui 5 aastat varem. On loogiline, et paralleelselt on kasvanud ka IKT valdkonna aastakeskmine töötajate arv (joonis 84). 2020. aastal töötas valdkonnas pea 30 000 inimest ehk 8363 võrra rohkem, kui 2016. aastal. Lisaks IKT ettevõtete arvu kasvule, suurendab tööjõuvajadust ka teiste sektorite ettevõtete vajadus IKT oskustega töötajate järgi.

Joonis 84. IKT valdkonna ettevõtete ja töötajate aastakeskmine arv (2016 – 2020).

Allikas: Statistikaamet

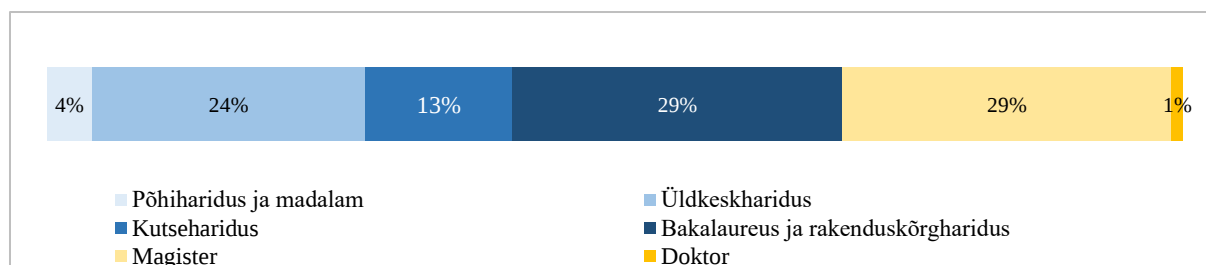
Joonis 85 näitab, kuidas on viimastel aastatel muutunud IKT õppekavadel vastuvõtt kutsehariduses ja kõrghariduse esimesel astmel. Nii kõrghariduse esimesel astmel kui ka kutsehariduses on sel õppeaastal IKT õppekavadele võetud vastu vähem inimesi, kui 20/21. õppeaastal. Kõrghariduse esimesel astmel on vahe 100 õpilast ja kutsehariduses 111 õpilast. Kui vaadata õpilaste arvu muutumist alates 2016/17. õppeaastast, ei ole selget trendi märgata. Samuti on kõikunud IKT õppekavadele vastuvõetute osakaal kõigist vastuvõetutest, jäädes kutsehariduse puhul siiski pidevalt 8% ja 9% vahele ja kõrghariduse esimesel astmel on osakaal püsinud 9,5–11,5% vahel.

Joonis 85. Kutseharidusse ja kõrghariduse esimesele astmele IKT valdkonda vastuvõetute arv ja osakaal kõigist vastuvõetutest (16/17–21/22).

Allikas: EHIS

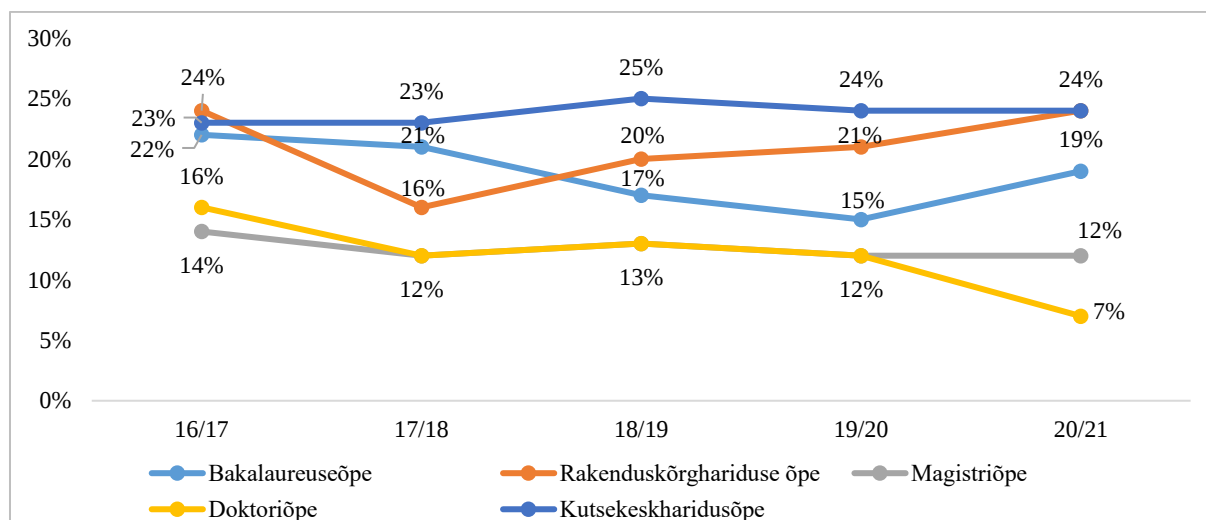
Kui vaadata juba tööturul olevate IKT-spetsialistide jaotust haridustaseme järgi (joonis 86), jääb silma erialase haridusega inimeste suur hulk (rohkem kui veerand). Samas kutseharidusega IKT-spetsialiste on vaid 13%. 29% IKT-spetsialistidest on aga magistrikraad, mis on ka OSKA raporti järgi paljudele tööandjatele endiselt oluline, samas on vaid 1% jõudnud doktorikraadini.

Joonis 86. IKT-spetsialistide jaotus haridustaseme järgi (2020).

Allikas: Maksu- ja Tolliameti töötamise register (põhitöökoht), OSKA (2021) kaudu¹³⁶

Kuna OSKA raporti järgi on eksperdid hinnanud, et IKT tasemeõppe lõpetajate arvu ei ole võimalik oluliselt suurendada, on tööjõuvajadusele vastamiseks äärmiselt oluline tegeleda katkestajate arvu vähendamise ja ümberõppe võimaluste suurendamisega. Joonis 87 näitab IKT õppekavadel katkestamise määra kutsekeskhariduses ja kõrghariduse esimesel tasemel. Katkestajate osakaal on püsinud väga kõrgena (pea veerand õppimaasunutest) kutsekeskharidusõppes ning murettekitavalt on samale tasemele kasvanud ka katkestajate määr rakenduskõrghariduse IKT õppekavadel. 2017/18. õppeaastal katkestas rakenduskõrghariduse tasemel 16% ehk osakaal on kolme aastaga kasvanud 8 protsendipunkti. Samas katkestas rakenduskõrghariduse tasemel IKT õppekavadel õpingud ligi veerand õppijatest ka 2016/17 õppeaastal ehk näitaja langus võis olla ajutine. Igal juhul on kutsekeskhariduse õppes ja rakenduskõrghariduse õppes katkestajate probleem suur. Ehkki bakalaureuseõppes oli IKT õppekavadel katkestamise määr alates 2016/17. õppeaastast pidevalt langenud, tõusis see 2020/21. õppeaastal koguni neli protsendipunkti. Järgmistel aastatel on oluline jälgida, kas see kasv on erandlik või näitab trendi. Kõige madalam on katkestamise määr doktoriõppe õppekavadel (2020/21. õppeaastal 7%) ning sel õppetasemel on näitaja viimastel aastatel ka pidevalt langenud.

Joonis 87. IKT õppekavadel katkestanute osakaal (2016/17 – 2020/21 õa).

Allikas: EHIS

Lisaks tarkvara- ja IKT- süsteemide arendajatele, on OSKA raporti kohaselt tööturul suur puudus ka andmetealaste ja -analüütikute, digimuutuste eestvedamise juhtide ning küberturbeekspertide järele. Oskustest rääkides on puudu sektorispetsiifiliste digitehnoloogiate rakendamise oskusega ekspertidest;

¹³⁶ Mets, U., Viia, A. (2021). Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: info- ja kommunikatsioonitehnoloogia valdkond. Uringuaruanne. Tallinn: SA Kutsekoda.

spetsialistidest, kes on sektorispetsiifiliste digitehnoloogiliste lahenduste arendamise, haldamise ja administreerimise võimekusega; spetsialistidest, kes tunnevad sügavuti andmekaevetehnoloogiate rakendamist ja andmeanalüüsi põhimõtteid. Üldisematest oskustest nõuab IKT valdkond analüütilist mõtlemist ja suutlikkust kohaneda kiiresti muutuva töö sisu ja -keskkonnaga.

IKT oskustega spetsialistide arvu suurendamiseks on loodud erinevaid võimalusi. Alus-, põhi- ja keskhariduse ning kutsekeskhariduse tasemele on loodud ProgeTiigri programm. Programmi peamine eesmärk on juba haridustee alguses või keskel digipädevuste ja tehnoloogilise kirjaoskuse arendamine. ProgeTiigri tegevuste hulka kuuluvad õpetajate ja juhendajate digipädevuste ja tehnoloogilise kirjaoskuse arendamine ning õppetöös kasutamise julgustamine; IKT valdkonnas tegutsevate õpetajate ja juhendajate võrgustike edendamine; laste ja noorte teadlikkuse ning huvi tõstmine IT valdkonna vastu ning õppetöös vajalike seadmete haridusasutustele hankimise kaasrahastamine.

Tänaseks on ProgeTiigri tegevuste liitunud 98% üldhariduskoolidest ja 99% lasteaeade¹³⁷. Haridus- ja Teadusministeerium kutsus programmi ellu 2012. aastal. 2022. aastaks on ProgeTiigri programmi raames toetatud 593 õppeasutust erinevate seadmete ostmisel, programmi õpetajakoolitustel on lõpetanud 5534 ja õpilasüritustel ja -konkurssidel on osalenud 41 740 õpilast.

Kõrg- ja kutsehariduses on IKT spetsialistide tööturule toomise toetamiseks ellu kutsutud IT Akadeemia programm. Programmi eesmärgiks seati valdkonna jaoks vajaliku tööjõuressursi tagamine ning eelduste loomine IKT abil majanduskasvanu saavutamiseks konkuretsivõimelise IKT hariduse pakkumise kaudu¹³⁸. Programm loodi 2016. aastal ning esialgu hõlmas see vaid kõrghariduse õppekavasid. Programmist toetati IKT valdkonna fookusõppekavasid Tartu Ülikoolis ja Tallinna Tehnikaülikoolis ning erinevaid IT arendusprojekte teistes kõrgkoolides. 2018. aastal alustati aga kutsehariduse pilootprogrammiga. Programmi raames uuendati tarkvaraarendaja ja IT-süsteemide spetsialisti õppekavasid. IT Akadeemia uus programm (2021+) seab alaeesmärkideks muu hulgas:

- hoida IT BA vastuvõetute taset, kuid kasvatada lõpetamist;
- kasvatada MA vastuvõetute arvu 50% võrra (660 >1000);
- kasvatada doktoriõppurite arvu, sh nii akadeemiline kui ka teadmussiirde doktorantuur (100 doktorandini aastas);
- mitte-IKT erialade lõpetajate IKT oskuste parandamine;
- IKT kutseharidus on kaasaegne ja vastab ühiskonna ootustele.

IKT valdkonda, nagu ka paljusid teisi valdkondi mõjutavad lähitulevikus tehnoloogia jätkuv kiire areng, rohepööre, rahvusvaheline koostöö, aga oluliselt ka Eesti ja Euroopa Liidu infoturbe nõuded. Hetkel on oluliselt mõjutaks muidugi ka viirusekriis ehkki paljud IKT ettevõtted pole kriisi tulemusel veel oluliselt kaotanud. IKT valdkonna spetsialistide järele on endiselt suur nõudlus, mida vaid tasemeõpe katta ei suuda. Seega on üha suurenev roll ümberõppel ning tähtis on ka vähendada katkestamise määra IKT õppekavadel.

¹³⁷ Haridus- ja Noorteameti kodulehekülg. <https://harno.ee/progetiigri-programm>

¹³⁸ Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus, IKT Haridus, IT Akadeemia, <https://www.hitsa.ee/ikt-haridus/ita>

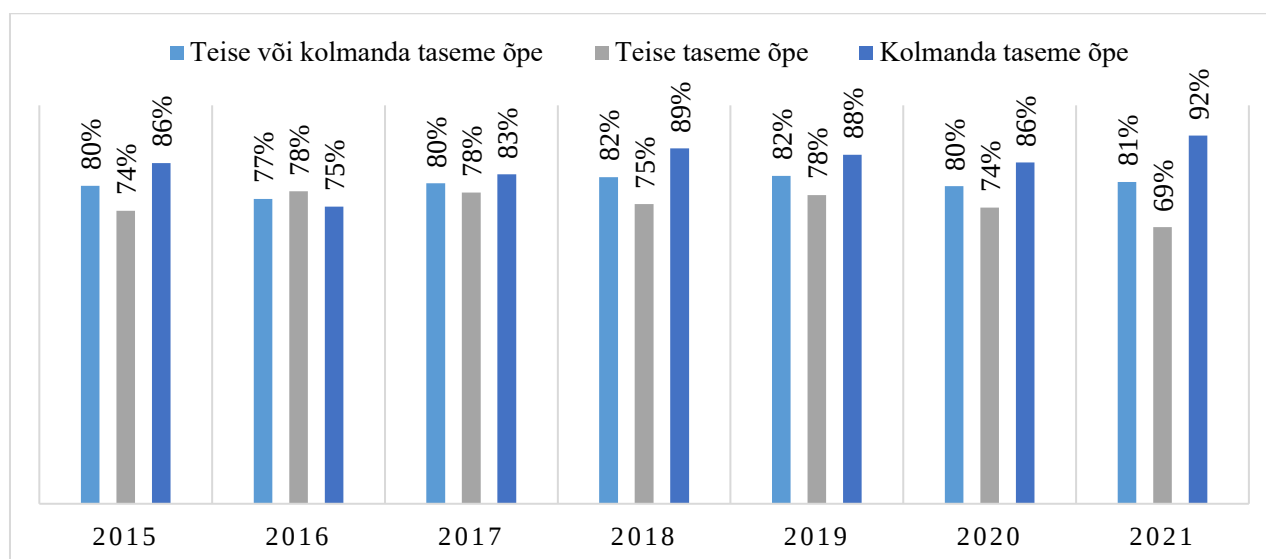
Haridus ja tööturg, täiskasvanuõpe

Lõpetanute hõive ja sissetulek

Lõpetanute töötamist peale õpingute lõppu on võimalik seirata kahe erineva andmestiku põhjal. Edukus tööturul registriandmeid kombineeriv andmestik vaatleb kõiki alates aastast 2005 Eesti hariduse infosüsteemis kajastatud kutse- ja kõrghariduse omandanuid ning nende lõpetamisjärgset tegevust. Eesti tööjõu-uuring (ETU) aga seirab representatiivset osa Eesti elanikkonnast, ent pakub see-eest rahvusvahelist võrdlust (valimil põhinev uuring, mida viiakse läbi kõikides Euroopa Liidu riikides).

Eesti tööjõu-uuringu andmeil on 1-3 aastat tagasi üldkesk-, kutse- või kõrgharidusõppe lõpetanute hõivemäärad üldkokkuvõttes 2021. aastal võrreldes aasta varasemaga mõnevõrra tõusnud, samal ajal aga teise taseme õpingud ehk üld- ja kutsekeskharidusõppe ning põhiharidusel baseeruva kutseõppe (sh kutsekeskharidusõppe) lõpetanute hõivemäär on sarnaselt 2020. aastale langenud, olles madalaim alates aastast 2015. Kolmanda taseme haridusega inimeste ehk kõrghariduse (sh ka mingil määral ISCED5 lõpetanud) omandanute tööhõivemäär on võrdluses kõrgeim, võrreldes 2020. aastaga on see 6% võrra kasvanud.

2020. ja 2021.a võrdluses on 1-3 aastat tagasi teise või kolmanda taseme õppe lõpetanud meeste hõivemäär veidi langenud ning naiste hõivemäär veidi tõusnud. Varasematel aastatel on meeste hõivemäär olnud naiste omast kõrgem. Seda saab selgitada asjaolgu, et ETU valimisse¹³⁹ lisandus 20-34.a vanusgrupis 2021. a juurde 2000 hõivatud naist, tööhõives olevaid mehi aga jäi 2300 võrra vähemaks. Seetõttu on kõigi teise taseme õppe lõpetanud naiste tööhõivemäär veidi kõrgem kui meeste tööhõivemäär. Kolmanda taseme haridusega 20-34.a meeste hõivemäär on läbi aastate olnud naiste omast veidi kõrgem, 2021.a oli see 95,4%, naistel 89,8% (st samuti veidi enam kui 2020. a).

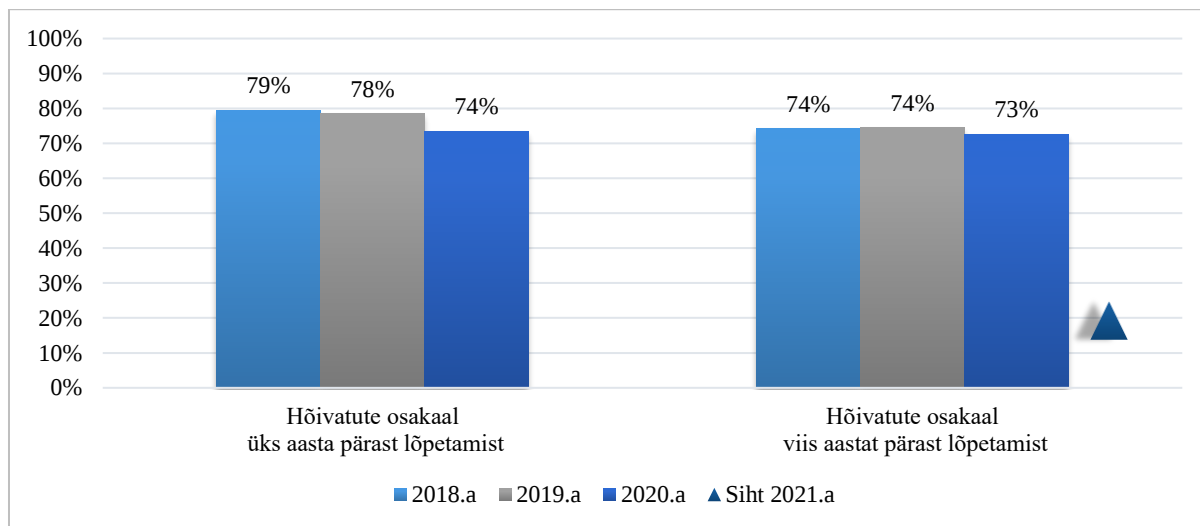
Joonis 88. 1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste inimeste tööhõive määr.

Allikas: Eesti tööjõu-uuring, Eurostati arvutused.

Uues, 2021. aastal kinnitatud haridusvaldkonna arengukavas aastateks 2021-2035 seiratakse hõivatute osakaalu eri- ja kutselaase haridusega 20-34a inimeste seas aasta ning viis aastat peale lõpetamist.

¹³⁹ Eesti tööjõu-uuringu (ETU) valimid võivad olla üsna väikesed. Näiteks 2016. aasta kolmanda taseme hariduse omandanute hõivenäitaja järsk langus võrreldes eelneva aastaga tulenes lastega kodus olevate naiste arvu kasvust. Kuivõrd valimi rühm on suhteliselt väike (u 100 inimest), mõjutab ka väike lapsehoolduspuhkusel olevate noorte naiste arvu kasv märgatavalt hõivenäitajat. Analoogselt võib selgitada teise teaseme haridusega inimeste tööhõivemäära üsnagi järsku langust 2021.a.

Registriandmed (edukus tööturul andmestik¹⁴⁰) osutavad, et 2018. aastal oli 2017. a kutse- ja kõrgharidusõppe lõpetanutest (ehk 1a peale lõpetamist) hõivatuid 79,4% ning 2013. a lõpetanutest (ehk 5a peale lõpetamist) oli 2018. aastal hõivatuid 74,2%. Kaks aastat hiljem ehk 2020. aastal on hõivatuid kõikidest lõpetanutest mõnevõrra vähem, tõenäoliselt on siin oma osa koroonaviirusest tingitud majandus- ja tervisekriisil. Aasta peale lõpetamist hõivatute osakaal on kahanenud pea kõikidel õppesuundadel nii kutse- kui kõrgharidusõppes, erandina võib esile tõsta kõrgharidusõppe isikuteeninduse ja transporditeenuste õppesuuna ning kutseharidusõppe tervise ja transporditeenuste õppesuuna, kus hõivatud on veidi enam kui 2019. a. Mis puudutab kutse- ja kõrgharidusõppe lõpetanuid viis aastat peale lõpetamist (st 2015. a lõpetajad 2020. a), siis nende seas ei ole hõivatute osakaalu langus oluliselt märgatav (1% võrra vähem kui aasta varem). See tähendab, et 2020. a olid muutuste osas haavatavamad värskest tööturule suundujad.

Joonis 89. Hõivatute osakaal 20-34.a eri- või kutsealase haridusega inimeste seas 1 ja 5 aastat peale lõpetamist.

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Kõikidest vahemikus 2005.-2019. a kutseõppe lõpetanutest oli 2020. a hõivatud 69%, kõrgharidusõppe lõpetanutest 74%. 2019. a kutseõppe lõpetanutest oli 2020. a hõivatuid 72%, kõrgharidusõppe lõpetanutest 77%. Hõivatute osakaalu langus on suuresti põhjustatud lisandunud töötute ja välismaale suundujate arvelt. Nende kutseõppe lõpetanute osakaal, kes aasta peale lõpetamist hõivatud, on perioodil 2011.-2019. a kas kasvanud või püsinud stabiilsena. Aastal 2020 oli hõivatuid kõikidest lõpetanutest 5% võrra vähem kui 2019. a. Kõrgharidusõppe lõpetanute puhul joonistub välja mõnevõrra erinev trend, kuna hõivatute osakaal kõikidest lõpetanutest on langenud alates 2016. aastast. Taoline langus on enamjaolt tingitud lisandunud välisüliõpilastest lõpetajatest, kes peale õpingute lõppu võõrsile (tagasi) suunduvad. Nt 2018. a lõpetajatest oli 2019. a tööturuseisund teadmata¹⁴¹ 12% kõrgharidusõppe lõpetanu puhul, 2019. a lõpetanutest 14% oli 2020. a seisund teadmata.

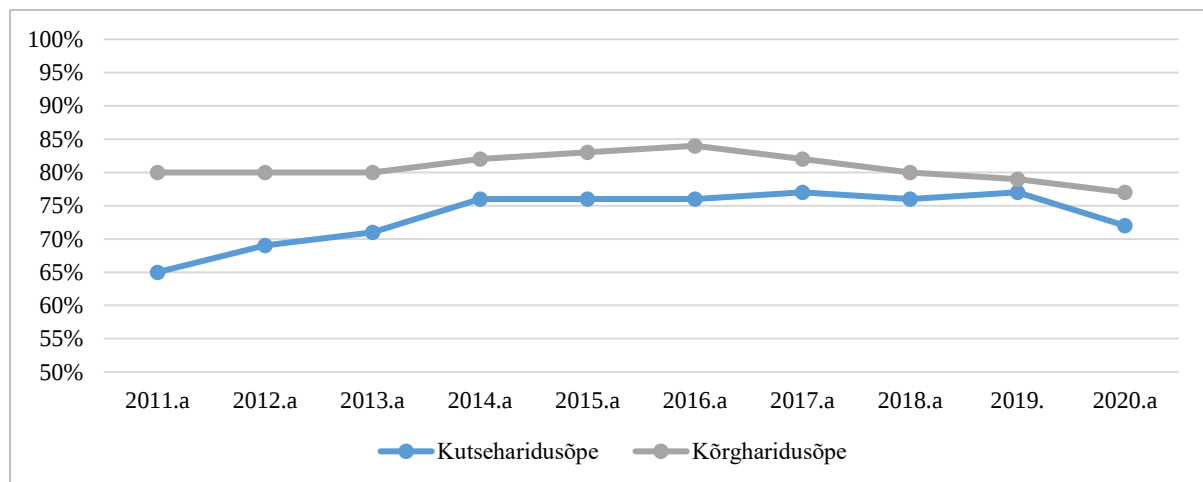
Õpete lõikes oli hõivatute osakaal aasta peale lõpetamist väikseim kutsekeskharidusõppe (69%) ja põhiharidusel baseeruva kutseõppe (72%) lõpetanute seas, suurim aga integreeritud õppe (83%) ning rakenduskõrgharidusõppe (81%) lõpetanute seas. Siiski on ka viimati mainitud õpete lõpetanute seas hõivatuid proportsionaalselt veidi vähem kui 2019. a (86% ja 82% vastavalt).

¹⁴⁰ Varem Statistikaameti läbiviidud analüüsi teeb alates 2016. aastast Haridus- ja Teadusministeerium. Lisaks kokkuvõtlikule analüüsile on Haridussilmas (<https://www.haridussilm.ee/ee/tasemeharidus/edukus-tooturul>) avaldatud kõigi kutse- ja kõrgkoolide aastatel 2005–2019 lõpetanute hõive- ja sissetulekuandmed aastate 2011–2020 kohta eri õppesuundades. Need andmed annavad võimaluse hinnata ka tööturunõudlust ja selle muutust erinevate kvalifikatsioonide puhul. Lisaks andmete avalikustamisele Haridussilmas koostatakse igal aastal kokkuvõtlik analüüs (2020. a andmete analüüsi vt https://www.hm.ee/sites/default/files/edukus_tooturul_22072021.pdf).

¹⁴¹ St isiku kohta registrites andmed kas puudusid või oli tema elukoht rahvastikuregistri andmetel väljaspool Eestit.

2020.a oli töötuid 2019.a kõrgharidusõppe lõpetanutest 3% ning kutseõppe lõpetanutest 9%, 2019.a oli 2018.a kutseõppe lõpetanutest töötud 5%, kõrgharidusõppe lõpetanutest 3%. Kahe aasta võrdluses on proportsionaalselt rohkem töötuid lisandunud kutsekeskharidusõppe ja põhiharidusel baseeruva kutseõppe lõpetanute sekka, vähim erinevate kõrgharidusõppe õpete lõpetanute sekka. Kutseõppe puhul on töötutuid enam arhitektuuri ja ehituse ning isikuteeninduse suuna lõpetanute seas (2019.a lõpetanutest vastavalt 13,1% ja 12,4% oli 2020.a töötud).

Teadmata on 8% kutseharidusõppe ning 14% kõrgharidusõppe 2019.a lõpetanu käekäik 2020.a. Suure tõenäosusega on siirdunud välismaale. Enim on neid, kelle kohta meil andmed puuduvad kõrghariduse magistri- ja doktoriõppe lõpetanute seas (eeldatavasti tagasi pöörduvad välisvilistlased), teadmata on kümnendiku keskharidusel baseeruva kutseõppe lõpetanu käekäik. Õppesuundade võrdluses on Eesti tööturul eemal rohkem neid, kes lõpetanud kas kõrgharidusõppe õiguse, sotsiaal- ja käitumisteaduste ning kunstide või kutseharidusõppe kunstide või arhitektuuri ja ehituse õppesuuna.

Joonis 90. Muutused hõivatute osakaaludes aasta peale lõpetamist aastatel 2011–2020.

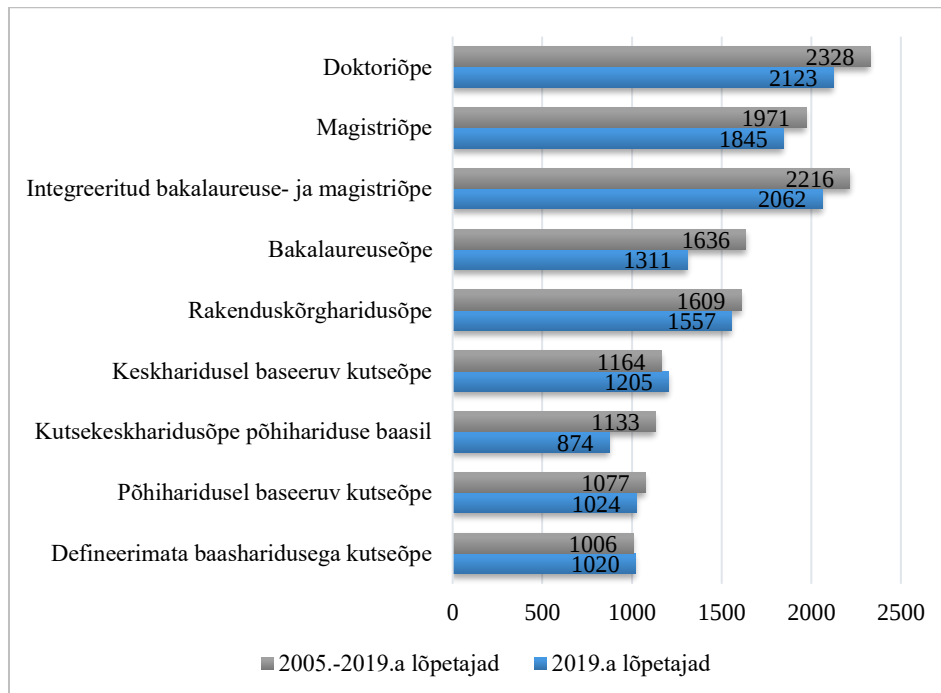
Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Kutse- ja kõrgharidusõppe 2005.-2019. a lõpetanute töised sissetulekud¹⁴² on 2020. a võrreldes 2019. aastaga 3% võrra kasvanud: kõrgharidusõppe lõpetanutel 4%, kutseõppe lõpetanutel 1%. Nii üldine kui ka lõpetamisjärgne (aasta peale lõpetamist) palgakasv on aeglustunud. Absoluutarvudes on erialase hariduse omandanute tõine tulu 2020.a tõusnud 1517 euron, seejuures sissetulek aasta peale lõpetamist 1360 euron. 2019.a olid need arvud 1472 ja 1300 vastavalt, st kasv ei ole absoluutarvudes olnud nõnda suur kui varasematel aastatel. Vahed erieva haridustasemega töötajate palkades esinevad nii karjääri algusest peale kui ka lõpetamisjärgselt. Mida kauem on lõpetamisjärgselt tööturul olnud, seda kõrgem on üldiselt ka teenitud tulu: nt aasta peale lõpetamist oli kõrghariduse omandanu palk 2020.a 1610 eurot, kõigil alates 2005. aastast kõrghariduse omandanuil 10% võrra kõrgem (vt ka Leppik 2021). Kutseõppe 2019.a lõpetanu palk 1003 eurot 2020.a aga oli 13% võrra väiksem kui kõigil al. aastast 2005 lõpetanutel. Selleks, et saada parem ülevaade erinevustest lõpetamisjärgsetes palkades, on alljärgnevalt analüüsitud sissetulekuid aasta peale lõpetamist ehk 2019. a lõpetanute sissetulekuid aastal 2020.

Õpete lõikes sissetulekud varieeruvad (joonis 91). Kutseõppe 2019. a lõpetanutest teenisid 2020.a kõrgeimat tulu keskharidusel baseeruva kutseõppe lõpetanud, madalaimat kutsekeskhariduse lõpetanud – see oli 38% madalam kui keskharidusejärgse kutseõppe lõpetanul ning 15% võrra madalam kui kutseõppe lõpetanu keskmine. Kõrgeim oli 2020.a doktoriõppe (2123 eurot) ja integreeritud õppe (2062 eurot) 2019.a lõpetanute palk. Doktoriõppe lõpetanud teenisid 32% ning integreeritud õppe lõpetanud 28% võrra enam kui oli kõrgharidusõppe keskmine. Rakenduskõrgharidus- ja bakalaureuseõppe lõpetanute palgad jäid aga kõrgharidusõppe keskmisele vastavalt 3% ja 19% võrra alla. Erialase hariduse omandanute (kutse- ja kõrgharidusõppe kokku) lõpetamisjärgne palk kasvas võrreldes 2019. aastaga 5%

¹⁴² Väljendid (tõine)sissetulek, (tõine) tulu ja palk on kasutusel sünonüümidenä ning tähistavad kõik kutse- ja kõrghariduse omandanute kolme liiki tulu: palgatulu, võlaõigusliku lepingu alusel teenitud tulu ning juhatuse liikme tasu.

võrra. Võrreldes 2019.a sissetulekute, kasvas aastaga enim, 7% võrra magistri- ja doktorõppe lõpetanute palk. Seevastu põhiharidusel baseeruva kutseõppe ja kutsekeskharidusõppe lõpetanute lõpetamisjärgne palk oli 2020.a 1-2% võrra madalam kui 2019.a.

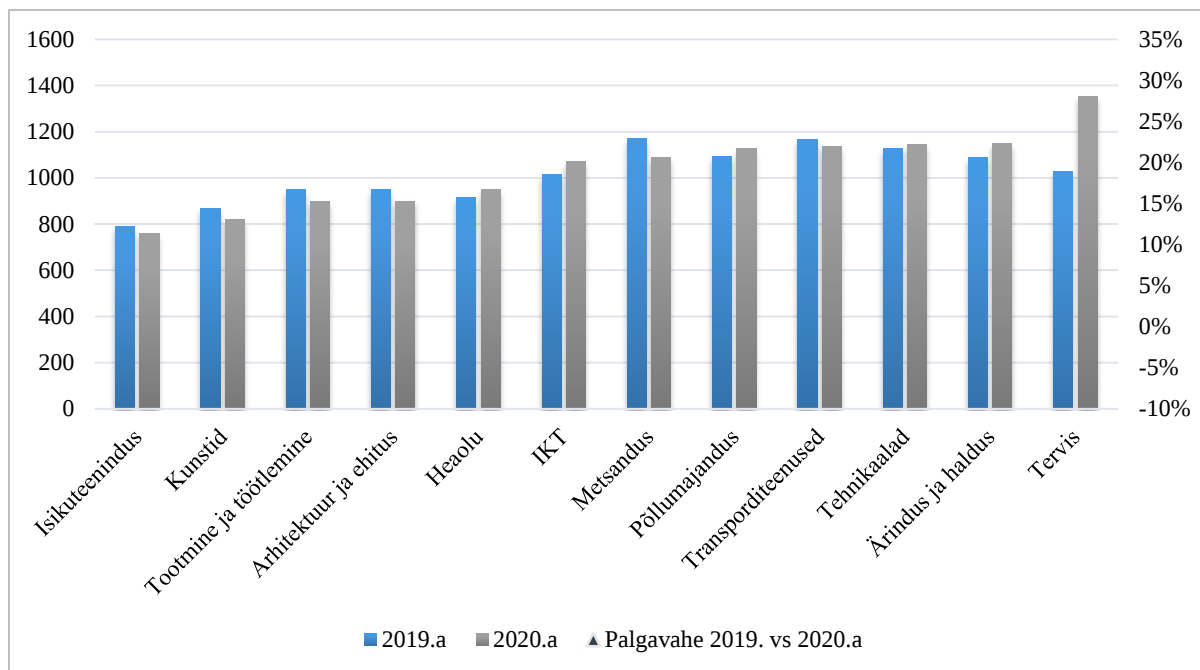

Joonis 91. Kutse- ja kõrghariduse lõpetanute sissetulekud 2020. aastal.

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Õppesuundade võrdluses teenisid 2020. a kõrgeimat tulu kutseharidusõppe tervise (1354 eurot) suuna lõpetanud, kelle palk kasvas 2020. aastal võrreldes 2019. aastaga ligi kolmandiku, ületades kutseõppe lõpetanute keskmist 35% võrra (joonis 92). Põhjuse taoliseks palgakasvuks andis tõenäoliselt koroonaviirusest tingitud kriis ning kasvav vajadus tervishoiupersonali järgi. Madalaimad olid sissetulekud kutseõppe isikuteeninduse ja kunstide suuna lõpetanutel: isikuteeninduse suuna lõpetanu teenib kolmandiku, kunstide suuna lõpetanu veerandi võrra vähem, kui on kutseõppe lõpetanu keskmine kuine töine sissetulek.

2020. aasta erandlikkust iseloomustab ka asjaolu, et nt kutseõppe isikuteeninduse, kunstide ning tootmise ja töötlemise suuna lõpetanute sissetulekud aasta varasemaga hoopis langesid. Koroonaviirusest tingitud kriis tabas valusamalt majutuse ja toitlustuse valkonda, kus töötajate arv vähenes 48%, seejuures on enim kannatada saanud noorte töövõimalused (vt Leppik 2021). Kutseõppe isikuteeninduse suuna lõpetanutest aga veidi vähem kui kolmandik oli rakendunud just majutuse ja toitlustuse valdkonnas. Palgalangust tootmise ja töötlemise suuna lõpetanute seas saab aga selgitada juba tööstussektoris varem alanud protsesside jätkumisega (toomise ja töötlemise suuna lõpetanutest ligi kolmandik töötas 2020.a töötleva tööstuse ning ligi veerand hulgi ja jaekaubanduse, mootorsõidukite remondi tegevusalal), aga ka viirusest tingitud piirangutega/kriisiga.

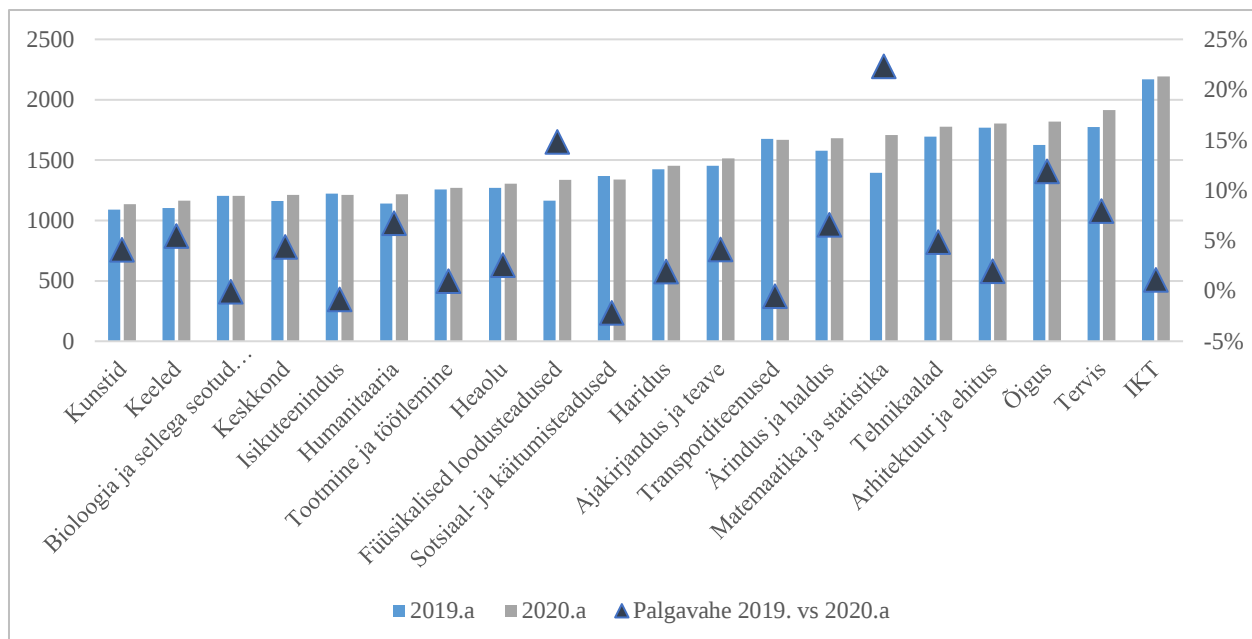
Joonis 92. Kutseharidusõppe eri õppesuundade lõpetanute keskmine sissetulek 2019. ja 2020. aastal.

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

2020. a olid kõrgeimad kõrgharidusõppe IKT (2194 eurot) ja tervise (1915 eurot) suuna lõpetanute sissetulekud, seejuures IKT suuna lõpetanute sissetulek ületas kõrghariduse keskmist 36% võrra (joonis 93). Mis puudutab palgakasvu kahe aasta võrdluses, siis enim ehk veerandi võrra suurenes matemaatika ja statistika suuna lõpetanute sissetulek. Ilmselt on ka siinkohal sarnaselt kutseõppele palgakasvu taga kriis ning ühtlasi vajadus spetsiifiliste, nt analüüsi- ja andmetöötlusoskustega inimeste järele (vt ka Leppik 2021).

Madalaimad olid sissetulekud kunstide, keelte, bioloogia ja sellega seotud teaduste ning keskkonna õppesuuna lõpetanutel, olles kõrgharidusõppe lõpetanu keskmisest 25-30% madalamad.

Analoogselt kutseõppe lõpetanutele, on ka kõrgharidusõppe teatud suundade lõpetanute palgad 2019. ja 2020.a võrdluses kas langenud või on palgakasv olnud marginaalne: nt sotsiaal- ja käitumisteaduste 2018.a lõpetanute palk 2019.a oli 2% võrra kõrgem kui 2019.a lõpetanute palk 2020.a, transporditeenuste suuna lõpetanute 2019. ja 2020.a palkades olulisi erinevusi ei ole.

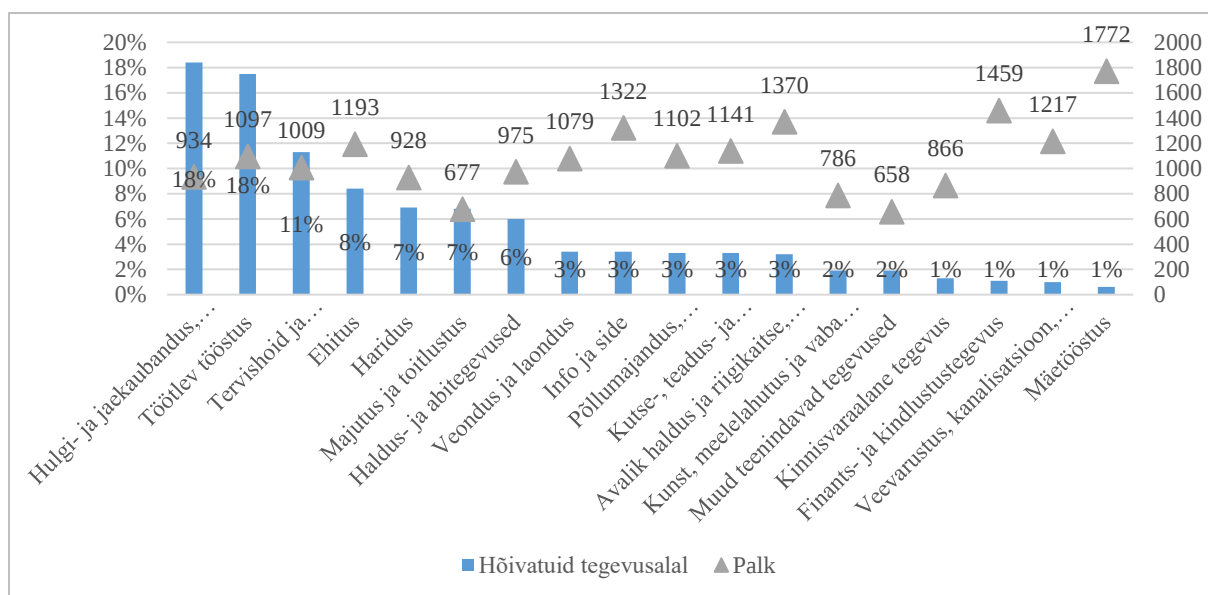

Joonis 93. Kõrgharidusõppe eri õppesuundade lõpetanute keskmine sissetulek 2019. ja 2020. aastal.

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Tõine tulu ei sõltu ainult lõpetatud õppekavast, vaid ka sellest, millises sektoris parasjagu hõivatud ollakse. Joonistelt 94 ja 95 tulevad selgelt esile erinevused selles, kus kutse- ja kõrgharidusõppe 2019. lõpetanud 2020. aastal rakendunud on. Kutseõppe lõpetanutele töötas ligi viiendik hulgi- ja jaekaubanduse, mootorsõidukite remondi tegevusalal (joonis 94) ning viiendik töötlevas tööstuses. Veidi enam kui kümnendik oli rakendunud tervishoiu ja sotsiaalhoolekande tegevusalal. Kõrgeimat palka aga teeniti mitte nendel tegevusaladel, kus oli rohkem rakendunud, vaid vastupidi: nt mäetööstuses on rakendunud vaid 1% lõpetanutele, ent nende tulu oli 2020.a 1772 eurot kuus, finants- ja kindlustustegevuse tegevusalal on hõivatud 1% lõpetanutele ning nende keskmine palk 2020.a oli 1459 eurot (kolmandiku võrra suurem kui kutsehariduse keskmine). Avaliku halduse, riigikaitse, sotsiaalkindlustuse tegevusalal rakendunud (3%) keskmine palk 2020.a oli 1370 eurot, mis on veerandi võrra kõrgem kutseõppe keskmisest ning info ja side tegevusalal hõivatute (3%) keskmine palk oli 1322 eurot, mis on samuti ligi veerandi võrra kõrgem kutseõppe keskmisest. Madalaimad olid sissetulekud nendel kutseõppe lõpetanutel, kelle peamine töökoht¹⁴³ asus kas majutuse ja toitlustuse tegevusalal – seal teenitav 677 eurot jääb kutseõppe lõpetanute keskmisele ligi 50% võrra alla, või muude teenindavate tegevuste tegevusalal (nt arvutite jt elektroonika, tarbeesemete parandus, keemiline puhastus, juuksuri- ja iluteenused, spaade ja solaariumide tegevus), kus 2020.a teenitav palk oli 52% madalam kutsehariduse keskmisest.

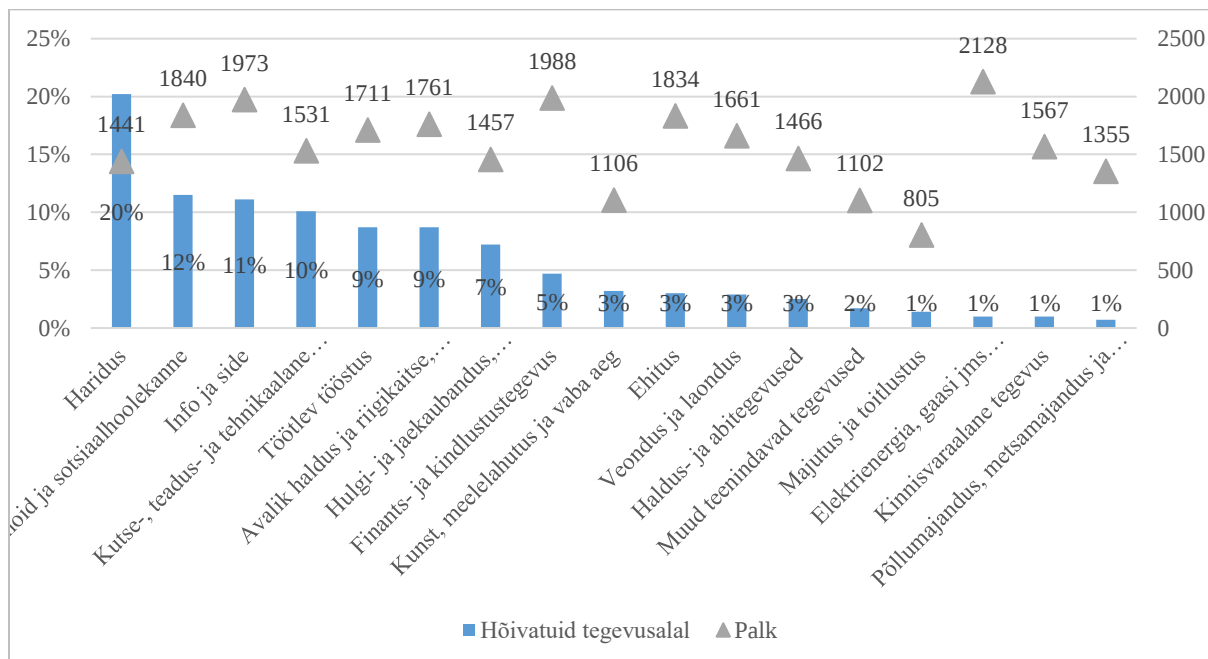
¹⁴³ Peamine töökoht ehk põhitöökoht on see, kus töötaja tööaeg on suurem või kui töötajal on mitu võrdse tööaja määraga töökohta, läheb arvesse see, kus teenitakse suuremat tulu (vt ka Muusikus ja Lehto 2018).

Joonis 94. Kutseharidusõppe 2019. a lõpetanute sissetulekud ja hõivatute jagunemine tegevusalade lõikes 2020. aastal.

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Kõrgharidusõppe 2019.a lõpetanutest töötas 2020.a viiendik hariduse tegevusalal (joonis 95), 12% tervishoiu ja sotsiaalhoolekande ning 11% info ja side tegevusalal. Kõrgeimat tulu teeniti elektrienergia, gaasi jms varustamise tegevusalal (rakendunud 1%) – sealne keskmine palk 2128 eurot ületas kõrgharidusõppe lõpetanu keskmist kolmandiku võrra. Kõrgharidusõppe lõpetanu keskmisest veerandi võrra kõrgem oli palk ka neil lõpetanutel, kes rakendunud finants- ja kindlustustegevuse või info ja side tegevusalal. Madalaimad olid töised sissetulekud neil lõpetanutel, kes analoogselt kutseõppe lõpetanutele hõivatud majutuse ja toitlustuse tegevusalal (palk 50% võrra väiksem kõrgharidusõppe keskmisest). Võrdlemisi väike oli teenitav tulu ka kunsti, meelelahutuse ja vaba aja tegevusalal (kolmandiku võrra keskmisest väiksem) rakendunudtel.

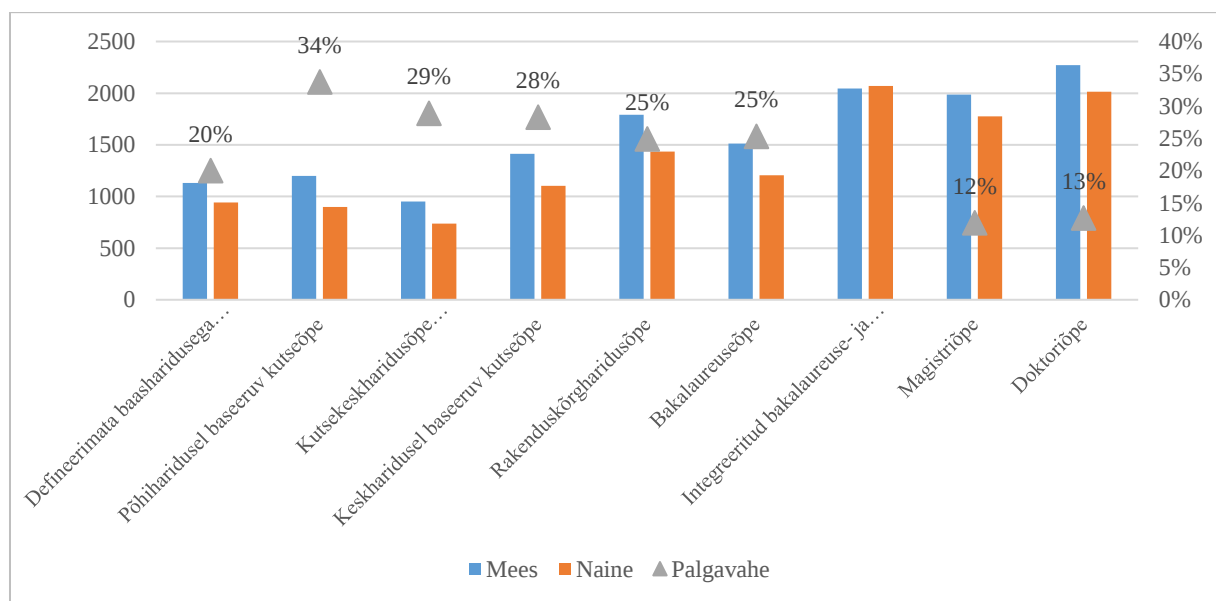

Joonis 95. Kõrgharidusõppe 2019. a lõpetanute sissetulekud ja hõivatute jagunemine tegevusalade lõikes 2020. aastal.

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Erinevused 2019.a lõpetanud meeste ja naiste sissetulekutes ning hõivatute osakaaludes 2020.a sarnaselt varasemate aastatega püsivad. Aasta peale lõpetamist kutseõppe lõpetanud meestest hõivatud 67%, naistest 77%. Kõrgharidusõppe lõpetanud meestest 73%, naistest 79%. Olenemata sellest, et lõpetanutest rohkem naisi jääb tööturule, on nende töised sissetulekud madalamad. Kutseõppe lõpetanud naiste ja meeste palgad erinevad aasta peale lõpetamist 22% võrra, kõrgharidusõppe lõpetanute palgad 18% meeste kasuks. Suurimad on palgavahed põhiharidusel baseeruva kutseõppe lõpetanute seas, erinevused palgades puuduvad integreeritud õppe lõpetanute vahel.

Erinevused on kahtlemata tingitud ka sellest, milline õppekava lõpetati ning millises valdkonnas rakendunud ollakse, samuti sellest, et mõningatel õppekavadel domineerivad naisõppurid, teistel meesõppurid (nt eelistavad mehed tehnilisemat laadi erialasid). Nii on kutseõppe töötleva tööstuse suuna lõpetanud meeste sissetulek naiste omast üle 40% suurem, samas kui erinevused IKT ja isikuteenidnduse suuna lõpetanute palgades praktiliselt puuduvad. Kõrgharidusõppe arhitektuuri ja ehituse suuna lõpetanud meeste keskmine töine sissetulek oli 2020.a naiste omast veidi enam kui veerandi võrra suurem, samas nt matemaatika ja statistika suuna lõpetanud naised teenisid meestest kümnendiku võrra enam.

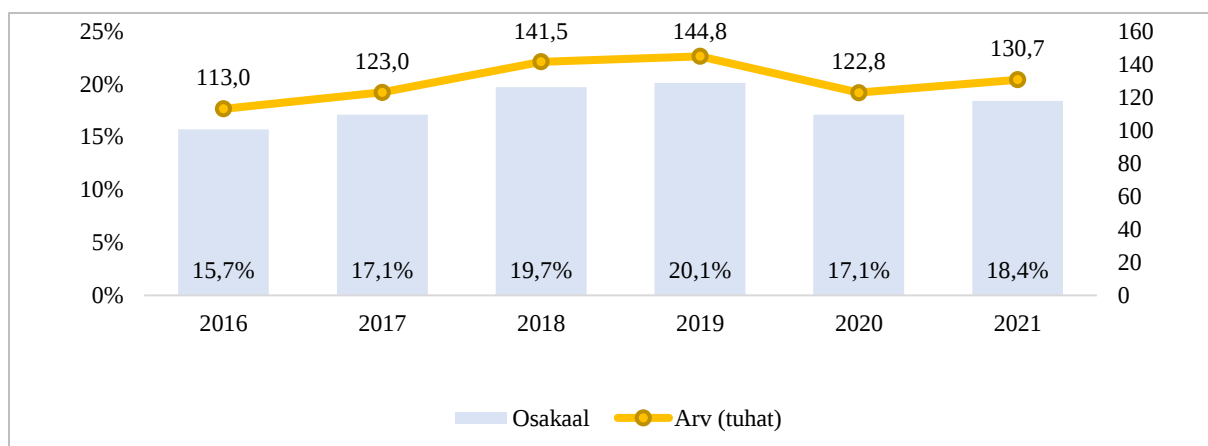

Joonis 96. 2019. a kõrg- või kutseharidusõppe lõpetanud meeste ja naiste sissetulekud ning palgalõhe 2020. a.

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Osalus elukestvas õppes

Elukestvas õppes osalemine kasvas jõudsalt, kuni koroonakriis igasuguse õppetegevuse suurte katsumuste ette pani. 2020. aastal langes aasta varasemaga võrreldes elukestvas õppes osalemise määr lausa kolm protsendipunkti ehk 2017. a tasemele. Ehkki viirusekriis ei ole sugugi kadunud, on uue reaalsusega jõudsalt kohanetud. Suurt rolli on siin mänginud digivõimaluste kasutamise hüppeline laienemine. Väga suur osa õppetööst (nii tasemehariduses kui ka mitteformaal- ja informaalhariduses) kolis veebi. 2021. aasta andmetest on see kohanemine juba näha – elukestvas õppes osalemine on kasvanud 18,4%-le (vt joonis 97).

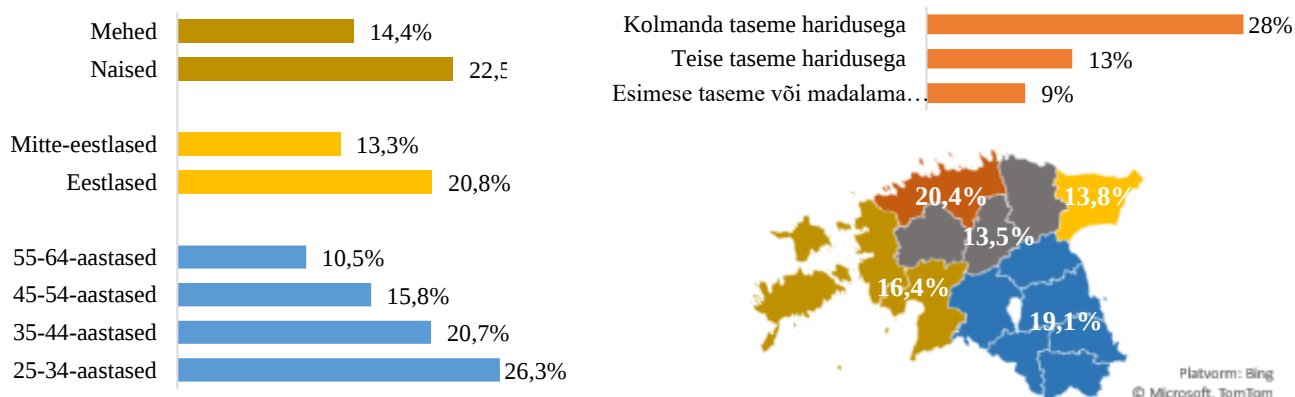

Joonis 97. 25–64aastaste elukestvas õppes osalemise määr ja arv (Töäjõu-uuring, viimase nelja nädala jooksul, 2016–2021).

Allikas: Statistikaamet

Meeste ja naiste elukestvas õppes osalemise määr erineb endiselt märkimisväärselt ja kui koroonakriis mõjutas tugevamalt meeste elukestvas õppes osalemise määra, siis eelmisel aastal suurenesid nii naiste kui meeste vastvad osakaalud pea võrdselt ehk hetkeseisuga on kriis sugudevahelist erinevust elukestvas õppes osalemise näitaja puhul veelgi suurendanud.

Endiselt on suur erinevus ka eestlaste ja mitte-eestlaste elukestvas õppes osalemise määrade vahel. 2021. aastal osales elukestvas õppes vaid 13,3% mitte-eestlastest ja murettekitav on see, et kui üldiselt on osalemine kasvanud, siis mitte-eestlaste puhul on osalemise määr võrreles 2020. aastaga veelgi langenud (0,4 protsendipunkti võrra). Seega on vaja rõhku panna sellele, et uued õppimisvormid ja -keskkonnad oleksid ka mitte-eestlastele sobivad ja kättesaadavad.

Joonis 98. 25 – 64aastaste elukestvas õppes osalemise määr soo, rahvuse, vanuserühma, haridustaseme ja piirkonna järgi (Töäjõu-uuring, viimase nelja nädala jooksul, 2016–2021).

Allikas: Statistikaamet

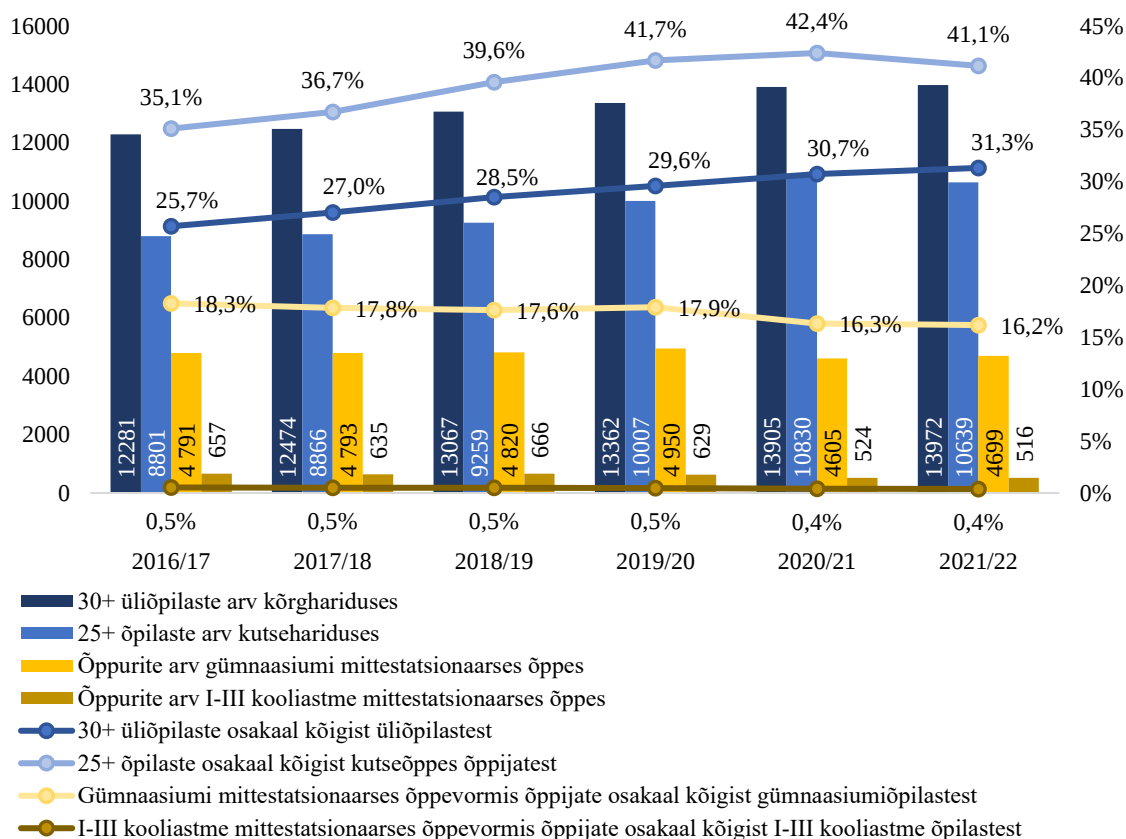
Ehkki kõige rohkem on elukestvas õppes osalejaid noorimas vanuserühmas (25–34aastased), siis oli 2020. aastal osalemise määra langus selles vanuserühmas ka kõige suurem. Eelmisel aastal suurenes osalemine aga kõikides vanuserühmades ja peaaegu võrdselt (1,3 protsendipunkti), erandiks vaid 55–64aastased, kelle puhul näitaja kasvas 0,2 protsendipunkti võrra rohkem.

Haridustasemete vaates on endiselt väga tugev seos, et mida haritumad on inimesed, seda suurema tõenäosusega osalevad nad elukestvas õppes. 2021. aastal osales 28% kolmanda taseme haridusega inimestest elukestvas õppes, esimese või madalama haridustasemega inimestest aga lausa 19 protsendipunkti võrra vähem.

Piirkonniti ei ole erinevused nii suured, kuid silma jääb siiski Ida-Virumaa ja Kesk-Eesti inimeste madal osalemise määr. Need piirkonnad eristuvad ka selle poolest, et osalemise määr eelmisel aastal ei

kasvanud. Kesk-Eestis osales 2021. aastal elukestvas õppes koguni 0,4 protsendipunkti võrra vähem inimesi, kui aasta varem, Ida-Virumaal jäi osakaal samaks.

Tasemehariduse omandamine

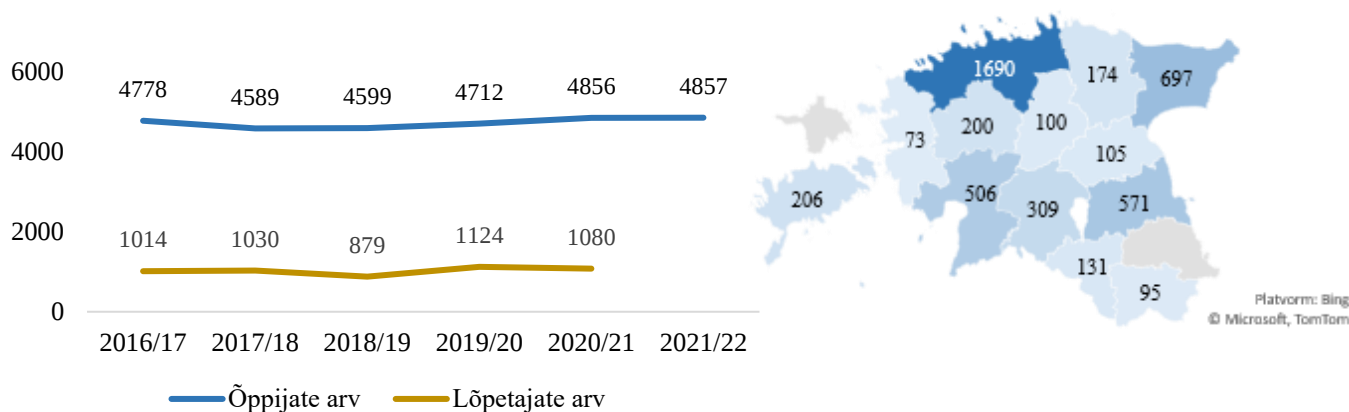

Joonis 99. Täiskasvanute õppimine tasemehariduses aastatel 2016/17–2021/22.

Allikas: EHIS

Täiskasvanud õppijate arvu kasv tasemehariduses on pidurdunud (vt joonis 99). Võrreldes 2020/21 õppeaastaga on täiskasvanud õpilaste arv kõrghariduses küll kasvanud ja kasvanud on ka gümnaasiumi mittestatsionaarses õppes õppijate arv, kuid vastukaaluks on täiskasvanud õpilaskond vähenenud kutsehariduses. Ehkki täiskasvanute osakaalu suurenemine kutsehariduses on olnud pidev trend juba mitmeid aastaid, siis sel õppeaastal vähenes näitaja veidi üle protsendipunkti võrra. Ka kõrghariduses on 30aastaste ja vanemate osakaalu pea lineaarne kasv pidurdunud.

Lisaks kutse- ja kõrgharidusele omandavad täiskasvanud tasemeharidust mittestatsionaarses üldharidusõppes nii täiskasvanute gümnaasiumides kui ka teistes üldhariduskoolides. Kokku omandab 2021/22. õppeaastal mittestatsionaarses õppes üldharidust 4857 inimest, sh **4215 täiskasvanute gümnaasiumites** ja **642 kutseõppeasutustes**. 2021/22. õppeaastal tegutseb Eestis 10 täiskasvanute gümnaasiumi, kus 91% õpilastest õpib keskhariduse tasemel. Üks viimaste aastate suurimaid arenguid täiskasvanute hariduses on täiskasvanute gümnaasiumite osaline liitmine kutsekoolidega. 2018. aastal alustati selleks läbirääkimisi KOVidega. Arvestades nii kutseõppeasutustes üldhariduses õppijaid kui ka täiskasvanute gümnaasiumites õppijaid, on täiskasvanud õppijate arv üldhariduses pärast kahte aastat kasvu jäänud püsima (vt joonis 100). Selle ja eelmise õppeaasta õpilaste arvude vahe on vaid üks õpilane. Maakondade vaates on täiskasvanute gümnaasiumites ja kutseõppeasutustes üldhariduses õppijad kogunenud eelkõige Harjumaaale. Pea 1000 õpilast vähem, kuid siiski maakondadest teisena kõige rohkem on õpilasi Ida-Virumaal. Sealjuures on maakonnas täiskasvanute gümnaasiumites või kutseõppeasutustes üldharidusõppes õppijate arv Ida-Virumaal võrreldes 2016/17 õppeaastaga pea kahekordistunud. Õpilaste arv kasvab jõudsalt ka Pärnumaal, Harjumaa osatähtsus pigem väheneb.

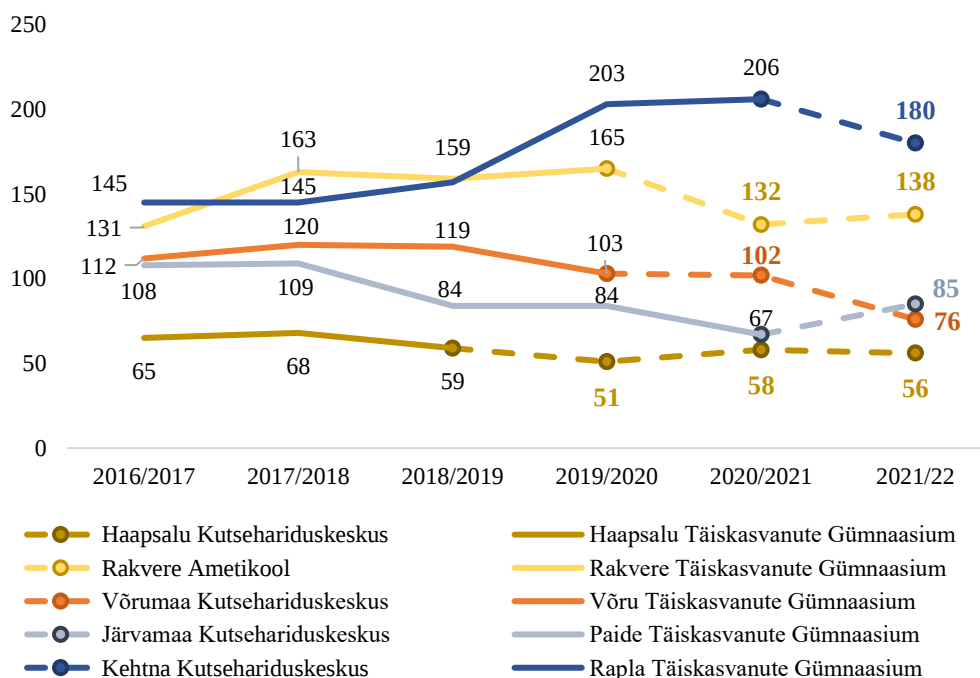

Joonis 100. Täiskasvanute gümnaasiumides või kutseõppeasutustes üldhariduses õppijate arv (2016/17 – 2021/22 õa) ja õpilaste jagunemine 2021/22 õa maakonniti.

Allikas: EHIS

Üks viimaste aastate suurimaid arenguid täiskasvanute hariduses on täiskasvanute gümnaasiumite osaline liitmine kutsekoolidega. 2018. aastal alustati selleks läbirääkimisi KOVidega. Tänaseks on ümberkorraldusprotsess käivitunud Haapsalu Kutsehariduskeskuses (rakendumise õppeaasta 2019/20, keskusega liideti **Haapsalu Täiskasvanute Gümnaasium**), Rakvere Ametikoolis (2020/21, liideti **Rakvere Täiskasvanute Gümnaasium**) ja Võrumaa Kutsehariduskeskuses (2020/21, liideti **Võru Täiskasvanute Gümnaasium**).

Alates 2021. aasta augustist võtab lisaks **Rapla Täiskasvanute Gümnaasiumile** täiskasvanud õpilasi üldharidusse vastu ka Kehtna Kutsehariduskeskus ning **Paide Täiskasvanute Gümnaasium** suleti selle õppeaasta alguses (liideti Järvamaa Kutsehariduskeskusega).

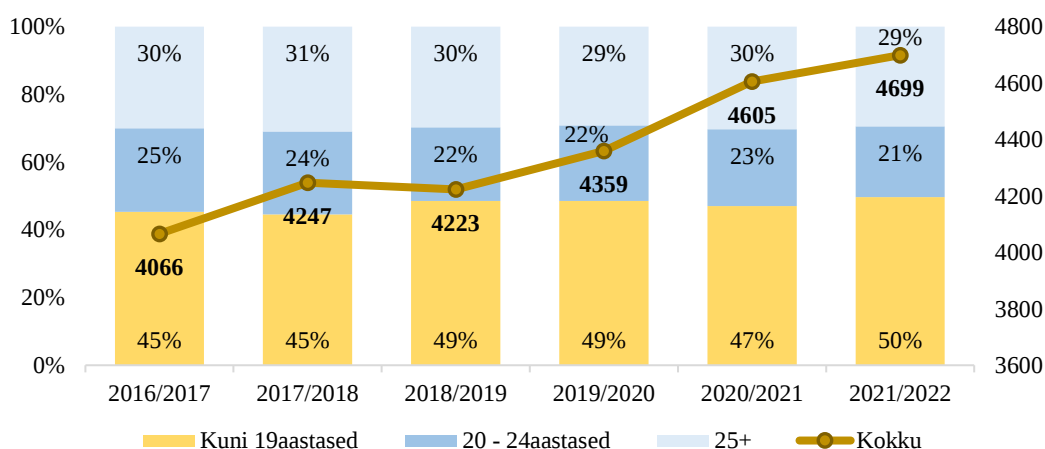
Joonis 101. Õpilaste arvu muutus gümnaasiumiastme mittestatsionaarses õppes täiskasvanute gümnaasiumide kutsekoolidega liitmise tulemusel.

Allikas: EHIS

Joonis 101 näitab, kuidas on juba liidetud koolides muutunud mittestatsionaarses õppes gümnaasiumiastmel õppijate arv. Hetkel on võimalik jälgida muutust Haapsalu Kutsehariduskeskuses kolme aasta vältel, Võrumaa Kutsehariduskeskust ja Rakvere Ametikooli kahe aasta vältel ja Järvamaa ja Kehtna Kutsehariduskeskuseid ühe aasta jooksul.

Joonis ei näita, et muutus oleks kaasa toonud väga järsku kõikumist õpilaste arvus. Kõige märgatavam muutus oli Rakvere Täiskasvanute Gümnaasiumi liitmisel Rakvere Ametikooliga – õpilaste arv vähenes eelneva aastaga võrreldes 33 võrra. Samas 2016/17 õppeaastal oli õpilasi samas suurusjärgus, nii et pole põhjust järeldada, et tegemist on just liitmisest tingitud muutusega ning 2021/22 aastal on õpilasi isegi veidi lisandunud. Õpilaste arvu vähenemise tõttu on vaja jälgida Kehtna Kutsehariduskeskust, kus võrreldes 2020/21 õa Rapla Täiskasvanute Gümnaasiumiga õpib sel aastal 26 õpilast vähem ning Võrumaa Kutsehariduskeskust, kus liitmise aastal küll muutusi õpilaste arvus ei olnud, kuid kus sel aastal on samuti 26 õpilast üldhariduses vähem kui eelmisel õppeaastal. Samas Järvamaa Kutsehariduskeskuses on võrreldes Paide Täiskasvanute Gümnaasiumiga õpilaste arv kasvanud ning Haapsalu Kutsehariduskeskuses on õpilaste arv püsunud stabiilsena.

Mittetatsionaarne üldharidusõpe on mõeldud küll eelkõige täiskasvanud õppijatele, kuid pooled gümnaasiumiastmes (riiklikul õppekaval) õppijatest on kuni 19-aastased (joonis 102), kokku u 2350 õpilast. Noorte osakaal mittetatsionaarses üldharidusõppes on sel õppeaastal suurem, kui eelneval viiel aastal.

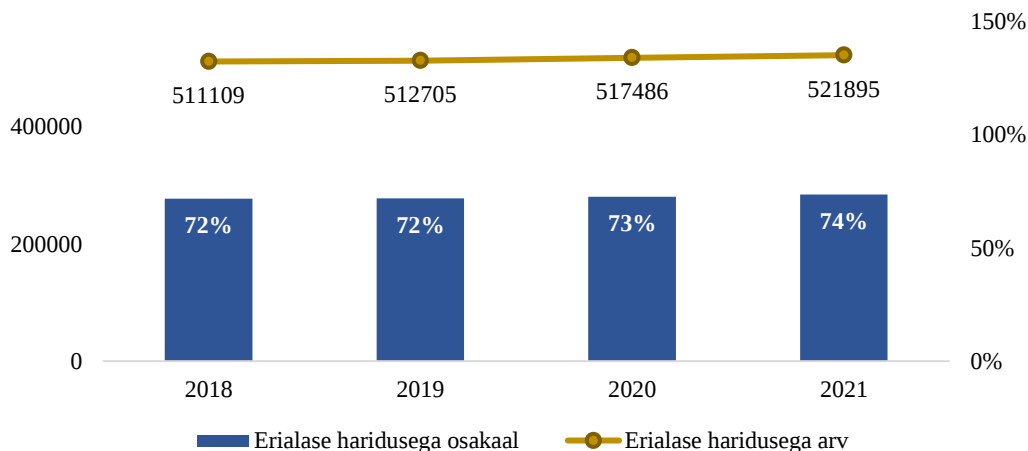

Joonis 102. Gümnaasiumiastme mittetatsionaarses õppes õppijad vanusegruppide kaupa aastatel 2016/17–2021/22.

Allikas: EHIS

Eri- ja kutsealase haridusega täiskasvanud

Eri- ja kutsealase haridusega täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal on Eestis 74% (2021. a), s.o ca 520 000 inimest (vt joonis 103).

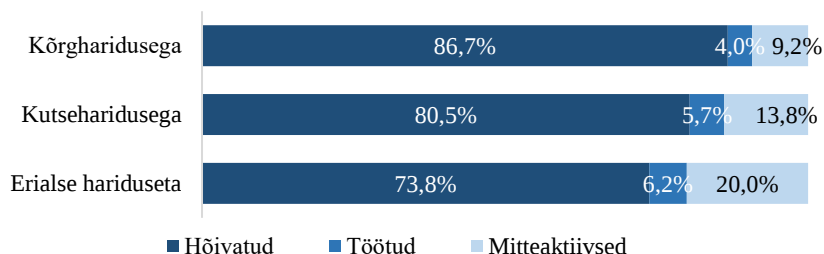

Joonis 103. 25–64aastaste erialase haridusega inimeste osakaal ja arv (2018–2021).

Allikas: Eesti Tööjõu Uuring

Erialase haridusega inimeste arv on võrreldes 2020. aastaga suurenenud – 4409 inimese võrra. Kasvanud on ka osakaal, aga vaid protsendipunkti võrra, samas kui arvestada ka inimeste arvu vähenemist vanusegrupis (3889 inimest vähem võrreldes 2020. aastaga), on erialase haridusega inimeste arvu kasv veidi märkimisväärssem, kui vaid selle grupi suuruse muutumist jälgides.

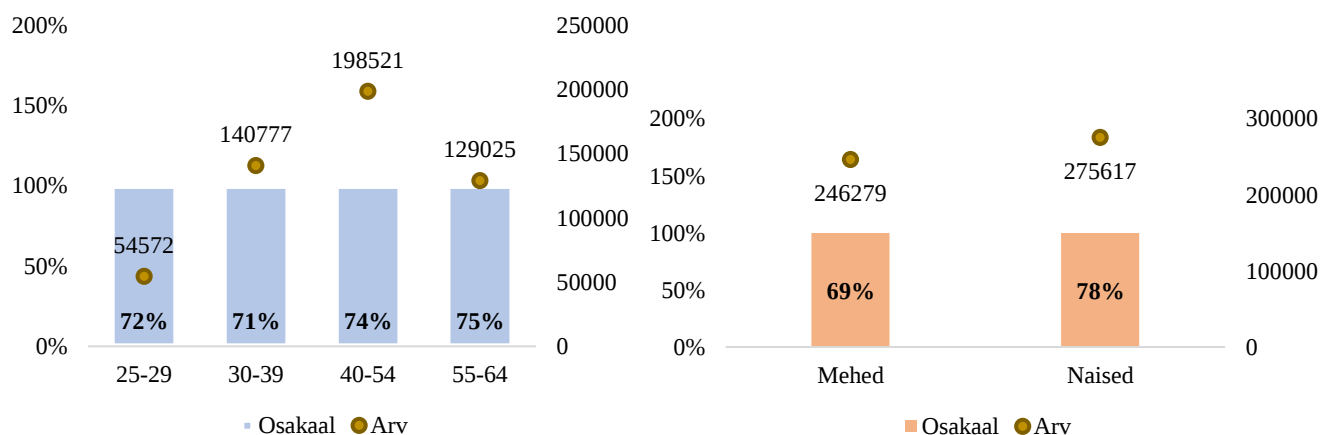
Erialase haridusega inimeste arvu ja osakaalu suurendamine on selgelt oluline, kuna erialase hariduseta inimesed on haavatav sihtrühm ning nagu joonis 104 näitab, on nende seas oluliselt rohkem mitteaktiivseid ja tunduvalt vähem hõivatuid.

Joonis 104. 25–64aastaste tööturuseisund omandatud kõrgeima haridustaseme järgi.

Allikas: Statistikaamet

Kõige väiksem on erialase haridusega inimeste osakaal 30-39aastaste vanusegrupis (71%) ja kõige suurem vanimas vanusegrupis ehk 55–64aastaste seas (75%) (vt joonis 105). Erialase haridusega inimeste osakaal vanuserühmiti on aga ühtlane. Kuna erialaseks hariduseks loetakse nii põhikooli baasil kutseharidust, kui ka doktorikraadi, ei ole täiskasvanute puhul vanus indikaatori suureks mõjutajaks.

Joonis 105. Erialase haridusega 25–64aastaste arv ja osakaal vanusegruppide ning soo järgi (2021. a).

Allikas: Eesti Tööjõu Uuring

2021. aastal oli 25–64-aastastest meestest 69% erialase haridusega, naiste seas oli vastav osakaal tunduvalt suurem – 78% (vt joonis 105).

Katkestamine

Kutseõppes katkestas 2020. aastal ca 20% 25aastastest ja vanematest õppijatest. Näitaja on võrreldes 2019/20 õppeaastaga kasvanud ühe protsendipunkti võrra ja jõudnud tagasi 2018/19 õppeaasta tasemele.

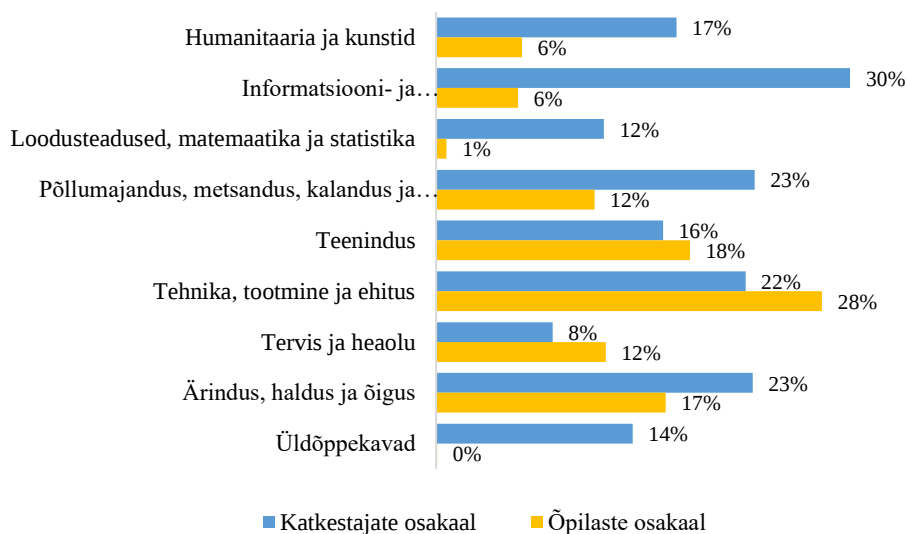
Üldhariduse mittestatsionaarses õppevormis on katkestamine ikka veel kõrge ning pärast viimaste aastate pidevat langust, kasvas näitaja 2020/21. õppeaastal jälle kahe protsendipunkti võrra. Eelmine õppeaasta oli aga paljudele õpilastele äärmiselt raske, kuna kogu õppekorraldus oli viirusekriisi tõttu muutunud ning palju oli teadmatust. Võimalik, et ka katkestamise kasv on just nendest teguritest tingitud ning viirusekriisi vaibumisega (või sellega paremini toimetulemisega) hakkab ka katkestamine jälle langema.

Tabel 12. Katkestajate osakaal üldhariduse mittestatsionaarses õppevormis ja kutseõppes (kõik õppevormid) 25+ vanusegrupis.

	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
Mittestatsionaarne üldharidusõpe, %	35,9	33	32	28	30
Kutseõpe, %	20,9	21,4	19,9	18,9	19,9

Allikas: EHIS

Kutseõppes katkestavad teistest valdkondadest sagedamini IKT (30%) ning tehnika, tootmise ja ehituse (28%) valdkondade täiskasvanud õppijad, harvem tervise ja heaolu ning loodusteaduste, matemaatika ja statistika valdkonnas õppijad (vt joonis 106).

Joonis 106. Katkestajate osakaal kutseõppes (kõik õppevormid) 25+ vanusegrupis valdkonniti ja 25aastaste ja vanemate kutseõppe õpilaste jaotus valdkonniti 2020/21 õppeaastal.

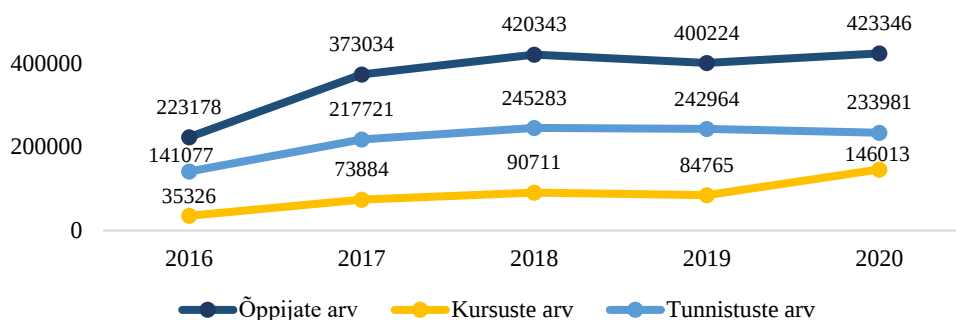
Allikas: EHIS

Täienduskoolitus

Koroonakriisiga kasvas hüppeliselt pakutud täienduskoolituste arv. 2020. aastal pakuti 146 013 kursust, mis on 61 248 võrra rohkem, kui 2019. aastal. Pandeemia on mõjutanud kogu maailma enneolematu ulatuses. Paljud ettevõtted kandsid suuri kahjusid ja olid sunnitud töötajaid koondama. Samas tekkis kindlate oskuste järele kriitiline vajadus. Maailm vajab arste, hooldajaid, õdesid, asendusõpetajaid jne. Koondatud või koondamishirmus töötajad vajasid aga kiiret ümberõpet.

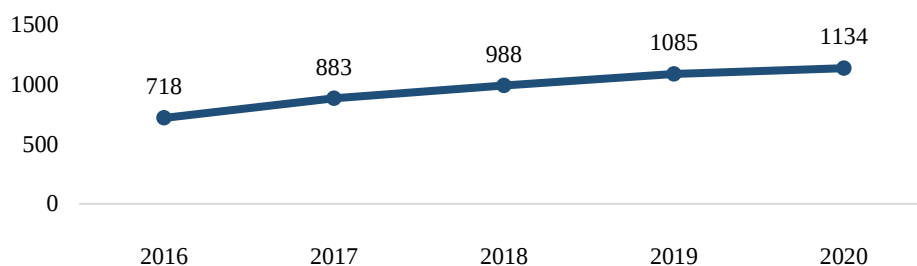
Majandustegevusteatega/tegevusloaga koolitusasutustel on õigus väljastada tunnistusi ja tõendeid. Tunnistus antakse, kui õppekava läbimisel kontrollitakse õpiväljundi(te) saavutamist ning õppija on täitnud õppekava läbimiseks vajalikud tingimused.¹⁴⁴ Kuna erinevalt kursuste arvule on väljastatud tunnistuste arv hoopis vähenenud, võib eeldada, et väga suur osa kursustest olid sellised, kus õpiväljundite saavutamist ei kontrollitud.

¹⁴⁴ Haridus- ja Teadusministeeriumi koduleheküljel. <https://www.hm.ee/et/eesmargid-tegevused/taiskasvanuharidus/taienduskoolitus> (10.03.2022)

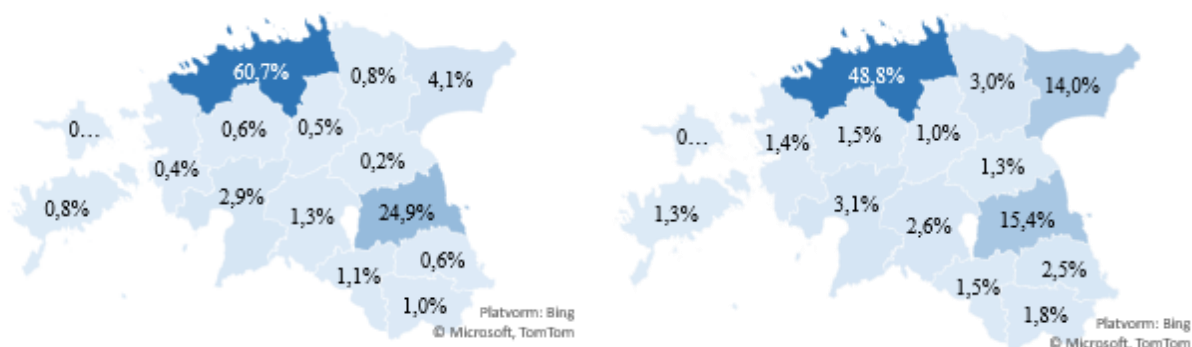
Joonis 107. Täienduskoolitustel osalenute, väljastatud tunnistuste ja pakutud kursuste arv (2016–2020).
Allikas: EHIS

Täiskasvanutele pakuvad täienduskoolitust kutseõppeasutused, kõrgkoolid ja paljud erakoolitus-asutused. 2020. aastal pakkus täienduskoolitust 1134 õppeasutust (vt joonis 108). Täiendkoolitust pakkuvate õppeasutuste arv on viimastel aastatel suurenenud. Koolitusi pakkuvate organisatsioonide arv on aga veel mõnevõrra suurem, sest kõigil ei ole kohustust ennast tegevusloa või majandustegevusteate alusel registreerida.

Joonis 108. Täienduskoolitusi pakkuvate õppeasutuste arv (2016–2020).
Allikas: EHIS

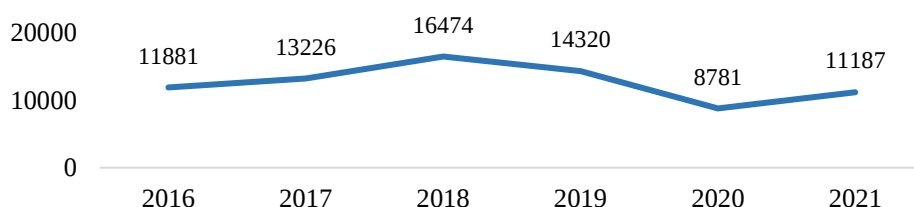
Kui võrrelda õpilaste (vasakul) ja õppeasutuste osakaalu jaotust maakonniti (vt joonis 109), on ootuspäraselt märgata väga suurt koondumist keskustesse, aga kui üle 85% õpilastest on koondunud Harju- ja Tartumaale, siis täiendkursusi pakkuvatest õppeasutustest on nendes maakondades u 65% ja suurem keskus on Ida-Virumaal. Seega on Ida-Virumaal arvestades õppeasutuste arvu täiendkoolitusel osalejate arv pigem väike.

Joonis 109. Õpilaste ja õppeasutuste osakaal maakonniti (2020).
Allikas: EHIS

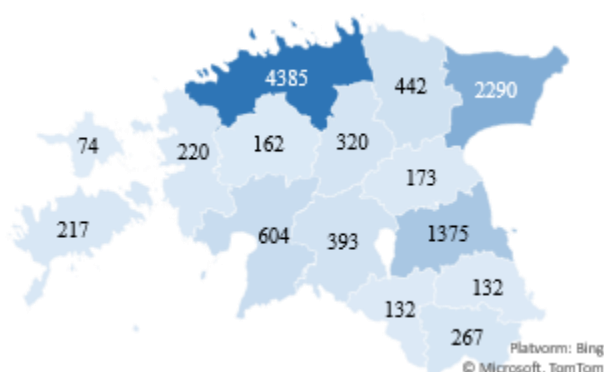
Riikliku koolitustellimuse koolitused

2020. aasta oli koroonaaegse maailmaga kohanemise aasta, kus raske oli ette ennustada, milliseks kriis kujuneb ja kui kaua kestab. Sellises teadmatuses ja uute piirangute keskel oli väga keeruline jätkata ka koolitustegevusega. Koolituste pakkujad pidid suures osas kogu õppetöö ümber korraldama, samamoodi jõudis vähem inimesi koolitustele, sest kõikide elud olid ootamatult muutunud. Olukorda peegeldab ka riikliku koolitustellimuse (edaspidi RKT) koolitusel käimiste arv (joonis 110). Samas 2021. aastaks oli jõudnud teadmine, et tegemist ei ole ajutise nähtusega ning leitud oli lahendusi, mis uues normaalsuses toimiksid. Ka RKT koolitustel osalejate arv kasvas märgatavalt. 2021. aastal osaleti RKT koolitustel 11 187 korda.

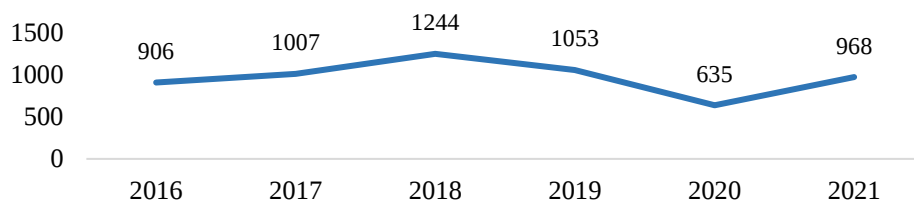
Joonis 110. RKT koolitustel osalemiste arv (2016 – 2021), seireandmed

Kui vaadata osalemiste jaotumist maakonniti (joonis 111), on näha, et kõige rohkem on RKT koolitustel osaletud Harjumaal. See ei ole üllatav arvestades Eesti rahvastiku geograafilist paiknemist. Siiski on märgata, et osalemised ei ole jaotunud rahvaarvuga päris proportsionaalselt. Oluliselt on võimendatud Ida-Virumaad – RKT koolitustel osalemistest 20% on Ida-Virumaal, kuigi Eesti rahvastikust elab seal vaid 10%. See on teadlik otsus, et aidata tõsta nõrgemate sihtgruppide (nt muu emakeelega kui eesti keel) konkurentsivõimet tööturul.

Joonis 111. RKT koolitustel osalemised maakondade järgi (2021. a), seireandmed

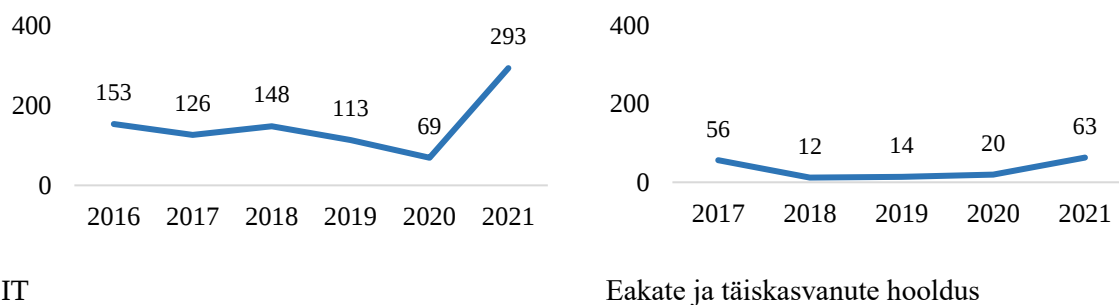
Kokku pakuti 2021. aastal RKT raames 968 koolitust, mis on 333 võrra rohkem kui 2020. aastal (joonis 112).

Joonis 112. RKT koolituste arv (2016–2021), seireandmed

2021. aastal tehti mitu RKT koolituste lisatellimust, et toetada koroonakriisiga hakkamasaamist. Väga suur muutus oli ettevõtete ja asutuste jaoks see, et suur osa maailmast „kolis veebi“. Vaja oli kohaneda olukorras, kus juhtimine käis vaid ekraanivahendusel ja koostöö toimus samuti suurte kauguste tagant.

Samuti oli kiiresti vaja tegeleda töötajate IT-oskuste parandamisega, alustades sellest, et kõik zoomi, Microsoft Teamsi või muusse veebikohtumiste keskkonda kohale jõuaks. IT-teemalistele koolitustele keskenduti ka RKT lisatellimuses. Joonisel 113 on näha, kui oluliselt kasvas IT valdkonna RKT koolituste arv 2021. aastal. Võrreldes 2020. aastaga oli neid koguni üle 200 võrra rohkem.

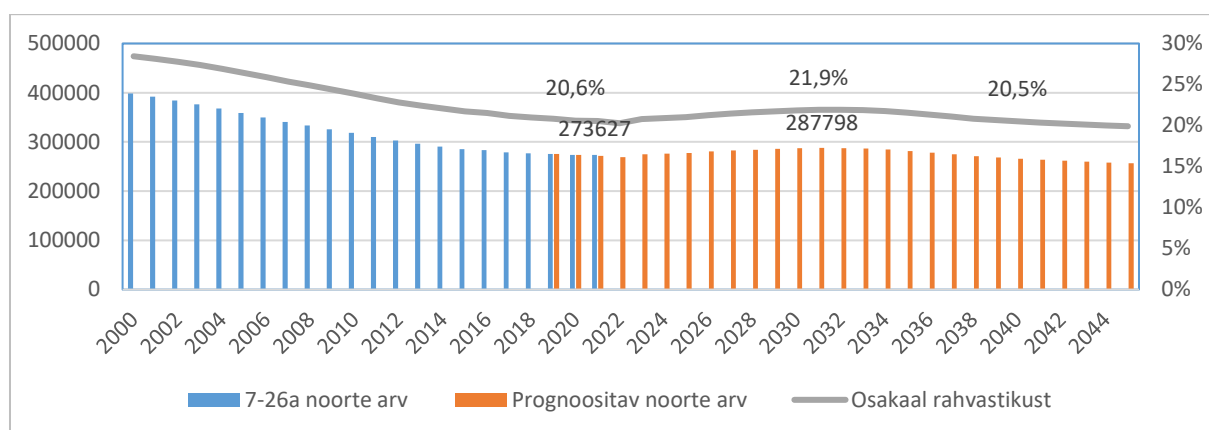
Joonis 113. RKT koolituste arv IT ja eakate ja täiskasvanute hoolduse valdkondades (2016–2021), seireandmed

Lisaks IT oskuste täiendamise vajadusele, tõi koroonaga kaasa ka tugeva surve meditsiini ja sotsiaaltöö valdkondadele. Lisaks haiglapersonalile oli kiiresti juurde vaja hooldajaid. 2021. aastal pakuti RKT raames 63 eakate ja täiskasvanute hoolduse koolitust, lisaks pakuti esimest korda õenduse ja ämmaemanduse valdkonna koolitusi.

Kuivõrd ei ole suurt lootust, et koroonaga lähiajal ära kaoks, tuleb valmis olla tööturu kiire muutumise jätkumiseks ning pakkuma võimalikult palju ümber- ja täiendõppe võimalusi nii neile, kes on töö kaotanud kui ka neile, kelle töö on märkimisväärselt muutunud.

Noortevaldkond

Eestis elas 2021. aastal 273 627 noort (s.o 7-26-aastast isikut), mis on rahvastikust viiendik (Joonis 114). Noorte arv on langenud kogu taasiseisevumise perioodi ja Eesti koos teiste Euroopa riikidega on muutunud vananeva rahvastikuga ühiskonnaks. Loomulik iive (elussündide ja surmade vahe) on Eestis juba väga pikalt olnud negatiivne (1991. aastast)¹⁴⁵ ja kuigi rändesaldo on viimastel aastatel olnud positiivne, sh nooremate vanusgruppide seas, ei ole alust eeldada hüppelist noorte arvu suurenemist¹⁴⁶. Statistikaamet on prognoosinud noorte arvu vähest kasvu 2020ndate esimesest poolest, kuid aruandeaastal noorte arv siiski langes, säilitades langusest hoolimata eelnenud aruandeaasta osatähtsuse kogu rahvastikust. Noorte eärühma osakaalu vähenemine mõjutab noorte võimalusi ja rolli ühiskonnas – suurema tõenäosusega asetub fookus nt vanemaelastele, kelle osatähtsus rahvastikust aina suureneb, tuues sellega kaasa vältimatud valupunktid, mis vajavad suuremat tähelepanu ja ressursi – seetõttu on oluline toetada iga noore arengut ja avarada tema eneseteostusvõimalusi.

Joonis 114. 7–26-aastaste noorte arv Eestis, osakaal kogu elanikkonnast ning prognoos¹⁴⁷.

Allikas: Statistikaamet

Noore võimalused oma loome- ja arengupotentsiaali avada

Noorest toimetuleva, ettevõtliku ja ühiskonna arengusse hoogu andva kodaniku kujunemisloos on oma roll mängida kättesaadavatel ja kvaliteetsetel mitteformaalõppe tegevustel. Arendavate tegevuste kättesaadavust aitavad tagada huvikoolides ja avatud noortekeskustes toimuvad tegevused, noortemalevad ja -laagrid, osaluskogud ning noorteühingud ning erinevad riiklikud ja rahvusvahelised noorteprojektid.

Huvikoolid

Süsteemset, juhendatud ja õppekava alusel vabal tahtel tööst, tasemeõppest, täienduskoolitusest vabal ajal toimuvat huviharidust pakuvad **huvikoolid**. Õppetöö toimus 2021. aastal 787 huvikoolis, mida on 13 võrra enam kui eelnenud perioodil (Joonis 115). Siinkohal on arvestatud huvikoolidega, kes on vaatlusalusel aastal oma õppurite ja pedagoogide andmed Eesti Hariduse Infosüsteemis 10. novembri seisuga kinnitanud¹⁴⁸. Läbi aastate on kõige enam tegutsenud **alamtüübiti** spordikool, nii ka 2021. aastal – 41% kõigist huvikoolidest (Joonis 115). Järgnevad liigitamata huvikoolid (37%) ning muusika- ja kunstikoolid (19%). Kõige vähem tegutseb tehnika-, loodus-, loome- ja huvimajasid või -keskusi (3%). Seevastu aga **õppekavu** on huvikoolides kõige enam avatud muusika ja kunsti valdkonnas (59%),

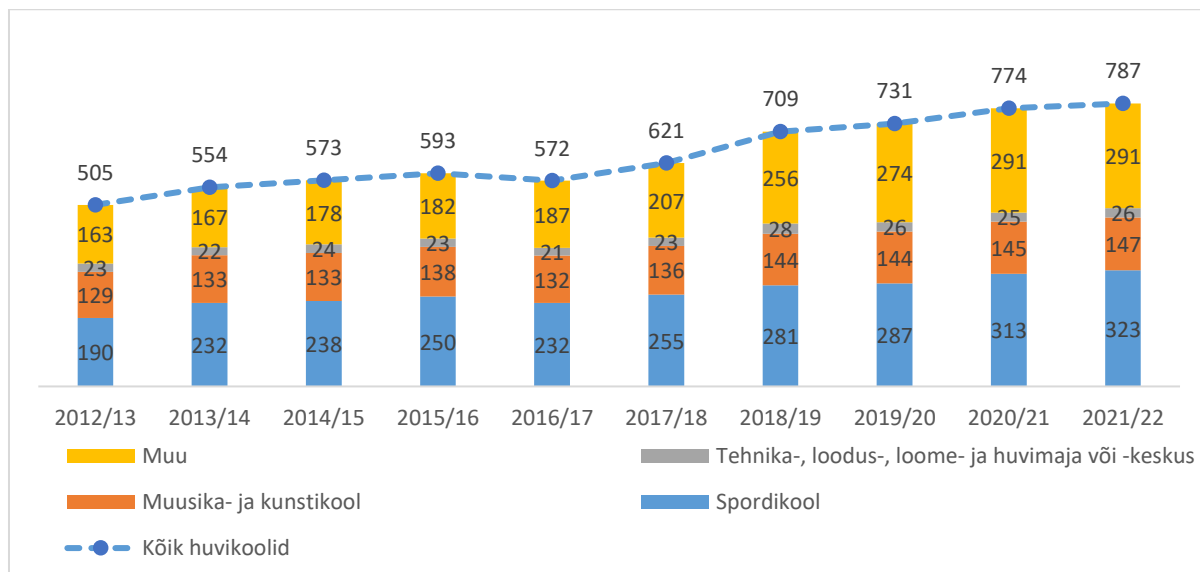
¹⁴⁵ Välja arvatud 2010, kui iive oli korra 35 inimese võrra positiivne. Statistikaamet, RV030, https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_demograafilised-pehinaitajad/RV030/chart/chartViewLine

¹⁴⁶ Aruande ilmumise ajaks on vallandunud Ukraina sõjast tulenev põgenikekriis, mille käigus Eestisse on jõudnud kümneid tuhandeid põgenikke, kes tõenäoliselt muudavad pikemaajaliselt Eesti rahvastiku koosseisu. Et aruanne keskendub eelkõige 2021. aasta seisule, ei ole seda asjaolu käsitletud.

¹⁴⁷ Kasutatud on prognoosi põhistsenaariumit.

¹⁴⁸ Andmete kinnitamine on ainus objektiivne näitaja, mille alusel hinnata, kas asutuses toimub õppetöö või mitte.

millele järgnevad üldkultuuri ja spordi valdkond (17%) ning kõige vähem tehnika (5%) ja looduse (2%) valdkondades. Proportsioonid nii huvikooli alamtüübi kui õppekavade jaotuses ei ole aastate lõikes muutunud.

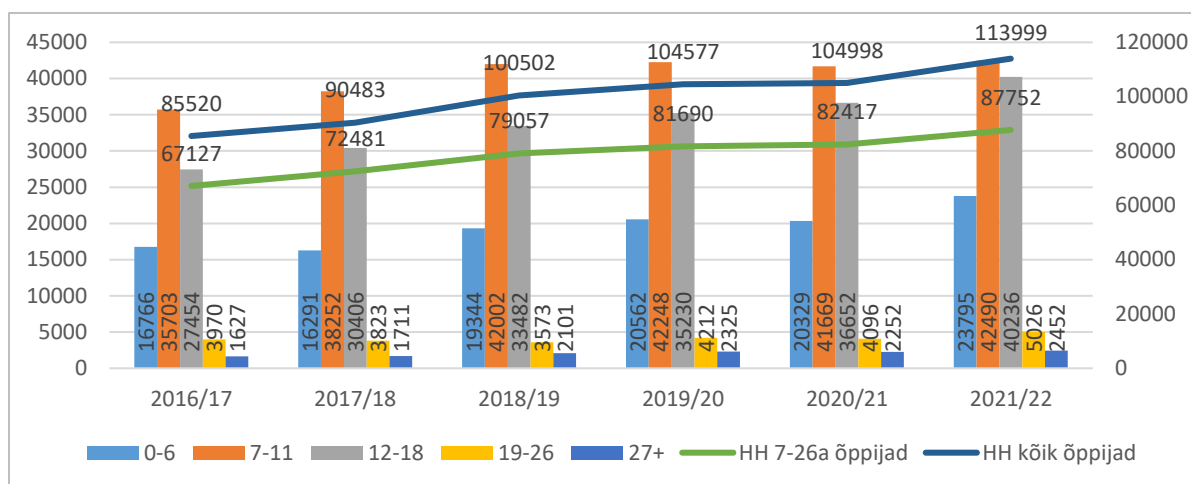

Joonis 115. Huvikoolid (arv; joondiaagramm) ja huvikoolide jagunemine alamtüübiti (arv; tulpdiagramm).
Allikas: EHIS

Huvikoolides õpivad ülekaalukalt 7-26-aastased noored – neid on 77% kõigist huvikoolis õppijatest (vt Joonis 116). Seejuures on õppivate noorte arv stabiilselt kasvanud. Viirusekriisi ja sellega seotult raskemad majandusliku toimetuleku aastad ei ole huvikoolides õppijate arvule mõju veel avaldanud. Vaatlusalusel õppeaastal õppis huvikoolides kokku 87 752 noort, mis on 32% kõikidest 7-26-aastastest noortest.

Õppijate vanuseline ja sooline jaotus on aga jäänud aastate lõikes samaks. Aastast aastasse on poisse olnud huvihariduses mõnevõrra vähem kui tüdrukuid, ca 47-49% poisse vs 51-53% tüdrukuid (ja seda nii 7-26-aastaste vaates kui ka kõikide huvihariduse omandajate lõikes), kuid viimastel aastatel on vahe veelgi tasandunud - 21/22 õppeaastal on protsentuaalselt noorte sihtrühmas poisse ja tüdrukuid huvihariduses sama palju, absoluutarvudes aga ca 400 tüdrukut rohkem.

Jätakuvalt on huvikoolides kõige rohkem 7-11 aastaseid ning kõige vähem 19-26-aastaseid – vastavalt 48% ja 5,7% noorte vanuserühma huvikoolis õppijatest. Lisaks noorte sihtrühmale õpib huvikoolides alla seitsme aastaseid, keda on ca viiendik kõikidest huvihariduse omandajatest. Vanemad, st üle 27-aastaseid huvihariduse omandajaid on aga läbi aastate olnud umbes 2% jagu kõikidest õppijatest. Elanikkonnast osaleb huvihariduses 57% kõikidest 7-11-aastastest, 41% kõikidest 12-18-aastastest ja 5% kõikidest 19-26-aastastest.

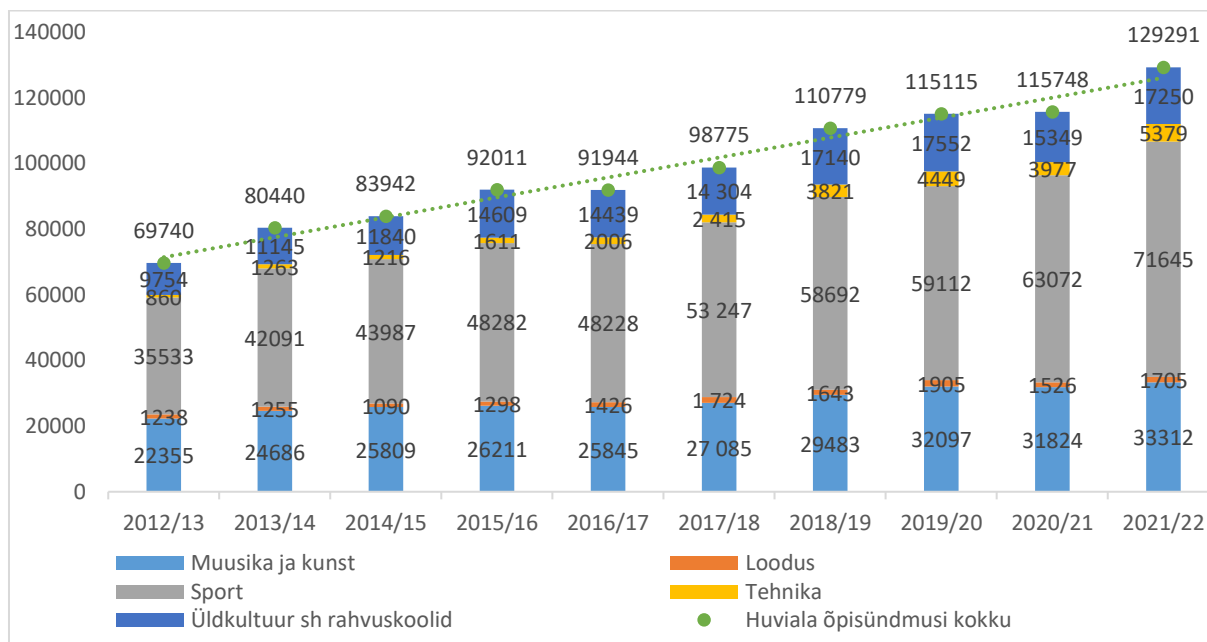

Joonis 116. Huvikoolis õppivate isikute vanuseline jaotus (arv; tulpdiagramm) ning kõik huvikoolis õppivad isikud vs 7-26-aastased õppijad (arv; joondigramm).

Allikas: EHIS

Aktiivsemad noored osalevad huvikoolis enam kui ühel õppekaval, st üks noor võib õppida mitmes huvikoolis ja mitmel õppekaval, nii spordi kui muusika ja kunsti õppekaval – nimetame neid õpisündmusteks. Seetõttu on huvikoolides õppureid õpisündmuste lõikes rohkem kui huvikoolis õppivaid unikaalseid isikuid. Noorte, 7-26-aastaste vanuserühmas on selliseid õpisündmusi 2021/22 õppeaastal 129 291, ca 13 500 rohkem kui eelnenud aastal. Sarnaselt isikupõhisele osalusele, on ka õpisündmuste arv aasta-aastalt kasvanud (vt Joonis 117) ning ka koroonakriisist tingitud piirangute aastad ei ole õpisündmusi vähendanud.

Kui õppekavu on kõige rohkem muusika ja kunsti erialal, siis noorte õpisündmusi hoopis spordi huviala tegevustes – 55% kõigist 7-26-aastaste noorte õpisündmustest. Muusika ja kunsti huviala omandab 26% ja üldkultuuri (sh rahvuskoolid) õppekava 13% kõigist noorte sihtrühma õpisündmuste õppuritest. Tehnika ja looduse huvialadel on osalus ka õpisündmuste vaates kõige madalam, vastavalt 4% ja 1% kõigist huvikooli noorte õpisündmustest.

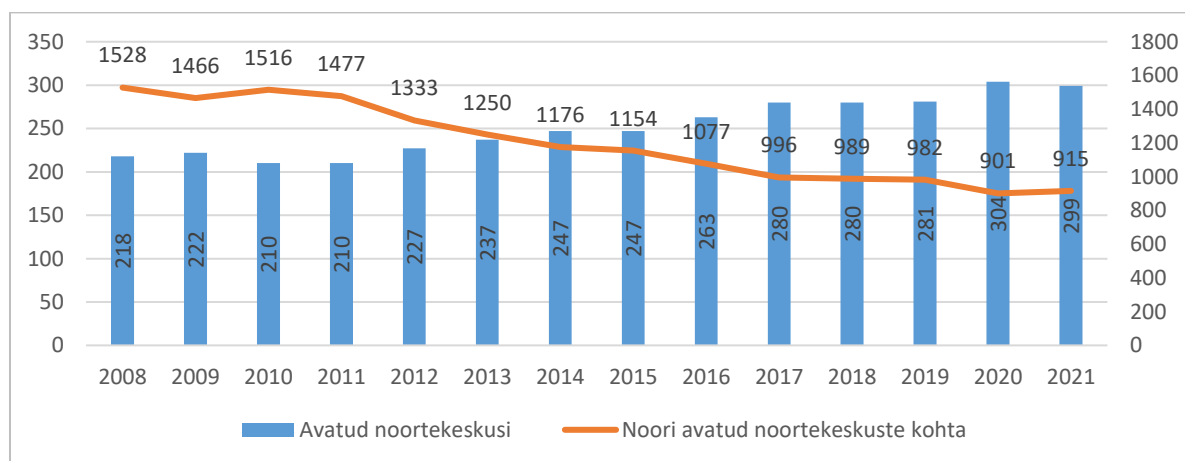
Joonis 117. Huvikoolis õppivate 7-26-aastaste õppurite õpisündmused huvialade jaotuses (arv; tulpdiagramm) ja kõik õpisündmused (arv; joondigramm).

Allikas: EHIS

Avatud noortekeskused

Avatud noortekeskused on noorsootöö asutused, mis lähtuvad oma tegevustes noorte vabast tahtest, pakkudes väga mitmekülgseid tegevusi (avatud ruumi teenus, erinevad ringitegevused, programmid, projektid jmt), mida tehakse koos noortega ja noorte jaoks ning kus noorsootöötaja roll on olla mentor ja tugi noore arenguks. Noortekeskustes pakutav noorsootöö on nn madala lävepaku teenus, kuhu on oodatud kõik noored sõltumata taustast või varasematest kogemustest ning tegevustest osavõtt on osalustasuta. 2021. aastal tegutses 299 noortekeskust, mida on 5 keskuse võrra vähem kui eelnenud aastal (Joonis 118). Muutus on väike ja pigem seotud noortekeskuste ajutise suletusega, nt seoses uue töötaja leidmise, remondi või COVID-19 levikust tingitud piiranguga. Noortekeskuste üle-eestiline kaetus on oluliselt paranenud. Viimase 10 aastaga on lisandunud ca 70 tegevuskohta ning noortekeskus on igas omavalitsuses v.a Ruhnu (mis on väikseima noorte arvuga omavalitsus Eestis, 2021.a 28 kuni 26-aastast last ja noort, sh 4 0-6-aastast). Uute noortekeskuste lisandumisega on teenus muutunud noortele kättesaadavamaks, nii on näiteks kümne aastaga ühe noortekeskuse kohta noorte arv vähenenud 38%.

Noortekeskustes pakutavate tegevuste kättesaadavuse paranemist näitab ka järgnev analüüs. Statistikaamet analüüsis 2021. aasta noortekeskuste põhjal nende keskmist kaugust noore elukohast, millest selgus, et Eesti noorte keskmine teekond noortekeskuseni on 2,9 km pikk. Kõige pikem tee noortekeskuseni tuleb ette võtta Saare maakonnas, kus keskmine teekonna pikkus on 5,3 km ja kõige lühem tee on Harjumaal, 2,2 km. Sarnane analüüs viidi läbi ka 2016. aastal ning toonasega võrreldes on toimunud olulisi edusamme: keskmine teekonna pikkus on vähenenud 1,3 km võrra. 2016. aastal oli keskmine kaugus noortekeskusesse 4,2 km, kõige lühem teekond oli Harjumaal, 3 km ja pikim Saaremaal, 7,8 km. Vaata rohkem Noorteseire juhtimislaua [graafikult](#) ja [andmebaasist](#).

Joonis 118. Avatud noortekeskused (tegevuskohad) ja 7-26-aastaste noorte arv ühe noortekeskuse kohta.
Allikas: Harno, Statistikaamet

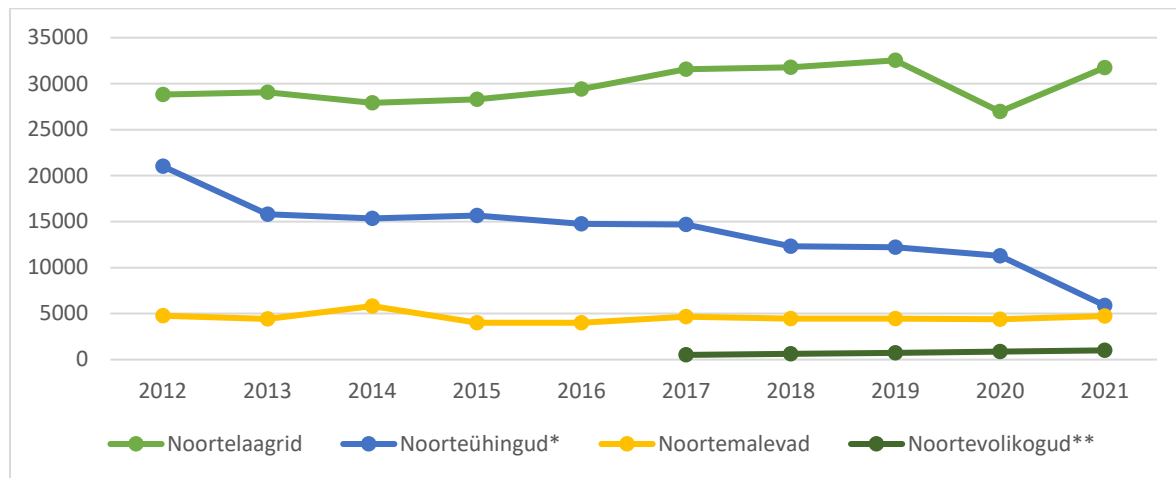
Lisaks eelnimetatutele pakuvad noortele arendavaid tegevusi järgmised noorsootöövõimalused (vt ka Joonis 119):

Noortemalevad – malevate eesmärk on toetada noore konkurentsivõimet tõstes tema tööalaseid teadmisi ja oskusi ning tutvustades erinevaid tööeluga seotud protsesse. Riiklikult toetatud malevakorraldajate tegevuste kaudu saab maleva läbi töökogemuse igal aastal natuke alla 5000 noore - 2021. aastal toetati 68 malevakorraldajat ja malevatest sai osa 4730 noort.

Noortelaagrid (projekt- ja püsilaagrid) – 2021. aastal toetas riik noorte osalemist laagritegevustes läbi 81 laagrikorraldajale antud tegevustoetuse, kelle korraldatud laagrites osales seeläbi kokku 30 546 noort (nendest 19 155 püsilaagrites ja 9 021 noort projektlaagrites). Projekt- ja püsilaagrites osalevate noorte arv on üldjoontes pidevalt kasvanud. Eelnenud kalendriaastal, eeskätt koroonaviiruse ja seotud piirangute tõttu noorte osalus mõnevõrra langes, kuid käesoleval aruandeaastal taas kasvas (2020. a 25 442 noort), taastades oma senise trendi igaaastase kasvu suunas.

Osaluskogud ja noorteühingud, mis toetavad noortest aktiivse ja kaasarárkiva kodaniku arengut (vt rohkem järgmisest peatükist „[Noorte aktiivne osalus kogukonnas ja otsuste tegemises](#)“).

Riiklikud ja rahvusvahelised projektid, näiteks Erasmus+ ja Euroopa Solidaarsuskorpuse programmi tegevused.

Joonis 119. Riiklikult toetatud noorsootöövõimalustest osasaanud noored (osaluskordade arv).

Allikas: Harno

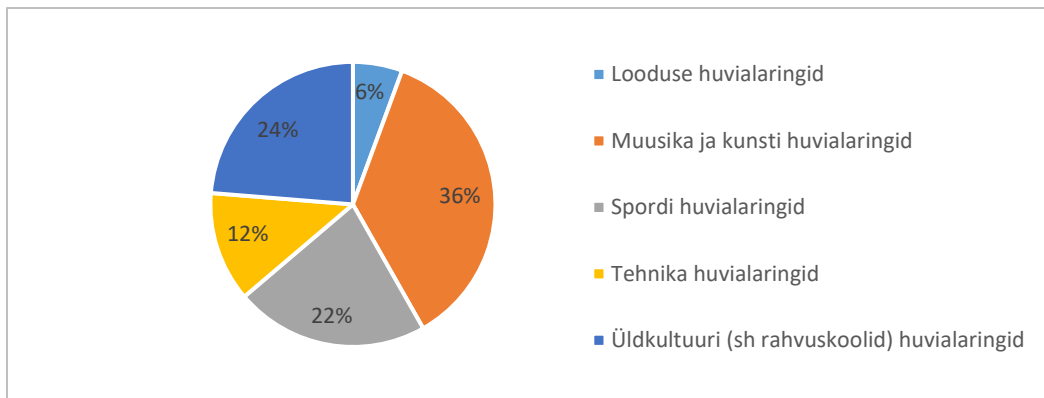
*Noorteühingute 2021. aasta noorte arv ei ole võrreldav varasemate aastate näitajaga, kuna ei sisalda 6 varasemalt toetatud noorteühingu liikmete arve.

** Noortevolikogude ja aktiivgruppide liikmete arvu seiratakse alates 2017. aastast.

Huvitegevus - toimub erinevates asutustes, näiteks noortekeskustes, raamatukogudes, kultuurimajades, erinevates klubides, koolides jpt. Huvitegevustest osa saavate noorte kohta on mitmekesise pakujate ringi tõttu raske ülevaadet anda. Oluline osa huvitegevusest leiab aset üldhariduskoolide huviringides. Üldhariduskoolides läbiviidav rahulolu uuring kinnitab, et huviringide olemasolu ning noore osalus ringitegevuses on üks õpilase rahulolu koolikeskkonnaga suurendavatest teguritest¹⁴⁹. Üldhariduskoolides aset leidva huvitegevuse kohta esitavad koolid andmeid EHISes. 2021. aastal kinnitati u 100 000 huviringis osalejat, mida on vähem kui eelnevatel aastatel (102 000 osalust 2020. ja 104 431 osalust 2019.). Samal ajal nendest enam kui poolte (53%) osalejate arvud on sisestatud varem (perioodil 2014-2020) ehk kõigest 46 739 noore osaluse kohta pärinevad andmed 2021. aastast¹⁵⁰. Huvialadest osaletakse kõige rohkem – sarnaselt huvikoolides toimuvale õppele – muusika ja kunsti huviala ringitegevustes (joonis 120). Valdkondade vahelised proportsioonid on aastate lõikes suuresti püsivad.

¹⁴⁹ Lutsoja, K., Matina, J., Rebane, M. (2021). [Üldhariduskoolide 2021. aasta rahuloluküsitluste tulemused](#). Aruanne.

¹⁵⁰ Koolid esitavad andmeid igal õppeaastal, kuid enam kui pooled huviringides osalejad taaskinnitatakse igal õppeaastal muutmata kujul. Näiteks ei ole viimase kolme aasta jooksul (2021-2019) ca 150 üldhariduskooli oma huviringides osalejate arvu korrigeerinud.

Joonis 120. Üldhariduskoolide huvialaringide 2021. aasta osalejate (osaluskorrad) jaotus huvialavaldkonda järgi.

Allikas: EHIS

Noorte osalemine noorsootöös, huvihariduses ja -tegevuses on kasvanud. Osalemist hinnatakse läbi huvihariduses, riiklikult toetatud noorteühingutes¹⁵¹, laagrites, malevates ning kohalike omavalitsuste noortevolikogudes ja aktiivgruppides osalevate noorte. 2021. aastal oli nendesse tegevustesse osaluskordade arvestuses kaasatud 63,1% kõigist 7–26-aastastest. Üldjoontes kasvab osalus igal aastal, erandiks oli 2020., mil kaasatus veidi vähenes (58,1%). Viimase põhjuseks võib pidada eriolukorra aastat, mil osalus kontaktsetes tegevustes oli üleriigiliselt piiratud. Pikemas aegreas on aga noorte osalus noorsootöös, huvihariduses ja -tegevuses märkimisväärselt kasvanud (47%-lt 2014. aastast). Kaasatuse tõus tuleb nii võimaluste kättesaadavuse paranemisest, noorte suuremast osalusaktiivsusest (osaluskordade kasvust), kui ka vähenevast noorte arvust. Osalus kasvas kõigi eelnimetatud tegevuste lõikes. Küll aga on oluline märkida, et **kaasatus suurema tõrjutusriskiga omavalitsustes on endiselt märkimisväärselt madalam**, st omavalitsustes, mille elanikkond on enamuses mitte-eestlased (Loksa, Maardu, Kohtla-Järve, Narva, Narva-Jõesuu, Sillamäe linnad ja Jõhvi vald). Noorsootöö ja huvihariduse tegevustes osales nendes omavalitsustes 45,7% kohalikest noortest (2020a. 43,6% noortest, mida on 4,5 protsendipunkti vähem kui 2019. aastal).

Mitmed uuringud, sh 2021. aastal ilmunud noorte noorsootööga rahulolu-uuring tõi taas välja, et 17+ vanuses noored leiavad endale noorsootöös vähem meelepäraseid võimalusi oma annete ja huvidega tegeleda¹⁵². Vanemate noorte vähenenud osalus ja kaasatus noorsootöö ja huvihariduse võimalustesse (vt huvihariduses osalemise analüüsi [lk 110-112](#)) on oluline kitsaskoht, mille paranemist pole seni näha.

Noore aktiivne osalus kogukonnas ja otsuste tegemises

Sidusa ühiskonna üheks alustalaks on kaasatud kogukond. Vähenenud noorte osakaal suurendab noorte osaluse tähtsust nii kogukonnas, kohaliku elu kui riigi tasandi elukeskkonna loomise ja kujundamise juures. Seetõttu on noorte kaasatuse ja aktiivse osaluse toetamine üks olulisi noortevaldkonna põhimõtteid ja noortepoliitika eesmarke ka järgmistel kümnenditel. Kogukonda panustamise ja osaluskogemusi võib noor saada mitmetest erinevatest struktuuridest. Sotsiaalselt kaasatud noor (st ka otsustusprotsessidesse) on võimestatud, ettevõtlik, loov ja arengueeldusi loov jõud, nii isiklikus elus kui ühiskondlikus võtmes. Üks esimesi kokkupuutekohti aktiivse kodaniku kujunemist toetava osaluskogemusega võib noor saada kooli **õpilasesindusest**. Õpilasesindustesse kuuluvad enamasti 6.–

¹⁵¹ Siin ja edaspidi on noorteühingute puhul arvestatud Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt toetatud noorteühingutega. Kuni aastani 2020. toetas HTM 18 üleriigilist noorteühingut, sh 9 ühe-aastast tegevustoetust saanud noorteühingut ja 9 strateegilist partnerit. 2020. aastal toetati 10 noorteühingut, aastast tegevustoetust noorteühingutele ei väljastatud. 2021. aastal toetati 12 noorteühingut.

¹⁵² Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootööga 2020.

https://www.hm.ee/sites/default/files/noorsootoo_tegevuste_rahulolu_2020_lopparuanne.pdf Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootööga 2018.

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/noorsootoos_osalevate_noorte_rahulolu_noorsootooga_loppraport_2018a.pdf; 19–26 aastaste noorte noorsootöös osalemise motivatsioon

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/19-26_osalemine_noorsootoos.pdf;

12. klassi õpilased, kes tegutsevad esinduses keskmiselt 1–3 aastat. Õpilasesinduste katusorganisatsioonina tegutseb Eesti Õpilasesinduste Liit (EÕL), mis koondab enamikke tegutsevaid õpilasesindusi – 188 õpilasesindust¹⁵³ 2021. aastal.

Sarnaselt õpilasesindustele esindavad üliõpilaskogud kõrgharidust omandavate õpilaste huve ning üliõpilaskondade katusorganisatsioonina tegutseb Eesti Üliõpilaskondade Liit.

Aktiivse kodaniku kujunemist toetavad ka erinevad **noorteühingud** ehk vähemalt 2/3 noortest koosnevad, noorsootööd korraldavad ja läbiviivad, mittetulundusühingud. Haridus- ja Teadusministeerium on aastaid toetanud suuremaid üleriigilisi noorteühinguid. Toetamise põhimõtted on aastatega muutunud - varasema 18 üleriigilise noorteühingu toetamise juurest on jõutud strateegilise partnerluseni. Tervikvaadet noorte kuulumisest noorteühingutesse ei ole andmete puudumise tõttu võimalik hinnata, kuid partnerluse raames toetatud noorteühingute liikmeskonnad on aastate jooksul olnud pigem kahanevas trendis (vt Joonis 119). 2021. aastal toetati partnerluse korras 9 füüsiliste liikmetega noorteühingut, millede oli kokku 5 884 liiget (samade ühingute liikmeskonnad olid neli aastat varem, 2018. aastal, aga ligi 900 noore võrra suurem) ning 3 juriidiliste liikmetega noorteühingut (katusorganisatsioonid Eesti Noorteühenduste Liit, Eesti Õpilasesinduste Liit ja Eesti Üliõpilaskondade Liit).

Kohaliku elu otsustusprotsessidesse noorte kaasatuse suurendamiseks ja toetamiseks on 2010. aastast arendatud **noortevolikogusid**. Tegu on nõuandva noorte osaluskoguga kohaliku omavalitsuse juures. Toona tegutses 15 maakondlikku noortekogu ja 45 kohaliku omavalitsuse noortevolikogu (omavalitsusi oli aga 213). 2021. aasta lõpuks oli loodud 53 põhimäärusega noortevolikogu. Noorte osalus on aga viimasel kümnendil teisenemas, formaalsetesse struktuuridesse kuulumise kõrval kerkib aina enam esile informaalsemaid osalusvorme, mida noored aina rohkem eelistavad. Nii on ka noortevolikogude kõrvale üha rohkem kerkimas noorte aktiivgrupe, mis täidavad sama rolli kui noortevolikogud, kuid seda ilma jäiga formaalse liikmelisuse ja tegevust reguleerivate dokumentideta. 2021. aastal tegutses 25 omavalitsuse tasandi aktiivgruppi ja täiendavalt 4 linnaosavalitsuste juurde loodud aktiivi. Organiseeritud osaluvõimalus (noortevolikogu ja aktiivgrupp) oli 2021. aastal kõikidest omavalitsustest olemas 76 ehk 96% omavalitsustest. Osaluskogu (kas noortevolikogu või aktiivgrupp) puudus Ida-Virumaal Lüganuse vallas, Saaremaal Ruhnu vallas ja Tartumaal Luunja vallas. Eelnenud kalendriaastaga võrreldes on kaetus kahe omavalitsuse võrra suurenenud.

Lisaks tegutseb endiselt kuus **maakondlikku osaluskogu** (Ida-Virumaa, Lääne-Virumaa, Järvamaa, Pärnumaa, Tartumaa, Võrumaa), kuigi maavalitsused kaotati 2018.aastal ning uuema suundumusena on suurematesse linnadesse tekkimas rohkem noortenõukogusid, nt Tallinna nelja linnaosa (Mustamäe, Kesklinna, Lasnamäe ja Nõmme) juures tegutsevad noortenõukogud, kes räägivad kaasa linnaosa noori puudutavates otsustes. Kolme **ministeeriumi juures on noortenõukogud** (HTM, KUM, MKM).

Noorte eneseteostust takistavad ja tõrjutusriski suurendavad tegurid

Uuringud on välja toonud, et noorte sujuva ja eduka iseseisvumise jaoks on määrav, kas noorel on kujunenud eeldused ise hakkama saada¹⁵⁴. Võimalused, mis on noorele oma arengu toetamiseks kättesaadavad sõltuvalt keskkonnast, milles noor kasvab ja elab. Teisisõnu mõjutab see millises keskkonnas ja oludes noor kasvab, seda milliseid valikuid noor oma elus teeb. Seetõttu on eeskätt oluline tagada regionaalne ühtlus nii teenuste spektris kui kvaliteedis, mis noortele võimaldavad ligipääsu arendavatele ja jõustavatele tegevustele.

Sotsiaalse kaasatuse uuring¹⁵⁵ toob välja, et sotsiaalne tõrjutus on keeruline, dünaamiline protsess, mida kirjeldab muutlikkus ja interaktiivsus ehk erinevad tõrjutuse vormid on üksteisega tihti seotud ning

¹⁵³ Eesti Õpilasesinduste Liidu liikmete nimekiri 19.10.2021 seisuga, <http://opilasliit.ee/opilasliidust/liikmed/>

¹⁵⁴ Helemäe, J. (2018). Tööturu ebakindlust kogevad Eesti noored: vanemate ja sotsiaalsete võrgustike toetus täiskasvanuks saamisel. Tallinna Ülikooli rahvusvaheliste sotsiaaluuringute keskus.

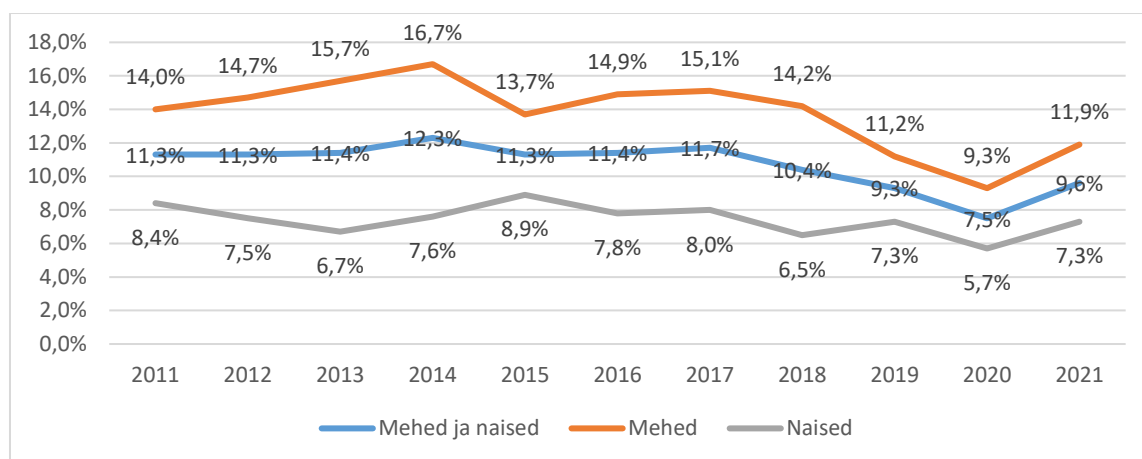
¹⁵⁵ Käger, M., Kivistik, K. ja Avdonina, K. (2021). Avatud noorsootöö, huvihariduse ja huvitegevuse võimalused noorte, eelkõige tõrjutusriskis noorte, sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks ning vajadused nende võimaluste arendamiseks. MTÜ Balti Uuringute Instituut. Leitav: <https://haridusportaal.edu.ee/uuringud/avatud->

ühes dimensioonis avalduv tõrjutus võib kanduda edasi teise või koosmõjus muuta tõrjutu elukvaliteeti.

Madala haridustasemega noored

Uuringute järgi on tõrjutusel mitmeid vorme ja põhjuseid¹⁵⁶. Üks olulisemaid tõrjutusse või tõrjutusriski (sh NEET-olukorras noore staatusesse) sattumise põhjuseks on **noore madal haridustase**. 2020. aasta viirusest põhjustatud majanduskriisist kannatavad oluliselt just madala haridustasemega inimesed ja eeskätt noored. Arenguseire Keskus toob oma 2020. aasta analüüsis „Viiruskriisi mõju Eesti majandusele“ välja, et pandeemia kiirendas mitmeid trende majanduses, sealhulgas digitaliseerimist ja automatiseerimist, mis omakorda mõjutab tööjõuvajadust – kasvab vajadus tippspetsialistide järele, kuid madala ja keskmiste oskustega töolistest tekib ülejääk¹⁵⁷. Viimaste sekka satuvad kergemini just madala haridustasemega inimesed, mistõttu mitteõppivate põhi- või madalama haridusega noorte hakkamasaamine ja iseseisvumine on lähiaastatel tõenäoliselt oluliselt raskendatud.

Eestis on Statistikaameti andmetel mitteõppivaid põhi- või madalama haridusega 18-26-aastaseid noori 9,6% vanuserühma noortest. 2020. aastaga võrreldes on madala haridusega mitteõppivate noorte osakaal kasvanud 2,1 protsendipunkti, katkestades mitmeid aastaid kestnud languse (vt Joonis 121)¹⁵⁸. Suuremat tähelepanu vajavad endiselt madala haridustasemega mitteõppivad mehed, keda on jätkuvalt rohkem kui naisi, kuigi sugudevahelised erinevused on aastatega vähenenud.

Joonis 121. Mitteõppivad põhi- või madalama haridusega 18-26-aastaste osatähtsus vanuserühmast, (%).
Allikas: Statistikaameti Noorteseire andmebaas

Rahvusvahelises võrdluses on Eurostati andmetel¹⁵⁹ 18-24-aastaste vanuserühmas õpinguid mittejätkavate noorte osakaal Eestis kõrgem kui Euroopa Liidu keskmine, kuigi kõigest 0,1 protsendipunkti võrra (Tabel 13). Madalale haridustasemele jäämine on Euroopa noorte seas kahanevas trendis, kuid Eesti noorte puhul on tegu pigem aastati kõikuva näitajaga.

Tabel 13. 18-24-aastaste õpinguid mittejätkavate noorte osakaal Euroopa Liidu keskmine ja Eesti ning naaberriikide võrdlus (%).

Aasta	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
EL keskmine (27 riiki)	13,2	12,6	11,8	11,1	11,0	10,6	10,5	10,5	10,2	9,9	9,7

[noorsoot%C3%B6%C3%B6-huvihariduse-ja-huvitegevuse-v%C3%B5imalused-noorte-eelk%C3%B5igt%C3%B5rjutusriskis](#)

¹⁵⁶ Samas.

¹⁵⁷ Arenguseire Keskus (2020). Viiruskriisi mõju Eesti majandusele. Stsenaariumid aastani 2030.

https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2021/01/2020_covid-19_viiruskriisi_moju_eeesti_majandusele_kokkuvote.pdf

¹⁵⁸ Statistikaameti Noorteseire andmebaas: https://andmed.stat.ee/et/stat/eri-valdkondade-statistika_noorteseire/NH23

¹⁵⁹ Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfse_14/default/table?lang=en

Eesti	10,6	10,3	9,7	12,0	13,7	11,4	11,8	12,0	11,2	8,5	9,8
Läti	11,6	10,6	9,8	8,5	9,9	10,0	8,6	8,3	8,7	7,2	7,3
Leedu	7,4	6,5	6,3	5,9	5,5	4,8	5,4	4,6	4,0	5,6	5,3
Soome	9,8	8,9	9,3	9,5	9,2	7,9	8,2	8,3	7,3	8,2	8,2
Rootsi	6,6	7,5	7,1	6,7	7,0	7,4	7,7	7,5	6,5	7,7	8,4
Norra	16,6	14,8	13,7	11,7	10,2	10,9	10,4	9,9	9,9	9,9	12,3
Taani	10,3	9,6	8,2	8,1	8,1	7,5	8,8	10,4	9,9	9,3	9,8
Ühendkuningriik	14,9	13,4	12,4	11,8	10,8	11,2	10,6	10,7	10,9	:	:

Allikas: Eurostat

Töötus

Teine oluline **tõrjutusriski tegur on töötus**. Tööturul on noored teistest eagruppidest nõrgemas olukorras – noortel puudub varasem töökogemus, hariduslik ettevalmistus, ajaline ressurss õpingute kõrval on oluliselt piiratud, jmt. Töötutest **noortest saavad suurema tõenäosusega sissetulekuvaesed**, neil on suurem risk elada sügava ilmajaetusega leibkondades. Töötus ja sellega kaasnev materiaalne ilmajaetus mõjutavad negatiivselt ka noorte sotsiaalset elu – võib kaasa tuua sotsiaalse ilmajaetuse, noor võib muutuda sotsiaalselt apaatseks ja võimetuks suhelda, seda isegi perekonna ja sõpradega¹⁶⁰.

Tallinna Ülikooli teadlased viisid Euroopa Sotsiaaluuringu (2007-2020) andmetele tuginedes läbi noorte palgavaesuse analüüsi¹⁶¹, milles toovad välja, et **noorte brutopalga tase on võrreldes Eesti keskmisega madal ning see on püsinud samal tasemel alates 2010. aastast!** Eestis on palgavaesuses umbes kümnendik töötajatest (8-11%) ja noorte hulgas on palgavaeste osakaal märksa suurem (ca 20-25%). Seega on lisaks NEET-olukorras noortele kõrgendatud riskis ka palgavaesuses noored. Palgavaesus tähendab, et inimene käib tööl, aga elab leibkonnas, mille sissetulek on alla suhtelise vaesuse piiri. Töötavate inimeste vaesus sõltub erinevatest omavahel seotud faktoritest. Individuaalseteks riskiteguriteks on vanus kuni 24-eluaastat (palgavaesus on madalam üle 25 aastaste hulgas), madal haridustase ja vene emakeel.

Töötute noorte arv 15–24-aastaste vanuserühmas on Statistikaameti andmetel 8 300¹⁶², mis on eelnenud aruandeaastaga võrreldes langenud 14%, kuid oli viimati samal tasemel 2014. aastal. 2020. aastal tõusis töötute noorte arv 36%, suuresti koroonaviiruse leviku põhjustatud majanduskriisi tõttu. Töötuse määr oli sellega 16,7%. Viimase kümne aasta vältel on töötute seas olnud rohkem noormehi kui neidusid (2021. aastal 4 600 versus 3 700)¹⁶³. Noorte töötuse määr ehk majanduslikult aktiivsest rahvastikust (töõjõust) töötute osakaal, vähenes 1,2 protsendipunkti, kuid on sellele vaatamata 2020. aasta koroonakriisi põhjustatud majanduslanguse tõttu 2013/2014. aastate tasemel (vt Joonis 122). Eurostati andmetel oli Euroopa Liidu riikides töötuse määr samas vanuserühmas 2021. aastal 16,6% (2020. aastal 16,8% ja 2019. aastal 15,1%)¹⁶⁴, ehk noorte töötus oli Euroopas keskmiselt 0,1 protsendipunkti väiksem kui Eestis.

Vähenes ka sama vanuserühma tööhõive määr ehk tööga hõivatute osakaal 33,5%-ni, eelnenud aastaga võrreldes 1,2 protsendipunkti (vt Joonis 122). Viimasel kolmel aastal on alates 2010. aastast ühtlaselt kasvanud noorte (15-24) tööhõive määr langenud (kokku 7,7 protsendipunkti sh 2020. aastal 4,4). Vanuserühma tööjõus osalemise määr langes kokku 2 protsendipunkti. Nii on 2021. aastal tööturul tööga hõivatuid või aktiivselt tööd otsivaid töötuid 40,3% vanuserühmast, mis on võrreldav 2012. aasta näitajaga.

¹⁶⁰ Unt, M. ja Gebel, M. (2018). Synthesis of the main empirical findings of EXCEPT project, EXCEPT Working Papers, WP No. 57. Tallinn University, Tallinn. <http://www.except-project.eu/workingpapers/>

¹⁶¹ Kazjulja, M., Taru, M., & Unt, M. (2022). Noorte palgavaesus Eestis 2007-2020. RASI toimetised nr 16. Tallinna Ülikool. <https://www.tlu.ee/yti/teadusrahvusvaheliste-sotsiaaluuringute-keskus/repositoorium>

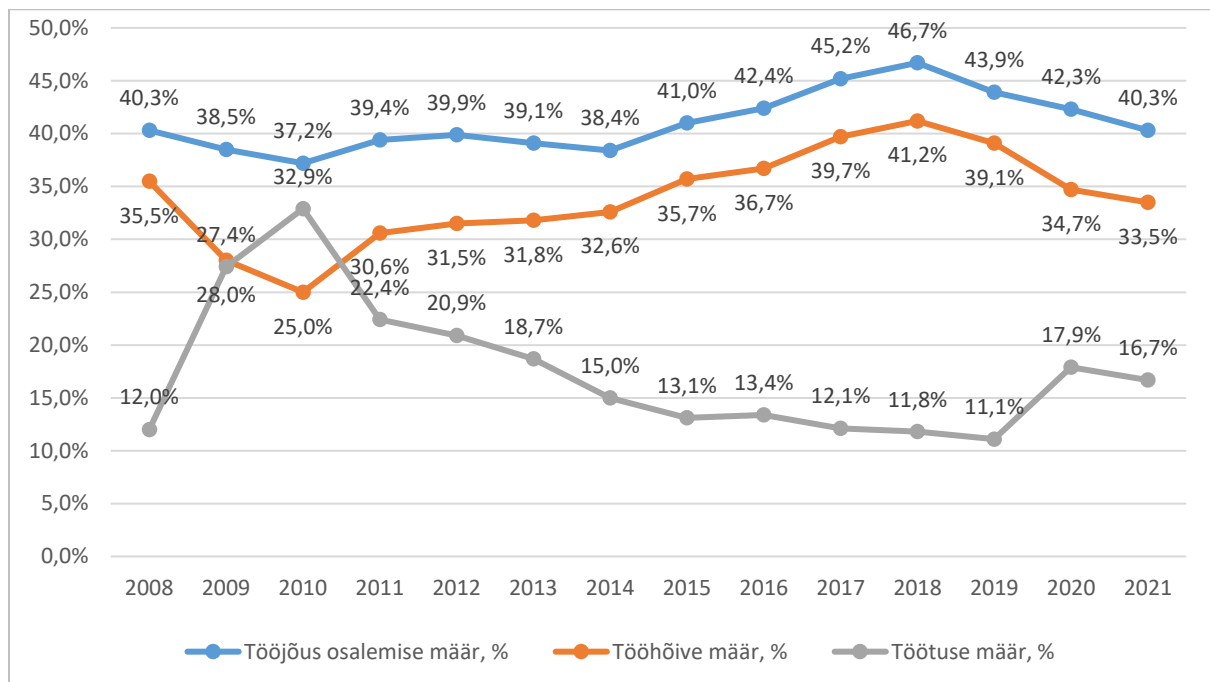
¹⁶² Statistikaamet. https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_tooturg_tooturu-uldandmed_aastastatistika/TT330

¹⁶³ Samas.

¹⁶⁴ Eurostati

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/YTHEMPL_090/default/table?lang=en&category=yth.yth_empl

Noorte tööhõive on oluline, sest noorte töötusel võivad olla pikaajalised ja kaugeleulatuvad isiklikud ja sotsiaalmajanduslikud tagajärjed¹⁶⁵.

Joonis 122. 15-24-aastaste noorte tööhõive, tööhõive ja töötuse määrad aastatel 2008-2021 (%).
Allikas: Statistikaamet

NEET-staatuses noored

Töötus võib kombineeruda mitteõppimisega ja kui noor ei osale ka koolitustegevustes, siis on tegemist NEET-olukorras noortega¹⁶⁶. **Mitteõppivaid, mittetöötavaid ja koolitustel mitteosalevaid noori oli** Statistikaameti andmete kohaselt **15–26-aastaste** vanuserühmast 10,8% (vt Joonis 123). NEET-staatuses noorte osatähtsus vanuserühmas on eelnenud aastaga võrreldes taas kasvanud, kuigi kasv oli väike, 0,8 protsendipunkti. Koroonaviirus ja seotud majanduskriis tõstis NEET-staatuses noorte osatähtsust kokku 3,2 protsendipunkti, kuid siinkohal tuleb tõdeda, et 2019. aasta näitaja oli erandlikult madal – 7,6%. Pikemas aegreas vaadatuna on NEET-olukorras noorte osatähtsus langemas. Selle põhjuseks võib pidada noorte suuremat hõivatust nii haridussüsteemis ja tööturul¹⁶⁷ (sh pikaajalise töötuse vähenemist¹⁶⁸ ja osalise tööajaga töötamise kasvu noorte sihtrühmas¹⁶⁹) kui ka pidevalt vähenevat noorte arvu. Läbi aastate on NEET-staatuses olnud rohkem neid kui noormehi, mille üheks põhjuseks on kindlasti sünnitus- ja lapsehoolduspuhkus, mistõttu võivad noored naised jääda haridussüsteemist ja tööturult eemale.

Võrdlus Euroopaga – Eestis on NEET-olukorras noorte osakaal olnud pisut madalam kui Euroopa Liidus keskmiselt. Näiteks 2020. aastal oli 15–24-aastaste vanuserühmas EL keskmine 11,1% ja 15-29-aastaste vanuserühmas 13,8%¹⁷⁰, kuid Eestis vastavalt 9,2% ja 11,9%. 2021. aastal aga tõusis Eestis NEET-noorte osakaal 15-24-aastaste vanuserühmas üle EL keskmise, seda siiski vaid 0,1

¹⁶⁵ Noorteseire aastaraamat 2017–2018. Noored ja osalus. Vt:

<https://haridusportaal.edu.ee/noorteseire#noorteseire-aastaraamatud>

¹⁶⁶ Termin tuleb inglise keelest, young people not in employment, education or training (NEET).

¹⁶⁷ Eurostat.

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/YTH_EMPL_010/default/table?lang=en&category=yth.yth_empl

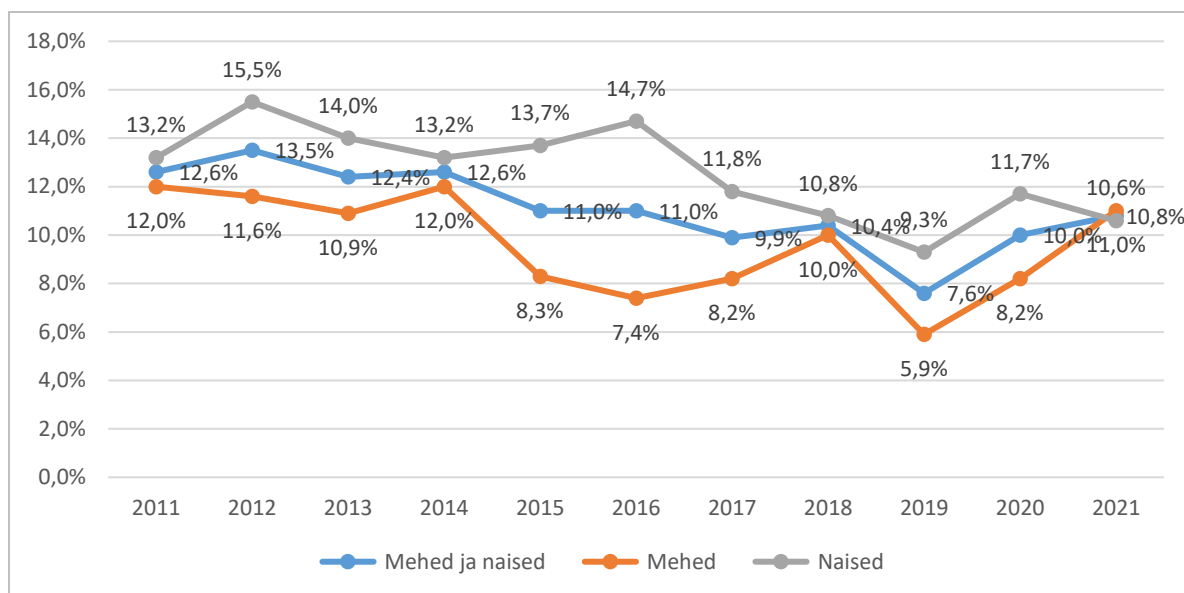
¹⁶⁸ Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/yth_empl_120/default/table?lang=en

¹⁶⁹ Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/yth_empl_060/default/table?lang=en

¹⁷⁰ Eurostat.

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_20__custom_2845517/default/table?lang=en

protsendipunkti võrra. Euroopa Liidu keskmine NEET-noorte osakaal 15-24-aastaste vanusrühmas oli 10,8% (Eestis 10,9%) ja 15-29-aastaste vanusrühmas 13,1% (Eestis 11,2%). Eesti-suguse väikese riigi jaoks on tegemist väga suure arvu noortega, kes on erinevatel põhjustel tööturult ja haridussüsteemist eemale jäänud.

Joonis 123. 15-26-aastaste NEET-staatuses noorte osatähtsus sama vanuserühma noortest (%).

Allikas: Statistikaamet

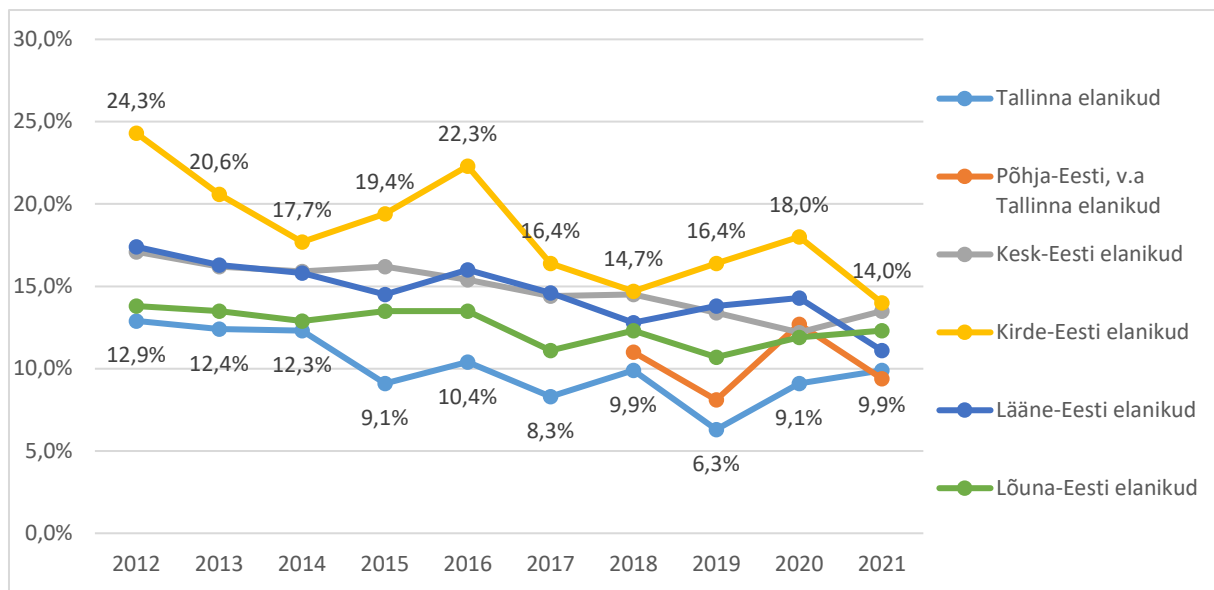
Eestis valitsevad NEET-staatuses noorte puhul olulised piirkondlikud erinevused. Kõige suurem NEET-staatuses noorte osatähtsus on Kirde-Eesti noorte seas, kus 14% 15-29-aastastest noortest ei õpi ega tööta. Kõige vähem on vanuserühmas mitteõppivaid ja mittetöötavaid noori aga Põhja-Eestis (v.a Tallinn) 9,4%¹⁷¹. Tööturult ja haridusest kõrvalejäämise põhjused on tihtilugu kompleksed, mida mõjutavad mitmed erinevad tegurid. Tekib tõrjutus, mis on mitmedimensiooniline nähtus ehk korraga võib tõrjutus avalduda mitmes ilmajäetuses, näiteks majanduslikus ja sotsiaalses¹⁷² ning tihti on tõrjutus keskkonnapõhine¹⁷³. Teadlased on leidnud, et noored on eeskätt suuremas riskis, kuna noorte puhul tõenäolisemalt ilmajäetused esinevad mitmes dimensioonis ja aja jooksul pigem kuhjuvad kui kaovad¹⁷⁴.

¹⁷¹ Statistikaamet. https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_sotsiaalne-terjutus-laekeni-indikaatorid_vaesus-ja-ebaverdsus/LES39

¹⁷² Silver, H. (2006). "Social exclusion". In Encyclopedia of Sociology. Oxford: Blackwell.

¹⁷³ Silver, H., Miller, S. M. (2003). "Social exclusion: The European approach to social disadvantage". Indicators, vol 2, no. 2, 1–17, lk 9

¹⁷⁴ Helemäe, J. (2018). "Sotsiaalne tõrjutus noortevaldkonna kontekstis." RASI toimetised nr 1. Tallinn: Tallinna Ülikool, lk. 6. [2018_RASI toimetised nr 1 Sotsiaalne tõrjutus noortevaldkonna kontekstis_final.pdf \(tlu.ee\)](https://tlu.ee/2018_RASI_toimetised_nr_1_Sotsiaalne_torjutus_noortevaldkonna_kontekstis_final.pdf)

Joonis 124. 15-29-aastaste NEET-staatuses noorte osatähtsus sama vanuserühma noortest (%).

Allikas: Statistikaamet

Mitteaktiivsete noorte toetamiseks on alates 2014. aastast rakendatud Eestis **noortegarantiid** – tegemist on algatusega, mille eesmärk on pakkuda tuge noortele, kes on töötuks jäänud või haridussüsteemist lahkunud. Noortegarantii rakendamiseks on loodud noortegarantii tegevuskava 2022–2027¹⁷⁵, mis hõlmab endas erinevaid tegevusi nii NEET riskis kui NEET-staatusesse sattunud noorte toetamiseks. Laiemas tähenduses soovitakse noortegarantii raames pakutavate tegevustega vähendada noorte üldist tõrjutusriski ning ennetada nende tööturult ja/või haridussüsteemist väljalangemist ning NEET-staatusesse sattumisel tagada võimalikult kiire ja sujuv naasmine haridussüsteemi või tööturule.

2021. aastal ilmus uuring, mis käsitles noorsootöö, huvihariduse ja huvitegevuse võimalusi noorte sotsiaalset kaasatust suurendada ja seeläbi tõrjutust vähendada¹⁷⁶. Uuring järeldeb, et noorte majandusliku, sotsiaalse, poliitilise ja kultuurilise tõrjutuse ning vähese kaasatuse märkamise ja sellele reageerimise kõigi noorte elu osapoolte poolt on võtmeküsimus tõrjutuse vähendamisel. Koolis, avatud noortekeskustes, huviharidust ja -tegevust läbi viivates organisatsioonides ning mobiilsel noorsootööl on väga suur potentsiaal erinevate vormide ja meetoditega turvalist õhkkonda luua ja omavahelises koostöös tõrjutust märgata. Vajalik on aga noortega töötajate märkamise, reageerimise ja toetamise võimekust tõsta, sh on oluline nõustamisvõimekus ja teadlikkus, missugust infot ja kuidas noore huvides teiste spetsialistidega jagada ilma noore usaldust kaotamata. Võtmetähtsusega tõrjutuse vältimisel või ületamisel on uuringu järgi ka noorte valikuvabadus valida usaldusisik, kellega oma muredest rääkida.

Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö ning huvihariduse arengu tagamine

Kvaliteetse noorsootöö ja noorte huvihariduse üheks eelduseks on professionaalne töötajaskond. Täpset ülevaadet noortevaldkonna töötajate arvust Eestis ei ole. Töötajad täidavad väga erinevaid ülesandeid, nii põhi- kui kõrvaltöona, tasustatud või vabatahtliku tööna ning erinevatel ametipositsioonidel¹⁷⁷. Kui vaadata huvikoolide õpetajate, kutse- ja osakutsega noorsootöötajate arve võib eeldada, et hinnanguliselt on Eestis üle 9000 noortevaldkonna töötaja.

¹⁷⁵ <https://www.sm.ee/et/noortegarantii>

¹⁷⁶ Avatud noorsootöö, huvihariduse ja huvitegevuse võimalused noorte, eelkõige tõrjutusriskis noorte, sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks ning vajadused nende võimaluste arendamiseks. (2021). [Haridusportaal edu.ee](https://haridusportaal.edu.ee)

¹⁷⁷ <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Noorsoot%C3%B6%C3%B6tajate-koolitusvajaduse-uuring-2017.pdf>

Eestis saab noorsootööd õppida Tartu ja Tallinna ülikoolides rakenduskõrghariduse, bakalaureuse ja magistri õppekavadel¹⁷⁸. Lisaks eelnimetatutele on kutse- või kõrghariduse tasandil võimalik omandada huvialaõpetaja haridust (treeneri, muusikaõpetaja, tantsuspetsialisti, kunstiopetaja õppekavadel) Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias, Kõrgemas Kunstikoolis Pallas.

Lisaks erialasele kõrgharidusele antakse Eestis 2006. aastast alates välja noorsootöötaja kutset ja osakutset¹⁷⁹. Noortevaldkonnas töötamiseks ei ole aga kutse kohustuslik, välja arvatud noorte projekt- ja püsilaagrite laagrikasvatajatele ja -juhatajatele¹⁸⁰. Alates 2020. aastast on kõigil eelnimetatud noorsootöö õppekavadel ka kutse andja õigused¹⁸¹ ning aruandeaasta lõpu seisuga on **koolilõputunnistuse kaudu väljastatud 160 noorsootöötaja kutset**. Peamine noorsootöötaja kutse andja on aga Eesti Noorsootöötajate Kogu (alates 2022. aastast, enne seda Eesti Noorsootöö Keskus hilisem Hariduse- ja Noorteamet). Aruandeaasta lõpu seisuga on Eestis kehtiv noorsootöötaja **kutsetunnistus 367 noorsootöötajal** ning laagrikasvataja või -juhataja osakutsetunnistus 2941 noorsootöötajal. Viimaste suuremat osakaalu selgitab ühest küljest varem mainitud kohustuslikkus, kuid ka kindlasti lihtsamad nõuded ning ka taotlusprotsess. **Kehtiva kutse või osakutsega noorsootöötajaid on Eestis kokku 3308** ning koos varem nimetatud erialase väljaõppega saadud kutsetega on kehtivaid kutseid 3468¹⁸².

Kutse/ osakutse taotlejate ja saajate arvud on viimastel aastatel üha kasvanud. Nii oli ka aruandeaasta taas suurim kutse ja osakutsete saanute aasta (kokku 851 kutset ja osakutset, võrdluseks 774 kutse, osakutse saajat 2020. aastal). See indikeerib võimalikku positiivset nihet nii noorsootöötajate kui ka tööandjate seas – aina enam teadvustatakse ja väärtustatakse erialast väljaõpet ja enesearendamist noorsootöös. Sellele vaatamata on aga **erialase ettevalmistuse ja täiskutsega noorsootöötajate osakaal hinnangulisest noorsootöötajate kogukonnast marginaalne**. Ühe põhjusena on 2017. aastal läbi viidud uuringus välja toodud väliste motivaatorite nagu palgalisa, edutamine jmt puudumine¹⁸³.

2017. aastal läbi viidud uuring toob välja, et noorsootöötajad on enamuses kõrgelt haritud (umbes 90% noorsootöötajatest on kõrgharidus, sh rakenduslik kõrgharidus), kuid valdkonna teoreetilist tausta ehk **eriharidust või erialast ettevalmistust omavaid noorsootöötajaid on oluliselt vähem** – umbes 60% neist puudub nii noorsootöölane eriharidus kui kutse¹⁸⁴.

Noortevaldkonna töötajate kogukonna suurust, erialase ettevalmistuse läbinute osakaalu ja noorte kui heterogeense ja muutustele avatud sihtrühma arvestades on eriti oluline pakkuda töötajatele enesetäiendamise võimalusi (koolitused, *coaching*, mentorlus, jm) toetamaks nende professionaalset kasvamist¹⁸⁵. 2019. aastal läbiviidud uuring tõi esile, et töötajate ettevalmistuses ja nende arusaamades oma rollist on suured erinevused, kuid tõi ka välja, et viimastel aastatel on näha arengut professionaliseerumise suunas¹⁸⁶. Noortevaldkonna töötajate professionaalne areng ja järelkasv on jätkuvalt oluline tegevussuund, mis vajad senisest enam tähelepanu.

¹⁷⁸ Tallinna Ülikooli Haridusteaduste Instituudis noorsootöö rakenduskõrghariduse ja noorsootöö korralduse magistri õppekavadel, Tartu Ülikooli Narva kolledžis noorsootöö bakalaureuse õppekaval ja Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemias kogukonnahariduse ja huvitegevuse rakenduskõrghariduse õppekava

¹⁷⁹ Kutsekoda. Kutsestandardid: Noorsootöötaja III

<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10428512>

¹⁸⁰ Vastavalt haridus- ja teadusministri määrusele RT I, 25.04.2014 „Noortelaagri ning projektlaagri juhataja ja kasvataja kvalifikatsiooninõuded ning neile vastavuse tõendamise kord“

<https://www.riigiteataja.ee/akt/125072014011?leiaKehtiv>

¹⁸¹ Tallinna Ülikooli noorsootöö rakenduskõrghariduse õppekaval alates 2019, teistel 2020. aastast alates.

¹⁸² Võib esineda mõningaselt määral kattuvusi st osakutse alles kehtib kui on omandatud kõrgema taseme noorsootöötaja kutse või läbitud erialane õpe.

¹⁸³ Käger, M., Kivistik, K., Tatar, M. (2017). Noorsootöötajate koolitusvajaduse uuring. Balti Uuringute Instituut.

¹⁸⁴ <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Noorsoot%C3%B6%C3%B6tajate-koolitusvajaduse-uuring-2017.pdf>

¹⁸⁵ 2015-2019 viidi läbi ESFist toetatud „Noorsootöötajate koolituste arendamise“ koolitusprogrammi, mis panustas oluliselt noorsootöötajatele erialasesse arengusse.

¹⁸⁶ Civitta Eesti AS (2019). ESF koolitusprogrammi „Noorsootöötajate koolituste arendamine“ koolituste mõju-uuring

COVID-19 piirangute kontekstis muutusid koolitused valdkonna töötajatele veebipõhiseks, mis muutis neile ligipääsu kättesaadavaks laiemale hulgale töötajaskonnale. Aja- ja ressursisäästlikum viis koolitusi pakkuda suurendas märkimisväärselt nii 2020. kui ka 2021. aasta jooksul koolitustel pädevusi suurendanud noortevaldkonna töötajate arvu (~1300 2019. aastal, ~1800 2020. aastal ja ~2200 2021. aastal) (vt ka tulemusaruande Tark ja tegus rahvas alapeatükki „Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine).

Koroonakriisi tõttu kiirendatud korras ja suures mahus veebipõhiseks muutunud noorsootöö ja huviharidus suurendas oluliselt ka valdkonna töötajate digitehnoloogia alaste oskuste arendamise vajadust. Töötajate toetamiseks loodi Haridus- ja Noorteameti eestvedamisel spetsiaalne Nutivaramu¹⁸⁷, kuhu koondati nutikate noorsootöö meetodite, keskkondade ja heade praktikate info ja näited. COVID-19 kriisi aastatel kasvas vajadus spetsiifiliste meetodite järgi nagu mobiilne noorsootöö, aga ka spetsiifiliste teadmiste, nt vaimset tervist toetava nõustamise, leinanõustamise jmt oskuste järele.

2020. aastal ilmunud OSKA tööturu raport¹⁸⁸ märgib, et tehnoloogiaga seotud IKT oskuste kõrval tulevikus endiselt vajadus loovust, empaatiat ja inimestega suhtlemist nõudvate ametikohtade järgi. Siia alla kuuluvad õpetajad, psühholoogid, sotsiaaltöötajad, aga ka noortevakdonna töötajad, kelle roll ja olulisus noort arengu toetamisel ei saa väheneda. Eeskätt arvestades, et noorte sihtrühm on 2020.-2021. a kriisis enim kannatada saanud ühiskonnagrupp, mis tõstab erinoorsootöö oskustega spetsialiste vajadust lähitulevikus – NEET-staatuses ja erivajadustega noorte toetamise vajadus kasvab¹⁸⁹. Samal ajal võib pikalt kestev majanduskriis mõjutada teravalt just mitteelutähtsate teenuste (kultuuri, noorsootöö, huvihariduse jt) pakkumist ja seega ka hõivet nendes valdkondades, kuna esiplaanile seatakse eelkõige elutähtsate teenuste tagamine.¹⁹⁰ Sõltuvalt kriisi mõjudest muutub nii noorte kui noortevaldkonna töötajate toetamine kriisist väljumisel väga oluliseks.

Noorte rahulolu noorsootöö ja huviharidusega

Kvaliteetsete noorsootöö, huvihariduse ja -tegevuse üheks tunnuseks on sihtrühma rahulolu pakutavate teenustega. **Noorte rahulolu noorsootöö, huvihariduse ja -tegevuse tegevustega** on mõõdetud üleriigiliselt kolmel korral, 2015., 2017. ja 2020. aastal. Viimasele noorsootöös osalevate noorte rahulolu-uuringule vastas kokku 4656 noort vanuses 7-26-aastat¹⁹¹ ning nende rahulolu noorsootöövõimalustega oli kõrgem kui eelnevate küsitluslainetel – 90% noortest on noorsootööga väga või pigem rahul¹⁹². Varasematel aastatel on rahulolu olnud 87%. Kõige kõrgemalt hinnati huvitegevusi ning noortelaagreid (92 punkti 100st üldine rahulolu keskmine). Järgnesid huvikoolid, noortekeskused ning noorteühingud ja -ühendused (89 punkti), noortemalevad (87 punkti) ning osalus- ja esinduskogud (86 punkti). Uuringus kaardistati ühtlasi noorsootöös mitteosalemise põhjuseid. Huvihariduses ja -tegevuses mitteosalemise peamised põhjused peituvad ajapuuduses (50%) ja teiste hobide olemasolus (40%). Avatud noortekeskuste tegevustes mitteosalemise kõige sagedasemad põhjused olid niisamuti teised hovid, muud vaba aja sisustamise võimalused (49%) ja vaba aja puudumine (46%). Umbes veerand huvihariduses ja -tegevuses mitteosalevatest noortest ning sama palju avatud noortekeskustes mitteosalevatest noortest leidsid, et neile huvipakkuvaid tegevusi ei pakuta.

2021. aastal valmis Erasmus+ Euroopa Noored programmi tulemuste ja mõju uuringu raport¹⁹³ Eesti osalejate kohta aastatel 2015-2020 (RAY MON). Uuringus osales 536 projektijuhti ja 3018 osalejat ning

¹⁸⁷ <https://entk.ee/noorsootoo/noorsootoo/nutikas-noorsootoo/nutivaramu/>

¹⁸⁸ Kutsekoda (2020). Eesti tööturg täna ja homme 2019-2027. <https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2020/05/T%C3%B6%C3%B6j%C3%B5%C3%B5uprognoosi-l%C3%BChiaruanne-veeb.pdf>

¹⁸⁹ <https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/09/OSKA-Hariduse-ja-teaduse-uuringuaruanne-2018.pdf>

¹⁹⁰ https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2021/01/OSKA_COVID-19_eriuring_11.01.2021_loplik.pdf

¹⁹¹ Küsimustikule saidid vastata I klassi õpilased, kelle seas on mh ka alla 7-aastaseid õpilasi, kes koolis käimise tõttu võivad osaleda ka noorsootöövõimalustes, neil 6-aastastel õpilastel võimaldati samuti küsimustikule vastata (kokku 25 isikut).

¹⁹² 2020. aasta rahulolu-uuringus kasutati küsimustele hinnangute andmiseks 10-palli skaalat, 2015. ja 2017. aastal 5-palli skaalat. Võrreldavuse huvides on varasemate aastate rahulolu tulemused teisendatud 2020. aastal kasutatud meetodika alusel.

¹⁹³ Uuringuraporti kokkuvõte: RAY-MON-EE-infograafik_Final-19.02.21.pdf (europanoored.eu); raporti täisversioon: RAY-MON-EE-analüüsiraport_Final-19.02.21.pdf (europanoored.eu).

kokkuvõtlikult on projektides osalenute rahulolu projektikogemusega väga kõrge: 98% soovitaks osalemist teistele; 96% tundis, et neid oli projekti hästi kaasatud ning 97% nentis, et osalemine panustas nende isiklikku arengusse. Uuring kinnitas ka mõju osalejate võtmepädevuste arengule: suhtlemisoskus teisest keeleruumist pärit inimestega paranes 94%, meeskonnatöö oskus 95% ja läbirääkimisoskused 92% vastanute hinnangul ning 96% ütles, et õppis paremini läbi saama erineva kultuuritaustaga inimestega. 75% vastajatest leidsid, et „kindlasti“ või „teatud määral“ on nende võimalused tööd leida projekti tulemusel paranenud. Noorsootöötajate õpirändes osalenutest 88% töid välja, et õppisid midagi, mida kavatsevad kasutada edasises töös noortega, ning 91% leidsid, et nad õppisid noortega töötamiseks sobivaid meetodeid paremini valima, kohandama või välja töötama.

COVID-19 pandeemia mõjud noortele ja noortevaldkonnale

COVID-19 viirusekriisist tingitud eriolukord on mõjutanud noori kahel järjestikusel aastal – pikk sotsiaalne isolatsioon sõpradest ja lähedastest, ilmajäetus harjumuspärastest noorsootöö ja huvihariduse tegevustest, kohanemine distantsõppega, töövõimaluste vähenemine või töö kaotus, teadmatus ja mure lähedaste pärast.

Pandeemia negatiivset mõju noorte sotsiaal-majanduslikule olukorrale on mitmed uuringud ja eksperdid esile toonud. Tööturul on noored hõivatud enamasti valdkondades, mis kriisi tingimustes 2020. aastal said enim kannatada – teenindus, majutus, turism, toitlustus. 2021. aastal majanduse ja tööturu olukord mõnevõrra paranes, kuid noorte tööhõive näitajad peegeldavad endiselt raskusi – nii on näiteks noorte töötuse määr 2013/14. aasta tasemel. OECD hiljutisest uuringust selgub, et iga kuues Eesti noor kümnest (uuringu osalenud 18-29-aastastest vastajatest) koges kriisi tõttu enda või leibkonna liikme tööelus häireid nagu töökaotus, töötundide või palga vähendamine jmt, samal ajal oli uuringu keskmine tulemus 51%¹⁹⁴. Tööturu halvenemisest on noored mõjutatud nii läbi isikliku tööhõive kui ka nende vanemate töötururaskuste. Nii võib noore majanduslik olukord halveneda läbi isikliku sissetuleku vähenemise või sootuks kadumise ning oluliselt võimenduda läbi leibkonna sissetuleku vähenemise. Pandeemia aastatel kasvas elanikkonna töötuse ja pikaajalise töötuse määr, seejuures noorte vanuserühmas on mõlemad näitajad kõrgemad. Eeskätt murettekitav on töötuse määr, mis 15-26-aastaste vanuserühmas on enam kui kaks korda kõrgem (14% vs 6,2% 2021. aastal).

Koroonakriis tõi kaasa noorte vaimse tervise kriisi teravnemise. Depressioon ja ärevus on noorte hulgas pikka aega olnud levinumad psüühikahäired, nii Eestis kui globaalselt¹⁹⁵, kuid pandeemia oluliselt süvendas vaimse tervise probleemi. Pandeemia algusest on erinevad uuringud näidanud noorte vaimse tervise halvenemist¹⁹⁶. Noored välja toonud, et eriolukorra aeg kutsus neis esile pessimismi, hirmu, depressiooni tekkimist või süvenemist, söömishäireid ja suitsiidimõtteid¹⁹⁷. Eestis toovad COVID-19 teemalised seireuuringud 2020-2021 pidevalt esile noori kui jätkuvalt enim stressi kogevat sihtrühma¹⁹⁸. Varasematest uuringutest on teada, et Eesti noorte vaimset tervist iseloomustab kõrge, Euroopa Liidu keskmisest kõrgem, suitsiidide tase¹⁹⁹, et vanuse kasvades suitsiidimõtted sagenevad ja aastate võrdluses

¹⁹⁴ OECD. (2021). Young people's concerns during COVID-19: Results from Risks That Matter 2020. https://read.oecdilibrary.org/view/?ref=1099_1099612-0juxn9ttthe&title=Young-people-s-concerns-during-COVID-19-Results-from-Risks-That-Matter-2020&_ga=2.251194246.1647958361.1631103063-115412392.1631103062

¹⁹⁵ Sisask, M. ja Streimann, K. (2021). Noorte vaimne tervis. Kogumikus: Noorteseire aastaraamat 2019-2020: Noorte elu avamata küljed. Leitav Haridusportaali Noorteseire rubriigist: <https://haridusportaal.edu.ee/noorteseire#noorteseire-aastaraamatud>

¹⁹⁶ Eesti elanike vaimne tervis ja heaolu (2020). Tallinna Ülikool <https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/LTI/Dokumendid/Dokumendid/Uuringuraport%20I%20laine.pdf>

¹⁹⁷ Eesti noorte mured ja vajadused eriolukorras (2020). Eesti Noorte Vaimse Tervise Liikumine

¹⁹⁸ COVID-19 teemalised küsitluse raportid. <https://riigikantselei.ee/uuringud>

¹⁹⁹ Sisask, M. ja Streimann, K. (2021). Noorte vaimne tervis. Kogumikus: Noorteseire aastaraamat 2019-2020: Noorte elu avamata küljed. <https://www.noorteseire.ee/et/aastaraamat/noorteseire-aastaraamat-2019-2020-noorte-elu-avamata-k%C3%BCljed>

on suund pigem kasvule^{200, 201}. 2020. aastal kasvas Statistikaameti andmetel eelnenud aastaga võrreldes 10-17-aastaste laste enesetappude arv enam kui kaks korda (4-lt 10-le)²⁰². Vaimse tervise probleemide teravnemist ei rõhuta mitte ainult Eesti, vaid ka rahvusvahelised analüüsid²⁰³.

Vaimse tervise probleemid on tõsised ja olulised tervishoiuprobleemid, mille ennetamine ei ole kerge, kuid ekspertide hinnangul võimalik ja selles on oluline roll parimate kasvutingimuste loomisel lastele ja noortele²⁰⁴. Siia kuulub ka noorsootöö, huviharidus ja huvitegevus, millel on oluline roll pandeemia tingitud ebakindlusega toimetulekus²⁰⁵, samal ajal aga vähenesid koroonapandeemia tingimustes noortega töötajate hinnangul nende võimalused noorteni jõuda ja neid toetada²⁰⁶. Niisamuti võib kriisi kestvusest ja sügavusest sõltuvalt nn mitteelutähtsate teenuste pakkumine kannatada²⁰⁷, kuna fookus on elutähtsate teenuste tagamisel. See tähendab, et kriisist niigi tugevalt kannatanud noorte sihtrühma taastumist ja arengut võib pidurdada ka noorsootöö teenuste ja huvihariduse kättesaadavuse vähenemine seoses võimalike rahastuste vähenemisega.

Eriolukorra mõju noorte vaimsele tervisele on sügav. Pandeemiakriisiga kaasnenud eriolukorra ja majanduslanguse all on kannatanud oluliselt noorte iseseisvumine. Seejuures mõjutab majanduslangus tugevalt noori, kuna võrreldes teiste ühiskonna gruppidega on noored materiaalselt vähem kindlustatud ning tööturul nõrgemal positsioonil. Pandeemia on toonud noorte olukorda märkimisväärse ebakindluse. Kui ulatuslikuks mõju kujuneb näitab aeg, kuid kriisist on mõjutatud nii noorte osalus noorsootöös ja huvihariduses, tööhõive, haridus, tervis, jpm. Seetõttu on noorte igakülgne toetamine ja professionaalse abi tagamine, muuhulgas noorte (sh vähemate võimalustega ja tõrjutusriskis noorte) ligipääs noorsootöö ja huvihariduse, -tegevuse võimalustele jätkuvalt oluline.

²⁰⁰ Kooliõpilaste tervisekäitumise uuring. 2017/2018. õppeaasta uuringu lõppraport (2019).

https://intra.tai.ee/images/prints/documents/157970053289_eesti_kooliopilaste_tervisekaitumine.pdf;

²⁰¹ Statistikaameti tabel RV56,

https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikusundmused_surmad/RV56/table/tableViewLayout2

²⁰² Laste heaolu, tabel LEV16, https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_laste-heaolu

²⁰³ O' Donovan, J. ja Zentner, M. (2020). Towards a better understanding of the impact of Covid-19 on the youth sector. [ea70ba51-c6cc-f63a-e0cc-3526057e0b2d \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/e/health/2020/04/ea70ba51-c6cc-f63a-e0cc-3526057e0b2d.pdf)

²⁰⁴ Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut (2008). Enesetappude ennetamine: abiks esmatasandi tervishoiutöötajatele. Kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Tervis/Muud_infot/suitsiidipreventsioon_esmatasandi_tervishoiutootajatele_ersi.pdf

²⁰⁵ Praxis poliitikaanalüüs: COVID-19 pandeemia sotsiaal-majanduslik mõju noortele. Kättesaadav: https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2021/01/COVID_19_maju_noortele_lopparuanne_241121.pdf

²⁰⁶

²⁰⁷ Kutsekoda (2021). https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2021/01/OSKA_COVID-19_eriuring_11.01.2021_loplik.pdf

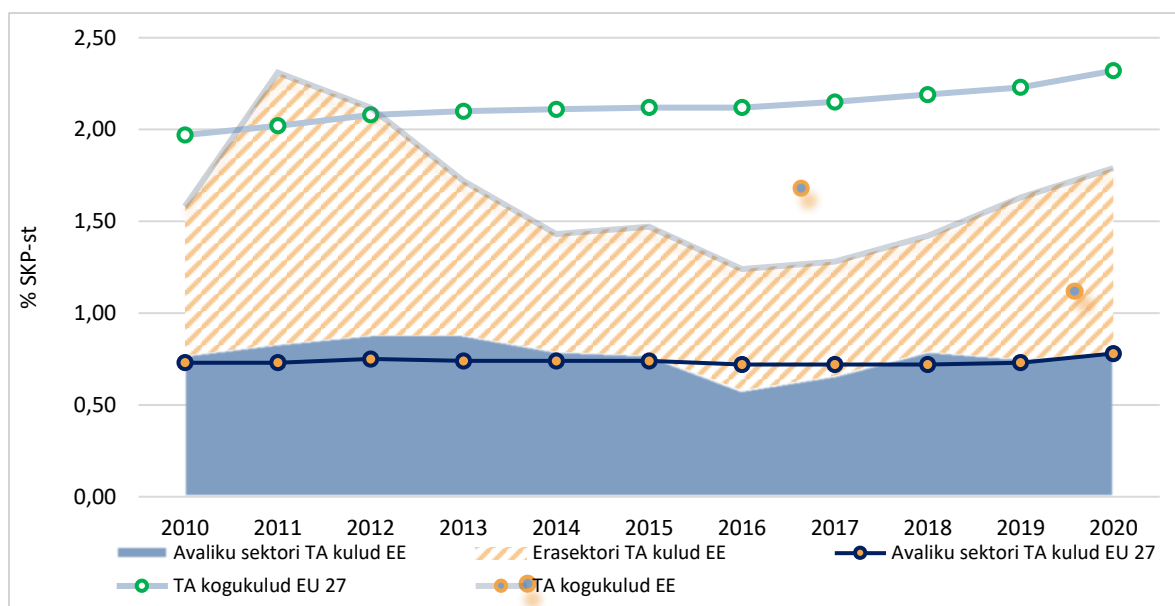
Teadus- ja arendustegevus

- **Teadus- ja arendustegevuse investeeringute maht 2020. aastal tõusis**, saavutades taseme 1,8% SKP-st. Positiivne muutus toimus eelkõige erasektori investeeringute arvelt. Avaliku sektori kulutuste tase on võrreldav EL-27 keskmisega, kuid vaatamata vahe jõudsale kahanemisele on mahajäämus EL keskmisest endiselt märgatav erasektori kulutuste osas.
- **Eesti paistab silma avaliku sektori TA rahastuse suhteliselt kõrge osakaalu poolest** (võrreldes erasektori ja välismaiste allikatega).
- Viimasel kümnendil on 1,6 korda tõusnud **erasektoris töötavate teadlaste arv ja osakaal** – positiivne muutus toimus ka 2020. aastal. Avalikus sektoris töötavate teadlaste hulk on jäänud samaks. Rahvusvahelises võrdluses jääb Eesti teadlaste osakaalu poolest OECD ja EL riikide võrdluses veidi keskmisest tahapoole, Eestit edastavad just kõrgema SKP tasemega riigid.
- Doktorikraadiga teadlaste osatähtsus on **avalikus sektoris aastatega veidi kasvanud**, seevastu erasektoris sellist trendi märgata ei ole. Doktorantide hulgas on jõudsalt kasvamas välistaustaga doktorantide osatähtsus, moodustades alustavatest doktorantidest juba poole.
- Eesti teadus on **kõrge rahvusvahelise tasemega**. Eesti paistab eriti positiivselt silma kõrgetasemeliste publikatsioonide arvu poolest ühe elaniku kohta ning EL TA raamprogrammis Horisont 2020 võidetud lepingute mahu poolest elaniku kohta. Viimase näitaja alusel ületab Eesti 2,4 kordselt EL-27 keskmist. Järjest enam publikatsioone avaldatakse rahvusvahelise koostöö tulemusena.
- **Ettevõtete innovatsioonisuutlikkus on 2020. aastal tõusnud**. Viimast iseloomustab näitaja „nominaalne tööjõutootlikkus“ EL-27 keskmisest (%), mille järgi on Eesti pidevalt tõusutrendis, lähenedes EL keskmisele. 2020. aastaks on näitaja tõusnud juba 80,8%-ni. Eesti positsioon EL innovatsioonitabelis on paranenud – 2020. aastal 11. koht ning 2021. aastaks oli saavutatud juba 9. koht.
- Teadusasutuste ja ettevõtluse koostöö positiivset poolt iseloomustab viimase viie aastaga olulise kasvu läbi teinud **erasektori finantseeritud avaliku sektori TA kulutuste osakaal** (kasv enam kui poole võrra, moodustades 2020. a 7% avaliku sektori TA kuludest; 2014. a oli see vaid 4%).

TA rahastamine ja kogukulud

- **Teadus- ja arendustegevuse (TA) investeeringute tase (suhtarvuna SKP-sse) on alates 2016. aastast tõusnud**. 2020. aastal moodustasid TA kulutused SKP-st 1,8% (481 mln EUR), mis võrdluses 2019. aastaga näitab tõusu 0,2 protsendipunkti võrra (vt joonis 125). TA kulutuste tegijaks on nii avalik kui erasektor. 2020. aasta kulutuste tõus toimus just erasektori arvelt – erasektor investeeris TA-sse kokku 272,2 mln EUR (1,0 % SKP-st). Avaliku sektori TA kulude tase jäi 2019. aastaga võrreldes samale tasemele (0,8% SKP-st, kokku 208,7 mln EUR). Viimaste aastate positiivne trend ongi just **erasektori TA kulutuste suurenemine**, mis kahe viimase aastal jooksul on tõusnud kokku 1,7 korda.
- Teadus-arendustegevuse ning innovatsiooni (TAI) strateegias on eesmärgiks seatud erasektori TA kulutuste kasv 2%-ni ja avaliku sektori TA kulutuste kasv 1%-ni SKP-st. Ka 2018. aasta lõpus sõlmitud Eesti teaduslepe²⁰⁸ sätestab, et avaliku sektori investeeringute tase peab tõusma kolme aasta jooksul 1%-ni SKP-st.

²⁰⁸ 2018. aasta detsembris sõlmiti EV presidendi toetusel Eesti teaduslepe – ühiskondlik kokkulepe Eesti teaduse ja innovatsiooni arendamiseks, millele kirjutasid alla Eesti erakondade esimehed, teadusasutuste, teadlaste ja suurimate ettevõtlusorganisatsioonide esindajad ning mis seab sihiks tõsta kolme aasta jooksul TA riiklik rahastamine ühe protsendini sisemajanduse kogutoodangust.

Joonis 125. Teadus- ja arendustegevuse investeeringute maht %-na SKP-st Eestis ja Euroopa Liidus aastatel 2010-2020.

Allikas: Eurostat²⁰⁹

- Kulutuste taseme poolest jääme EL27 keskmisest näitajast (2,3%) maha, kuid **vahe EL keskmisega on aasta-aastalt jõudsalt vähenenud** (2016. aastal oli vahe 0,9 protsendipunkti, 2020. aastal aga 0,5). Eesti asub TAI kulutuste poolest EL riikide pingereas siiski suhteliselt keskel; Eestit edastab 10 riiki. Ennekoike on Eesti EL keskmisest tagasihoidlikuma tulemuse taga erasektori kulutuste madalam määr (2020. aastal oli EL-27 keskmine 1,5, vahe Eestiga seega 0,5 protsendipunkti; 2016. aastal oli vahe aga 0,7 protsendipunkti). Ettevõtteid, kellel on ressursse (inimesed, finantsvahendid) TAI-ga tegelemiseks, on Eestis vähe. Aastal 2020 tegutses kõigist kulutusi teinud ettevõtetest **41,2% info ja side valdkonnas** (sh programmeerimine, konsultatsioonid jms tegevused hõlmasid sellest üle 2/3), 26,7% tegevusalaks oli aga töötlev tööstus (sh arvutite, elektroonika- ja optikaseadmete tootmine hõlmas sellest veidi üle 1/3). TAI-sse panustavate ettevõtete tegevusalade jaotus on viimastel aastatel vähe muutunud. **Avaliku sektori kulutuste määra poolest on Eesti EL keskmisel tasemel**, sh edastab Eestit vaid 7 riiki.
- TA kulutuste jaotuses rahastaja järgi paistab Eesti silma **avaliku sektori rahastamise suhteliselt kõrge määra poolest** (37%, vrd EL-27 31%), samuti on suhteliselt suur välismaiste allikate osakaal – 13% (vrd EL-27 keskmine 9%), kuna aga erasektori rahastamise määr on Eestis vaid 49% (vrd EL-27 keskmine 60) (2019. aasta andmed). Näiteks Rootsis, Saksamaal ja Belgias moodustab erasektori rahastus koguni 2/3 kogu TA rahastusest, kuid Lätis ja Leedus vaid vastavalt 25 ja 34%²¹⁰.

Sektorite vahelised siirded

- Nii avalik kui erasektor rahastavad oma TA tegevusi kolmest allikast: erarahastus, avalik rahastus ja välisrahastus. Olulisim allikas on mõlema sektori puhul **sektorisene rahastus** (avaliku sektori puhul oli see 2020. aastal 76,2%, erasektori puhul 83,7%), kuid olulisel kohal on ka **sektorite vahelised siirded**. Avaliku sektori puhul moodustas erasektori rahastus 7,0% (14,7 mlj EUR) ning välisrahastus 16,8%. Erasektori osakaal avaliku sektori TA rahastajana on aasta-aastalt pisut tõusnud (2016. aastal oli see 6,5%)²¹¹. Välisrahastuse osakaal on aastatega mõnevõrra vähenenud

²⁰⁹ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tsc00001/default/table?lang=en>

²¹⁰ TA statistika rahvusvaheline võrdlus, jaanuar 2022 (https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2022/01/TA-statistika-rahvusvaheline-vordlus_jaanuar-2022_07012022.pdf)

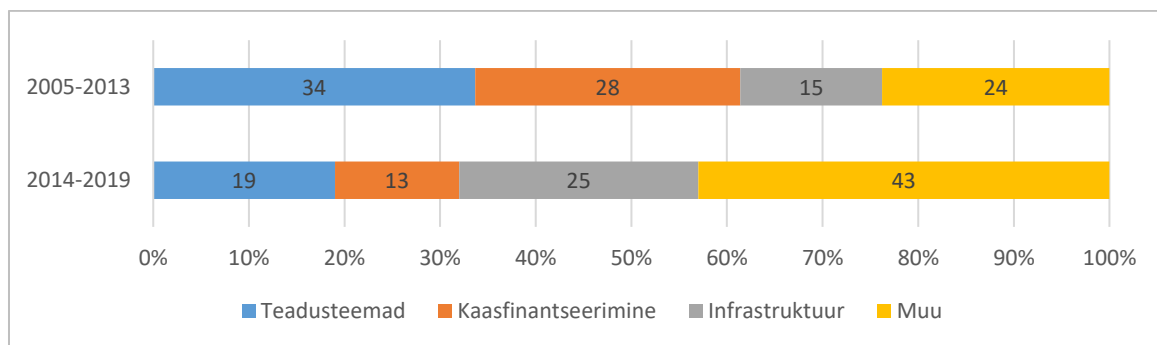
²¹¹ Eesti teadus- ja arendustegevuse statistika, detsember 2021 (https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2021/12/Eesti-TA-statistika_detsember2021.pdf)

(2016. aastal oli see 19,2%). Erasektori puhul moodustas avaliku sektori rahastus 7,3% (19,8 mlj EUR) ning välisrahastus 9,0%.

- Avaliku sektori TA asutustest oli 2019. aasta andmetel kõige enam erasektori lepingupartnereid ning kõige suurem lepingute kogumaht Tallinna Tehnikaülikoolil (6,7 mlj EUR), järgnes Tartu Ülikool (4,8 mlj EUR). Kokku oli 2019. aastal avaliku sektori TA asutustel erasektori lepingupartnereid 3,6 tuhat (sh 231 välismaist partnerit). Partnerite koguhulk ning lepingute kogumaht on aasta-aastalt kasvanud. Erasektori puhul oli TA asutusi, kellel olid 2019. aastal sektorivälised lepingud, kokku 6, sh Cybernetica sektoriväline rahastus moodustas 2/3 kogu erasektori TA asutuste sektorivälise lepingute kogumahu (2,2 mlj EUR). Sektorivälise lepingute peamiseks partneriteks olid neil asutustel Eestis Riigi Infosüsteemide Amet ning Politsei- ja Piirivalveamet, välispartneritest ülekaalukalt Euroopa Komisjon.

TA riiklik rahastamine

- 2020. aastaks oli riigieelarves teadus- ja arendustegevustele planeeritud 12 miljonit eurot rohkem kui 2019. aastal. Eelarve kasv leidis aset peamiselt teadus- ja arendustegevuse põhiinstrumentide – uurimistoetuste (konkurentsipõhistest riigieelarvelistest meetmetest mahukaim rahastusinstrument) ja baasfinantseerimise (asutuste tegevustoetuseks) osas. Baasfinantseerimist eraldatakse alates 2005. aastast positiivselt evalveeritud TA asutustele ning see on üks suuremaid riigieelarvelisi teaduse rahastamise meetmeid. Kõige jõudsamalt ongi viimastel aastatel **kasvanud baasfinantseerimise maht** – 2022. aastaks on see kasvanud 2013. aastaga võrreldes koguni seitse korda (7,2 mlj EUR-lt 52,3 mlj EUR-ni). Eesmärgiks võetud tasakaal 50:50 uurimistoetuste ja baasfinantseerimise vahel saavutati 2020. aastaks ning see suhe on säilinud (nt 2014. aastal oli tasakaal uurimistoetuste ja baasfinantseerimise vahel 82/18).
- 45% baasfinantseerimise toetusest läks perioodil 2014-2019 Tartu Ülikoolile (45%), Tallinna Tehnikaülikool sai 23% kogu rahastusest, Eesti Maaülikool 8% ning Tallinna Ülikool 7%. Analüüs näitab ka, et raha kasutamise proportsioonid on ajas oluliselt muutunud. Viimastel aastatel kasutatakse vähem raha asutuste teadusteemade uurimiseks ning kaasfinantseerimise katteks, rohkem kulutatakse aga infrastruktuurile ning muudeks kuludeks (joonis 126)²¹².

Joonis 126. Baasfinantseerimise toetuse kasutamine 2005-2013 ning 2014-2019.

Allikas: ETAg²¹³

- Lisaks uurimistoetustele ja baasfinantseerimisele rahastatakse riigieelarvest valdkondlikku teadus-arendustegevust (valdkondlikud TA programmid vms), teadusraamatukogusid, andmebaase jm. Struktuurifondide kaudu rahastatakse erinevaid meetmeid – ASTRA, tippkeskused, rahvusvahelistumise meetmed, nutika spetsialiseerumise rakendusuuringud, RITA programm jm.

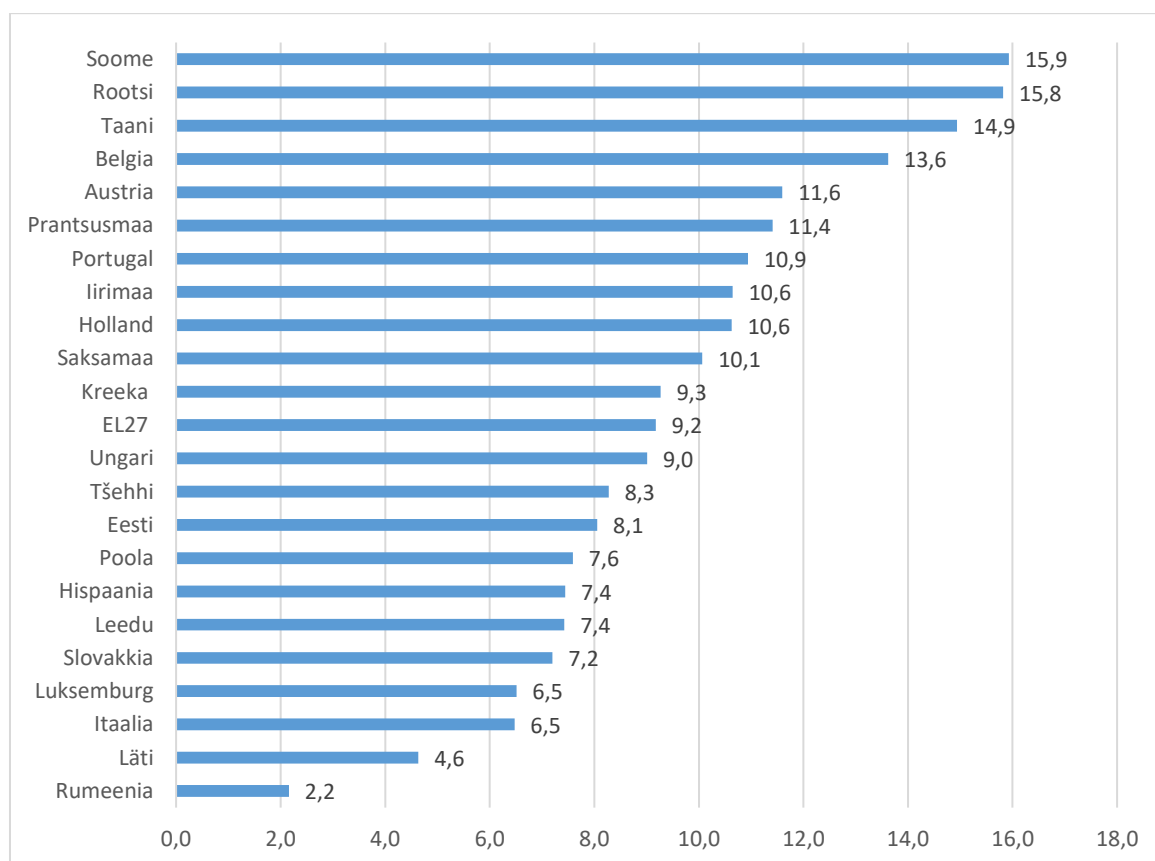
²¹² Otsus, E-L (2020) „Baasfinantseerimise kasutamise analüüs 2014-2020“ SA Eesti Teadusagentuur https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2021/02/Baasfinantseerimise-kasutamise-anal%C3%BC%C3%BCs_2020.pdf

²¹³ Otsus, E-L (2020) „Baasfinantseerimise kasutamise analüüs 2014-2020“ SA Eesti Teadusagentuur https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2021/02/Baasfinantseerimise-kasutamise-anal%C3%BC%C3%BCs_2020.pdf

Muutused teadlaskonna hulgas

Üldised trendid ja teadlaste sooline ning vanuseline jaotus

- 2020. aastal töötas Eesti TA asutustes 5101 teadlast²¹⁴. Neist **57% töötas avaliku sektori TA asutustes ning 43% erasektoris**. Teadlaste arv on viimasel kümnendil oluliselt tõusnud just erasektoris töötavate teadlaste arvelt (vt joonis 128). 2010. aastal oli erasektoris töötavaid teadlasi 1350, 2020. aastal aga juba 2196 (1,6 kordne tõus) – mis on eelkõige just viimase 5 aasta trend. Avaliku sektori teadlaste hulk on kümnendi jooksul seevastu vähe muutunud, pigem iseloomustavad trendi aastate vahelised kõikumised²¹⁵.
- Kui vaadata teadusarendustegevusega hõivatud töötajate koguarvu muutuseid²¹⁶, siis on avaliku sektori TA töötajate hulk olnud väga nõrgas languses, kuid teadusega tegelevate töötajate hulk erasektoris on kasvanud, ulatudes 2020. aastal 4215 töötajani (2010. a oli neid vaid 3315) (vt joonis 130).
- Aasta-aastalt on **kasvanud välisteadlaste arv Eestis**. 2020. aastal töötas Eestis (kasumitaotluseta institutsionaalsetes sektorites) 774 välisteadlast, kellest 71% olid mehed, ning välisteadlaste hulk on kümne aastaga kasvanud kolm korda. Kõige enam on Eestisse tulnud Venemaalt, Saksamaalt ja Indiast.²¹⁷
- **Võrrelduna OECDsse kuuluvate Euroopa Liidu riikidega on teadlasi Eestis keskmisest veidi vähem**: 2020.a oli Eestis 8,1 teadlast 1000 töötaja kohta, samal ajal kui EL 27 keskmine oli 9,2. Võrreldes 2019. aastaga on teadlaskond kasvanud, seda nii Eestis (2019.a oli 7,7 teadlast 1000 töötaja kohta) kui Euroopa Liidus laiemalt (8,9).

Joonis 127. Teadlaste arv 1000 töötaja kohta valitud Euroopa Liidu riikides (2020. a andmed).

²¹⁴ Teadlased ja insenerid, arvestatuna täistöökohtades (Eesti Statistikaameti andmed).

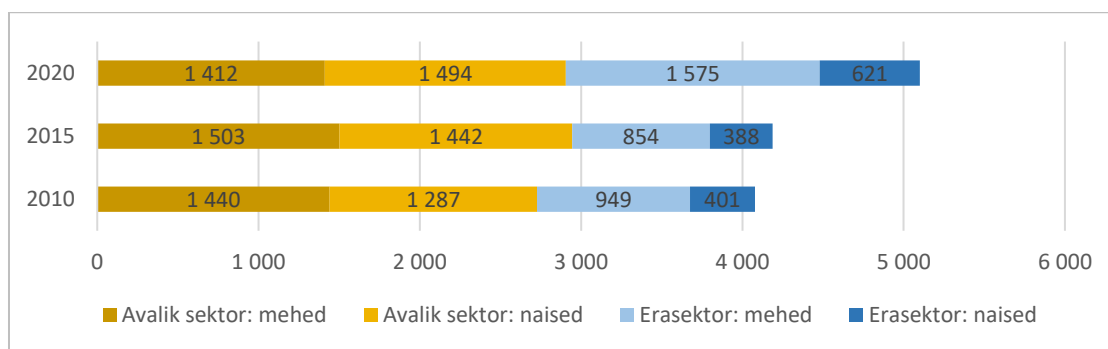
²¹⁵ Statistikaamet (tabel TD01); ETAg-i arvutused

<https://www.etag.ee/tegevused/uuringud-ja-statistika/statistika/eesti-teadlased/>.

²¹⁶ Siin arvestuses kajastuvad ka osakoormusega töötavad töötajad.

²¹⁷ ETIS <https://www.etis.ee/Portal/ResearchStatistics/Graph/5e3d2d35-d115-4082-aa4f-92eb54f5eb02/20ba1f41-3568-4f71-8f99-aec7804b355d>, Statistikaameti andmetel.

- Teadlaste jaotus **valdkondade lõikes on aastatega vähe muutunud**. Kahel viimasel aastakümnel on valdkondadest²¹⁹ teadlaste hulga alusel trooninud loodusteadused, hõlmates kõigist teadlastest umbes kolmandiku (2020. aastal 31%), järgnevad sotsiaalteadused ning humanitaaria valdkonnad (2020. aastal vastavalt 19 ja 17%). Teistes valdkondades on teadlasi mõnevõrra vähem.²²⁰
- Ka teadlaskonna soolises tasakaalus ei ole aastatega suuri muutuseid olnud – **mehed moodustasid teadlaskonnast 58,6% ning naised 41,4% nii 2010 kui 2020. aastal**. Kõigi teadustöötajate hulgas²²¹ oli 2020. aastal meeste ülekaal veidi väiksem (56/44). Sektorite vahel on siiski märgatavad erinevused. Avalikus sektoris on teadlaste hulgas püsinud suhteliselt hea tasakaal, seejuures 2020. aastal olid naised isegi väikeses ülekaalus, moodustades kõigist teadlastest 51,4%. Erasektoris töötavad aga teadlastena valdavalt mehed (veidi üle 2/3 teadlastest) ning see trend ei ole muutunud (2020. aastal oli mehi 71,7).

Joonis 128. Teadlaste ja inseneride täistöökohti (2010, 2015, 2020).

Allikas: Statistikaamet (tabel TD01), ETAg-i arvutused

- Avalikus sektoris domineerisid 2020. aastal naised arstiteadustes (77%), humanitaar- ja sotsiaalteadustes, seevastu loodus- ja tehnikateadustes on valdavalt mehed (vastavalt 38 ja 30%)²²². A-taseme akadeemilistel töökohtadel (st professorid) on naiste osakaal olnud siiski tagasihoidlik, moodustades vaid 28% (2018. aasta andmetel), kuid sellele vaatamata ületas Eesti EL-27 keskmist näitajat (mis oli 26%)²²³.
- Uurimistoetuste saajate jaotuses soolised erinevused siiski ei võimendu (valdkondlikke ja sektoritevahelisi erisusi arvestamata), vaid peegeldavad teadlaste üldist soolist jaotust. 2021. aasta konkursil olid 59% edukatest granditaotlejatest mehed ning 41% naised²²⁴.
- Teadlaste vanusstruktuur erineb kõige märkimisväärselt era- ja avaliku sektori võrdluses. Kui erasektoris moodustasid 2020. aastal kuni 34-aastased teadlased pea pooled (46%), siis avalikus sektoris (sh kõrgharidussektoris) alla neljandiku (22%). Erasektoris on kõige arvukam vanusrühm 25-34 aasta vanused, avalikus on domineerivaim vanusrühm 35-44 aastased (vt joonis 129).

²¹⁸ <https://data.oecd.org/rd/researchers.htm>

²¹⁹ Frascati klassifikaatori alusel.

²²⁰ ETIS (<https://www.etis.ee/Portal/ResearchStatistics/Graph/5e3d2d35-d115-4082-aa4f-92eb54f5eb02/fadaa94d-6a47-4e42-8094-24d87c430e21>)

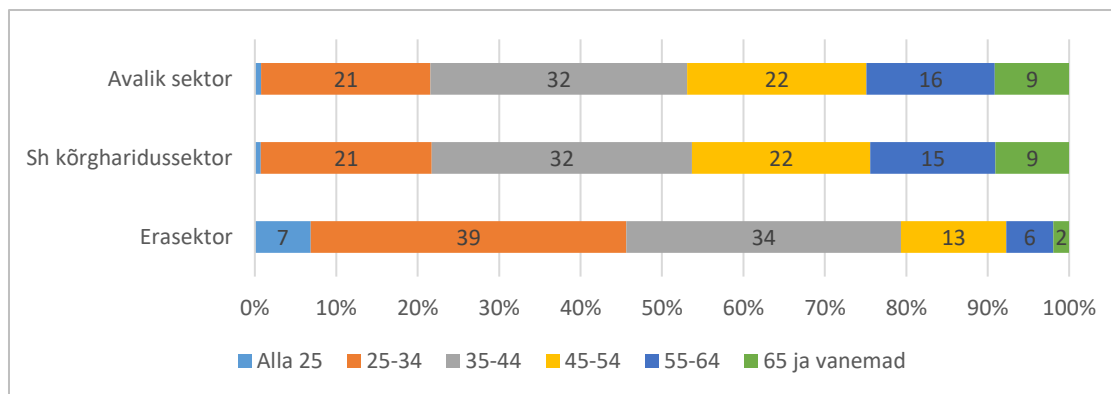
²²¹ Arvestatakse lisaks teadlastele ka tehnikuid jt teadustegevusse kaasatud töötajaid (Statistikaamet)

²²² [Statistikaamet](#) (tabel TD074), Eesti Teadusagentuuri arvutused. <https://www.etag.ee/tegevused/uuringud-ja-statistika/statistika/sooline-tasakaal-ja-palgalohe>

²²³ Allikad: [Rektorite Nõukogu](#), [She Figures](#) raport (2021), Eesti Teadusagentuuri arvutused

<https://www.etag.ee/tegevused/uuringud-ja-statistika/statistika/sooline-tasakaal-ja-palgalohe>.

²²⁴ <https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2022/01/PUT2022-kokkuvote-parast-otsuseid.pdf>

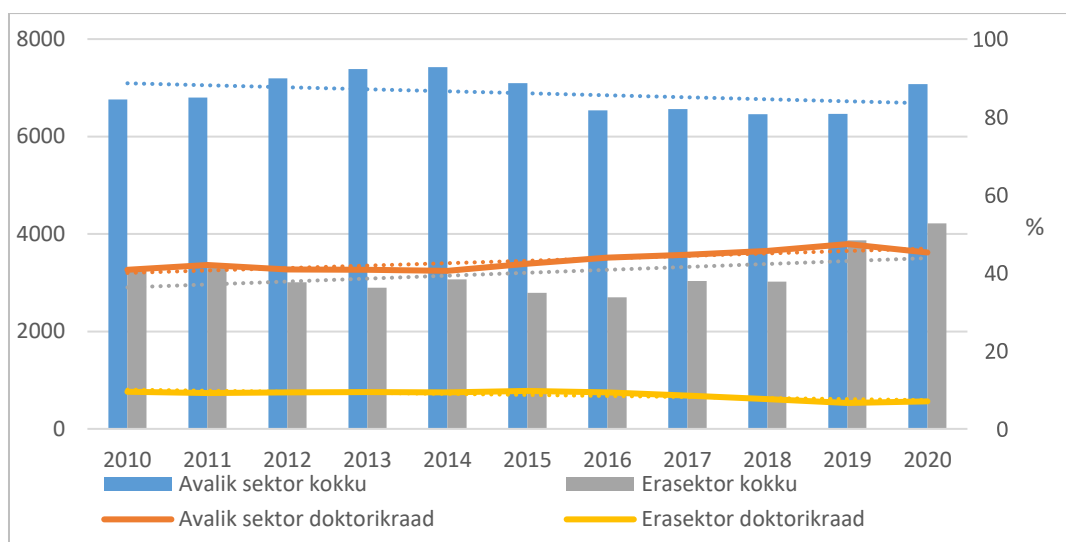

Joonis 129. Teadlaste (teadlased ja insenerid) vanuseline struktuur 2020. aastal.

Allikas: Statistikaamet (tabelid TD0751 ja TD028)

Doktorikraadiga TA töötajate dünaamika

- Doktorikraad on üha rohkem väärtustatud avaliku sektori TA töötajate hulgas – näha on kerget positiivset trendi doktorikraadiga töötajate osakaalu kasvu suunas (veidi alla poolte ehk 45,3% on omandanud doktorikraadi). Erasektoris see aga nii ei ole – seal on TA tegevustesse hõivatud tunduvalt vähem doktorikraadiga töötajaid ning nende osakaal on ajas isegi veidi vähenenud (2020. aastal oli doktorikraad vaid 7% töötajatest).

Joonis 130. Teadusarendustegevusega hõivatud töötajate arv avalikus ja erasektoris ning doktorikraadiga teadlaste osatähtsus (2010 – 2020).

Allikas: Statistikaamet (tabelid TD072 ja TD023)

- Uuringud²²⁵ näitavad, et teadlasi ei rakendata piisavalt väljaspool akadeemilist sektorit. Väheste koostöö tõttu ei teata, mida kumbki pool saaks teisele pakkuda. Samuti ei teadvusta ettevõtete

²²⁵ Mets ja Viia (2018). Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele hariduses ja teaduses. Uuringu lühiaruanne. Tallinn: SA Kutsekoda. <http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/11/OSKA-Hariduse-ja-teaduse-uuringuaruanne-2018.pdf>

Roosalu, T., Raudsepp, M. ja Aavik, K. (2018). Jätksuutlikud teadlaskarjääri kontseptsioonid ja mudelid Eesti kontekstis: doktorite ja tööandjate seisukohad ja soovitusel teaduskirjanduse ja teiste riikide kogemuste valguses. Tallinn: Tallinna Ülikool

Kindsiko, E. jt (2017). Eesti doktorite karjääriritee ja seda mõjutavad tegurid. RITA 4: TAI poliitika seire. Tartu: Tartu Ülikool, HTM.

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/eesti_doktorite_karjaariritee_ja_seda_mojutavad_tegurid-1.pdf

Pihor, K. ja H. Tammsaar (2018). Eesti teadus- ja kõrgharidussüsteemi konkurentsivõime ja arengupotentsiaal. Hinnang olukorrale ja ettepanekud edasisteks tegevusteks. Riigikantselei.

esindajad, mida doktorikraadiga töötaja värbamine neile juurde annab. Doktoritöö teadustulemuste praktilise rakendamise võimalused jäävad väheks, mistõttu on nende ühiskondlik mõju tagasihoidlik. Doktorante valmistatakse pigem ette akadeemiliseks karjääriks ning lõpetajatel on keeruline oma kvalifikatsiooni rakendada teistes sektorites väljaspool akadeemiat.

- Samas on riigi innovatsioonivõimekuseks just oluline tippkompetentsi olemasolu. Arenenud riikides (OECD andmed) on kasvanud lisaks teistele kõrghariduse tasemetele ka doktoritaseme omandanute hulk (milleks oli 2020. aastal keskmiselt 1,3% elanikkonnast; EL-22 1,2%)²²⁶. Doktorikraadiga inimeste hulk tööealise elanikkonna hulgas on OECD riikides väga erinev, Eestis on näitaja 0,8% elanikkonnast. Täheldatud on seost doktorikraadiga inimeste osakaalu ja riigi jõukuse taseme (mõõdetuna SKP tasemega) ning riigi investeeringutega taseme vahel teadus- ja arendustegevusse²²⁷. Doktorite teadusvaldkondade vahelises jaotuses on Eesti olnud edukas loodusteaduste valdkonnas. Selgelt on Eestis doktorikraadiga inimesi liiga vähe kõigis, aga eriti just võtmetähtsusega valdkondades.
- Palgas väljendatuna on doktorikraad tööturul siiski väärtustatud. Magistrikraad andis bakalaureusele palgalisa vaid 5%, doktorikraad tõstis palgataset aga juba 1,5 kordselt²²⁸.

Teadlaste sissetulekud

- Teadlaste palgatingimused, sarnaselt kogu elanikkonna keskmisele palgatasemele, on aasta-aastalt paranenud. Avalikus sektoris töötavate teadustöötajate palk oli 2020. aastal 1,3 korda kõrgem kui Eesti keskmine brutopalk, kusjuures suhe keskmise palka on jäänud viimasel kümnendil enamvähem samaks (aastate vahelised kõikumised on olnud suuremad kui 10 aasta erinevus)²²⁹. 2020. aastal kasvas TA töötajate palk aasta varasemaga võrreldes 10%, erasektoris 14% (keskmine teadustöötaja palk oli 2629 EUR kuus²³⁰). Erasektori teadustöötajate palk on keskmiselt 1,8 korda suurem avaliku sektori teadustöötajate palgast. Palgalõhe era- ja avaliku sektori vahel on aastatega pigem kasvanud (2010. aastal oli vahe 1,5 kordne).
- Paraku on palgalõhe mees- ja naisteadlaste vahel märgatav. 2020. aastal oli ülikoolides palgaerinevus 12,5% (keskmine põhipalk täiskoormusel) meeste kasuks. Naiste osakaal on suurem madalamapalgalistel ametikohtadel. Naised töötavad rohkem õpetajate ja lektorite ametikohtadel, mehed vanemteadurite ja professoritena.²³¹

Teadlaste järelkasv

- Nagu ülal kirjeldatud, siis viimaste aastate trendid näitavad vähest doktorikraadiga teadlaste juurdekasvu avalikus sektoris. Kindlasti loob selleks potentsiaali, et tulevikus doktoreid teadlaskonna hulgas veelgi enam oleks, doktorantuuri sisenejate ja doktorikraadi kaitsmiste arvu suurenemine. 2021. aastal jäi doktorikraadi kaitsmiste tase aasta varasemaga võrreldes samale tasemele. Kuid arvestades, et doktorikraadi kaitsjate hulk on 2017. aastast pidevalt vähenenud, on stabiliseerumine hea tulemus.
- 2021/22 õppeaastal vastuvõtt doktoriõppesse veidi suurenes (+3,4%) (vt joonis 131). Välisdoktorantide osakaal on aasta aastalt suurenenud, moodustades ligi poole vastuvõetud doktorantidest (47%), kõigist doktorantidest moodustavad välisüliõpilased kolmandiku (32%). Viimase viie aasta põhiliseks suundumuseks ongi just **välisdoktorantide osakaalu tõus**. Uuringud

²²⁶ https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2020_69096873-en

²²⁷ Niinemets, Ü (2019) Teadlaste järelkasv, karjäärimudel ja võimalused tööturul: kust me tuleme, kas ja kuhu me liigume? Eesti Teadus 2019, lk 21-38 (Eesti Teadusagentuur) https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2019/02/Eesti_teadus_2019_veeb.pdf

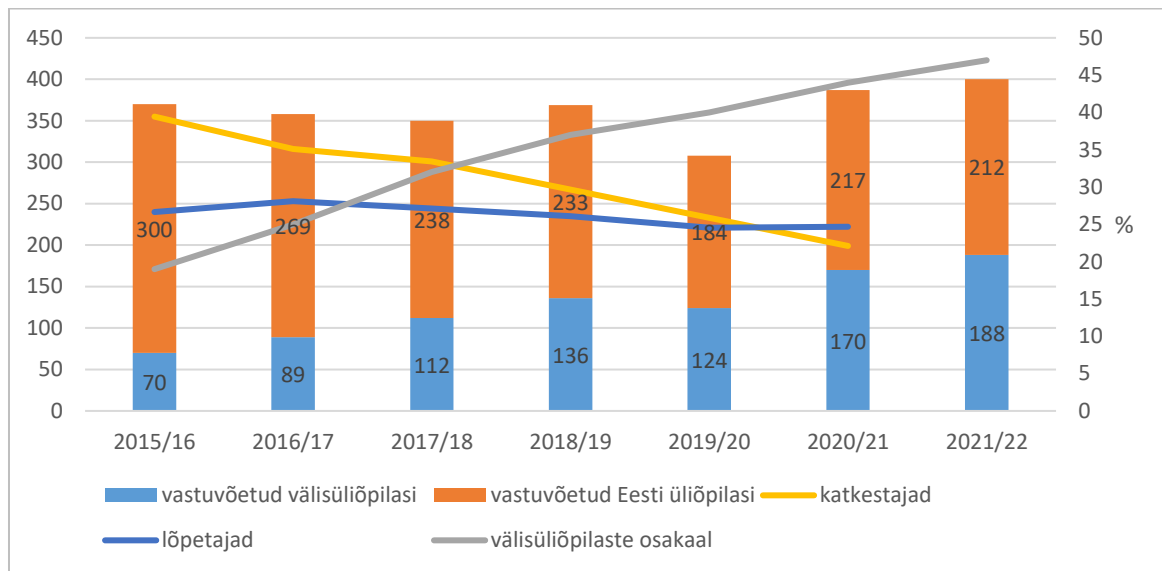
²²⁸ Eesti Statistikaamet (tabel PA6351) (2018. a andmed)

²²⁹ Statistikaamet (tabelid TD050, TD01, PA001), ETAg-i arvutused.

²³⁰ Keskmine brutokuupalk täistööaja ekvivalendi kohta.

²³¹ [Rektorite Nõukogu](https://www.etag.ee/tegevused/uuringud-ja-statistika/statistika/sooline-tasakaal-ja-palgalohe), Eesti Teadusagentuuri arvutused. ETAg-i arvutused <https://www.etag.ee/tegevused/uuringud-ja-statistika/statistika/sooline-tasakaal-ja-palgalohe>

näitavad, et ligi pooled Eestis õppivad välisdoktorandid jäävad Eestiga seotuks ka pärast õpingute lõpetamist, kuigi erialati on siin suured erinevused.²³²

Joonis 131. Vastuvõtt doktoriõppesse (välisüliõpilaste ja Eesti taustaga vastuvõetute arv), lõpetanud ja õpingud katkestanud doktorantide arvud õppeaastatel 2015/16–2021/22.

Allikas: EHIS

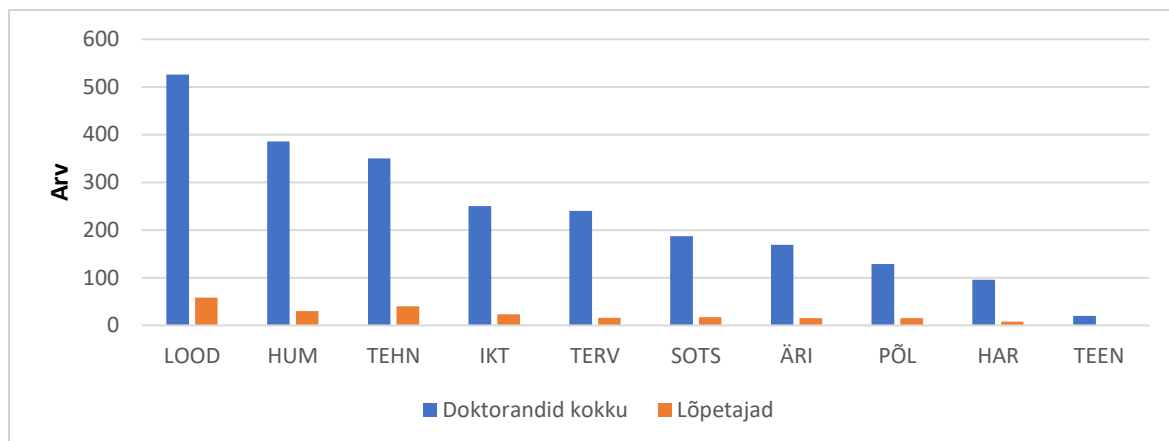
- Doktorantuuri lõpetanute osas jääme mõnevõrra alla EL-27 keskmisele (Eesti = 87,0% EL keskmisest, 2021), kuid kuna 2014. aastal oli näitaja 77,0%, siis on Eesti tulnud jõudsalt EL keskmisele lähemale²³³. Välisdoktorantide osakaalu poolest on Eesti EL keskmisele veelgi lähemal – moodustades 92,2% EL keskmisest tasemest.
- Doktoriõppes õppivate üliõpilaste osakaal, lõpetamise ja katkestamise määr on valdkonniti väga erinev (vt joonis 132). Doktorantuuris õppijaid on kõige enam loodusteaduste ja humanitaaria valdkonnas. Eesti doktorite karjääriuurimise²³⁴ näitas samuti, et kõige enam jätkab akadeemilises maailmas loodusteaduste valdkonna doktoreid (75% lõpetanuist). Tehnika- ja tehnoloogia erialal doktorikraadi omandanudest jätkab akadeemilist karjääri vaid ca 40% lõpetanuist. Võrreldes eelneva aastaga on IKT valdkonnas õppivate doktorantide osakaal suurenenud.

²³² Statistikaamet (2020). Välisüliõpilaste majanduslik mõju. Eesti tööturul osalemine. ESA analüüsi metoodika järgi loetakse töötamiseks seda, kui isik on vähemalt ühel päeval aasta jooksul teinud mingisugust tasustatud tööd ja on kandud töötamise registrisse.

²³³ file:///C:/Users/anneli.kahrik/Downloads/Estonia%20(4).pdf

²³⁴ Kindsiko, E. jt (2017). Eesti doktorite karjääritee ja seda mõjutavad tegurid. RITA 4: TAI poliitika seire. Tartu: Tartu Ülikool, HTM.

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/eesti_doktorite_karjaaritee_ja_seda_mojutavad_tegurid-1.pdf

Joonis 132. Doktoritõppe õppivate üliõpilaste arv kokku (2021/22 õa.) ja lõpetajate arv (2020/21 õa.), valdkondlik jaotus.

Allikas: EHIS

Eesti osalemine rahvusvahelises teaduskoostöös

- Euroopa Liidu teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogramm Horisont 2020 (H2020 2014–2020) on maailma suurim (eelarve, projektide hulk jne) kõiki teadusvaldkondi rahastav programm²³⁵. Eesti paistab silma H2020 võidetud lepingute mahu poolest elaniku kohta, ületades 2020. aastal peaaegu kaks korda EL keskmist (188% EL keskmisest) (sihttase = EL keskmine), kusjuures 2011. aastal oli Eesti näitaja 87% ELi keskmisest.
- Eesti oli edukas ka rahvusvahelises võrdluses, mida peegeldavad kaks mõõdikut: 1) koht riikide võrdluses võidetud lepingute mahu alusel SKP kohta (% EL keskmisest), kus Eesti tulemus oli 240% EL keskmisest (kokku Eesti riikide võrdluses 3. kohal). EL toetus Eesti projektidele SKP kohta moodustas 294% ja elaniku kohta 165% Euroopa Liidu keskmisest. 2) Projektides osalevate Eesti organisatsioonide arvu järgi on Eesti näitaja 245 (kumulatiivselt 2014–2020).
- H2020-ga toodi aastatel 2014–2021 Eestisse kokku 702 granti (mahus 275,4 mlj EUR) ligi 906 organisatsiooni poolt²³⁶, mida oli üle 2,5 korda rohkem kui eelmises raamprogrammis (7. RP (2007–2013)²³⁷. Üle poole lepingute kogumahust oli taotletud kõrgkoolide poolt (51,9%), ning kolmandik erasektori poolt (33,9%). Edukuse määr Eesti taotlejate puhul oli 13,8% (EL-28 keskmine 15,2%)²³⁸. Edukaimad taotlejad kõrgharidusasutustest ning muudest teadusasutustest olid Tartu Ülikool, järgnesid Tallinna Tehnikaülikool, Tallinna Ülikool ja Eesti Maaülikool²³⁹. Väga edukad olid ka mitu teadusmahukat ettevõtet (edukaim Fibenol OÜ) ja kohalikku omavalitsust (edukaim Tartu linn). Kümme edukamat ettevõtet teenisid pea poole kasumit taotlevate ettevõtete tulemist.
- Eesmärk, mille poole tasuks püüda, oleks saavutada rohkemates projektides koordinaatori roll. Eestil on H2020s olnud kokku 171 koordineeritavat projekti, millest enamik on ühe organisatsiooni projektid, st kus Eesti ei koordineeri rahvusvahelise konsortsiumi tööd. H2020 kolmanda ehk ühiskonnaprobleemide samba taotlusvoorudes esitati koordinaatorina 485 taotlust, millest edukad olid 8,7% (partnerina esitati 2422 taotlust, millest edukad olid 16,1%)²⁴⁰.
- ERA-Netid (*European Research Area Networks*) on TA-d rahastavate asutuste võrgustikud, mille peamine eesmärk on korraldada teadlastele suunatud taotlusvoorusid. Kõigist välisteaduskoostöö partnerlusprogrammidest osalevad Eesti teadlased sagedamini just ERA-

²³⁵ [Eesti osalus Euroopa Liidu teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammis Horisont 2020 kokkuvõte](#) (2021) Eesti Teadusagentuur.

²³⁶ https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2022/03/Eesti-osalus-raamprogrammides_2021_lopuseis_28032022.pdf

²³⁷ Võrreldes 7. RP-ga suurenes kogu (H2020) programmi rahaline maht umbes 1,5 korda.

²³⁸ <https://www.etag.ee/tegevused/uuringud-ja-statistika/statistika/>

²³⁹ Nelja teadusülikooli kaudu saadi pool raamprogrammi toetusest.

²⁴⁰ https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2022/01/ETAG_Horisont-2020.pdf

Neti ühiskonkurssidel. H2020s olid Eesti teadlased edukad 18 ERA-Net partnerluses (rahastajana osales ka ETAg), kõigis kuues teadusvaldkonnas ja ka mitmes multidistsiplinaarses partnerlusprogrammis (ERA-Neti taotlustes osalemise keskmine edukuse määr oli Eesti puhul 23% (ERA-Neti keskmisele edukuse määrale oli siiski veel kõrgem ehk 29%)²⁴¹. Osalusaktiivsuse kasvu on mõjutanud ka valdkondlike ministeeriumite ja ETAg suurenenud aktiivsus kaasrahastajana.

- Eesti on astunud mitmete rahvusvaheliste organisatsioonide liikmeks, mille tegevuse eesmärkideks on rahvusvaheliste teadustaristute väljaarendamine. Täpsem info Eesti osalemisest rahvusvahelistes teadustaristustes on leitav ETAg'i kodulehel²⁴².

Eesti teaduse mõjus

Publitseerimine

- Teaduse mõjust näitab kõrge publikatsioonide hulk teadusväljaannetes, eriti kõrgetasemelistes ajakirjades. Eesti Teadusinfosüsteemis (ETIS) ja andmebaasis Clarivate Analytics Web of Science²⁴³ kajastatud publikatsioonide järgi on Eesti teadlaste publitseerimise tase aasta-aastalt kasvanud, kuigi 2020. aastal toimus hästi väike tagasilangus, võrreldes aasta varasemaga (vt joonis 133). ETIS-s kajastatud publikatsioonide haare on laiem kui andmebaasis Clarivate Analytics WoS.²⁴⁴
- Eelretsenseeritud ajakirja-artiklites avaldamise määr on pidevalt kasvanud, ja seda just 1.1 ajakirjades ehk kõrgetasemelistes ajakirjades (kajastatud Web of Science andmebaasides)²⁴⁵ (osakaal kasvas 20,8%-lt 2011. aastal 27,6%-le 2021. aastal) (vt joonis 133). Muudes ajakirjades avaldamine (eelretsenseeritud Eesti või rahvusvahelise levikuga teadusajakirjad) on seevastu kümne aastaga oluliselt kahanenud –11,2%-lt kõigist ETIS-s kajastatud publikatsioonidast 5%-ni 2020. aastaks. Vähenenud on ka kõigi teiste publikatsiooni tüüpide osakaal. Seega on avaldamine järjest enam koondunud publikatsioonidesse, mille mõjus on teadusmaailmas suurim.

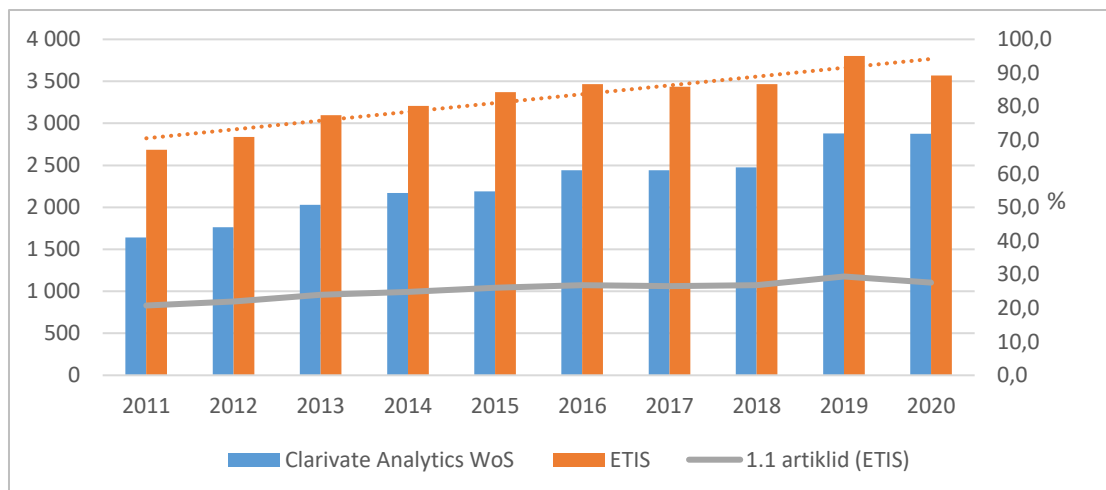
²⁴¹ Uuring (ETAg) „Eesti Teadusagentuuri koordineeritavate partnerluste mõju- ja tulemuslikkuse analüüs ning hinnang Osaluskava protsessi rakendamisele“.

²⁴² <https://www.etag.ee/rahastamine/infrastruktuuritoetused/eesti-osalemine-rahvusvahelistes-teadustaristutes/#ESFRI>

²⁴³ Eesti Teadusagentuur (<https://www.etag.ee/tegevused/uuringud-ja-statistika/statistika/bibliomeetria/>)

²⁴⁴ ETIS sisaldab ka publikatsioone, mis on publitseeritud Eestiga seotud isikute poolt, kuid ei ole seotud Eesti asutustega. Andmebaasis Clarivate Analytics WoS ei kajastu Eesti aadressiga publikatsioonide all kõik publikatsioonid, nt. on välja jäänud osad humanitaarteaduste publikatsioonidest, mille aadressireal Eestit ei kajastata.

²⁴⁵ Teadusartiklid, mis on kajastatud Web of Science andmebaasides Science Citation Index Expanded, Social Sciences Citation Index, Arts & Humanities Citation Index, Emerging Sources Citation Index ja/või andmebaasis Scopus (v.a. kogumikud).

Joonis 133. Baasfinantseerimise toetuse kasutamine 2005-2013 ning 2014-2019.

Allikas: ETAg^{246,247} Eesti Teadusinfosüsteem; andmed seisuga 11.07.2021, Eesti Teadusinfosüsteem ja Clarivate Analytics WoS, andmed seisuga 11.07.2021 (Eesti Teadusagentuur)

- Eesti teaduse mõjusust näitab publitseerimise kõrge tase Eesti teadlaste poolt võrreldes teiste riikidega. Thomson Reuters Web of Science'is indekseeritud Eesti kõrgetasemeliste artiklite arv miljoni elaniku kohta on aastatel 2006–2020 stabiilselt kasvanud, jõudes u 600-lt enam kui 2300-le artiklile aastas. Publitseeritakse varasemast rohkem, aga ka seetõttu, et andmebaasi on lisandunud rohkem uusi ajakirju.
- Tsiteeringuid ühe publikatsiooni kohta on võrreldes teiste riikidega suhteliselt palju – 2020. aastal oli Eesti teadus viidatavuse järgi maailmas mõjukuselt 8. kohal (23,07 keskmise viitega iga WoSis kajastatud Eesti autori osalusega töö kohta). Viidatavuse tipus on kliinilise meditsiini ning molekulaarbioloogia ja geneetika valdkonnad. Sage viidatavus on seotud ka asjaoluga, et Eesti teadlased osalevad aktiivselt rahvusvahelistes ühispublikatsioonides – 2020. aastaks on ühispublikatsioonide osakaal tõusnud 78% -le (2010. aastal oli see vaid 53,9%)²⁴⁸, moodustades EL keskmisest 131,8%²⁴⁹. Viidatavuse puhul mängivad oma rolli ka valdkondlikud eripärad ja teemade populaarsus, samuti sõltub ka sellest, kui lai on autorite ring. Publitseerimise partnerid on kõige sagedamini Soomest ja Ameerika Ühendriikidest.²⁵⁰
- Teadustöö kvaliteedi näitajana jälgib Euroopa innovatsiooni tulemustabel (European Innovation Scoreboard – EIS) publikatsioonide osakaalu 10% enim tsiteeritud teadusartikli hulgas²⁵¹. Selliste publikatsioonide osakaal oli 2021. a. 8,4%, mis on veidi langenud võrreldes 2019. aastaga (10%). EIS andmetel moodustab 2021. a Eesti tulemus 89,8% EL keskmisest (2019. aastal oli näitaja 81,1%).

²⁴⁶ Otsus, E-L (2020) „Baasfinantseerimise kasutamise analüüs 2014-2020“ SA Eesti Teadusagentuur https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2021/02/Baasfinantseerimise-kasutamise-anal%C3%BC%C3%BCs_2020.pdf

²⁴⁷ Teadusartiklid, mis on kajastatud Web of Science andmebaasides Science Citation Index Expanded, Social Sciences Citation Index, Arts & Humanities Citation Index, Emerging Sources.

²⁴⁸ Web of Science, Essential Science Indicators (järjestuse andmestik üle 4000 publikatsiooniga riigid); Web of Science InCites.

²⁴⁹ Euroopa innovatsiooni tulemustabel (Euroopa Komisjon) https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_et#european-innovation-scoreboard-2021

²⁵⁰ EIS (<https://www.etis.ee/Portal/ResearchStatistics/Graph/5e3d2d35-d115-4082-aa4f-92eb54f5eb02/5b05d8ca-d744-456b-90d8-7fec5877576>)

²⁵¹ EIS https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_et

Teaduse mõjukus ühiskonnale ja sektorite vaheline koostöö

- Teaduse mõjukust ühiskonnale peegeldavad innovatsioonisuutlikkuse näitajad. Eesti positsioon EL innovatsioonitabelis (*European Innovation Scoreboard*)²⁵² jäi 2020. aastal samale tasemele võrreldes eelneva aastaga (11. koht). 2021. aastaks oli saavutatud juba 9. koht.
- Eestil silmapaistvad tulemused EL innovatsioonitabelis: kõrghariduses ja elukestvas õppes osalevate inimeste osakaal ühiskonnas (vastavalt 126 ja 194% EL keskmisest), rahvusvaheliste ühispublikatsioonide arv (172% EL keskmisest), kulutused teadustööga mitteseotud innovatsioonile (179% EL keskmisest), VKEde toote- ja/või protsessiinnovatsioon ja VKEsisene innovatsioon (vastavalt 129 ja 148% EL keskmisest), samuti innovaatiliste VKEde koostöö teiste osapooltega (267% EL keskmisest) ning kaubamärgi registreerimistaotluste arv (209% EL keskmisest). Suurim mahajäämus oli, ärisektori teadus- ja arenduskulutustes (39% EL keskmisest), VKEde turu- ja/või organisatsiooniinnovatsioonis (39% EL keskmisest) ja kiiresti kasvavate ettevõtete tööhõives (48% EL keskmisest) ning doktorikraadi omandanute arvus (60% EL keskmisest).²⁵³
- Eesti ettevõtete tootlikkuse tõstmine ja innovatsioon on üks peamisi tegureid, millega tõsta Eesti heaolu ja tagada kestlik areng. Majanduskasv saab edaspidi tulla peamiselt tootearendusest ja rakendatavatest TA tegevustest, millega kaasnevad suuremad investeeringud immateriaalsetesse varadesse. Järjest paremad tooted ja teenused nõuavad ka üha mahukamaid teadmisi (tehnoloogia muutub aina nutikamaks ning paljud otsused tehakse andmevoogude ning algoritmide abil). Seetõttu on ka ettevõtjatel mõistlik panustada teadmusmahukusele.
- Eesti ettevõtete tootlikkus on EL keskmisega võrreldes kümne aasta jooksul kasvanud, positiivne muutus toimus ka 2020. aastal (78,6%-lt 80,8%-le). Võrdluses naaberriikidega sarnaneb Eesti tase ja areng siiski teiste Ida-Euroopa riikidega, jäädes endiselt maha Lääne-Euroopast. Eesti näitaja läheneb jõudsalt EL keskmisele.
- Lisaks kõrge kvalifikatsiooniga inimeste koolitamisele saavad ülikoolid teadustöö kaudu toetada ettevõtteid nende teadus- ja arendustegevuses, ning samuti panustada ärimudelite väljaarendamisse, millest saaks välja kasvada iduettevõtted. Perspektiivikaimad valdkonnad, kus ülikoolide ja ettevõtete vaheline koostöö saaks areneda, on nutika spetsialiseerumise valdkondades (nt puidutööstus, toiduainetööstus, jm).
- Teadusasutuste ja ettevõtluse koostöö positiivsele poolele asetub erasektori finantseeritud avaliku sektori TA kulutuste osakaal, mis on viimase viie aastaga kasvanud enam kui poole võrra, moodustades 2020. a 7% avaliku sektori TA kuludest (2014. a 3,9%).
- Doktorikraadiga töötajaid ettevõtlussektoris jääb endiselt väga väheks, ning ettevõtluses hõivatud doktorite arv on ajavahemikul 2010–2020 isegi langenud (enamik doktoritest on hõivatud erasektori TA asutustes, nt tehnoloogia arenduskeskustes, AS Cyberneticas). Viimased on arendanud lepingulist koostööd ülikoolidega.
- Tööstusdoktorantuur aitab kasvatada ettevõtete ja ülikoolide vahelist koostööd, suunates akadeemilisi huve praktilisemat laadi probleemide lahendamisele (teadmuse kasvatamine ettevõtetes). Ettevõttes tehtav teadustöö võimaldab rakendada akadeemilisi kompetentse paremini, suurendades nii TA ühiskondlikku mõjukust.
- Kuna Eestis on enamik alla 10 töötajaga ettevõtted, siis ei jõua ettevõtlussektor enamasti oma sisemist teadus- ja arendustiimi üleval pidada. Odavam ja lihtsam on luua uus teadmus koostöös kõrgkooliga kas idufirmade ehk start-upide, ühise või lepingulise teadus- ja arendustöö, koolituste, konsultatsioonide jne abil. Eestis kasutatakse pigem konsulteerimist ülikooli töötajatega, koolitusi või tudengite praktikat, kuna aga lepingulised kanalid (nt patendid ja ühised uuringud) moodustavad teadmussiirdest üsna väikese osa.
- Traditsiooniliselt on akadeemilises töös soositud ennekõike kõrgetasemelist teadustegevust ja vähem muid karjääritahke nagu konsultatsioonid, koostööprojektide algatamine, juhtimine jms. Selleks, et hoida, väärtustada ja mitmekesistada akadeemilist karjääri Eestis, töötasid teadusasutused välja paindlikuma teadlase karjäärimudeli (tenuurisüsteemi), väärtustamaks

²⁵² European Innovation Scoreboard 2017, https://interactivetool.eu/f/extensions/DGGROW4/EIS_2.html#a;

Eesti report: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/30676>

²⁵³ European Innovation Scoreboard (2020). Estonia. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/41873>

enam akadeemiavälist koostööd. Selle soodustamiseks käivitati 2020. aasta lõpus ka riigi poolt uus toetusprogramm – „Sektoritevahelise mobiilsuse toetamine”, mille eesmärk on sektoritevahelise koostöö soodustamine, tõstes asutuste TA alast võimekust ja mitmekesisistades teadlaskarjääri läbi teadlaste töötamise eri sektorites.

TA nähtavus ja positsioon ühiskonnas

- Eesti elanike usaldus teaduse vastu on väga kõrge (78%); enamik eestlastest peab teadlasi ekspertideks. Teadusest on kõige rohkem huvitatud mehed, eesti keelt kõnelevad inimesed, alla 65-aastased ning kõrgharidusega, magistri- või doktorikraadiga elanikud. Usaldamatust teaduse vastu ning vähem informeeritust esineb rohkem eakate, madalama haridustasemega ning eesti keelt mitte kõnelevate inimeste hulgas. 90% Eesti elanikest nõustub väitega, et teadusuuringud on vajalikud, 87% elanikest arvab, et riik peaks teadusuuringuid rohkem toetama ning 85% leiab, et poliitikud peaksid teadlasi rohkem kuulama. Eesti inimeste huvi teaduse vastu on sarnane Soomega, kuid on kõrgem kui näiteks Rootsis või Šveitsis.²⁵⁴
- Teadusvaldkondadest on elanike arvates kõige rohkem ühiskondlikku kasu olnud arstiteadusest (81% arvates on toonud palju kasu), 2/3 elanikest leiab, et loodus- ja täppisteadustest ning tehnoloogiateadustest on olnud suur kasu. Infoteadussaavuste kohta saadakse kõige enam trükimeedia- ja internetiväljaannetest, kuid 42% inimestest peab meedias olevat teadusteemalise info hulka ebapiisavaks ning 82% arvates peaks teadlased üldsust oma töö tulemustest senisest enam teavitama.²⁵⁵
- LTT valdkonna populariseerimises on viimastel aastatel toimunud märgatav areng. Erinevad vanuserühmad (ja kooliastmed) on tegevustega suhteliselt ühtlaselt kaetud, kuid vähem on venekeelsele sihtrühmale suunatud tegevusi, samuti on teistest piirkondadest oluliselt paremini kaetud Tallinn ja Tartu. Väljakutseks on koordineerimine ja koostöö valdkonnas, ning mitteformaalse hariduse võimaluste parem kasutamine. Ebapiisavad on noorte teadmised LTT aladest karjäärivalikutest; valukohaks on endiselt valdkonna õpetajate, juhendajate ja populariseerijate järelkasvu ja pädevusega seotud küsimused (sh oskuste vähesus siduda praktilisi tegevusi üldhariduse õppekava täitmisega).²⁵⁶

²⁵⁴ Ainsaar, M., Himma-Kadakas, M., Themass, A., Kõuts, R., Espenberg, S. (2020) Eesti Teadusbaromeeter (ETb). Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Teadusagentuur.

https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2020/11/Eesti_Teadusbaromeeter.pdf

²⁵⁵ ibid

²⁵⁶ Kats Kivistik Mart Veliste Maarja Käger Merit Tatar Nastja Pertsjonok Kaido Väljaots Teele Viilberg 2019 Teadust ja tehnoloogiat populariseerivate tegevuste kaardistamine ja analüüs Balti Uuringute Instituut, HeiVäl OÜ

<https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2019/05/Teadust-ja-tehnoloogiat-populariseerivate-tegevuste-kaardistamine-ja-anal%C3%BC%C3%BCs.pdf>

Eesti keel ja keelteoskus

- Eesti keele emakeelsed kõnelejad moodustavad Eestis suurima keelekogukonna. Eesti keelel on enamikus keelekasutusvaldkondades kindel staatus ja hea maine.
- Üleilmne keelelise mitmekesisuse vähenemine mõjutab eesti keele kasutamist ja on valdkondi (nt kõrgharidus, teadus, aga ka IT- ja teenindussektor), kus eesti keele kasutamine on vähenenud mh rahvusvahelistumise, välistudengite ja -tööjõu suurenenud osakaalu tõttu.
- Eesti keele oskus aitab lõimuda ühiskonnaliikmetel, kelle ema- või kodune keel ei ole eesti keel, ning on kohanemist soodustav tegur. Ehkki muu ema- või koduse keelega elanike eesti keele kui teise keele oskus on viimase 10 aastaga vähehaaval kasvanud, vajab arendamist aktiivne keeleoskus. Tagada tuleb kõigi elanike, sh eriti noorte tõhus eesti keele õpe ja hea keeleoskus, et valikud edasiõppimisel ja tööturul ei oleks kitsendatud. Tagada tuleb Eestisse elama asuvate inimeste lõimumine eestikeelse informatsiooniga.
- Eesti keele õpetamine ja keeleteo pakkumine (sh välismaal) on tähtis, et nii hargmaised kui tagasiöördujate lapsed omandaksid eesti keele ja Eesti identiteedi ning kultuuripädevused.
- Mitmekeelsus on väärtus, mh tööturul, kus kahe võõrkeele oskus annab suurema eelise kui ühe keele oskus. Muukeelse elanikkonna, sh koolilõpetajate võõrkeelte oskus on eestlaste omast kehvem.

Eesti elanikkonna etnolingvistiline koosseis ja eesti keele oskus

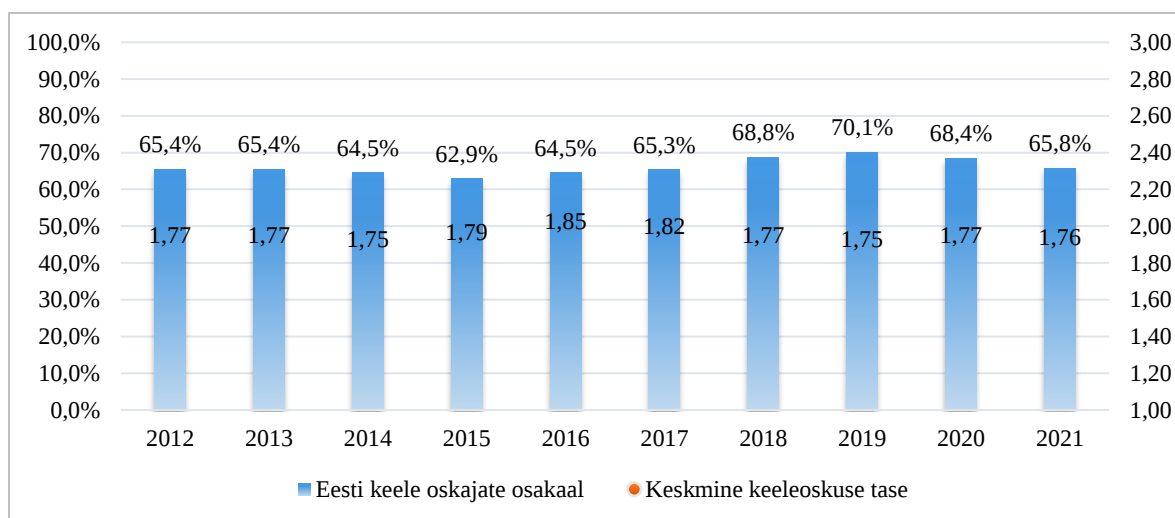
Keelevaldkonna tegevusi määrab nii see, millise keele kasutajad Eestis elavad kui ka see kui hästi eesti keelt osatakse ning kasutatakse. Eestlaste osakaal rahvastikus on alates taasiseseisvumisest järjekindlalt kasvanud, ulatudes 2021. aastal 68,8 protsendini. Eestlased moodustavad ka enamuse eesti keele koduse keelena kasutajatest – 2021. a oli 96% eestlaste esimeseks koduseks keeleks eesti keel, see osakaal ei ole alates 1997. aastast oluliselt muutunud. Kokku räägib eesti keelt emakeelena 2021. a 66,6% kogu Eesti elanikkonnast, mis on väga lähedal strateegias Eesti 2035 seatud 67% eesmärgile.

Ligi kolmandiku elanikkonnast moodustavad aga teisest rahvusest inimesed: 2021. a seisuga oli venelasi 24,3% ning muid rahvusi 6,4%, - neist ligi kolmandiku moodustasid ukrainlased, u 15% valgevenelased ning pisut alla kümnendiku soomlased²⁵⁷. Statistikaameti andmed²⁵⁸ osutavad, et välispäritolu rahvastiku (mitte-eestlaste) osakaal on aastatel 2016–2021 püsinud muutumatuna, ent kahanenud on esimese põlvkonna sisserännanute osakaal ning veidi kasvanud kolmanda põlve sisserännanute osakaal, mis võiks kajastuda ka veidi paremas eesti keele oskuses. Kõige paremini võimaldab eesti keele oskajate hulka hinnata rahvaloendus. Värskeima, 2021. a rahvaloenduse tulemused ei ole kahjuks veel kättesaadavad. Küll aga osutavad 2000. ja 2011. aasta rahvaloenduse andmed eesti keele oskajate osakaalu suurenemisele 38%-lt 41%-ni. Kuni rahvaloenduse andmed ei ole avalikustatud, tuleb tugineda küsitlusuuringutest kättesaadavale. Eesti tööjõu-uuringu (ETU) andmetel rääkis 2021. a 90% mitte-eestlastest esimese koduse keelena vene keelt (vrld 10a tagasi oli neid 95%), eesti keelt aga 6% (10a tagasi 4%). Eesti keelt valdas mittekoduse keelena²⁵⁹ 2021. a uuringu andmeil 66% tööealistest (15–74a) mitte-eestlastest (joonis 134), seda on mõnevõrra vähem kui mõned aastad tagasi.

²⁵⁷ Statistikaamet. RV0222U: Rahvastik soo, rahvuse ja maakonna järgi, 1. jaanuar. Haldusjaotus seisuga 01.01.2018.

²⁵⁸ Statistikaamet. RV071: põlis- ja välispäritolu rahvastik, 1. jaanuar.

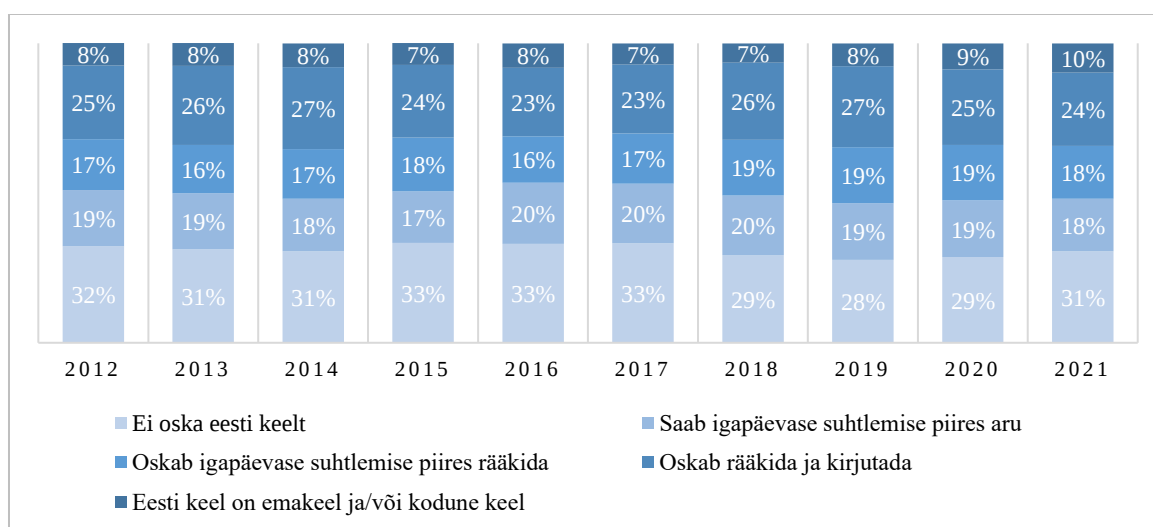
²⁵⁹ Siia lisada mis see tähendab.

Joonis 134. 15-74a mitte-eestlaste osakaal, kes mittekoduse keelena eesti keelt räägivad. Keeleoskuse tase on mõõdetud skaalal 1-3: 1 – oskab rääkida ja kirjutada; 2 – oskab igapäevase suhtlemise piires rääkida; 3 – saab igapäevase suhtlemise piires aru.

Allikas: Eesti tööjõu-uuring

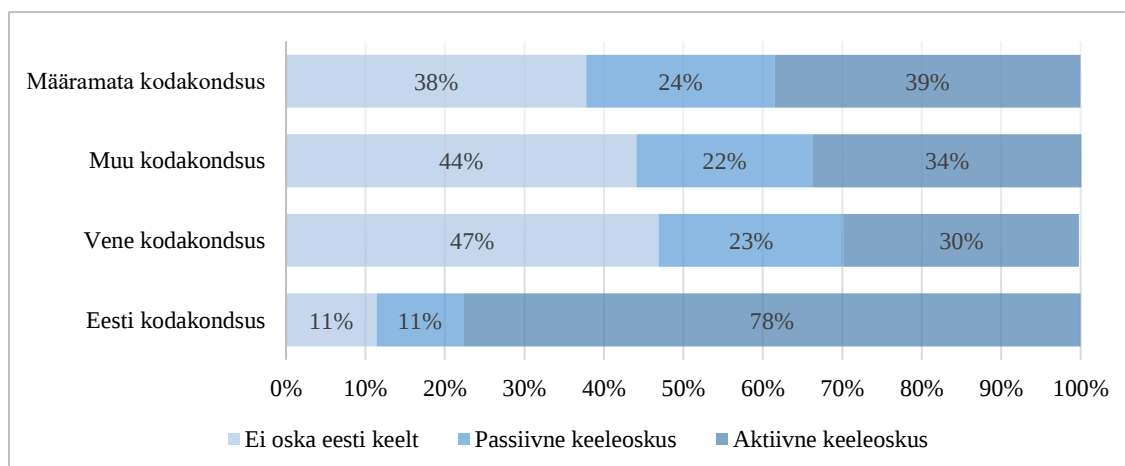
ETU andmed võimaldavad vaadelda mitte-eestlaste enesehinnangulist eesti keele oskust ka detailsemalt. Nende 15-74-aastaste oskaal, kes eesti keelt üldse ei valda, on vahemikus 2012-2020.a 3% võrra langenud, ent 2021.a protsendi jagu tõusnud. Kümne aastaga on nende osakaal, kes eesti keelt aktiivselt kasutavad (st ka räägivad) vähehaaval kasvanud ning veidi langenud passiivsete kasutajate osakaal. Üldjoontes aga suuri muutusi eesti keele kasutamises toimunud ei ole.

Joonis 135. 15-74.a mitte-eestlaste eesti keele oskus 2012-2021. a.

Allikas: Eesti tööjõu-uuring

Eesti keele oskus on seotud kodakondsusega. Eesti kodakondsusega mitte-eestlastest on aktiivseid eesti keele kasutajaid ehk neid, kes kasutavad keelt suhtlemiseks (sh need, kellele eesti keel on ema- või koduseks keeleks, aga ka need, kes oskavad rääkida ja kirjutada ning need, kes oskavad igapäevase suhtlemise piires rääkida) rohkem kui kaks kolmandikku, Venemaa kodakondsetest aga alla kolmandiku. Seejuures on Vene kodakondsusega välispärituolu rahvastiku keeleoskus võrdluses kehvem – 47% ei oska eesti keelt, Eesti kodakondsete seas on keele mitteoskajaid vaid 11%. Viimase 10 aasta jooksul on aga nii passiivse (need inimesed, kes saavad igapäevase suhtluse piires eesti keelest aru, aga ei räägi) kui aktiivse keeleoskusega inimeste osakaal kasvanud kõigi kodakondsusgruppide seas.

Joonis 136. 15-74.a immigrantrahvastiku eesti keele oskus 2012-2021. a kodakondsuse lõikes.

Allikas: Eesti tööjõu-uuring

Eesti keel emakeelena

Keel paneb aluse suhtlemisele ja mõtlemisele, st mida paremini keelt vallatakse, seda paremini on võimalik suhelda, anda edasi oma emotsioone ja arvamusi. Keel on oluline vahend uute teadmiste omandamiseks ning mis veelgi olulisem, mida arenenum on inimese keeleoskus, seda arenenum on ka tema mõtlemine. Oma esimese keele, emakeele omandab inimene tavaliselt varases lapseas ilma teadliku õpetuseta ning kujundab seeläbi oma keelesüsteemi koos grammatika ja sõnavaraga. Teadlik keeleõpe algab koolieelses lasteasutuses ning moodustab arvestatava osa haridusest, selle eesmärk on mõtestatult suunata, juhtida ning rikastada olemasolevat süsteemi ja keelekasutust. Keeleõpetus muudab ja mitmekesistab õppija arusaama keelest ning kujundab selle, kuidas keel toimib ning kuidas seda kasutatakse (vt ka Kaivapalu 2007). Eesti keele kui teise keele õpetamise eesmärk on tagada õppuritele selline keeleoskuse tase, mis võimaldaks neil edukalt nii ühiskonnaelus laiemalt kui eestikeeles keskkonnas hakkama saada, aga ka jätkata haridusest eesti keeles ning kasutada eesti keelt tööalaselt.

Üleriigiliselt hinnatakse eesti keele õppe tulemusi nooremates kooliastmetes 4. ja 7. klassis toimuvate tasemetööde abil. Kriisiaastad omavad selgelt mõju õpilaste teadmiste ja oskustele. 4. ja 7. klassi 2021. a tasemetööde tulemused näitasid üldiselt ühesuguseid tendentse. Eesti keele tasemetöö sooritanud esimese ja teise kooliastme õppurite emakeele oskus oli valdavalt hea. Esimeses kooliastmes tasemetöö sooritanute keskmine sooritusprotsent²⁶⁰ oli 65,8 ning keskmine punktisumma 50,7, sh minimaalne tulemus 14 ning maksimaalne 75 punkti. Kui 86% 4. klassi õpilaste emakeel oli heal tasemel, siis ülejäänud 14% eesti keele oskus ei olnud 2021.a oodatud tasemel. Enim valmistasid õppuritele raskusi keeleteadmiste ja kirjutamisülesanded, paremad olid tulemused kuulamis- ja lugemisoskuse osas. Seitsmenda klassi õpilastest valdav enamus omandas ainekavas sätestatud õpiväljundid, vaid 4% tulemused jäid vajalikust tasemest allapoole. 7. klassi õpilaste eesti keele tasemetöö keskmine sooritusprotsent oli 71,6 ning keskmine punktisumma 55,1, seejuures minimaalne testiga kogutud punktisumma oli 16 ning maksimaalne 74 punkti. Analoogselt olid tulemused paremad kuulamis- ja lugemisoskuse osas, kehvemad kirjutamisoskuse osas.

Eesti keele kui emakeele õppe tulemusi mõõdetakse eksamite näol nii põhikooli kui gümnaasiumi lõpetamisel. Viimasel kahel aastal, 2020.a ja 2021.a on nii põhikooli kui gümnaasiumi eksamite korraldus olnud COVID-pandeemia tõttu raskendatud. Riigikogus heakskiidetud seadusemuudatuse kohaselt ei olnud 2020/2021 õppeaastal riigieksamite sooritamine gümnaasiumi lõpetamise tingimus.

²⁶⁰ Sooritusprotsent ehk %, mille ulatuses tasemetööga saavutati ainekavas sätestatud eesmärgid:

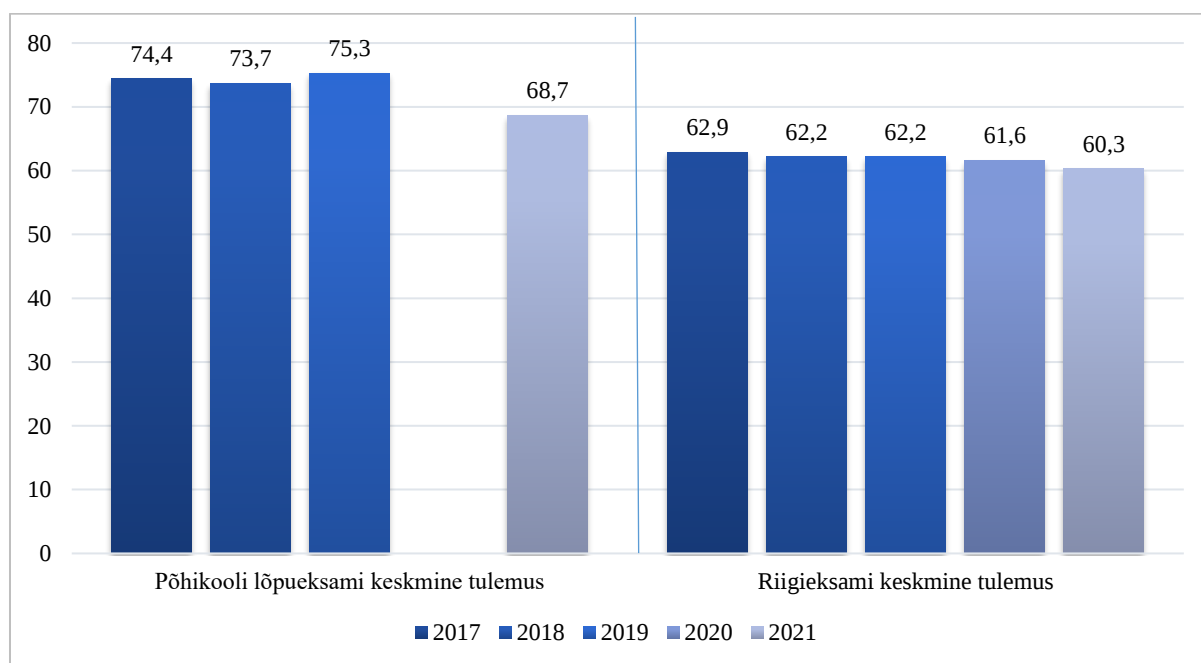
Tase 1 (tulemus 0% - 19%) - Õpilane ei ole piisaval määral omandanud ainekava õpitulemusi.

Tase 2 (tulemus 20% - 49%) - Õpilane on osaliselt omandanud ainekava õpitulemused.

Tase 3 (tulemus 50% - 74%) - Õpilane on omandanud põhiosa ainekava õpitulemustest.

Tase 4 (tulemus 75% - 100%) - Õpilane on omandanud valdava osa ainekava õpitulemustest.

Põhikooli lõpetamiseks oli eksamil osalemine 2021.a küll vajalik, kuid selle tulemus ei mõjutanud põhikooli lõpetamist. 2020.a aga põhikooli lõpueksameid ei toimunud. Taolised muudatused mõjutavad nii seda kui palju gümnaasiumilõpetajaid üldse riigieksamid sooritavad, aga ka seda, millised on nii põhikooli kui gümnaasiumi lõpueksamite tulemused. Põhikooli lõpueksami keskmine tulemus on võrlduses varasemate aastatega (2017-2019) langenud, ent siin on kindlasti oma osa selles, et tulemus lõpetamisele mõju ei oma. Kuna riigeksamid ei ole olnud kas kohustuslikud (gümnaasiumi lõpetamise tingimuseks) või edasise haridustee eelduseks, ei ole ka aastate 2020 ning 2020 statistika võrreldav varasemate aastatega. Võrreldes 2019. aastaga on nii 2020. kui 2021.a langenud eesti keele riigieksami sooritajate keskmine tulemus, ent mõnevõrra on kahanenud ka eksamisooritajate arv, seda eeskätt 2020.a (2021.a oli eksamisooritajate suurusjärk sama kui aastatel 2017-2019). Paralleelselt on veidi langenud nende eksamisooritajate osakaal, kelle tulemus oli kõrgem kui 80 punkti – 2019.a oli selliseid gümnaasiumilõpetajaid 20,9%, 2021.a aga 16,5%. Suure tõenäosusega on siin oma osa erandlikul, pandeemiast tingitud distantsõppe olukorral, seadusemuudatusel ning kriisil laiemalt.

Joonis 137. Eesti keel emakeelena põhikooli lõpueksamite ja riigieksamite keskmised tulemused 2017.-2021.a

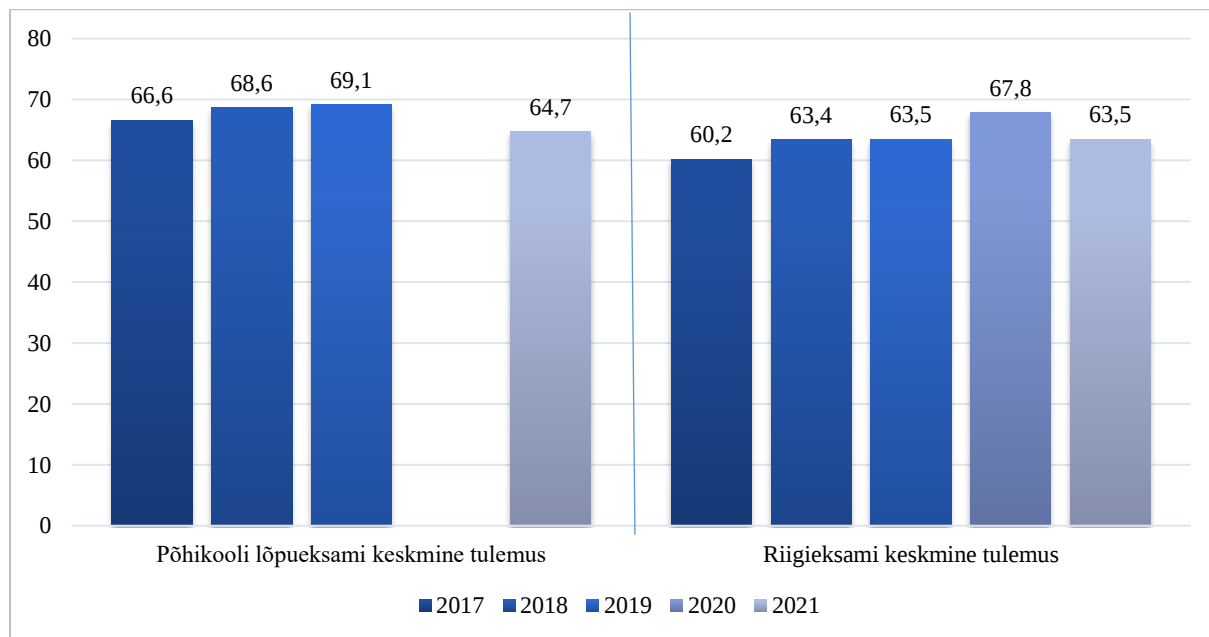
Allikas: Eksamite Infosüsteem

Eesti keel teise keelena

Eespool välja toodud statistika viitab mitte-eestlaste eesti keele oskuse paranemisele ajas (vt lk 118). Et aga keeleoskus veelgi paraneks ning selleks, et ajas vähendada eesti keele õpet vajavate täiskasvanute hulka, on oluline, et formaalhariduses pakutav keeleõpe on kvaliteetne ja tulemuslik ning annab piisava ettevalmistuse haridustee edukaks jätkamiseks ja tööturule sisenemiseks. Eesti keele kui teise keele oskust testitakse tasemetööde abil neljandas ja seitsmendas klassis. Esimeses kooliastmes on eesti keele oskuse taseme sihiks A1, teises kooliastmes on see A2. 2021.a jäid eesti keel teise keelena tasemetöös enam kui poolte 4. ja 7. klassi õpilaste tulemused alla vastava kooliastme lõpuks sihiks seatud eesti keele oskuse taset. Põhikooli esimese kooliastmes tasemetöö sooritanutest vaid 40,6% saavutas A1 taseme (tulemus 75-100%). Veidi enam kui veerand saavutas peaaegu A1 taseme (ehk nende tulemus oli 50-69% maksimaalsest punktisummast) ning kolmandik õpilastest ei olnud A1 tasemele jõudnud (tulemus alla 50%). Eesti keele oskus oli parem keelest arusaamise osas (kuulamine ja lugemine), tagasihoidlikum aga kirjutamise ja rääkimise osas. Teises kooliastmes eesti keel teise keelena tasemetöö sooritanutest 44% saavutas A2 taseme, peaaegu A2 tasemel oli veidi üle viiendiku ning 34% õpilastest ei olnud A2 tasemele veel jõudnud. Osaoskuste valdamine jaotus analoogselt esimese kooliastmega: paremad olid

testitulemused kuulamis- ja lugemisoskuse osas, kehvemad aga kirjutamise ja rääkimise osas. Taolised erinevused on aga võõrkeelte omandamisel pigem tavapärased.

Oluline on jälgida ka põhikooli ja gümnaasiumi lõpus tehtavate eksamite tulemusi. Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1, pole kasvanud²⁶¹. Eesti keel teise keelena riigieksami sooritajatest u 80% sai B2-keeletaseme (keskmine tulemus 74 punkti). B2-keeletaseme saavutamise teguriteks on õppeedukuse ja koolikeskkonna (B2-keeletaseme saavutanud õpilaste osakaal koolis, gümnaasiumi panus eesti keel teise keelena õppes) näitajad²⁶². Põhikooli lõpus sooritatava eksami keskmine tulemus 2021.a on võrreldes varasemaga langenud (joonis 138). Riigieksamite tulemused on muutunud pigem vähe, kui mitte arvestada erandlikku 2020.a. Siin tuleb tulemuste tõlgendamisel arvestada, et 2020.a oli riigieksami sooritajaid ligi kolmandiku võrra vähem kui teistel joonisel kuvatud aastatel.

Joonis 138. Eesti keel teise keelena põhikooli lõpueksami ning riigieksami keskmine tulemus.

Allikas: Eksamite Infosüsteem

Hea eesti keele oskus annab eelise tööturul. Ühelt poolt tagab eesti keele oskus ligipääsu teatud ametikohtadele (nt avalik sektor), teisalt aga on keeleoskus osa inimkapitalist ning mida rohkem inimkapitali, seda paremad väljavaated. Nt töötab eestlastest ja hea keeleoskusega mitte-eestlastest juhi või tippspetsialistina ligi 40%, kehvema keeleoskusega mitte-eestlastest aga u 15% ning nendest, kes keelt ei valda, ligi kümnendik (Krusell 2017). Eesti integratsiooni monitooringu andmetel leiab ligi 90% mitte-eestlastest, et eesti keele oskus on vajalik Eesti elamiseks, hariduse saamiseks ja töötamiseks (2020). ETU andmete põhjal on näidatud, et venelastel on eesti keele oskusega kaasnev palgalisa aastate jooksul kasvanud²⁶³. Eesti keelt koduse keelena rääkijate ja väga hea eesti keele oskusega mitte-eestlaste vahel palgalõhet pole, kuid viimaseid oli kokku vähe (15%).

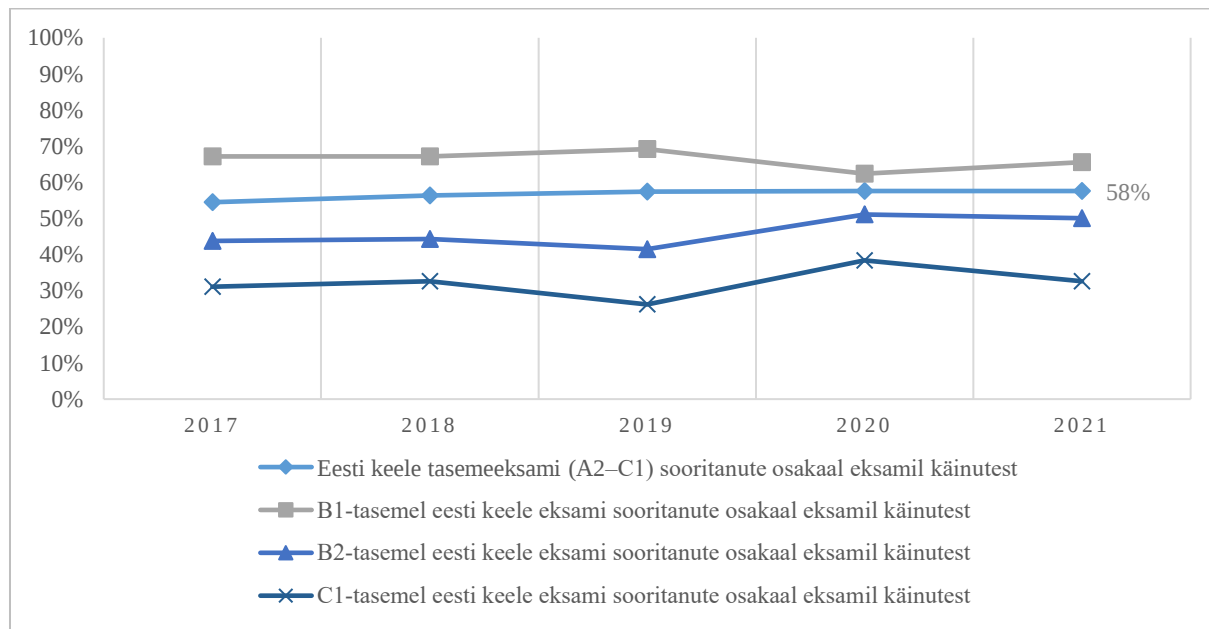
Keelt motiveerib õppima võimalus tööturul edeneda. Teatud ametikohtadele kehtestatud keeleoskuse nõude täitmist on elanikel võimalik tõendada eesti keele tasemeeksamil (A2–C1-tasemel). 2021. a käis eesti keele tasemeeksamit tegemas 4202 täiskasvanut. Eksami sooritas edukalt 2421 isikut ehk 57,6% kõigist eksamit teinud täiskasvanutest (joonis 139). Võrreldes 2020. a tõusis 2021. a eksami sooritanute osakaal B1-tasemel, teistel tasemetel aga kas püsis samana või veidi langes (C1-tasemel). Siingi tuleb tulemuste tõlgendamisel arvestada pandeemia potentsiaalset mõju (nt raskendatud

²⁶¹ Vt lk 79.

²⁶² Vt Koreinik, K., Põiklik, P., Sellio, R. (2021). Gümnaasiumilõpetaja eesti ja võõrkeele oskust mõjutavad tegurid. Riigieksamitulemuste analüüs registriandmete põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

²⁶³ Bormann, S.-K.; Ridala, S.; Toomet, O.-S., 2019. Language Skills in an Ethnically Segmented Labour market: Estonia 1989–2012. International Journal of Manpower 40(2), 304–327.

eksamikorraldus). Kokkuvõttes aga vastasid eesti keele tasemeeksamite tulemused kõigi tasemete (A2-C1) riiklikult seatud sihttasemele (58). Nii B1- kui B2-taseme eksami tulemuse ületavad seatud sihti (63 ja 38,6 vastavalt), C1-taseme tulemused on sihile (33) lähedal. Selge aga on, et suunatud keeleõpe ning selle tulemuslikkus on oluline, et suurendada elanike eesti keele oskust ning ka nende valmisolekut eesti keele oskust tasemeeksamil näidata. Tasemeeksamil jõudmist ning selle edukat sooritamist soodustavad mitmekesised õpiteed ning keeleõppevõimalused.

Joonis 139. Eesti keele tasemeeksami sooritanute osatähtsus kõigist eksamil käinutest.

Allikas: Harno

Kvaliteetse keeleõppe lahutamatuks osaks on hea ettevalmistusega ja professionaalselt pidevalt arenevad õpetajad, kellel on ka eesti keele ja eestikeelse õppe toetamiseks vajalik eesti keele oskus. 2021/22. õa-l töötab Eesti üldhariduskoolides 16 569 õpetajat, kellest 94% keeleoskus vastab nõuetele. Nõuetele vastava keeleoskusega õpetajate osakaal on kutseõppeasutustes 95% (2086 õpetajast) ja koolieelsetes lasteasutustes 91% (8012 õpetajast). Võrreldes eelmise õppeaastaga on vaid üldhariduskoolide õpetajate näitaja tõusnud protsendipunkti võrra. 2021/22. õa-l on üldhariduskoolides, kutseõppeasutustes ja koolieelsetes lasteasutustes kokku 1852 õpetajat, kelle eesti keele oskus ei vasta nõuetele²⁶⁴.

Eesti keele õpe välismaal

Eesti paistab Euroopa riikide seas silma välismaal elanud ja elavate rahvuskaaslaste suure osakaalu poolest. Võõrsil elavate eestlaste arv jääb hinnanguliselt 150 000–200 000 vahele; väljarännanute hulgas on kõige enam tööealisi mehi, seejärel noori ja lastega peresid²⁶⁵. Väliseestlaste täpset arvu ei ole võimalik määrata, sest paljud ei registreeri oma elukohta välismaal ja paljud riigid ei nõua seda. Peale selle võib end eestlasena identifitseeriv välismaal elav inimene olla loobunud Eesti kodakondsusest. Tõenäoliselt on väliseestlaste hulgas järjest enam väljaspool Eestit sündinud isikuid, pendelrändajaid ja hargmaiseid inimesi. Sihtrühma positsioneerimise keerukus teeb raskeks ka nende keelekasutuse ja -õppe toetamise. 2018. aasta Euroopa sotsiaaluuringu andmetel oli kümnendik Eesti 15-aastastest ja

²⁶⁴ Kui õpetaja töötab rohkem kui ühes õppeasutuses, mis võivad tüübilt erineda (nt kutseõppeasutuses ja üldhariduskoolis), kajastub õpetaja õpetajate üldarvus ühekordselt.

²⁶⁵ Kumer-Haukanõmm, K., Telve, K., - Eestlased maailmas, Eesti inimarengu aruanne 2016/2017 Eesti rändeajastul, <https://inimareng.ee/valjapoole-avatud-eesti/eestlased-maailmas/>

vanematest töötanud vähemalt kuus kuud välismaal, mis on üks kõrgemaid näitajaid Euroopas²⁶⁶. 2004. aastaga võrreldes on nende osakaal kasvanud (vrd 6,9%)²⁶⁷. Statistikaameti andmetel on Eestist Euroopa Liiduga liitumise (2004) järel välja rännanud üle 105 000 inimese, kellest üle 65 000 rändas välja Euroopa Liitu. Alates 2015. aastast on rändesaldo positiivne, st et Eestisse (tagasi) sisse rändab rohkem inimesi kui välja. Alates ELiga ühinemisest on peamine väljarände sihtkoht olnud Soome, kuhu 2021. aastal rändas välja 2790 isikut ja kust saabus Eestisse 3227 isikut.

Välismaal elavate eestlaste keeleõpet ja kultuurielu on Eesti riik süstemaatiliselt toetanud rahvuskaaslaste programmi kaudu. Programmi fookuses on peamiselt hariduse, kultuuri, arhiivinduse ja tagasipöördumisega seotud küsimused. Programmi eest vastutab Haridus- ja Teadusministeerium ning seda rakendatakse koostöös Kultuuriministeeriumi ja Välisministeeriumiga. Siiani oli programm ainuke välismaal elavatele eestlastele suunatud keskselt koordineeritud riigi tasandi tegevus, kuid 2021. aastal võttis valdkonna keske juhtimise ning ka planeerimise üle Välisministeerium. Keeleprogrammist jätkatakse välismaal eesti keele õppega seotud tegevusi.

Valdava osa rahvuskaaslaste programmi tegevustest moodustab laste eesti keele ja kultuuri õpe ning osalemine Eesti koolides ning keele- ja kultuurilaagrites, sh keeleõppe korraldajate ja eesti keele õpetajate toetamine. Eesti keelt õppivate laste arv on viimase üheksa aastaga peaaegu kahekordistunud ning välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteaedade, mudilasringide ja keelekursuste arv samuti jõudsalt kasvanud (vt tabel 14). On raske hinnata, kui suure osani välismaal elavatest Eesti päritolu lastest eesti keele õpe jõuab. Ehkki rändepöörde järel saabub Eestisse rohkem lapsi ja noori, kui siit lahkub, on välismaal elavate Eesti/eesti laste arv kumulatiivselt kasvanud, lisaks on välismaal palju eesti või segaperekondadesse sündinud lapsi.

Tabel 14. Eesti keele õppurid väljaspool Eestit 2012/2013.–2021/22. õppeaastal.

	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteaedade, mudilasringide ning keelekursuste arv	54	59	63	70	80	80	80	80	120	120
Välismaal eesti keelt õppivate laste arv	2700	3200	3250	3300	3500	3500	3700	3700	3900	5000
Eesti keelt õpetavate väliskõrgkoolide arv	34	29	29	30	30	30	30	30	29	30
Väliskõrgkoolides eesti keelt õppivate üliõpilaste arv	860	950	950	950	950	950	950	950	800	800

*2020/21. õa andmeid pole võimalik adekvaatselt esitada asutuste ja ringide sulgemise tõttu pandeemia olukorras.

Allikas: HTM

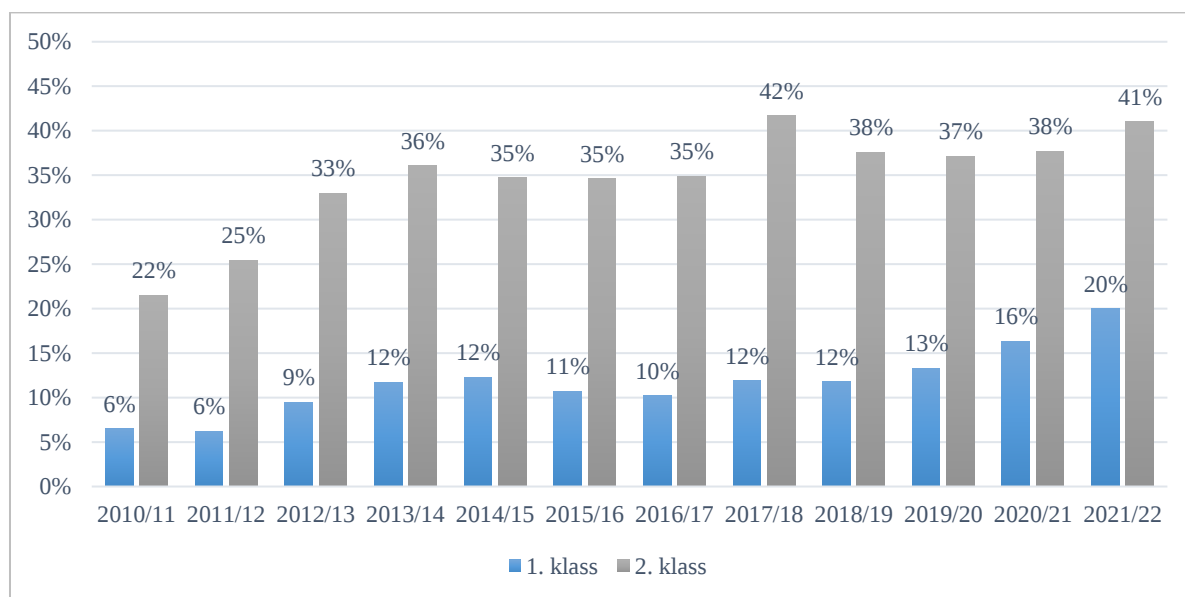
HTM on avanud eesti keele lektoraadid nendes välisriikide kõrgkoolides, kus Eesti huvid seda nõuavad ja on olemas kohapealne valmisolek. Eesti keele ja kultuuri õpet toetatakse 29 erinevas kõrgkoolis, sh kümne Eestist saadetud lektoriga. COVID-19 kriisi tõttu on eesti keele õppijate arv vähenenud 800ni. Välisriikide kõrgkoolides toimuva eesti keele õppe eesmärk on suurendada eesti keelt teise keelena oskajate arvu tulevaste tippspetsialistide seas, keda siduda tulevikus võimalike õpingute või töö kaudu Eestiga.

²⁶⁶ Näiteks Poolas ja Tšehhis on see näitaja vastavalt 10,4% ja 9,7%, seevastu Soomes 4,2%. Allikas: ESS Round 9: European Social Survey Round 9 Data (2018). Data file edition 1.1. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC. doi:10.21338/NSD-ESS9-2018.

²⁶⁷ ESS Round 2: European Social Survey Round 2 Data (2004). Data file edition 3.6. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC. doi:10.21338/NSD-ESS2-2004.

Võõrkeelte õpe ning oskus

Keeleõppes on tuntud nn kriitilise perioodi hüpotees²⁶⁸, mille järgi lastel on vanemate inimeste ees nii esimese kui ka teise keele omandamisel eelis: mida vanemas eas keelega esmalt kokku puututakse, seda tagasihoidlikumaks tulemusel jäävad. Keeleomandamise uuringute järgi võib õppe intensiivsus ja õppija motiveeritus korvata hilise alguse mõju²⁶⁹, kuid siiski annab varane võõrkeeleõpe eelise hea keeleoskuse arendamiseks, sest sellega kaasneb reeglina rohkem keelesisendit. Paljud riigid, sh Eesti on selle eelise realiseerimiseks võõrkeeleõppega varem alustanud²⁷⁰. Esimese ehk A-võõrkeele õppimisega alustatakse riikliku õppekava kohaselt esimeses kooliastmes hiljemalt kolmandas klassis. Paljudes koolides algab võõrkeeleõpe tulenevalt kooli võimalustest ja lastevanemate soovist varem, kas esimeses või teises klassis. 2021/22. õa-l õpib viiendik 1. kl ja 41% 2. kl õpilastest vähemalt ühte võõrkeelt. Kümne aasta jooksul on varajase võõrkeeleõppe osakaal kasvanud.

Joonis 140. Esimest võõrkeelt õppivate õpilaste osakaal kõigist sama klassi õpilastest.

Allikas: EHIS

Eesti ei erine muust Euroopast inglise keele õppe domineerimise suhtes²⁷¹. Inglise keelt õpib kokku üle kahe korra enam õpilasi kui populaarsuselt järgmist võõrkeelt – vene keelt (tabel 15). 2021/2022 õppeaastal õppis inglise keelt ligi 129000 õpilast, vene keelt pea 59000 õpilast (kõikidest üldhariduskoolide õppuritest). Kõikidest üldharidusõppe statsitonaarses õppes võõrkeele õppijatest moodustavad inglise keele õppijad 2021/22 õppeaastal 94% Lisaks inglise keelele õpitakse Eesti üldhariduskoolides A- ja B-võõrkeelena enamjaolt vene, saksa ja prantsuse keelt.

Teisi võõrkeeli õpitakse pigem C-võõrkeelena või valikainena. 2021/22 õppeaastal õpib nt u 1600 ja 1200 õpilast vastavalt hispaania ja soome keelt; rootsi ja heebrea keele õppijate arvud jäävad 300–400 juurde, lisaks õpitakse hiina, jaapani, ladina ja itaalia keelt. A-võõrkeelte õppijate arvud on enamasti püsivad.

Võõrkeelte õpetamise eesmärk on viia noorte keeleoskus iseseisva keelekasutaja tasemele, mis lubab neil kasutada võõrkeelt edasistes õpingutes ja tööturul (Koreinik 2021). Võõrkeelteoskus ei pea

²⁶⁸ Wilder ja Lamar Roberts (1959). Speech and brain mechanism. New York: Atheneum.

²⁶⁹ Pfenninger, Simone E ja David Singleton (2019). Making the most of an early start to L2 instruction. Language Teaching for Young Learners 1(2): 111–138.

²⁷⁰ „Key data on teaching languages at school in Europe. 2017 Edition“, <https://op.europa.eu/en/publicationdetail/-/publication/73ac5ebd-473e-11e7-aea8-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF>

²⁷¹ Nt 2018. aastal õppis inglise keelt 96%, hispaania keelt pisut üle viiendiku ning prantsuse ja saksa keelt umbes viiendik EU-27 gümnasistidest. Allikas: Foreign language learning statistics. Statistics Explained. Eurostat. 09.2020. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Foreign_language_learning_statistics

piirduma vaid inglise keelega, rohkemate keelte oskamine annab eeliseid ning avardab maailmapilti. Selleks aga, et õppurid rohkem keeli õpiksid, on vaja esmalt teha teavitustööd mitmekeelsuse eelistest (nii üksikisiku kui ühiskonna tasandil), ent lisaks laiendada nii õpetatavate keelte valikut, tõhustada õpet ning koolitada õpetajaid.

Tabel 15. Võõrkeelte õpisündmuste osakaal kõigist üldhariduskoolide statsionaarse õppe õpilastest, 2015/16–2021/22 õ.a.

Õppeaasta	inglise keel	vene keel	saksa keel	prantsuse keel	muu võõrkeel
2015/16	80,5%	34,1%	9,1%	3,0%	2,3%
2016/17	80,5%	34,3%	8,6%	2,9%	2,2%
2017/18	81,9%	35,0%	8,1%	2,7%	2,4%
2018/19	81,5%	35,0%	7,7%	2,7%	2,5%
2019/20	82,2%	35,9%	7,6%	2,7%	2,4%
2020/21	82,3%	36,6%	7,9%	2,9%	2,6%
2021/22	82,2%	37,4%	7,7%	2,8%	2,6%

Allikas: EHIS

Edenemist võõrkeeles õppes mõõdetakse analoogselt eesti keele õppele tasemetöödega. Võõrkeelte tasemetööd viiakse läbi teises kooliastmes (7. klassis). Inglise keele tasemetöö on suunatud inglise keelt A keelena õppijatele ning saksa keele tasemetöö saksa keelt A võõrkeelena õppijatele. Mõlema keele õppijalt oodatakse teise kooliastme lõpuks A2 tasemele jõudmist. 2021. aastal saavutas suurem osa inglise keele tasemetöö tegijatest õpiväljundites seatud eesmärgi: 69% õpilastest saavutas A2 taseme, 16% peaaegu A2 taseme ning 15% ei olnud nõutud tasemele veel jõudnud. Kõige keerukamaks osutusid õpilastele kuulamise seotud ülesanded, paremaid tulemusi andsid lugemine, kirjutamine ning rääkimine. Saksa keele tasemetöö 2021. a keskmine tulemus oli 33,8 punkti ehk 51,2%, sh varieerusid testitulemused 0-st 65 punktini. Analoogselt inglise keelega valmistasid õpilastele enim raskusi kuulamise seotud ülesanded.

Kui üldharidusõppes on võõrkeel(t)e õppimine kohustuslik, siis kutseõppes on võõrkeeles õppe kohustuslik vaid kutsekeskhariduse tasemel. Kutsekeskharidusõppes on enim õpitavaks võõrkeeleks samuti inglise keel: 2021/22. õa-l moodustab 67,6% õpisündmustest inglise keel (ehk inglise keelt õpib 88% õppuritest)²⁷². Vene keele õpisündmusi on 17%, teisi keeli juba märkimisväärselt vähem: nt soome keele õpisündmusi on alla 2% (EHIS).

Võõrkeeleksami teevad ka põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajad. Põhikooli inglise keele lõpueksami keskmine tulemus 2021. a oli 90,8 punkti 100st (vrdl 2019. a oli see 91,7). Võõrkeele riigieksami mõõdiku 2021. aasta taset on keeruline hinnata, kui võrd võõrkeele riigieksam oli vabatahtlik. Siiski tegi eksami 84% lõpetajatest ja neist 77,2% saavutas vähemalt B2-taseme, sh suur hulk C1-taseme. Eksami kasutati rahvusvaheliselt tunnustatud keeleeksameid, mis on olemas inglise, vene, saksa ja prantsuse keele jaoks. Eesti noorte võõrkeele riigieksami tulemused on head, eelkõige inglise keele eksamil.

Keelesõpe ei saa aset leida õpetajateta. Tabelis 16 on välja toodud viimastel aastatel kõrgkoolides koolitatud võõrkeelesõpetajate arv. Enim on vaadeldaval perioodil (vt detailsemalt tabelist) koolitatud põhikooli mitme aine ja inglise keele õpetajaid, kellest vastavalt kaks kolmandikku ja üle poole on tööle asunud. Samas on keeruline saada ülevaadet ühe või teise võõrkeele õpetajakoolituse kohta peaaegu lõikes (nt Tartu Ülikoolis inglise keele õpetaja, saksa keele õpetaja, vene keele õpetaja, prantsuse keele õpetaja, hispaania keele õpetaja), sest ülikoolid on eri keelte õpetajaid ettevalmistavad õppekavad kokku koondanud.

Tabel 16. 2008/09.–2019/20. õppeaastal (kui pole näidatud teisiti) kõrgkooli lõpetanud ja nendest üldhariduskoolis õpetajana töötavaid isikuid.

Õppekava	Lõpetajate arv	Õpetab 2020/21. õa-l	
		N	%
inglise keele õpetaja*	103	56	54,4%

²⁷² Õpisündmusi on õppijatest rohkem, sest mõni kutseõppur õpib enam kui ühte võõrkeelt.

saksa keele õpetaja*	41	17	41,5%
prantsuse keele õpetaja*	16	9	56,3%
vene keele õpetaja (sh vene keel ja kirjandus)**	88	42	47,7%
mitme aine õpetaja***	77	46	59,7%
põhikooli mitme aine õpetaja***	117	78	66,7%
Võõrkeeleõpetaja****	79	61	77,2%

Allikas: EHIS

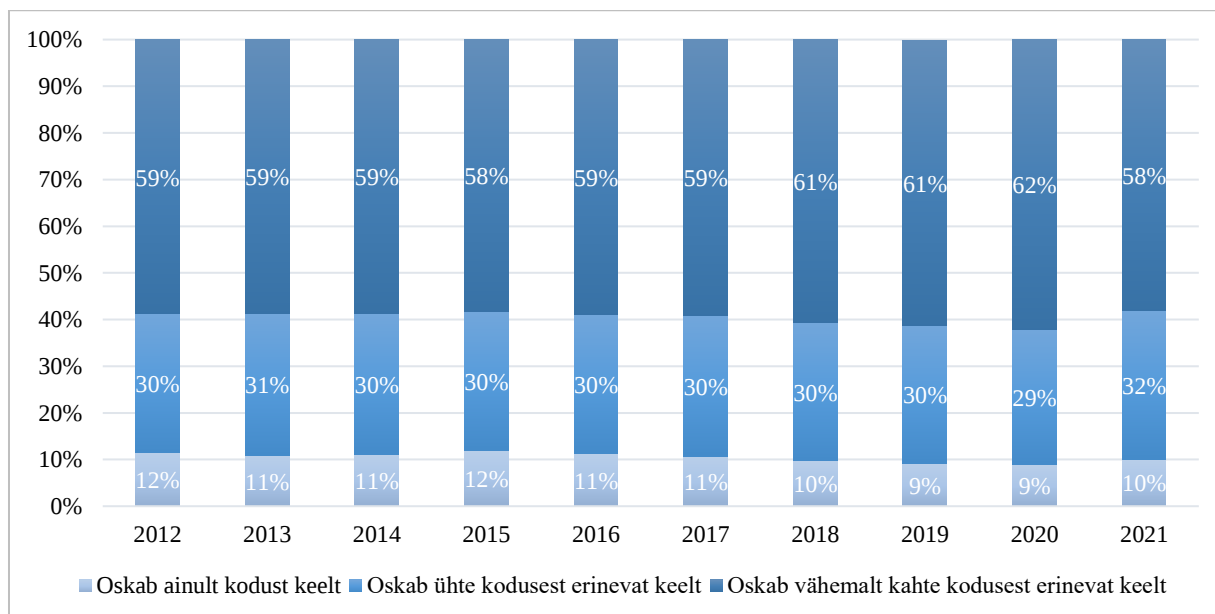
*vastavad magistritaseme õppekavad kuni 2017/18. õa-ni lõpetanud

** vene keele ja kirjanduse õpetaja magistritaseme õppekava kuni 2018/19. õa-ni lõpetanud, vene keele kui võõrkeele õpetaja magistritaseme õppekava kuni 2014/15. õa-ni lõpetanud

*** võimalusega spetsialiseeruda võõrkeele õpetajaks

**** alates 2016/17õa-st

Võõrkeelteoskus on 15–74-a Eesti elanike hulgas viimase kümne aastaga paranenud (vt joonis 141). Vähemalt kahte kodukeelest erinevat keelt oskavate inimeste osakaal on kasvanud ning ainult kodu- või vaid ühte võõrkeelt oskavate inimeste osakaal on pisut vähenenud. Märkimisväärne erinevus tuleb tööjõu-uuringu järgi esile eestlaste ja mitte-eestlaste keeleoskuses: vähemalt kahte kodukeelest erinevat keelt väidab oskavat 68,6% eestlastest ja umbes pooled mitte-eestlased.

Joonis 141. 15–74-aastaste Eesti alaliste elanike kodukeele ja teiste keelte oskuse jaotus (%) tööjõu-uuringu (ETU) andmetel.

Allikas: Eesti Tööjõu-uuring

2017. a uuriti võõrkeelteoskuse rolli tööturul: kas ja kuidas keelteoskus avaldab mõju palgale, kui võtta arvesse muud palka kujundavad tegurid (haridus, vanus, elukoht jne). Uuring näitas, et mitmekeelsusel on mh majanduslik eelis: kahe võõrkeele oskus annab Eesti tööturul hõivatule kõrgema töötasu kui ühe võõrkeele oskus. Inglise keele oskusel on oluline tööturuväärtus, lisaks on vene ja soome keele oskus oluline teatud valdkondades. Paraku annab inglise keele oskus palgalisa kõrgemapalgalistes ametites, aga mitte ajutisema iseloomuga töökohtadel²⁷³. Soome keele oskus on eelkõige kasulik seoses Eesti elanike osalemisega Soome tööturul, ehkki teatud valdkondades suurendab soome keele oskus palganumbreid ka Eestis. Mitme võõrkeele oskusest saadav palgalisa on muukeelse elanikkonna hulgas kõrgem kui eesti emakeelega inimestel, ehkki muukeelse elanikkonna võõrkeelte oskus on kehvem kui eesti emakeelega inimestel.

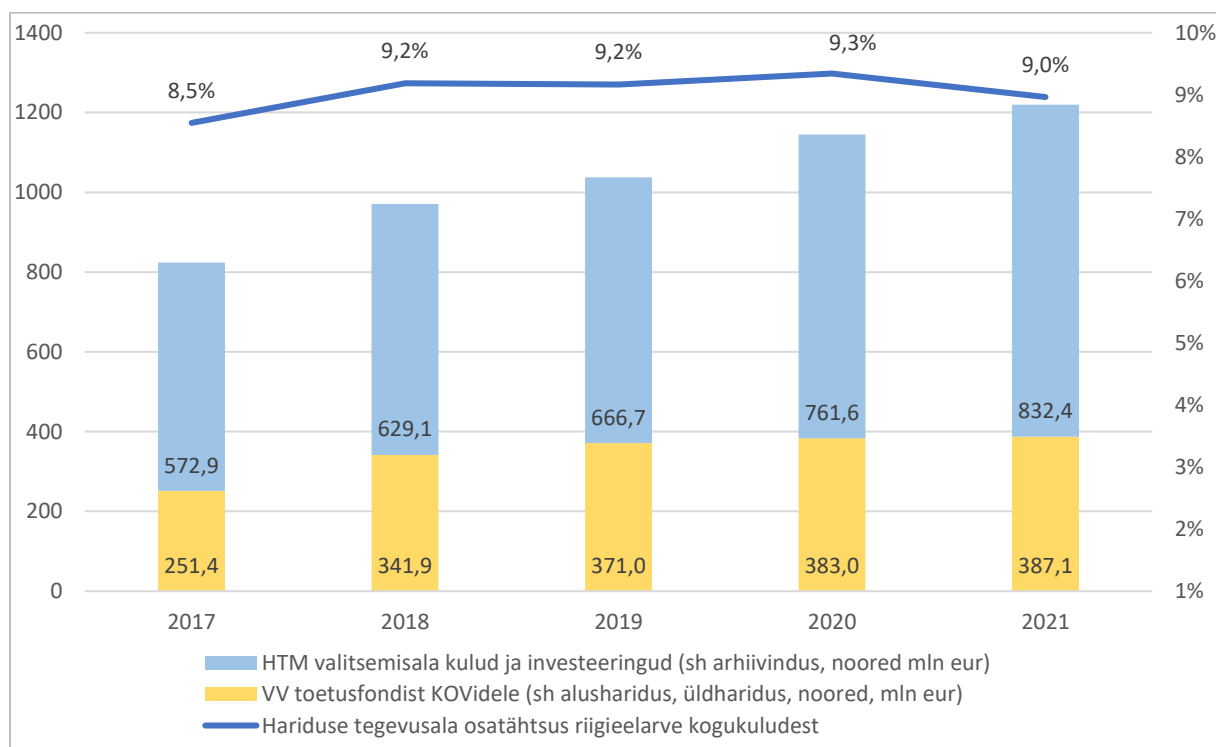
²⁷³ Simmul, L. (2018). Võõrkeelte oskuse roll tööturul. Haridus- ja Teadusministeerium. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/keelteoskuse_roll_tooturul_veebr2018.pdf

Valitsemisala rahastamine ning valitsussektori kulud haridusele ja teadusele

2021. aastal oli riigieelarves kuludeks ja investeeringuteks kokku planeeritud üle 13 mld euro. Eelarve nägi ette kogukulude kasvu 11%.²⁷⁴ HTM valitsemisala eelarveks oli 2021. aastal algselt planeeritud 807 mln eurot. Seoses ülemaailmse pandeemiaga tekkinud olukorraga ja vajadusega võtta kasutusele täiendavaid meetmeid, võeti vastu ka lisaeelarve. Lisaeelarvest nähti haridusele ette täiendavad vahendeid (õpilünkade tasandamiseks, arvutite ja kiirtestide soetamiseks koolidele)²⁷⁵.

Hariduse valdkonna jaoks on täiendavad summad planeeritud ka Vabariigi Valitsuse toetusfondis - üldhariduskoolide ja alushariduse õpetajate palgakasvuks ning huviharidusele kokku 387 mln eurot. Hariduse valdkonna kuludeks oli planeeritud 2021. aasta riigieelarvest üle 1 200 mln euro, mis ulatub 4%ni SKPst.

Haridusele planeeritud summa moodustas riigieelarve kogukuludest 9,0% ja see osatähtsus jäi võrreldes eelmise aasta riigieelarvega sarnasele tasemele. Samas kasvas planeeritud kulutuste maht kokku võrreldes eelmise aastaga 6,5%. Hariduse valdkonna kulude kasv tuleneb teaduse ja kõrghariduse täiendavast rahastamisest ning üldhariduskoolide õpilaste arvu kasvust tuleneva baasrahastuse suurenemisest. Samuti on kulude kasv seotud ka tõhustatud ja eritoel olevate õpilaste tegevuskulude katmisega, õpetajate palga jätkuva kasvuga ning riigikoolide rajamisega (vt joonis 142).

Joonis 142. Ülevaade valitsemisala eelarvelistest kuludest ja investeeringutest perioodil 2017–2021.

Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium

2021. aasta eelarves oli ette nähtud ka toetuse suurenemine eesti keele, kultuuri ja haridusuuringutele. Toetati masintõlketehnoloogia täiustamist, jätkus digipöörde terviklik toetamine. Ette oli nähtud kutsevaliku õppe laienemine pilootkoolidest teistesse koolidesse. Vahendid olid ette nähtud ka täiskasvanute täienduskoolituseks ja ümberõppeks ning lisaks ka ettevõtlusõppe arendamiseks. Eelarve nägi ette koolivõrgu korrastamist toetavaid investeeringuid põhikoolide taristutesse, kõrgkoolide

²⁷⁴ Allikas: 2021. aasta riigieelarve seadus (<https://www.riigiteataja.ee/akt/103122021023>)

²⁷⁵ Allikas: 2021. aasta lisaeelarve seadus (<https://www.riigiteataja.ee/akt/117042021002>); <https://www.riigiteataja.ee/akt/103122021022>)

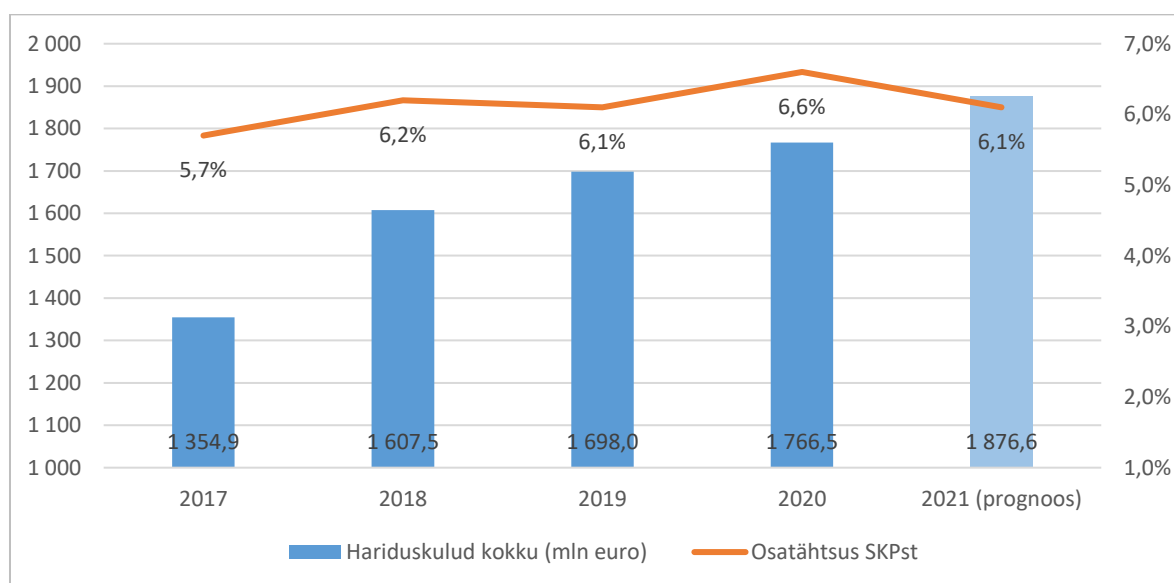
tegevustoetuse suurenemist. Eelarves on ette nähtud valitsussektori teadus- ja arendustegevuse rahastamise jätkuv kasv.

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala 2021. aasta eelarve kulud ja investeeringud panustavad Vabariigi Valitsuse eesmärkide saavutamisse neljas tulemusvaldkonnas: Tark ja tegus rahvas (Haridus- ja noorteprogramm), Teadus- ja arendustegevus ja ettevõtlus (Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programm), Eesti keel ja eestlus (Keeleprogramm) ning Tõhus riik (Arhiiviprogramm). Suurim osa eelarve kuludest ja investeeringutest on planeeritud haridus- ja noorteprogrammi (73% kogu kuludest ja investeeringutest).

Programmide eelarved jagunevad omakorda tegevuste vahel. Valitsemisala kulud ja investeeringud jagunesid 2021. aastal suurima mahuga tegevuste vahel järgnevalt: ligipääsu tagamine kõrgharidusele (24%), teadus- ja arendustegevuse põhiinstrumentide rakendamine (15%) ning üldharidusele ligipääsu tagamine (13%), haridusvõrgu korrastamine ja arendamine (13%) ja ligipääsu tagamine kutseõppele (11%). Ülejäänud tegevuste mahud on tunduvalt väiksemad ja kokku moodustavad nad 24% kogu valitsemisala eelarvest.

Valitsussektori kulud haridusele ning teadus- ja arendustegevusele

Prognooi kohaselt moodustasid 2021. aastal valitsussektori hariduskulud 6,1% SKPst.²⁷⁶ Võrreldes 2020. aastaga on hariduskulude maht tõusnud, samas SKP on kasv on olnud suurem (14% võrreldes eelneva aastaga) ning seetõttu on osatähtsus SKPst võrreldes eelneva aastaga veidi langenud (vt joonis 143). Viimase viie aasta lõikes on näha, et valitsussektori hariduskulud on aasta-aastalt kasvanud. Hariduskulude osatähtsus SKPst on olnud viimase viie aasta lõikes kõige madalam 2017. aastal ja on püsinud enamasti 6% juures SKPst. 2020. a tõusis osatähtsus võrreldes eelneva aastaga 0,5 protsendipunkti.²⁷⁷ Oluline osatähtsuse suurenemise juures oli ka asjaolu, et 2020. aastal SKP langes, mis on erandlik, sest SKP kasv on olnud pidev alates 2009. aastast.

Joonis 143. Valitsussektori kulud haridusele aastatel 2017–2021 (mln eurot).

Allikas: Statistikaamet

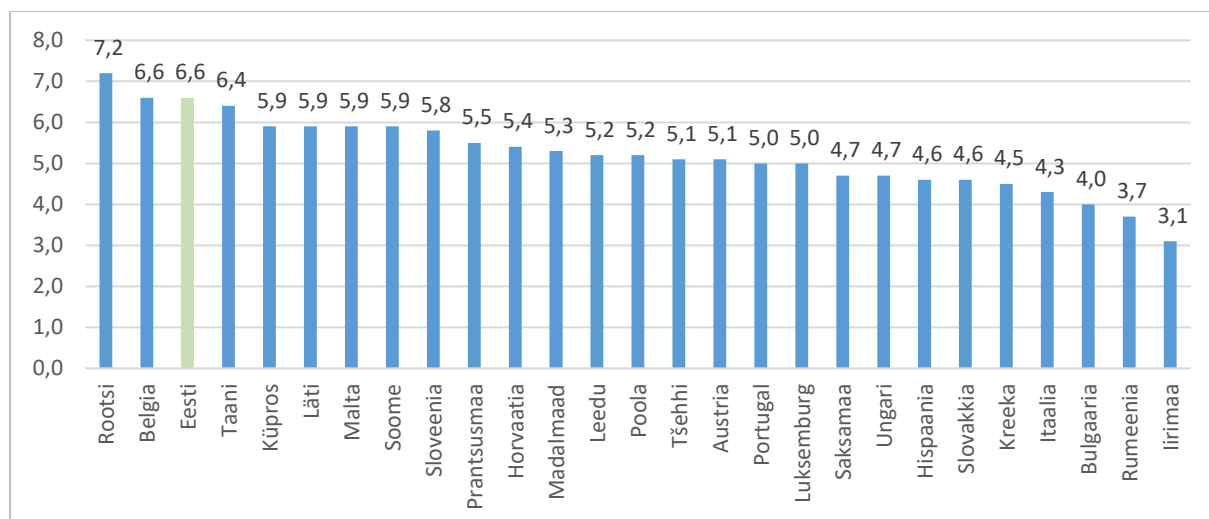
Valitsussektori hariduskulude muutust mõjutavad HTMi ja tema allasutuste eelarvete suurenemine ja KOVide panus hariduskulutustesse.

²⁷⁶ 2021. aasta valitsussektori tegelikud hariduskulutused avalikustab Statistikaamet detsembris 2022.

²⁷⁷ Allikas: Statistikaameti andmebaas R056: Valitsemissektori kulud valitsemisfunktsiooni ja sektori järgi (konsolideeritud), prognoos HTM

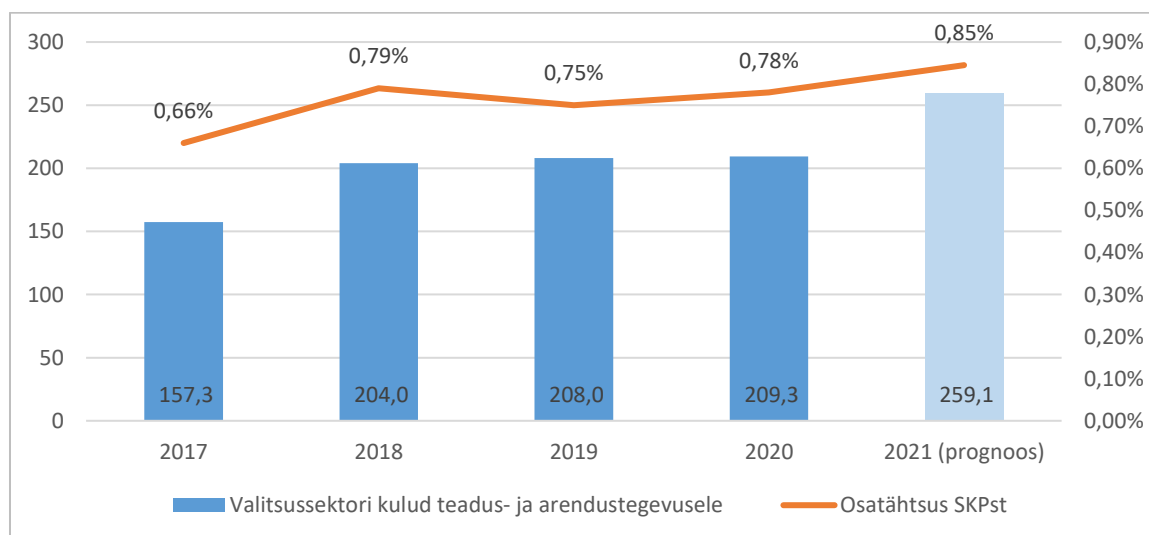
2021. aasta prognoosi kohaselt moodustavad valitsussektori hariduskuludest 57% keskvalitsuse panus ja 43% kohalike omavalitsuste panus (keskvalitsuse antud toetusteta). Kohalike omavalitsuste kulud haridusele kokku on suuremad kui Vabariigi Valitsuse haridustoetusfondist laekuv summa.

Kui võrrelda Eestit teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega, siis paistab silma, et Eesti valitsussektori hariduskulude osatähtsus SKPst on tunduvalt suurem kui Euroopa Liidus keskmiselt (joonis 144). 2020. aastal oli Eesti valitsussektori hariduskulude osatähtsus SKPst EL liikmesriikidest koos Belgiaga teisel ja kolmandal kohal. 2020. a moodustasid valitsussektori hariduskulutused Euroopa Liidus keskmiselt 4,9% SKPst ja Eestis 6,6%.²⁷⁸

Joonis 144. Valitsussektori hariduskulude osatähtsus SKPst Euroopa Liidus 2020. a (esialgsed tulemused)
Allikas: Eurostat

Valitsussektori kulud teadus- ja arendustegevusele moodustasid 2021. aastal prognoosi kohaselt 0,86% SKPst.²⁷⁹ (joonis 145) Valitsussektori kulud teadus- ja arendustegevusele (st riikliku sektori kulud TALE ja kõrgharidussektori kulud TALE kokku) on aasta-aastalt kasvanud. Võrreldes 2017. aastaga on kulutused 2021. aastaks suurenenud 39% (101 mln eurot). Võrreldes eelmise aastaga kasvasid 2021. aastal kulud TALE 24% ehk ligi 50 mln eurot.

Joonis 145. Valitsussektori kulutud teadus- ja arendustegevusele 2017–2021 (mln eurot)
Allikas: Statistikaamet

²⁷⁸ Eurostat andmebaas: General government expenditure by function (COFOG) [gov_10a_exp]

²⁷⁹ Allikas: Statistikaameti andmebaas TD052:Kulutused teadus- ja arendustegevusele ja nende rahastamine, prognoos HTM